

V. İSTANBUL

**KENT
SEMPOZYUMU**

2 - 3 ARALIK 2023

HARBIYE ASKERİ MÜZESİ

BİLDİRİLER

tmmob

İSTANBUL İL KOORDİNASYON KURULU

İstanbul Kent Sempozyumu - V **“Kent ve Demokrasi”**

2-3 Aralık 2023
Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul

TMMOB
İstanbul İl Koordinasyon Kurulu

İSTANBUL KENT SEMPOZYUMU - V

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu

İstanbul, Ekim 2024
ISBN 978-605-01-1302-0

Yayımlayan	:TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu adına TMMOB Makina Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Tel: 02122529500 Sertifika No:40801
İletişim	:TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Katip Mustafa Çelebi Mah. İpek Sk. No:9 Beyoğlu 34433 İstanbul Tel: 0212 252 95 00 Web: www.tmmobistanbul.org e-Posta: tmmobist@gmail.com
Yayına Hazırlayan	: Gökay Başcan
Grafik Uygulama	: Ezgi Can Ceylan
Basım	: Yapım Tanıtım Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited, İstanbul Tel: 0212 216 51 49 Sertifika No: 46282

Bu kitabın her hakkı saklı olup, kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında, yayımcının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İstanbul Kent Sempozyumu - V

“Kent ve Demokrasi”

2-3 Aralık 2023
Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul

2 Aralık 2023 Cumartesi

- Açılış Konuşmaları
- I. Oturum: **Cumhuriyetin 100. Yılında İstanbul**
- II. Oturum: **Kent ve Demokrasi: Toplumcu Yerel Yönetimler**
- III. Oturum: **Kent Hakkı: İstanbul’da Mülksüzleştirme ve Dönüşüm**

3 Aralık 2023 Pazar

- I. Oturum: **Afet Riskleri ve Kent Politikaları I**
- II. Oturum: **Afet Riskleri ve Kent Politikaları II**
- III. Oturum: **Afet Riskleri ve Kent Politikaları III**

Düzenleme Kurulu

Cevahir Efe Akçelik, Emek Yılmaz, Esin Köymen, Murat Kapıkıran, Nesrullah Ay, Neşe Değirmenci, Pelin Pınar Giritlioğlu, Seyfettin Avcı, Turgay Erkan, Yiđit İnce

V. İstanbul Kent Sempozyumuna Çağrı

1923 sonrası Cumhuriyet'in modernleşme fikrinin mekâna yansıtıldığı kent olan İstanbul, bugün birikim sürecinin bir parçası haline getirilerek her metrekaresinin metalaştırıldığı bir dönemden geçmektedir.

Kamucu anlayıştan uzak, sermaye sınıfının talep ve istekleri doğrultusunda çıkarılan yasa, yönetmelik ve planlama süreçleri sonucu; başta barınma, altyapı, trafik gibi pek çok problem ile karşı karşıya kalan kent aynı zamanda iktidar tarafından ideolojik bir tahakküm altına da alınmaya çalışılmaktadır.

Bütünlüğünü giderek yitiren İstanbul, birbirinden bağımsız ve ilişkisiz parçalara bölünmekte, varsil ve yoksul kesimler arası ayrışma ve uzaklaşma fiziksel mekâna da yansımaktadır. Bu süreç; gelir eşitsizliğini, mekânsal ayrışmayı ve kentsel gerilimi arttırmaktan başka bir işe yaramamakta, emekçilerin sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamdan tümüyle dışlandığı bu yıkıcı bir ortamda yoksulluk ve açlık derinleşerek sürmektedir.

Yüzyıllık Cumhuriyet`imizin neredeyse dörtte üçüne tanıklık eden TMMOB; 1998 yılında gerçekleştirdiği Demokrasi Kurultayı'nda ifade ettiği **“kentlerin yaşadıkları sorunları tanımlama, bu sorunları kavrama, sorunların çözüm yollarının bilincine varma ve çözümü için uğraş verme sürecinin başarılı olabilmesi insanların toplumsal örgütlülükler içinde aktif olarak yer almaya yöneltilmesiyle sağlanabilir”** ilkesi gereği yukarıda özetlediğimiz sorunlara yönelik tespitleri yaparken aynı zamanda bu tespitlerden yola çıkarak **“Nasıl Bir İstanbul İstiyoruz?”** sorusuna da kentte yaşayanlarla birlikte yanıt aramaktadır.

2024 yerel seçimleri öncesi **“Kent ve Demokrasi”** temasıyla Harbiye Askeri Müzesi'nde düzenleyeceğimiz TMMOB V. İstanbul Kent Sempozyumu'nun da bu soruya yanıt bulacağımız, doğadan ve bilimden yana, karar alma süreçlerinin demokratikleştiği bir kent yaşamının örgütlenebilmesi yolunda önemli bir adım olacağına inanıyoruz.

02-03 Aralık 2023 tarihlerinde düzenleyeceğimiz V. İstanbul Kent Sempozyumu'nun ilk gününde *Cumhuriyet'in 100. yılında İstanbul, Kent ve Demokrasi: Toplumcu Yerel Yönetimler, Kent Hakkı: İstanbul'da Mülksüzleştirme ve Dönüşüm* başlıkları tartışmaya açılarak; İstanbul'da yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşüm, göç meselesi, mülksüzleştirme ve barınma krizi gibi konuların yanı sıra yaklaşan yerel seçimler öncesi TMMOB'nin toplumcu ve halkçı yerel yönetimler perspektifi ortaya konacaktır.

Sempozyumun ikinci günü ise *İstanbul Afet Riskleri ve Kent Politikaları* başlığı altında üç oturumda; İstanbul'un en önemli gündemlerinden biri olan afet riskleri irdelenecektir. V. TMMOB İstanbul Kent Sempozyumu bu alanda mücadele veren tüm kişi ve kurumların katılacağı İstanbul Kent Forumu ile sona erecektir.

Tüm İstanbulluları sempozyumumuza bekleriz.

TMMOB V. İstanbul Kent Sempozyumu Düzenleme Kurulu

İçindekiler:

Açılış Oturumu

10

Seyfettin Avcı, *TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Sekreteri*

Emin Koramaz, *TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı*

Ekrem İmamoğlu, *İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı*

Cevahir Efe Akçelik, *TMMOB YK Üyesi*

1. Gün (2 Aralık 2023 Cumartesi)

I. Oturum: Cumhuriyetin 100. Yılında İstanbul

20

Seyfettin Avcı, *Oturum Başkanı-TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Sekreteri*

Prof. Dr. Besime ŞEN, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Öğretim Üyesi*

Prof. Dr. Ulaş Sunata, *Bahçeşehir Üniversitesi Öğretim Üyesi*

Doç. Dr. Gül Cephaneçigil, *İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi*

Prof. Dr. Ebru Firidin, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Öğretim Üyesi*

II. Oturum: Kent ve Demokrasi: Toplumcu Yerel Yönetimler

34

Pelin Pınar Giritlioğlu, *Oturum Başkanı-TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube YK Başkanı*

Prof. Dr. Ruşen Keleş, *Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi*

Dr. Buğra Gökce, *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı*

Turgay Erkan, *TMMOB YK Üyesi*

III. Oturum: Kent Hakkı: İstanbul'da Mülksüzleştirme ve Dönüşüm

54

Özer Ör, *Oturum Başkanı-TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası YK Sekreteri*

Esin Köymen, *TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şube YK Başkanı*

Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu, *TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube YK Başkanı*

Mehmet Hışır, *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı*

Prof. Dr. Şükrü Aslan, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Öğretim Üyesi*

2. Gün (3 Aralık 2023 Pazar)

I. Oturum: Afet Riskleri ve Kent Politikaları-I

73

Erdal Şahan, *Oturum Başkanı-TMMOB Jeofizik Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Önceki Dönem Başkanı*

Prof. Dr. Naci Görür, *Bilim Akademisi Üyesi*

Prof. Dr. Alper İlki, *İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi*

Prof. Dr. Kamil Yılmaz, *Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi*

II. Oturum: Afet Riskleri ve Kent Politikaları-II

91

Saadet Nurullah Güleç, *Oturum Başkanı-TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şube Başkanı*

Utku Cihan, *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanı*

Zeynep Karamanlı, *Çevre Mühendisleri Odası İstanbul Şube Sekreteri*

Dr. Evrim Yavuz, *Jeofizik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi*

Murat Kapıkıran, *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı*

III. Oturum: Afet Riskleri ve Kent Politikaları-III

109

Aysel Durgun, *Oturum Başkanı-TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şube*

Doç. Dr. Banu Yılmaz, *Klinik Psikolog*

Hazal Güvenç, *Feminist Araştırmacı*

Ayşegül Bildirici Suna, *TMMOB İstanbul İKK Kadın Komisyonu Üyesi*

Seda Yurtcanlı Duymaz, *İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi*

İstanbul Kent Sempozyumu - V

“Kent ve Demokrasi”

1. Gün (2 Aralık 2023 Cumartesi)

Açılış Konuşmaları

Seyfettin Avcı

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Sekreteri

Emin Koramaz

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Ekrem İmamoğlu

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

Cevahir Efe Akçelik

Tematik Sunuş, TMMOB YK Üyesi

Seyfettin Avcı

Bir kent yaşamının örgütlenebilmesi yolunda önemli bir adım olacağına inanıyoruz. 5. İstanbul Kent Sempozyumu'nun ilk gününde, Cumhuriyet'in 100. yılında İstanbul, kent ve demokrasi, toplumcu yerel yönetimler, kent hakkı, İstanbul'da mülksüzleştirme ve dönüşüm başlıkları tartışmaya açılarak; İstanbul'da yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşümü, göç meselesini, mülksüzleştirme ve barınma krizi gibi konuların yanı sıra yaklaşan yerel seçimler öncesi TMMOB'nin toplumcu ve halkçı yerel yönetimler perspektifi ortaya konacaktır. Sempozyumun ikinci gününde ise "İstanbul Afet Riskleri ve Kent Politikaları" başlığı altında gerçekleştireceğimiz üç oturumda, İstanbul'un en önemli gündemlerinden biri olan afet riskleri irdelenecektir. 5. TMMOB İstanbul Kent Sempozyumu, bu alanda mücadele veren tüm kişi ve kurumların katılacağı İstanbul kent forumuyla sona erecektir. İnsana, doğaya, çevreye, topluma duyarlı ve uyumlu bir anlayışla yaşam alanlarımıza hayat veren tüm meslektaşlarımızı saygıyla selamlıyorum.

Sempozyumumuzun organizasyonunda emeği geçen tüm arkadaşlarıma, sempozyuma değer katan hocalarımıza, konuklarımıza ve tüm katılımcılara çok teşekkür ediyorum. Sözlerimi bitirirken; ülkemizin yarınlarına sahip çıkan, hakları ve geleceği için mücadele eden milyonların sesi Gezi Direnişi'ni selamlıyor, arkadaşlarımızı asla yalnız bırakmayacağımızı bir kez de buradan belirtmek istiyorum. Aynı zamanda Türk Tabipler Birliği (TTB) Merkez Konseyinin görevden alınması akla, mantığa ve hukuka aykırıdır. Ülkemizin hekimlerine ve halkın sağlığına yönelik bu tehdidi kabul etmediğimizi belirtmek istiyoruz.

Güzel günlere olan inancımızı korumaya devam edeceğiz. Dayanışma ve mücadeleyle başarılı bir sempozyum olmasını diliyor ve saygılarımı sunuyorum.

Emin Koramaz

Değerli Meslektaşlarım, değerli Konuklar TMMOB Yönetim Kurulu adına hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Bu yıl beşincisi düzenlenen bu anlamlı etkinlik için İstanbul İl Koordinasyon Kurulumuza, İstanbul birimlerimizin yöneticilerine, çalışanlarına ve sempozyum boyunca görüşlerini bizimle paylaşacak tüm konuşmacılara çok teşekkür ediyorum.

Sempozyumumuzun İstanbul'un yaşadığı kentsel ve sosyal sorunların çözümüne yönelik önemli bir fikri birikim yaratacağına, doğayı, tarihi, kenti ve kamusal faydayı öne çıkaran çözüm önerileri geliştirileceğine inanıyorum.

Değerli konuklar, Cumhuriyet'imizin ikinci yüzyılının ilk günlerindeyiz.

Yüzyıllık Cumhuriyet tarihimiz boyunca farklı kalkınma anlayışlarını deneyimledik. Yüzyıllık deneyimin ilk çeyreği, doğrudan kamu yatırımlarıyla planlı bir sanayileşme ve kalkınma anlayışını yansıtırken, son çeyreği ise kamusal varlıkların, doğal kaynakların ve kentlerin yağmalanması anlayışıyla özetlenebilir.

Son çeyreğe damgasını vuran, toplumun ortak çıkarlarını gözetmeyen, bütüncül bir kalkınma hedefini taşımayan bu anlayış hepimizin yaşamını sandığımızdan çok daha olumsuz etkiliyor. Bunu özellikle kentsel ölçekte çok yakından izleyebiliyoruz.

Bugün neredeyse tüm kentlerimizde barınma, altyapı, ulaşım, enerji, sağlık, eğitim, kültür ve çevre sorunlarıyla iç içe yaşıyoruz.

Kentlerimizin deprem, sel, heyelan ve yangın gibi afetlere de hazırlıklı olmadığını da hepimiz

biliyoruz. Bunu en acı örneğini 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde yaşadık. Kısa bir arayla yaşanan depremler sonucu 15 milyondan fazla kişinin yaşadığı 11 kentimizde on binlerce yurttaşımız hayatını kaybetti, 35 bin 964 bina deprem anında yıkıldı. Şehirlerimizin ve binalarımızın depreme hazır olmaması, devletin sağlıklı işleyen bir afet-acil durum yönetimi planı olmaması yaşanan afeti toplumsal bir trajediye dönüştürdü.

Herkes biliyor ki, TMMOB'un raporları ve önerileri dikkate alınsaydı, mühendislik, mimarlık ve plancılık hizmetleri bir prosedür haline getirilmeseydi, kentleşme ve barınma politikaları kamucu bir anlayışla oluşturulsaydı, TMMOB ve bağlı odaları yapı tasarım, üretim ve denetim süreçlerinden dışlanmasaydı yaşadığımız acıların boyutu bu düzeyde olmazdı.

Sevgili arkadaşlar, bu acı gerçekliğe karşın, çarpık yapılaşma ve plansız kentleşmenin önlenmesine karşı hiçbir somut adım atılmadığı gibi afet ve risk maskesiyle ülke topraklarımız, hiçbir kurala ve koşula bağlı olmaksızın ranta açılmaya devam ediyor.

Sözde afet risklerini azaltmak amacıyla çıkarılan "afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi" hakkındaki kanun, kentlerimizi afetlere dirençli hale getirmek şöyle dursun, kentlerimizin rant ekseninde tahrip edilmesinin, ortak yaşam alanlarımızın yağmalanmasının yasal aparatı haline gelmiş durumdur.

Bildiğiniz gibi bu yasada yakın zamanda yapılan değişikliklerle yurttaşlarımızın, kentsel dönüşüm adı altında süren gasp sürecine karşı hak arama yolları daraltıldı ve kısıtlandı. Rant çevreleri için sorun teşkil eden hukuksal engeller ortadan kaldırıldı.

Daha şimdiden Hatay Defne ve İstanbul'da birçok yer bu yasa kapsamında rezerv alan ilan edildi. Buradan bir kez daha, TMMOB ve bağlı odaları olarak, deprem ve afet gerçeğinin bir rant malzemesi haline getirilme sürecinin karşısında olmaya ve mücadele etmeye devam edeceğimizi sizlerle paylaşmak ve yetkilileri uyarmak isterim.

Sevgili arkadaşlar, lafı dolandırmadan söylemek gerekiyor. Bugün içinde yaşadığımız kentlerin mekânsal ve çevresel bağlamda, niteliksiz yapılaşmasının, sağlıksız büyümesinin ardında piyasa güçlerini kent politikalarının belirlenmesinde tek hâkim güç olarak gören siyasal yaklaşımlar yatmaktadır. Bu yaklaşım sadece kentlerin afet riskini büyütmeyle kalmamakta, sağlıklı bir kentleşme anlayışını da dinamitlemektedir.

Temel kentsel altyapı hizmetlerinin piyasalaştırılması ve ticarileştirilmesi nedeniyle kentlerde yaşayanların önemli bir kısmı barınma, eğitim, sağlık ve beslenme gibi temel haklardan yeterince faydalanamamaktadır. Emekçilerin, yoksulların ve ezilenlerin sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamdan tümüyle dışlandığı yıkıcı bir ortamda yoksulluk ve yoksunluk giderek derinleşmektedir. Sadece arazi rantına endekslenmiş, bir kent ekonomisi anlayışının ortaya çıkardığı sürekli ve plansız büyüme, teknik altyapı hizmetlerinin ve sosyal-kültürel olanakların yetersizliği gibi sorunları daha da büyütülmektedir. Kentsel dönüşümün amacından saptırılarak rant dağıtma aracına dönüştürülmesi ise bir başka sorunlar yumağını beraberinde taşımaktadır.

Kent merkezlerindeki değerli araziler ve kentsel ortak mekânlar, "kentsel dönüşüm" adı altında, içinde yaşayanlardan bağımsız, yeni imar hakları verilerek sermaye çevrelerine pazarlanmakta, buralara lüks konut alanları, alışveriş merkezleri inşa edilmektedir.

Bu uygulamalarla, kentleri bir arada tutan unsurlar, kent ve kentli kimliği ve ortak kullanım alanları ortadan kaldırılmaktadır. Bunun sonucunda kentler, giderek artan biçimde bütünlüğünü yitirerek birbirinden bağımsız ve ilişkisiz parçacıklara bölünmektedir. Varsıl ve yoksul kesimler arası ayrışma ve uzaklaşma fiziksel mekâna da yansımaktadır. Bu durum sosyal kutuplaşmayı ve kentsel gerilimi de artırmaktadır.

Kent, kentli ve vatandaş kimliğinin yok edildiği, herkesin sadece kendisi gibi düşünenlerle, sadece kendisi gibi yaşayanlarla temas ettiği, toplumun farklı kesimleri arasında görünmez duvarların örüldüğü bir kentsel yaşama doğru hızla yol alıyoruz.

Sevgili arkadaşlar, kentsel sorunların yanı sıra ülke ölçeğinde de çok sıkıntılı bir dönemden geçiyoruz. Ekonomisi tamamen çökertilmiş, hukukun tamamen siyasallaştığı, parlamentonun etkisizleştirildiği, anayasa ve yasaların anlamsızlaştırıldığı, tek adamın buyruğuyla yönetilen, aklın ve bilimin yerini hurafelerin, liyakatin yerini parti devleti anlayışının aldığı bir ülke tablosuyla karşı karşıyayız.

Hayat pahalılığı, işsizlik, yokluk, yoksulluk ve gelecek kaygısı bütün toplum kesimlerinin yaşamını tehdit eder hale geldi. Gençlerimizin halini görüyorsunuz. Hemen her hafta bir gencimiz yaşamına son veriyor. Bu acı durumu, tek sorumlusu olan siyasi iktidar ise, yaşanan sorunlara çözüm bulmak yerine halkı baskı ve zor yoluyla kontrol altında tutmaya çalışıyor. Yaşanan sağlık sorunlarını dile getirdiği, halkın sağlıklı yaşam hakkına sahip çıktığı için TTB yöneticilerini görevden aldırıyor. Medyayı sansürlüyor; siyasetçileri, gazetecileri, muhalifleri tutukluyor; festivalleri, eğlence mekanlarını yasaklıyor; sanatçıları, gençleri susturuyor. Toplumu baskıyla teslim almaya çalışıyor. Bunun en uç örneğini Gezi'de yaşadık. Arkadaşlarımız en ağır cezalara çarptırıldı. Ne için? Mesleklerinin gerekliliklerini yaptıkları için. Ülkelerinin talan edilmesine müsaade etmedikleri için. İktidarın rant projelerini teşhir ettikleri için. Taksim Meydanı'na ve Gezi Parkı'na sahip çıktıkları için. İktidarın isteği doğrultusunda kurgulanan bu hukuk dışı davanın sonucunda, Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi eski başkanı Tayfun Kahraman ve Mimarlar Odası'nın Hukuk Müşaviri Can Atalay'ın da bulunduğu arkadaşlarımız en ağır cezalara mahkûm edildi. Biliyoruz ki bu karar, sadece arkadaşlarımıza yönelik değildir. Bu karar, milyonlarca insanın demokratik hak kullanımlarını cezalandırmaya, barışçıl ve demokratik istemleri bastırmaya, siyasallaşmış yargı eliyle tüm ülke halkını sindirmeye susturmaya yöneliktir.

Ve elbette hepimiz biliyoruz ki, bu karar iktidarın yıllardır her fırsatta saldırdığı TMMOB ve bağlı odalarının toplumcu çizgisine ve onurlu mücadele geleneğine yöneliktir.

Ancak şunu unutmazınlar; bu ülke sahipsiz değildir. Gezi bu ülkenin yarınlara sahip çıkan, hakları ve geleceği için mücadele eden, AKP'nin her tarafımızı saran gerici politikalarına itiraz eden milyonların sesidir. Bu sesi ne hapsedebilirsiniz ne durdurabilirsiniz! Biz buradayız...

Dün olduğu gibi bugün de TMMOB ve bağlı odaları olarak, mesleki ve teknik bilginizi halkın yararına kullanmaya devam edeceğiz. Arkadaşlarımıza ve bu ülkenin en görkemli halk hareketi olan Gezi'ye sahip çıkmayı kararlılıkla sürdüreceğiz.

Değerli konuklar, işte böylesi bir ülke tablosunda ve arkamızda tarihimizin en kritik seçimlerinden birini bırakmışken, yüzümüz bu kez de 2024'ün mart ayında gerçekleştirilecek yerel seçimlere dönmüş durumda. Önümüzde en az genel seçimler kadar önemli, en az genel seçimler kadar kritik bir yerel seçim süreci duruyor.

Özellikle İstanbul, her seçimde olduğu gibi bu seçimde de kendi öznel koşulları sebebiyle oldukça önemli bir yer tutuyor. Erdoğan'ın iktidarının ilk yıllarından bir sözü vardı hatırlarsınız; "İstanbul'u alan Türkiye'yi alır" diyordu. Bu aslında doğrudur.

Çünkü bir nevi Türkiye'deki halimizin aynasıdır İstanbul. Eşitsizliğin, adaletsizliğin, yoksullaştırmanın, vurgunun, talanın, çevresel, kültürel ve tarihi dokunun metalaştırılmasının en çıplak örneğidir. Bu yerel seçimlerde özellikle İstanbul ve 2019 yılında alınan diğer büyük kentlerde iktidar blokunun güç kazanması, emek düşmanı, bilim düşmanı, doğa düşmanı, hak ve özgürlükler düşmanı bu çağdışı, baskıcı, sömürge rejimin daha da kurumsallaşması kök salması anlamına gelecektir.

Yaşam alanlarımızın, yaşam hakkımızın elimizden parça parça alınmasına seyirci kalamayız. Bu geriye gidışı durdurmak için tüm demokrasi güçleri omuz omuza vermek zorundadır. TMMOB örgütlülüğü olarak, seçim dönemlerinde de olduğu gibi bu seçim döneminde de görüşlerimizi, emekten, halktan yana tavrımızı ortaya koymaktan çekinmeyeceğiz. Her merkezi ve yerel seçimden önce yayınladığımız gibi bu yerel seçim öncesinde de yayınlayacağımız seçim bildirgemiz ile TMMOB'un, mühendis, mimar ve plancıların yurtsever çizgisini, yerel yönetimlere dair kamu-cu yaklaşımlarımızı kamuoyu paylaşacağız. TMMOB'un yerel yönetimlere bakışını ve toplumcu anlayışını tüm ilgililere ve kamuoyuna aktarmaya tüm gücümüzle devam edeceğiz.

Bugünkü etkinliğimiz de böylesi bir bakış açısının ürünüdür. Etkinliğimizin demokratik, katılımcı, insanca yaşanacak kentler için uygulayıcıların eline bir yol haritası oluşturma çabamıza ışık tutmasını diliyorum. Sözlerimi bitirirken bu salonda bizleri buluşturan İstanbul birimlerimize ve etkinliğimize emeği geçen herkese bir kez daha teşekkür ediyor, sempozyumumuzun başarılı geçmesini diliyorum.

Cevahir Efe Akçelik

Sayın başkanımıza çok teşekkür ediyoruz. Şimdi, 586 gündür mesleki etik ve ilkeleri kapsamında kamusal görevini yerine getirdiği için özgürlüğü gasp edilen yol arkadaşımız, Gezi tutsağı Tayfun Kahraman'ın sempozyumun açılışına gönderdiği mektubu okuyacağım:

Dr. Tayfun Kahraman Silivri A/47

“Sevgili dostlar, değerli TMMOB üye ve emekçileri, hepimizi Silivri Kapalı Cezaevi’nden sevgiyle selamlıyorum... Bu etkinlikte aranızda olamasam da hukuksuzluğa karşı mücadelenin yakında sonuç vereceği ümidiyle bir sonraki İstanbul Kent Sempozyumu’nda aranızda olmayı diliyorum. Yıllardır meslek odaları ve meslek insanları olarak korunması için mücadele ettiğimiz İstanbul, bugün iktidarın

yürüttüğü sistematik rant ekonomisi nedeniyle kötü bir sona doğru ilerliyor. Bilimin, şehircilik ve ilke esaslarının askıya alındığı, görmezden gelindiği, kaynakların kamu yararı için değil belirli sermaye grupları için harcadığı bir ortamda İstanbul’un kentsel problemleri de içinden çıkılmaz bir hale geldi. Yerel yönetimdeki değişimle İstanbul bir nebze nefes alsada merkezi yönetimin antidemokratik müdahaleleri hız kesmeden sürdü. Bu tabloda İstanbul, gün geçtikçe kronikleşen problemleriyle geleceğe dair karanlık bir tablo ortaya koysa da bu durumu değiştirme görevi biz meslek insanlarına düşmektedir. Önümüzde zorlu ve karmaşık bir görev olmasına karşın bunu başaracak kadrolu birikim TMMOB ve meslek odalarımızda fazlasıyla bulunmaktadır.

Öncelikle depreme dayanıklı, ulaşım sorunları çözülmüş ve toplumsal eşitsizlikleri azaltan planlı bir gelişim için İstanbul’da bizlere düşen büyük bir sorumluluk vardır. Bunun bilinciyle mücadeleyi sempozyumda belirecek ilkeler doğrultusunda sürdüreceğinize eminim. Yılmadan sürdürdüğümüz mücadelemizi, bizleri her türlü baskı ve tehditlerle yıldırma çabılarına da cezaevlerine koysalar da bırakmayacağız.

Sevgili meslektaşlarım, bu mücadelenin bedeli olarak cezaevinde olduğum süre boyunca göstermiş olduğunuz destek ve dayanışma için teşekkür ederim. Fakat bu hukuksuzluk karşısında çıkan ses maalesef artık cılız kalmaktadır. Dayanışmayı büyütme, toplumsal farkındalığı artırmak ve daha bir gür söz söylemek üzere TMMOB ve meslek odalarımıza büyük bir sorumluluk düşmektedir. Gezi’de tecrübe ettiğimiz gibi yan yana durmak, bu karanlığı dağıtıp aydınlığa kavuşmak için tek bir şansımız olacaktır. Birlikte inşa edeceğimiz özgür ve mutlu yarınlara inancımınla yakın bir zamanda aranızda olmayı ümit ediyor, başarılı ve verimli bir sempozyum olması dileğiyle Silivri’den sizlere sevgi ve selamlarımı yolluyorum.”

Tayfun Kahraman sevgi ve selamlarımızı iletiyoruz. En kısa sürede bir arada olmayı ümit ettiğimizi de tekrar ifade etmek isteriz.

Şimdi, son açılış konuşmasını yapmak üzere İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Ekrem İmamoğlu’nu kürsüye davet ediyorum.

Ekrem İmamoğlu

Sizlerle bir arada olmaktan elbette mutluyum. TMMOB'un çok kıymetli başkan ve yöneticileri, il koordinasyon kurulunun kıymetli üyeleri, İstanbul'a bugün değerli fikirleriyle beraber bize ışık tutacak olan kıymetli hocalarımız ve akademisyenlerimiz, hepimizi sevgiyle saygıyla selamlıyorum.

Her şeyden önce İstanbul'u konuşmanız, kentin bir sempozyumunun burada olması bizim için değerli. Arkadaşlarımızla birlikte süreci elbette sıkı bir biçimde takip ediyor olacağız. Zira biz göreve geldiğimiz an itibariyle her zaman bilimin ışığında hareket etmeyi kendimize ilke edindik ve bundan hiçbir zaman sapmamak konusunda kararlı bir yolculuk tasarladık. Yaptığımız her çalışmada o işin uzmanlarıyla, akademisyenleriyle ve ilgili kurum ve kuruluşlarla düşünmeyi hiç ihmal etmedik. Çünkü İstanbul gibi nüfusu 20 milyona yaklaşmış, dünyanın en önemli medeniyetlerin birleştiği, bu-

luştığı bu muazzam kentin başka bir yolculuk tarifi olamaz. Çünkü bir yanıyla da Türkiye'nin göz bebeği, lokomotif, her şeyi diyebileceğimiz İstanbul'un iki dudak arasından yönetildiğinde nasıl bir duruma düştüğünü hepimiz aslında çok yakından gözlemledik.

Az önce kıymetli başkanın, çok değerli bir tarifile yüzyılın ilk çeyreği ile son çeyreği arasındaki değişim ve ne yazık ki olumsuz süreç hepimize ders olmalıdır. Bu manada bizim şu anda ortaya koyduğumuz dayanışmanın ya da birlikte düşünmenin, beraber hareket etmenin önemini biliyoruz. Yönetim anlayışımızın temelinde aynı zamanda demokratik katılımcılığın olduğunun da altı çizilmeli. Bu yönüyle katılımçı yöntemler uygulamayı ve yeni katılım modelleri geliştirmeyi de ihmal etmiyoruz. Planlamada bu yönüyle hareket etmenin en önemli merkezlerinden birini İstanbul'da kurmuş olmanın, İstanbul Planlama Ajansı markasıyla bunu geliştiriyor olmanın da hem keyfini hem de gururunu yaşıyoruz. Bunun kalıcı bir mekanizmaya dönmesi için büyük gayret içerisindeyiz. Emekleme döneminde olduğunun farkındayız. Kalıcı, kurumsallaşmış ve belediyeye ait bir kurum değil de topluma, kamuya, akademik dünyaya, meslek odalarına, her kesime ait bir kuruma dönüşmesi için de yoğun bir çaba içerisindeyiz. En başından beri arkadaşlarımızla konuştuğum ve tasarladığımız aslında böyle bir süreçtir. Kentsel tasarım projelerinden nazım ve stratejik planlara kadar farklı ölçeklerdeki planlamaları sadece kendi içimizdeki bürokrasi odalarına da sığdırmadan tamamen halka açık, halka dönük, halkın ihtiyaçlarını dinleyen, farklı siyasi düşünceleri de kapsayan, ilk andan itibaren arkadaşlarıma net olarak söylediğim şey; "Bunu olabildiğince açık, şeffaf yönetin ve toplumun ilgili kesimleriyle mutlaka paylaşın, görüşlerini alın ve bu ölçekte yürüyün" dediğimde bugün görüyoruz ki, karşılığını büyük oranda almış durumdayız. Bu bütüncül, uzun vadeli katılımçı planlama duygusunun her şeye rağmen farklı düşüncelere sahip olsak da bir noktadan sonra büyük oranda oy birliğine dönüşmesi aslında ne kadar doğru bir yol izlediğimizin de bir göstergesi olduğunu ifade etmek isterim.

İstanbul Planlama Ajansı, tam da bu ihtiyacı karşılması yönüyle güçlenerek büyümeli. "Başka bir İstanbul hayalimiz var" diyerek hazırladığımız vizyon; İstanbul'un vizyonu 2050 Strateji Belgesi'nin de önemli olduğunu düşünüyorum. Elbette ki bu vizyon belgesi, aynı zamanda yaşayan, gelişime açık, inovatif ve herkesin katkı sunması gereken, değişen koşullara, ihtiyaçlara göre de revizyona muhtaç olacağını bildiğim bir gelecek planıdır. 2050 bir an için çok uzak görünüyor, insanın kulağına öyle geliyor sesi ama aslında ne kadar yakın ve kapıda beklediğini de görüyor durumdayız.

Bir kent tarihi açısından artık İstanbul'un 2100'ü acilen konuşması gerektiğini düşünenlerdenim. Bu tabii aynı şekilde attığımız her adımın yaptığımız her uygulamanın sadece İstanbul için olmadığını, Türkiye'nin tüm kentlerini de ilgilendirdiğini biliyoruz. Hatta buradan ifade etmek isterim ki, İstanbul'un etkisini yakinen yaşayan birisi olarak ortaya koyduğumuz her hamlenin, her duruşun dünyanın çok büyük kentleri tarafından da takip edildiğini, özellikle yakın coğrafyamızda bu yönüyle çok etkin bir biçimde ilişkili olduğunu, onların bizi takip ederek bizden yön almaya gayret ettiklerini yaşadım ve gördüm. En canlı örneği olan Balkan şehirleri ağını kurma çabamı karşılıksız bırakmayan Balkan şehirlerinde 21 şehir olarak başladığımız buluşma şu an 80 kente ulaştı. Balkan coğrafyasında yılda en az 10-15 defa toplantılar düzenleyen, farklı görüşlerin bir araya gelerek tartışıldığı bir mekanizmanın sadece iki buçuk-

üç yılda oluşmasının da keyfini yaşıyorum. İstanbul, böylesi çekim kuvveti yüksek bir kent. O bakımdan birçok global krize, iklim değişikliğinden tutun göç ve ne yazık ki çevremizde yaşanan savaşlarla ilgili birçok konuda kentlerde yürütülen bu diplomasinin ne kadar önemli olduğunu da altını çizmek isterim.

Tabii ki İstanbul'u afetlere dayanıklı hale getirmek önemli bir çabamız. Doğal afetlerin, pandemilerin, krizlerin yanında deprem, İstanbul gerçeğini planlarken önemli kavramlar. Deprem hepimizi ne kadar ürküttüğünü biliyoruz. Yıkıcı etkilerini en aza indirmek için birlikte çalışmamızın şart olduğunu da biliyoruz. Bu birlikteliğin sadece bilim insanları, teknik insanlar, belediye başkanları ya da belediyeler olmadığını da biliyoruz. İstanbul'un devasa sorunun çözümü ülkede, şehirde bir seferberlik duygusuyla yönetilmesinin şart olduğunu bize gösteriyor. Bu duygularımız, sizlerle ve sizlerin de katılımıyla birlikte yaptığımız çalıştaylar ve toplantılarda zaten önümüze konan bir gerçek olmuştur. Bu bütüncül yaklaşımın, İstanbul için zaruret olduğunu hem önceki dönem hükümetine ve onun ilgili bakanlıklarına, Şehircilik Bakanı'na hem de bu dönemin yine aynı şekilde ilgili bakanına uzun uzun anlatmayı ve uzun uzun bu talebi onlara iletmeyi kendime sorumluluk edindim. Her ne kadar masada bunun çok olumlu karşılandığını görsem de birkaç buluşma ya da birkaç toplantının ardından ne yazık ki yine kendi köşelerine çekilen, kapalı kapılar ardında bir tasarım yapıp, hatta bunu bazen kanunlaştırıp meclise taşımayı başarı gören bir anlayışla karşı karşıyayız. Halbuki mesele o kadar büyük ve o kadar derin ki... Bizim anlattığımız prensiplerin içinde herkes var, kalıcı bir kurumsallaşmayı ve kalıcı bir yapıyı tasarlamak var.

Kişiyeye ya da bir hükümete bağımlı olmayan bu yönüyle İstanbul'da tarifimiz aynen şudur: Bakanlık, valilik, büyükşehir belediyesi, ilçe belediyesi, meslek odaları, farklı ilgili sektörlerin içinde olduğu başta finans yapı sektörü gibi ve katılımcı bir modelle, dinamik bir yapıyla şehrin depremle ilgili kurduğu inisiyatifler... Bunların düşündüğü sağlıklı bir kurumsallaşmayla bazen hızlı karar alabilme mekanizmalarının da içinde var olduğu ama o şeffaflaşmanın İstanbul'a çok doğru adımlar atmasına sebep olacağını dile getirdiğimiz bir model. Bu modelin elbette yaratıcısı ben değilim, sadece sözcüsüyüm. Yaratıcısı, yaptığımız o bilimsel ve teknik çalıştaylardaki çıktılar ve orda bulunan bilim ve teknik insanlar. Biz, bu yönüyle meseleye baktık ama yine önümüze bir kanun ve kanun içinde bir başkanlık çıktı ve geldi. Böyle bir talebimiz olmadığını her yerde dile getiriyorum. Bu yönüyle tabii ki bunun takipçisi olacağız. Bunun düzeltilmesi ve kentin dönüşümü, kentin dayanıklı hale gelmesiyle ilgili atılacak her adımı en etkin bir şekilde takip edeceğimizi yorumlayacağımızı hepimizin bilmesini isterim.

Biz aynı zamanda yerel yönetim olarak, kapsayıcılığı da çok önemseyeceğimizi, bu yönüyle özellikle kentte yaşayan herkesin içinde olduğu bir yönetim anlayışının başarılı olacağına da inandık. Kadınlar, engelliler, çocuklar, dezavantajlı hangi grup varsa o kesimler mutlaka dikkate alınmalı, öncü bir şekilde düşünmeli dedik. Eşitlik ve adaletin yalnız hizmet sunumunda değil, politika geliştirmeden başlayarak sosyal demokrat belediyeciliğin her aşamasına yaygın bir şekilde gelişmesini sağlamayı kendimize ilke edindik.

Bu yolda İstanbul Büyükşehir Belediyesinde kadın yöneticilerin sayısının üç katına çıkması, kadın çalışanlarının sayısını artırmak, meslek gruplarındaki kadın temsiliyetini yükseltmenin aslında kenti düşünürken kadınsız düşünmenin doğru olmayacağını, kadınların, erkeklerin, gençlerin çocukların yaşadığı bir mekanizmayı, bir ekosistemi ancak onlarla düşünerek olgunlaştırabileceğimizi bilmenin karşılığı olsa gerek. Aynı şekilde sosyal destek mekanizmalarını, yoksullukla mücadele mekanizmalarını geliştirirken de her yönüyle İstanbul'a bütüncül bakmayı ilke edindik.

İstanbul'un doğası, ormanları, tarım alanları bizim için öncelikli oldu. Oraların bizim için bir nefes olduğunu, yaşamın belki de kaynağı olduğunu, yaşama tutunmanın odağı olduğunu bilerek bu yönüyle de etkin bir çalışma yürüttük. İstanbul'un tüm canlılar için bir yaşam alanına dönüştürülmesinin yol haritasını ortaya koyduk. Bu yönüyle hem hazırladığımız "İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı" olsun hem çalıştığımız "Koru İstanbul Strateji Belgesi" olsun etkin çalışmalar ve bize yol gösterici, geleceğe dair de kuvvetli belgelere dönüştü.

Kıymetli dostlar şunu ifade edeyim; ben belediye başkanlığı dönemime başlamadan önce, yani siyasete dahil olduğum an itibarıyla bir yerel yönetici olmayı elbette hedef koyduğumu iyi biliyorum. Ama o zaman düşünce olarak kendi bakış açısıyla doğru olmayan, ters giden bir kısım süreçleri değiştirebilmenin ve değişimin şart olduğunu, aksi takdirde mutlu olamayacağımı bilen bir birey

olarak yola çıkmıştım. 2008-2009 yıllarından bahsediyorum. O zamanki idealim sadece yaşadığım dar bir çerçevede, 1-2 ilçeyi ilgilendiren bir bakış açıydı. O an itibarıyla dahi teknik insanlarla çalışmayı, onlarla düşünmeyi, siyasi dönemde onlarla hareket etmeyi ilke edindim. Bugün hepinizle birlikte bir an önce özgürlüğüne kavuşmasını istediğimiz Tayfun'la da çalışmaya başladığımız dönem o dönemlerdir. Şimdi Belediye Başkanı olan Mehmet Çalık, ki bunların hepsi meslek odalarında görev alan arkadaşlarımızdır, onlarla çalışmaya başladığım dönemler de yine o dönemlerdir. Hâlâ bu anlamda en etkin şekliyle teknik insanlarla, meslek odalarında görev yapan insanlarla ve sizin kurumlarınızda etkin bir şekilde çalışmaya devam ediyoruz. Süleyman Bey, işte Buğra Gökce, yine burada saymadığım belki birçok arkadaşım aynı şekilde bizim çok yakın çalışma arkadaşlarımız. Bu yakın çalışma arkadaşlarımızla birlikte uyumlu çalışmayı, sürdürmenin benim en büyük teminatım ve belki en kritik anlarda yanlış engelleyen, bize doğruyu göstermekteki ısrarlı duruşlarının çok önemli olduğunu yaşayan bir belediye başkaniyim.

Bunu bütün belediye başkanı arkadaşlarıma da şu dönem hep tavsiye etmişimdir. Bazen teknik insanlar siyaset sahasında ürkütücü gelebiliyor ya da onlarla uyumlu çalışmayı tariflemekte zorlanan insanlar olabiliyor. Zaten yaptığımız işin zor olduğunu biliyoruz. Bir kenti yönetmek, bir kente dair geleceği planlamak; özellikle İstanbul ise mevzu, medeniyetin beşiği, Anadolu Trakya gibi coğrafyada yaşıyor ve buna sorumlulukla bakıyorsanız zaten işiniz zor. Zor olanı başarmak, zor insanlarla ki o zor insanlar aslında aklı ve bilimi önüne koyan, çok detaylı düşünen insanlardır. İyi yönetici olmak onların o kavramlarıyla yolculuğu tasarlayabilme kabiliyetidir. O bakımdan ben kendi yolculuğumu bu anlamda böyle tarifliyorum ve bundan hiç sapmadığımı, sapmayacağımı işimi kolaylaştırmaya devam edeceğimi de biliyorum. Kolaylaştırmanın modelinin de o işi bilen, hayatını o işe adanmış insanların görüşlerinde maksimum oranında faydalanmaktan geçtiğini de biliyorum. Katılımcılığı da öyle tarifliyorum aslında.

İstanbul meselesinde şunu da söylemeden geçemeyeceğim elbette; İstanbul'a yapılan tahribatın, ihmal edilen işlerin hayatımızı nasıl sıkıntıya soktuğunu, İstanbul'da hayatı kolaylaştırıcı metotların hayata dahil edilebileceğini, dünyanın en güzide şehirlerinden hâlâ birisi olabileceğini içine girdikten sonra daha net görüyorsunuz ve bir yanıyla da barındırdığı büyük fırsatlarla da geleceğe dair büyük umutlarla dolu oluyorsunuz. Pişmanlık şu; niçin biz bu işi başaramadık diye geçmişe dönüp düşünmekten kendimi alamıyorum ama bir yanıyla da barındırdığı büyük fırsatlarıyla da geleceğe dair büyük umutlarla yolculuğumuza devam ediyoruz. Şunu ifade edeyim; İstanbul'da şu anda yaptığımız belediye başkanlığının ya da talip olduğumuz süreçlerin, İstanbul'un doğasına, canlılarına, tarihine ve barındırdığı insanların yaşam zenginliklerine sahip çıkmanın, geleceğe bunu taşımanın, eşitliğin, kardeşliğin, bir arada yaşamanın, barışın, huzurun, demokrasinin, her türlü bu tarz ilkeleri kapsadığını görüyorum. Bugüne dair de gerçekten İstanbul'a muhafızlık yaptığımızı da ifade edeyim. İstanbul'un çok güçlü bir muhafızlığa ihtiyacı vardır. Çarpıcı bir örnek; bugün sabaha karşı bir yıkımı takip ettim, İstanbul'da bir işgalciyi ya da işgal noktasını yıkmanın bile ne yazık ki devletin bazı kurum ve kuruluşları ile eş güdümlü değil, onları da bazen haberdar etmeden yıkımı yapmanın gerçek olduğu bir ortamdayız. Çünkü bazen bazı kamu birimleri, kamunun hamlelerini değil de birkaç kişinin konumunu kollamayı kendine ilke ediniyorlar. Çarpıcı bir örneği paylaşmak isterim; bu çok önemli bence, her şeyin tarifi burada yatıyor. Üsküdar'da tarihi Kuşkonmaz Camii'nin hemen yanında bir virüs gibi orayı kaplamış bir kafeteryayı üç senedir yıkamıyoruz. Yani biz bir bölümünü yıkarken -basına da yansıdı- 200-250 tane garibim polisimizi oraya diken anlayışla dahi mücadele ediyoruz. Bir bölümünü yıktık bir bölümü duruyor ve daha acısını söyleyeyim; biz burayı yıkmaya çalışırken orada işlem yapmaya gayret ederken devamlı yargı yoluyla nasıl engellendiğimizi, daha da ileri gideyim; o yargı yoluyla engellendiğimiz dönemde, İstanbul'u yönetmeye talip olduğunu duyduğumuz bir kısım arkadaşların bakanlıkta Boğaz'ın dibindeki yeri planla imarlı hale getirme çabasını dahi yaşadık. Bir büfenin olduğu yer. Bu nasıl bir çabadır? Bu nasıl bir bakış açıdır? Kente bu gözle bakan ve iki dudak arasından çıkan sözleri emir telaki edip yapmaya gayret eden insanlardan Allah bu şehri korusun.

Biz ise tam aksine bunlara karşı duran ve bu şekliyle hakkı, hukuku koruma konusunda mücadelede gözünü kırpmadan, doğruları yapma gayreti içerisinde olan insanlar olmaya gayret edeceğiz. Bu prensiplere layık olmaya çalışacağız. Umarım yanlış yapmayız, umarım hatalarımızı en aza indirerek

süreçleri yönetip İstanbul'a layık, Türkiye'ye layık 100 yıllık Cumhuriyet'imizin geleceğine layık bireyler oluruz. Bu nedenle yaptığınız sempozyumu da çok kıymetli buluyorum. Verimli tartışmaların olacağını biliyorum, hepimize başarılar dilerim. Çıktıların da bize rehber olmasını diler, hepimizi sevgiyle saygıyla selamlarım, sağ olun.

Cevahir Efe Akçelik

Cumhuriyet'in 100. yılında İstanbul'u ele alırken mekân üretimini üç döneme ayırmak mümkündür: 1923-1950, 1950-1980 ve 1980 sonrası. Bu dönemler boyunca hazırlanan planlar, plan hazırlık kurumları, politik atmosfer ve imar uygulamaları üzerinden İstanbul'da kurulan hegemonyayı incelemek oldukça anlamlıdır. 1923-1950 yılları arasında, Prost planları çerçevesinde Cumhuriyet'in resmi ideolojisi doğrultusunda şekillendirilen İstanbul'da aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm de hedeflemiştir. Bu dönemde kent, modernleşme çabalarının bir parçası olarak yeniden yapılandırılmıştır. 1950 sonrası ise, sermaye baskısının arttığı ve soyut mekânın küresel ekonomiye entegrasyon sürecinin başladığı bir dönem olarak tanımlanabilir. Bu süreç, kentsel dönüşüm ve neoliberal politikaların etkisiyle İstanbul'un mekânsal dinamiklerini köklü bir şekilde değiştirmiştir.

12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte Türkiye'de demokrasinin askıya alınması, 24 Ocak kararlarının uygulanmasıyla birlikte neoliberal politikaların hayata geçirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreç, kentlerde sermayenin talep ve istekleri doğrultusunda dünya kapitalizmine entegrasyonun hızlandığı bir döneme evrilmiştir.

1984 yılında çıkarılan Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimine İlişkin Kanun ve 1985 yılında yürürlüğe giren İmar Kanunu ile birlikte Bedrettin Dalan dönemindeki yıkımlarla kent kimliği ve kültürü ciddi şekilde zarar görmeye başlamıştır. İmar kanunuyla birlikte sağlanan yeni kaynaklar ve Dünya Bankası fonları, İstanbul'da büyük çaplı kentsel operasyonların önünü açmıştır. Bu süreçte mekân üzerinden sermaye birikim süreci hızlanmış; kaçak yapılar, oy kaygısıyla çıkarılan imar aflarıyla meşrulaştırılmış, tarım ve orman alanlarında yapılaşmanın önu açılarak rantı dayalı spekülatif bir süreç geliştirilmiştir. Ayrıca, gayrimenkul piyasasının uluslararası sermayeye açılmasıyla İstanbul, sermaye gruplarının çekim merkezi haline gelmiştir. Bu dönüşüm, kentin sosyo-ekonomik yapısını derinden etkilemiştir.

1994 seçimlerinden sonra Recep Tayyip Erdoğan'ın Refah Partisi ile İstanbul'da iktidara gelmesi, küresel ekonomiyle bütünleşme kanallarının güçlenmesine yol açmıştır. 3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimlerle birlikte hem merkezde hem de yerelde iktidar olan AKP, İstanbul'u kamucu anlayışından uzak neoliberal ve muhafazakâr politikalarla yönetmeye başlamıştır. "İslamcı neoliberalleşme dönemi" olarak tanımlanan bu süreçte, neoliberal ve İslamcı politikaların sentezlenmesiyle ekonomik ve toplumsal bir dönüşüm başlatılmıştır. Muhafazakâr demokrasi olarak adlandırılan anlayış doğrultusunda hem 2001 krizinden sonra uygulamaya konulan neoliberal politikalar sürdürülmüş hem de İslami referansa dayanan bir siyasi otorite inşa edilmiştir. Bu dönemde mekân, neoliberal ve muhafazakâr politikalar doğrultusunda yeniden şekillendirilmiştir. Kentsel alanlar, sermaye odaklı projelerle dönüştürülürken, toplumun çeşitli kesimleri üzerinde de derin etkiler bırakmıştır.

Bu dönemde, 15 Eylül 2007 tarihinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde düzenlediğimiz İstanbul Kent Sempozyumu'nda, iktidar tarafından dile getirilen küresel kent kavramına karşı mekânsal ve sosyal tanımları tartışma fırsatı bulmuştuk. Katılımcılarla birlikte bu kavramın anlamını derinlemesine ele aldık. İkinci sempozyumumuzu ise İstanbul'un 1/100.000'lik çevre düzen planının oluşturulma sürecinde kent planlamasındaki çalışmaların önemini vurgulayarak gerçekleştirdik. Bu sempozyumda, o dönemde pek konuşulmayan ilk afet problemlerini gündeme getirerek, kentin karşılaştığı riskler ve planlama eksiklikleri üzerine kapsamlı bir tartışma yürüttük.

Üçüncü kent sempozyumumuzu, iktidarın Galataport, Haydarpaşaaport, 3. Köprü, 3. Havalimanı, Taksim Projesi, lüks konut projeleri, AVM'ler, finans merkezi ve Kanal İstanbul gibi projelerle küresel sermayenin istekleri doğrultusunda kenti yeniden biçimlendirmeye çalıştığı bir süreçte "Yaşanabilir Bir İstanbul" temasıyla gerçekleştirdik. 4. Kent Sempozyumumuzu ise 2017 yılında, İstanbul başta olmak üzere kentlerimizde giderek belirginleşen eşitsizlikler ve yaşam alanlarımızın piyasada değerine göre anlaşıldığı bir süreçte "Kent ve Adalet" temasıyla düzenledik. Bu etkinlikte, TMMOB'un bileşenlerinin yanı sıra kentleşme süreçlerinden etkilenen ilgili kesimler, demokratik toplum örgütleri, forumlar, yerel inisiyatifler ve mahalle örgütlenmeleri ile bir araya geldik.

5. İstanbul Kent Sempozyumu'nu "Kent ve Demokrasi" temasıyla düzenliyoruz. Kentsel sorunlar, özellikle günümüzdeki kapitalist toplumlarda siyasi tartışmaların merkezinde yer almakta ve son yıllarda kentsel ve çevresel sorunlara ilişkin toplumsal protestolar ve talepler dünya genelinde giderek artmaktadır. Bu durum, iktidarın daha önce bahsettiğim süreçlerden geçerek neoliberal politikanın bir parçası olarak geliştirdiği kenti, sermaye odaklı bir dönüşüme tabi tutmasının ve kentsel alanları sermaye üretim aracına dönüştürmesinin bir tepkisi olarak değerlendirilebilir.

El koyma yoluyla sermaye birikimi sürecinin yaşandığı bu dönem, Tarık Şengül hocamın ifade ettiği gibi savaş durumlarında gözlemlenen işgal ve yağmalama süreçlerine benzer bir karakter taşımaktadır. TOKİ ve günümüzde daha fazla yetkiye sahip olan Kentsel Dönüşüm Başkanlığı gibi kurumlar aracılığıyla, AKP iktidarı bu tür dönüşüm projelerini sürdürmekte ve kentsel alanları yeniden şekillendirmeye devam etmektedir.

Seçilmiş yerel yöneticilerin siyasi iktidar tarafından azledilmesiyle birlikte uygulanan kayyum politikası, merkezi iradenin İstanbul başta olmak üzere tüm yerel yönetimler üzerindeki vesayetini artırmış; bu durum, halkın demokratik katılım ve denetim kanallarını tıkamış, doğrudan demokrasinin gelişimini engellemiştir. İşte kent ve demokrasi temasıyla tartıştığımız sürecin en önemli kaynağı budur.

Halkın siyasetten dışlanması, örgütsüzlüğü halka dayatan ve serbest piyasa koşullarının hâkim olduğu bir düzende, kamu yararına kentsel müdahale edebilen bir yaklaşımın mümkün olmadığını görüyoruz. Bu durum, kent dışına itilmiş, kent inmetlerinden yararlanamayan milyonlarca mülksüz ve geleceksiz insanın yaşamına yol açmaktadır.

Bu süreç, sadece ekonomik eşitsizliği değil, aynı zamanda sosyal adaletsizliği de derinleştirerek kentsel alanlardaki dönüşümün toplumsal bütünlüğe zarar vermesine neden olmaktadır. Ayrıca, belirli bir zümre lehine ayrıcalıklı imar hakları verilmesi, doğal ve tarihi kültürel varlıkların mülkiyet hakkının gaspına ve barınma krizine yol açan bir süreci de beraberinde getirmiştir.

İstanbul'da gelir eşitsizliğinin, mekânsal ayrışmanın ve kentsel gerilimin arttığı bir süreçte, emekçilerin sosyal, ekonomik ve siyasi yaşamdan tamamen dışlandığı bu yıkıcı ortam, şimdi daha yüksek sesle demokrasi tartışmalarını gündeme getirmektedir.

Kayırmacı bir ilişki ağı içinde iktidarın tahakkümü altına alınan ve bu gücü sürdürmek için uygulanan politikalar ile muhafazakârlaşmanın yerel temsilcileri olan yerel yöneticilere ve sermaye sahiplerine karşı, kent hakkının savunulmasını esas alacak yeni bir kent hayatını konuşmak için bir araya geldik.

Bu hedef doğrultusunda, yeni bir toplumsal yaşamı tahayyül etme ve kurma iradesini oluşturma ihtiyacımız olduğunu vurguluyoruz. Halkın yönetim ve karar alma süreçlerine doğrudan katılımı, bireysel ve kolektif iradesini yansıtan ortak zeminlerin çoğalmasıyla mümkün olacaktır. Bu şekilde, yerelerde gerçek bir demokrasiden söz edebileceğimize inanıyoruz.

Halkın yönetime ortak olduğu ve bir dönüşümü amaçlayan bir program çerçevesinde, kamu, katılımcı bütçe ve demokratik planlar gibi uygulamalarla halkın kendi tercih ettiği modellerin oluşturulabileceğine inanıyoruz.

Bu nedenle, bugün İstanbul'un sorunlarını tespit ederken, aynı zamanda bu tespitlerden yola çıkarak "Nasıl bir İstanbul istiyoruz?" sorusuna birlikte yanıt arıyoruz.

TMMOB 5. İstanbul Kent Sempozyumu'nda bu soruya yanıt bulacağımız, doğadan, bilimden yana karar alma süreçlerinin demokratikleştireceğine inandığımız bir kent yaşamının örgütlenmesi yolunda da önemli bir adım olacağına inanıyoruz.

İstanbul Kent Sempozyumu - V

“Kent ve Demokrasi”

1. Gün (2 Aralık 2023 Cumartesi)

I. Oturum:

Cumhuriyetin 100. Yılında İstanbul

Seyfettin AVCI, *Oturum Başkanı*

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Sekreteri

Prof. Dr. Besime ŞEN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Ulaş Sunata

Bahçeşehir Üniversitesi Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Gül Cephaneçigil

İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Ebru Firidin

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Öğretim Üyesi

Seyfettin Avcı

Birinci oturuma Prof. Dr. Besime Şen Hocamızla başlayacağız. Kısaca özgeçmişini okumak isterim. Besime Hocamız İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde lisans ve yüksek lisansını tamamladı. 2006 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehircilik doktorasını bitirdi. Halen aynı üniversitede şehir ve bölge planlama bölümünde profesör olarak görev yapmakta. İngiltere’de Kent Üniversitesi ve Almanya’da Berlin Humboldt Üniversitesinde ziyaretçi öğretim üyesi olarak bulundu. Etnik ekonomi, kentsel dönüşüm, soylulaştırma, kentsel ekonomi, politika, gecekondü ve konut üretimi, kentsel hareketler gibi alanlarda çeşitli araştırmalar yapmış ve yayınlar hazırlamıştır. Besime hocam söz sizin, yaklaşık 20 dakika süreniz var.

Besime Şen

Teşekkür ederim. TMMOB bileşenlerine ve İl Koordinasyon Kuruluna ayrıca davetleri için teşekkür etmek istiyorum. Bu konferansın 2013’teki birincisine de konuşmacı olarak davet edilmiştim ve bizim üniversitede olmuştu. O ortamı ve bizim oturumu hatırlıyorum, çok canlı bir oturumdü. Şimdi kendimizi Askeri Müzede bulduk, inşallah böyle devam etmez. İlk kez böyle bir mekânda konuşacağım ve benim için stresli bir konuşma olacak. Konuşmam için cumhuriyetin yüzyılına bakmaya çalıştım ve bir yüzyılda İstanbul’un demokrasi-ekonomi-kent ilişkisi içinde oluşan tarihine dair bir çerçeve kurmak istedim. 20 dakikada İstanbul’un Cumhuriyet’in yüzyılındaki yerine ve geldiği noktaya dair bazı belirlemeler yapmak istedim.

Cumhuriyet’in İstanbul’u, bir terk edilme ve yaklaşık 30 yıl sonra gerçekleşen geri dönüş hikayesi olarak başladı. Bugün, yani 1923 yılından başlayarak 2023’e geldiğimizde, 1970’ler hariç, aşağıdan gelişen toplum siyasetinin İstanbul kent yönetimi ve politikalarında pek de yeri olmadığını görüyoruz. O açıdan bugünden geriye doğru gidebilirsek belki daha az spekülâtif şeyler söylemiş olurum.

İstanbul’a bakarken öncelikle bir iktisatçı olarak, İstanbul’un ekonomik yüküne bakmak iste-

dim ve bu ekonomik yükünün kentsel siyaset ile olan ilişkisine dair bir yere varmak istedim. Yani İstanbul'a biçilen küresel ve ulusal ekonomik büyüklük ve rekabet gücü, onun oldukça eşitsiz bir kent olarak büyümesi ile sonuçlanmıştır. Artık bu konumu kaçınılmaz ve değişmez olarak da kabul görüyor. Bugünkü demokrasi arayışları ve kentsel adalet arayışı açısından bu pozisyon bize ne söylüyor?

Fakat bunlar arasında benim bugün dikkat çekmek istediğim mesele, vergi tahakkukudur. Mal-ıye mezonu olan biri olarak, vergi tahakkukunun siyaset ve kapitalist ilişkilerin toplumsal süreçleri tasarlayan yönünü az çok biliriz. İstanbul'un, Türkiye toplam güncel vergi tahakkuku içindeki payı yaklaşık olarak %37'dir. Yani bir ülkenin vergi mükelleflerinin %37'sine sahip olan bir kentten bahsediyoruz. Bu ne demek biliyor musunuz? Bu ülke kendi maliyetinin büyük bir bölümünü İstanbul'a yaşıyor ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi, en nihayetinde Türkiye ekonomisine hizmet veren, onun altyapısını, onun ihtiyaçlarını belirlemeye çalışan bir görevi üstlenmiş oluyor.

Bir diğeri de yabancı sermaye şirketlerin %67'sinin İstanbul'da olması. Bunu nasıl okuyabiliriz diye düşünüyorum. Şimdi İstanbul küreselleşiyor, küresel sermayenin arayışlarını daha çok İstanbul üzerinden yaptığı bir pozisyonu var. Dolayısıyla yabancı şirketlerin de kentsel altyapı, kültürel altyapı, sanatsal altyapı vs. gibi tüm bu ihtiyaçlarını yine İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve diğer yerel belediyeler karşılamış oluyor. Yabancılar konut satışı gibi konulara çok girmek istemiyorum çünkü bu mesele bugün, çok popülist sağcı bir politika için kullanılan argümana kaynaklık ediyor.

Şimdi burada müthiş bir yük ortaya çıkıyor. "İstanbul artık sermaye kenti olmaya başladı" argümanını, ben başka bir yerden analiz etmek istiyorum. İstanbul hem ekonomik olarak lider olmak istiyor hem kendi sorunlarını çözebilecek bir yönetime inanıyor. Bu çok çelişkili bir süreci öüyor. İstanbul kendisini lider bir kent, küresel bir kent yapmaya çalıştıkça, kendi yurttaşlarına yönelik daha kamucu bir belediyecilik yapma olanaklarını da kaybediyor.

Bir diğeri konu da mekânsal üretim. 2023'e baktığımızda İstanbul kenti bütün arazilerini, bütün mekânlarını, üretimini neredeyse tamamlamış. Ama şu anda küresel ve doğal olarak en kıymetli yerlerinin yeniden üretilmesi üzerinden, daha çok merkezden gelen kararlarla kentsel rantı kaynaklık edecek projeler devam ediyor. Merkezi yönetim için İstanbul, onun küresel düzeydeki jeopolitik konumunu güçlendirdiği bir yer. Hiçbir iktidar İstanbul'dan vazgeçemez. Günümüzde de oldukça belirginleşen "yerel-merkez" çatışmaları büyük bir sürtüşme yaratıyor.

2023'te geldiğimiz noktada merkezi iktidar, bütün kentleri merkezden etkisi altına alabilecek yasal ve yönetsel olanaklara sahiptir. Diğer taraftan İstanbul yönetimleri, özellikle 1980 sonrası, küresel bir ekonomik politika ile bu kentin kendi yurttaşlarından öte, Türkiye ve küresel yatırımcılarına olanak sağlamayı bir övünç kaynağı olarak görmüşlerdir. Bu durum çok önemli bir açmaz olarak, kent politikalarının başarılı olmasını ve kamucu bir siyaset izleme olanaklarını daraltıyor.

Değirmek istediğim diğeri önemli konu, günümüzde kamusal ve sivil kurumların etki alanlarının ve yetkilerinin elinden alınması ile ilgilidir. Bu durum otoriter ve popülist bir şehircilik anlayışını hâkim kılıyor. Örneğin TMMOB'un kendisi, bugün siyaset, siyaset ile yurttaşlar arasındaki yeri ayrıca mesleki ilkelerin korunması için çok temel bir kurumdur. Bugün ölümlere yol açan afetler, iklim krizi, kıyılar, kamusal mekânların yapılaşmaya açılması, yani siyaset ve yurttaşlık açısından ihtiyaç duyulan bütün kamusal kaynakların korunması açısından yerelin elinde çok da potansiyel olmadığını görüyoruz. Yurttaşların katılımcı bir siyaset yapması yerine, sadece seçimlere dayalı bir siyaset tek seçenek olarak kabul görüyor artık. Bir karar alınıyor, belirleniyor, hatta teknik olarak doğruluğu da ortaya konuluyor, ondan sonra onu halka sormak için seçime gidiyoruz. Popülizm bu zaten. Ara mekanizmaların, kurumların, örgütlenmelerin, farklı kesimlerin ve farklı ihtiyaçlarının elimine olduğu bir süreç oluşmuş oluyor.

Kent ve demokrasi anlamında Cumhuriyet'in 100. yılı içerisinde biz neyi kaybettik, neyi kazandık? Bu soruyu yanıtlamak için Cumhuriyet'in kuruluşuna gidebiliriz. Şehircilik literatüründe bütün tartışmalar, argümanlar 1950 sonrası başlar, yani 1950 öncesi İstanbul donmuş bir fotoğrafı sadece. Bir çeşme, güzel bir cami fotoğrafı, Beyoğlu fotoğraflarıdır 1950 öncesi İstanbul. Ama biz siyaset ve kenti tartışmak için hiçbir zaman 1920'lere, 1930'lara ve 1940'lara gitmedik nedense. Cumhuriyet'in erken yıllarında İstanbul, savaştan çıkmış ve nüfusunu büyük

oranda kaybetmiş, ikincisi Ankara'nın başkenti olmasıyla da mevcut kurumları büyük oranda taşınmış bir kent haline geldi. Fakat buna rağmen İstanbul o dönemde, hala Türkiye'nin en kozmopolit ve küresel anlamda uluslararası ilgiye açık, dünyanın entelektüel kesimlerinin fikir dünyasının akışkanlığının hâlâ yaşadığı bir yerdirdi. Ama ekonomik anlamda, biraz rakamlara baktım ve oldukça gerilemiş bir kent gördüm. Bu, Türkiye'yle ilgili bir şey değildi, yani cumhuriyetin burada yapabileceği çok bir şey de yoktu, onu söylemek isterim. Fakat Cumhuriyet'in yapabileceği şeyler vardı ve yapılmadığını görüyoruz. En kritik konu kentin yönetimi meselesidir. Yani kent yönetiminde demokratik seçenekler uygulanmış mı? İstanbul 1957'ye kadar valiler tarafından yönetiliyordu. Yani merkezden atanan bürokratlar tarafından yönetilmekteydi. Kent yönetiminde ise seçimle yönetime gelmiş belediye başkanı aradığınızda 1963'e kadar çok bir şey göremezsiniz.

Bugün kentsel demokrasi anlamında eğer bir sorun yaşıyorsak, bu meselenin kaynakları açısından, "neden 1957'ye kadar kent yöneticilerini seçemiyorduk" sorusunu yanıtlayarak başlayabiliriz. 1920'lerin en temel gündemi yurttaşlığı kurmaktı. Bir ülke bağımsızlığını kazanıyor ve o ülkede yurttaş kim olacak mevzu en temel konuydu. Dolayısıyla İstanbul açısından demokrasi konuşacak olsak, 1920'lerdeki nüfus kompozisyonuna ne oldu diye düşünmeliyiz. Yurttaşlık kurucusu ve yurttaşlık krizinin bugün hâlâ devam ettiğini düşünüyorum ama bunun İstanbul üzerinden devam ettiğini düşünmüyorum.

Bugün yurttaşlık açısından İstanbul hâlâ Türkiye'nin en demokratik kentidir. Bence bu açıdan da hakikaten İstanbul'u hepimizin savunması gerekiyor. Çünkü İstanbul hâlâ Türkiye'de yaşayan bütün kesimlerin kendi demokratik taleplerini iletebilecekleri kurumlara, kurumsal siyaset araçlarına sahip olduğu, bunu yaratabildikleri kanalların olduğu bir kent. Bu anlamda hiç kötü bir yerde değiliz diye düşünüyorum. Ben bu açıdan İstanbul'a oldukça iyimser bakıyorum. Günümüz açısından bir diğer nokta, bugün ve 1963'lere kadar olmayan şey, 1970'lerde gerçekleşti. O da İstanbul mekânsal üretiminin aşağıdan ve ihtiyaçlar üzerinden gerçekleşmiş olması. Ve bu ihtiyaçlar açısından toplumsal kesimlerin kentsel siyasete aktif biçimde katılması idi. 1970'ten özellikle 73-77 seçimlerine baktığımızda özellikle yeni mekânsal bölgelerin aktif biçimde yerel siyasete katıldığını görmekteyiz. İstanbul'un periferisinde kurulan gecekonduların alanlarında bütün yurttaşların çok aktif siyaset yapabildiklerini gördük. Bunları yaparken kendi çalışma hayatları, işe erişim ile barınma hakkına erişim konuları üzerinden siyaset yapabiliyorlardı. Bu siyaset çeşitli basamaklara sahipti. Radikal bir siyaset de vardı ama o radikal siyaset mahalle ölçeğinde mahalle ihtiyaçlarını gerçekleştiriyordu, o dönemin toplumsal ve maddi ihtiyaçları yerelde gerçekleştirilebiliyordu. Aynı zamanda merkeze dair talebi de vardı. O talebini merkeze iletebiliyordu. Sonra ne oldu? 1980 gibi ağır bir askeri darbe ile bütün bu siyasal canlılık yok edildi. Dolayısıyla İstanbul'un mekânsal üretimi üzerinden bir demokrasi yoklamasını yaptığımızda 1970'lerin bize oldukça iyimser sonuçlar vereceğini düşünüyorum. Kısacası tabandan olan insanların, yurttaşların kendi ihtiyaçları için siyaset yaptığını görüyoruz, herhangi bir pozisyon kazanma ya da dediğim bir gecekondunun kat artışını sağlamak için olanı kastetmiyorum, ki bu da tartışılır.

O yıllarda, doğrudan en temel ihtiyaçlar üzerinden siyaset yapma kapasitesini kazandıkları için o yılları ben demokratik olarak görüyorum. Bugün ise bu siyaset yapma kaynakları büyük oranda büyük kurumsal siyasetin elindeyken aşağıda, daha alt ölçeklerde insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir siyaset yapma pratiğinin olanakları sınırlanmış durumda. Politik olarak bastırıldığı için, tehlikeli bulunduğu için de değil, ayrıca bu kaynak paylaşımı çok hırslı bir yere geldiği için de ihtiyaç sahiplerinin siyaseti güçlenmiyor. Bölüşüm ilişkileri üzerinden bir kentsel siyaset arayışının pek imkanları yok. Ama olumsuz bitirmek istemem konusu, daha iyimser bir yerden bitirmek isterim.

Özetle son yıllarda kentsel demokrasi açısından, bir kadın olarak da kadın hareketinin kazanımlarının artık kentsel siyaseti belirleyebilecek bir noktaya gelmiş olduğunu görerek iyimser yerde sözlerimi bitirmek istiyorum. Yani kadınlar, mekân üretimi üzerinden gerçekleşen, belki de çok fazla erkek odaklı bir siyasetin yerine, kendi ihtiyaçları üzerinden yerel yönetimleri etkiliyorlar. Kadınların taleplerine bakarak, kadınların nasıl bir kent ve mekân istediğine bakarak daha iyimser bir kent siyaseti, kent demokrasisi düşünebiliriz.

Seyfettin Avcı

Teşekkür ederim, zamanında bitirdiniz. Arkadaşlar yarın 3 tane oturumumuz daha var ve bu oturumların sonunda bir forum olacak, bu forumda da İstanbul'un sorunlarını soru cevaplarla tartışacağız. Tabi sığağı sığağına Besime Hocama bir iki soru varsa alalım.

Soru:

Hocama sorum şu, bu ülkede demokrasi var. Demokrasinin kuralları, kurumları yerleşmiş mi yerleşmemiş mi, oradan çıkarak kenti yorumlayabilir mi? Demokrasinin olmadığı yerlerde kurallar, kurumlar ve hukuk da çalışmıyor. Dolayısıyla kent resmen yağmalanıyor. Ben Fikirtepe'yi, Bakırköy Sahili'ni görünce nefret ediyorum, suratımı dönüyorum yan tarafa, böyle bir şey olmaz. Eğer demokrasi tam yerleşmiş olsaydı, kentte yaşayanlar bu tür işlere tepki gösterirlerdi ve bunlar olmazdı.

Besime Şen

Çok teşekkür ederim, hakikaten Fikirtepe'den geçerken doğrusu o rezidanslara bakamıyorum. Sadece Fikirtepe için değil, Mimar Sinan Üniversitesine, okuluma giderken de müthiş bir betonlaşma görüyorum. Fındıklı Parkı'na bakın. Toprak neredeyse bir avuç kaldı. Ya beton döküldü ya da yapılaştı, işletme yapıldı. Müthiş bir beton yığını olduğu için iki damla yağmur yağdığında her taraf bir afet ortamına dönüşüyor. Hakikaten çok ümitsiz bir tablo çıkıyor ortaya.

Demokrasi anlamında da öyle, İstanbul hâlâ o kadar büyük bir değer üretiyor ki, bu değerın bölüşümü açısından çok büyük bir siyasal çekişme var ve kentsel demokrasinin kurulması açısından mekân üretiminin kaynak olması çok mümkün görünmüyor. Çünkü bunun için çok radikal bir dönüşüm gerekiyor. Galiba radikal dönüşümde kararlılık gerekiyor. İstanbul'un bu kadar küresel bir rolü varken, Türkiye ekonomisinin büyük bir rolünü almış iken buradan büyük bir demokrasi hikayesi yazmanız biraz zor görünüyor. Niye zor görünüyor biliyor musunuz? Biraz dünya metropollerine baktığımda, özellikle Asya, Afrika, Latin Amerika metropollerini ki biz Asya metropollerine benzemeye başlıyoruz, güçlü lider eksenli ve popülist otoriter şehircilik yaygınlaşıyor. Bu dünya metropollerini çok büyük bir ekonomik sermayeye de sahipler. Bu otoriter yönelimler, bu metropollerin üzerinde hayalet gibi dolaşılıyor. Mesele sadece neoliberalizm değil, onun öncesinde, temel demokrasi ihtiyacı yok oluyor. Türkiye'deki kentsel demokrasi için ülke demokrasisine ihtiyacımız var ve bu ülkenin devlet tarihi bize çok iyimser bir şey vermiyor, önümüze iyimser bir malzeme koymuyor. Ama ben şunu söylüyorum, İstanbul üzerinden demokrasi birçok farklı kesimlerin hâlâ kendi demokratik taleplerini ortaya koyabildikleri bir kent ve siyaset yapılabilir. Bu anlamda otoriter şehircilik tam da böyle bir şey. Siyasetin yok olması yani.

Kent üretimi ayrı bir şey, birbirinden ayrı yol alıyorlar. Bu nedenle sosyal demokrat bir belediyeye başkanı şansı ne kadardır diye düşündüğümde, çok radikal hamleler yapması gerekir diye bir yanıt geliyor aklıma. Ümidimizi sadece yeni bir yönetime bağlamak değil ama daha farklı kesimlere bakmak istiyorum. Kentte yaşayan farklı kesimler ihtiyaç duyulan şey, ben onlara bakmak istiyorum, oradan bir iyimserlik kurmak istiyorum.

Soru:

Öncelikle hocama teşekkür ediyorum. Sanki 1918 ile 1921 arasını hiç konuşmuyoruz, yani Türkiye'nin demokrasisinin gelişimi aslında. Özellikle baktığımızda, Türkiye'de 30 tane kongre geliyor, kongre örgütlenmesi geliyor, kongre yönetiminin oluşturduğu bir meclis var ve bu meclisin de ortaya çıkardığı 1921 Anayasası var ülkemizin ilk anayasalarından biri olan. Sonra 1923'te meclisin teslimi sonrasında gelen 1924 Anayasası, buraya da bir bakmak gerekir mi diye sormak istiyorum hocam.

Bir de sermayenin millileştirilmesine dair alınan kararlar var. Cumhuriyet öncesinde başlayan,

cumhuriyetimizle beraber devam eden birtakım kararlar söz konusudur. Yani ticaretin gayrimüslimlerinin elinden alınması, millileştirilmesine dair birtakım uygulamalar var. İstanbul o anlamda çok önemli bir kent. Yani sermayenin biriktiği, ticaretin biriktiği bir yerde, en azından hareketin olduğu bir yerde. Daha sonra millileştirme meselelerinde etkili oldu diye düşünüyorum.

Besime Şen

Evet, o millileştirme kısmına konuşma için bakmıştım, Yurttaşlığın inşası dediğimde de bunu kastediyordum. O dönemde sorunsuz, ideal bir yurttaşlık inşası arayışı vardı ülke genelinde. İstanbul üzerinden konuşabiliriz. Elimizde Anadolu kentlerine göre daha çok veri var. Neden ideal yurttaşlık için askeri baskılar güçlendi sorusunu yanıtlamadık hakkıyla. Yani İstanbul 1920'lerden bu yana nasıl yönetildi?

1950 itibarıyla Menderes ile İstanbul'a ilk dönüş gerçekleşiyor. Çünkü o yıllarda savaş sonrasında dünya ekonomisi de mekânsal inşası için bütün varlığını büyük bir sermayeyle metropol kentlerde inşa etmeye vermişti. Türkiye ekonomisinin en iyimser ve ekonomik büyümeyi en çok ilerlettiği yıllar tarım kaynaklı bir sanayileşmeydi. 1960'larda bunu belirgin biçimde gördük. Türkiye İstanbul'dan büyüyebilir, bu tamamen iktisadiydi. İlginç bir şekilde bütün krizlerinertesinde büyüme ihtimalini göğüsleyen hükümetler merkezi sağ siyasetten geliyorlar. Sağın bu ülkede bu kadar büyük bir ekonomik rolde olması ve arkasına böyle bir taban desteğini alarak gelmesinin nedeni kesinlikle devlet tarihiyle ve yurttaşlık tarihiyle ilgili olduğunu düşünüyorum. Ortada sürdürülen bir ekonomik büyüme ve mekânsal üretim yok. O yüzden solun bunları biraz daha konu etmesi gerekiyor diye düşünüyorum.

Seyfettin Avcı

Teşekkür ederim sorularınız için. Besime Hocaya da hem sunumu hem cevapları için teşekkür ederiz. Arkadaşlar, 3 konuşmacımız daha var. Hızlı bir şekilde sunumları yapalım bence. Soruları yazalım ve oturum sonunda soralım. İkinci konuşmacımızın öz geçmişini kısaca size okumak isterim. Prof. Dr. Ulaş Sunata, Orta Doğu Teknik Üniversitesinde İstatistik lisansı ve Sosyoloji yüksek lisansını tamamladıktan sonra sosyoloji çalışmaları için Almanya'nın Göç Araştırmaları ve Kültürel-erarası Çalışmalar Enstitüsünden davet aldı. Sosyoloji doktora çalışmasını Osnabrück Üniversitesinde 2010 yılında tamamladı. Bahçeşehir Üniversitesi sosyoloji bölümünde öğretim üyesidir. Hocamızın göç, küreselleşme, diasporalar, şehirleşme ve toplum için cinsiyet alanlarında yayınlamış çok sayıda akademik makalesi ve kitapları bulunmaktadır. Ulaş Hocam buyurun, söz sizde.

Ulaş Sunata

Merhabalar, İstanbul'a göçlerle bakacağız "Cumhuriyetin 100. yılında İstanbul" başlıklı oturumumuzda. İstanbul'u göçlerle nasıl okuyabiliriz, birazcık onun üzerinde duracağım. Göç nedir ile bir başlayalım hızlıca, göç dediğimizde nasıl bir şey anlıyoruz? Göçlerle oluşur kentler, yani kent dediğimiz yerleşim birimi aslında varlığını en çok göçlere borçludur. Göç aslında bir kişinin bir yerden bir yere hareketidir, ikametgâhını değiştirme halidir. Diyelim ki kent düzeyinde bakıyorsak, kişi kentin dışından geliyor olabilir, kentten gidiyor olabilir, kentin içinde yaşıyor olabilir. Bir de tabii geldiği yerden dolayı mesela ikamet adresini değiştirmek için nüfus müdürlüğüne mi gidiyor, yoksa geldiği için İstanbul Havalimanı'na indi ve aslında buraya uluslararası göçmen olarak geldi ve vize dairesine, göç idaresine mi gidiyor kişi? Bunlar gibi farklı parametreler var İstanbul'da göçü konuşmak için. Tabii bir de yüzyılı konuşacağız dedik, yüzyılı konuşmak da tarihi konuşmayı gerektiriyor. Yani bu küçük coğrafyanın aslında içinde, etrafını içine alan, içinden

dışarı giden göçe bakacağız. Bir de tarih ekseninde bakacağız.

Birçok makalem var farklı farklı göç çeşitleriyle ilgili. Bir tanesi mesela Türkiye'den insan neden göç etmek ister, özellikle de yüksek eğitimi ise. Yani biz ona "beyin göçü" diyoruz. Beyin göçü Türkiye'de ne anlama geliyor? Bununla birlikte sadece Türkiye'den dışarı giden değil, Türkiye'ye gelen göçmenlere tarihsel ekseninde baktığımızda göçle ortaya çıkan önemli diasporalarla karşılaşırız. Bunlardan bir tanesi Çerkes göçleri, yani Kafkasya'dan göçenler. Bir de aslında üzerinde durmasam da hâlâ kritik olduğunu düşündüğüm Kırım'dan göçler var ve bir diğer önemli verici coğrafya da Balkanlar, yani Balkanlar'dan gelen göçler. Ben daha çok buralara baktım ama tabii son yıllarda bakmazsanız durmadığınız Suriyeliler göçü üzerine, yani Türkiye'ye gelen mülteci göçü üzerine daha çok odaklanıyorum. Bunları bilmenizi istedim, belki soru cevapta da bu bağlamı açabiliriz.

Şimdi İstanbul'un nüfus artış hızı aslında inanılmaz. 1923'te sanırım 800 bini bulan bir şehirden bahsediyoruz, böyle bir artış söz konusu. Dünya geneline baktığımızda 25. sırada. Tabii göç istatistiği gibi kendi istatistiğinin kentin popülasyonunu tahmin etme işleri kolay değil, hele de İstanbul gibi bir şehirde. İstanbul'u nereden sınırlayacağımız bile belli değil, ucu bucağı olmayan şehir dediğimiz bir yerdeyiz. Yani sonu yok aslında. İstanbul hem Anadolu tarafında hem Avrupa tarafında, iki tarafı da aslında nereden sınırlayacağımız bilemediğimiz bir şehre dönüşmüş. Yani Gebze'yi dahil edecek miyiz? Tuzla olacak mı, olmayacak mı? Nitekim sürekli günlük bir ilişki var şehrin çeperlerinde. Oldukça büyük bir şehir olduğunu, bu büyük şehrin de acaba küçülme olasılığı var mı onu tartışıyoruz. İstanbul göç veriyor. Daha çok yeni başladık buna ama en başından beri ihtiyacımız olan bir şey bu, tartışmak için çok geç kalınmış. Şu anda daha çok aslında İzmir'e giden göç, daha sayfiye yerlere giden göç, biraz yaşam tarzı biraz da aslında depremle alakalı bir göç. "Keşke gidilse" dediğimiz bir göç tipi. İstanbul'dan göçleri nasıl teşvik ederiz diye bunun üzerine düşünmek lazım. İstanbul'dan başka kentler de var, o kentlerde neden ekonomi yok, neden yaşam daha cazip değil üstünde durmamız gereken bir zaman-dayız. Buna dair de çıkışlar var ama hâlâ bireysel çıkışlar. Bunun üstüne giden bir siyasi görüntü göremiyorum, eğer olursa güzel olacak gibi.

Şimdi ben şöyle bir istatistiğe baktım. Yani İstanbul'un aldığı göç, verdiği göç bağlamında acaba kilit nokta neresidir diye baktığımızda, 2022'de İstanbul'un verdiği göç aldığı göçten daha fazla, bu çok yeni bir şey. Bunun kırılım yerinin de 2016 olduğunu keşfediyorum. Aslında gerçekten son yıllardaki politik çalışmalarımız İstanbul'un göç vermesine sebep oldu. Bunun içinde beyin göçü de var, daha ağırlıklı yaşam tarzı göçü de var. İleriki çalışmalarda özellikle üstüne gidilmesi gereken bir başlık. Türkiye'nin göç nedenlerine, İstanbul'un aldığı verdiği göçlerin nedenlerine baktığımızda diğer ülkelerde çok rastlanmayan bir göç mekanizması var. Mesela memuriyette tayin oluyor ki aslında bu da göçün sebeplerinden birisi. Aslen İstanbul'u biliyoruz, İstanbul'un taşı toprağı altın, iş bulma ve eğitim açısından en çok uğranılası hatta tercih edilesi kenttir ve bu gerçekten mühim. Mesela yüksek eğitimi olmak istiyorsanız İstanbul'a uğramadan olamazsınız. Bu ülkede böyle bir hakikat var. O yüzden hala özellikle ekonomik göçlerin çekim yeri gibi görünüyor ama sadece o da değil. Çünkü kent farklı göç çeşitleri ile karşılaştığımız bir mekândır, sadece işçi göçü ya da eğitim göçü almaz, farklı göç tipleri de vardır. Zorunlu göç ve ekonomik göç diye göç nedenlerine göre ikiye ayırıyoruz biz göçleri.

Zorunlu göç, savaş veya çatışma gibi münakaşalardan doğan olumlu harekete dönüşen göçtür. Yani göç olmazsa bir ölüm kalım meselesi olma noktası, diğer tarafta da daha iyi bir yaşam, daha iyi ekonomik şartlar, daha yeni bir eğitim, iş imkânı sebebiyle hareket edebilmektedir. Peki Türkiye'de son yüzyılı göçlerle ilgili olarak nasıl değerlendireceğiz? İstanbul'a biz her ne kadar 1923'ten sonra bakacağız desek de bunun öncesine de biraz bakmak lazım tabii ki. Yani antik bölüme gitmeyelim ama oralarda da çok ciddi göçler var. Yani Slav göçleri, özellikle o dönemde adı Konstantin olan bu şehirden 1453'le fetih sonrası yeni göçlere evrildi. Her ne kadar şu anki dönemde acaba hükümetler yanlış mı yapıyor diye tartışsak da göç konusunda imparatorluktan gelen ciddi bir deneyim var. Göçü çok önemli bir sosyal olgu olarak almak lazım. 1923 öncesi modernleşme dönemi diyebileceğimiz bir dönem var ama o dönem aynı zamanda savaş

dönemi. Ciddi savaşların yaşandığı bir dönem ve bu savaşlar çok büyük zorunlu göç hareketlerine sebep verdi. Balkan savaşları ve 1. Dünya Savaşı'nda çok ciddi bir göç hareketliliği var. Bu da aslında İstanbul'da nüfusunun yavaş yavaş değiştiği dönem. Tabii kilit olan 1923'te mübadele yaşanıyor ve bir yerden bir yere sırf kimliğiniz üzerinden bir hareketlilik yaşıyorsunuz. Yunanistan'la yapılan bir değişim programı diyelim, yani bunların aslında İstanbul üzerinde çok ciddi etkisi var. İstanbul'dan özellikle büyük bir gayrimüslim nüfusun çıktığı ve yerine başkalarının geldiğini görüyoruz.

Şimdi gelenler ve gidenler anlamında İstanbul'a baktığımızda son pozisyon sürekli değişiyor. İlk erken cumhuriyet dönemindeki yerinden edilenlerden sonra ülke içinde yerinden edilenler oluyor. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgesindeki Kürt nüfusun yerinden edilmeleri üzerine oluşan bu eksen özellikle 1990'larda tırmanıyor.

Bir de tabii ekonomik göçler ki bunlar kırdan kente göç bağlamında değerlendirilen özellikle Karadeniz, İç Anadolu Bölgelerinden İstanbul'a gelen göçler. Türkiye'de kütük mevzusu da önemlidir çünkü iç göçü biz çok iyi takip edemiyoruz. İç göçü takip edebilmemiz için kütük önemli bir belirleyiciydi ama o da elden gitti çünkü artık kütükler de yer değiştirebiliyor. Kütüğünüz eskiden Sivas'ta ise artık İstanbul'a taşıyabiliyorsunuz, önceden taşınamazdı. Böyle olunca bunu takip etmek zorlaştı. Şimdi İstanbul'a baktığımızda "İstanbullu bulmak zor" derler, bazıları der ki "yedi kuşak yedi göbekte ancak İstanbullu olunur." Bir tür yüksek İstanbulluluk hali. Halbuki bu değil. İstanbul'u çeşitlilik üzerinden konuşmak, İstanbulluyu çeşitlilik üzerinden konuşmak gerek. Çeşitlilikten bahsediyorsak tabii ki daha yeni gelmiş bile olsanız siz İstanbullusunuz.

Vatandaş kimdir yani kentli kimdir dediğimizde kentli herkeştir, kent herkesindir. O yüzden biz de önemli bir kanun var biliyorsunuz; Hemşehrilik Kanunu. Belediye Kanunu'nun önemli bir maddesidir bu Hemşeri Kanunu, dünyanın birçok yerinde bulunan bir şey değildir. Bu da önemli bir değerdir. Kişileri kent ölçeğinde sadece vatandaşlık üzerinden değil, aynı zamanda kentlilik üzerinden tanımlayabiliyoruz. İstanbul'a baktığımızda İstanbul'da önemli bir nüfus Kastamonu-lu, Sinoplu, Sivaslı, Erzurumlu, Giresunlu, Trabzonlu. Kütük şehirlerinden daha çok İstanbul'dalar. İşte bu yüzden hani İstanbul'da belediye başkanı hangi köken şehirden olmalı diye düşünülür. Çünkü İstanbul'da ilgili iç göçmenlerin büyük hemşeri dernekleri var, bu sosyolojik gerçek üzerinden siyaset gerçekleşir. İstanbul'da nüfus katlanarak büyüyor, şimdi 16 milyon nüfuslu bir kent. Kent büyüdükçe, imara açıldıkça, nüfus da büyüyor. 3. köprü yapıldı, havalimanı yapıldı ve artık şehirde yaşanılacak yer kalmıyor. Son dönemde ekonomik krizlerle birlikte ise kaçışlar başlıyor.

İlçe düzeyine baktığımızda kent öyle bir kent ki her ilçesi bir kent gibi, İstanbul'a bakmak herhangi bir şehre bakmak gibi değil. 1950'lerde ciddi bir büyüme görüyoruz, yani aynı Türkiye gibi, Türkiye'nin diğer illeri gibi ama İstanbul'un modelleri var, İstanbul çok hızlı büyüyor, ucu bucağı olamaması o zamanlarda başlıyor. 2000'den itibaren farklı bir döneme girdi, 1990'larda belki biraz emareleri görüldü ama 2000'den sonra küreselleşme ve krizler çağı birlikte geldi. Yeni dönem adına çoklu krizler diyoruz. İşte deprem, ekonomik kriz, pandemi ve dahasının üst üste geldiği, birbirine girdiği garip bir dönemdeyiz. Aynı anda göçler tarafına baktığımızda çok daha karmaşık göçler oluşmaya başlıyor çünkü krizlerle birlikte özellikle yakın coğrafyada Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ortalığın zaten hareketli ve krize çok açık olduğu aşikâr. Asya ve Afrika'dan uluslararası göçler artıyor ama artık Avrupa'dan turist bile göremiyoruz İstanbul'da, başka bir döneme giriyoruz. Uluslararası göçle ilgili ciddi bir artış var. Her ne kadar uluslararası göçmen sayısı artıyorsa da en çok düzensiz göç ve mülteci akınları üzerinden konuşuyoruz kenti. Kritik olan belki geçici koruma, yani Suriyeliler başlığı... İstanbul, Suriyelilerin Türkiye'de şu anda en çok barındığı şehir ve zaten dünyada da en çok barındıkları ülke Türkiye. O zaman İstanbul dünyada en çok mülteci alan şehir, sadece Suriyeliler bağlamında değil aynı zamanda Afganlar, Iraklılar, İran'dan, Somali'den, Afrika'dan gelenler de... Sonuçta İstanbul çeşitliliği ve kapsayıcılığı anlamında kentte tutunma bağlamında hala çeşitli göçmenlere çeşitli imkânlar sunuyor ama tabii dışlanma ötekileştirme anlamında da çok ciddi durumlar yaşanıyor. Eğer demokrasi konuşuyorsak daha çok Hemşeri Kanunu üzerinden konuşmak lazım. Yani "bu kent kimin" sorusunu "herkesin" diyerek devam ettirmek lazım.

Seyfettin Avcı

Evet değerli katılımcılar, Ulaş Hocamıza sorular varsa oturum sonunda sorabiliriz. 3. konuşmacımız Doç. Dr. Gül Cephaneçigil, "Cumhuriyet İstanbul'unda Mimarlığın 100 Yılı"nı anlatacak. Özgeçmişini kısaca okumak istiyorum. Mimarlık lisans eğitimini Mimar Sinan Üniversitesinde almış, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi programındaki yüksek lisans eğitiminin ardından doktorasını aynı programda "Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Mimarlık Tarihi İlgisi ve Türk Eksenli Milliyetçilik (1873-1930)" konulu çalışmasıyla tamamlamıştır. Halen aynı kurumda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Çalışmalarında ağırlıklı olarak Genç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemleri mimarlık tarihi ve tarih yazılı konularında sürdürmektedir. Gül Hocam, 20 dakikanız var. Söz sizin, buyurun.

Gül Cephaneçigil

Diğer pek çok yıldönümü gibi Cumhuriyet'in 100 yılının dönüm noktasında olmak, geriye dönüp bakmayı, halihazırda konumlandığımız tarihsel noktadan bu süreci yeniden değerlendirmeyi de beraberinde gündeme getiriyor. Bugün sunacağım çalışma, Cumhuriyet'in 100. yılı vesilesiyle, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi için Deniz İncedayı, Zeynep Eres, Ebru Şevkin ile hazırladığımız ve Ufuk Demirgüç'ün de grafik tasarımını gerçekleştirdiği sergi çalışması içeriğine dayanıyor. Bu sergide cumhuriyet modernleşmesinin kent ve mimarlığa yansımalarına İstanbul üzerinden ve cumhuriyet dönemi mimarlık ortamının önemli aktörlerinden Mimarlar Odasının penceresinden bakmaya çalışmıştık. Bugünkü sunumum büyük oranda bu sergi çalışmasının içeriğine dayanıyor.

Cumhuriyet dönemi mimarlığını ele alan, bugün artık klasikleşmiş diyebileceğimiz çalışmaların pek çoğu Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıllarda İstanbul'un yeni rejimin ilgisinden uzak kaldığı; kimilerine göre Prost planına, kimilerine göre ise 2. Dünya Savaşı ertesine dek, yeni devletin zaten kısıtlı olan tüm kaynaklarının öncelikle Ankara ve sonrasında ise Anadolu'yu inşa etmede kullanıldığında hem fikir olduklarını söylemek herhalde mümkün. Bu çerçevede daha çok devlet eliyle gerçekleştirildiği kabul edilen modernleşme adına da İstanbul'da kayda değer bir hareketin pek gözlenmediği yönünde bir mutabakat olduğunu söylemek yanlış olmaz sanırım. Bu sunumunda Cumhuriyet modernleşmesinin İstanbul'daki 100 yıllık seyrine genel olarak bakmaya çalışacak ama daha çok literatürün görece daha az ilgilendiği erken döneme odaklanmaya çalışacağım.

İstanbul'un modernleşmesi şüphesiz Cumhuriyet ile başlıyor. Şehir Tanzimat Dönemi'nden itibaren Osmanlı modernleşmesine yönelik çabaların ana sahnesi olmuştu. Ağırlıklı olarak belediye hizmetlerinin tesisi ve sokak dokusunun düzenlenmesi niteliğindeki bu çalışmalar, İstanbul'u ayrıcalıklı bir konumda ele almakla birlikte, kentin bütününe kapsamaktan uzak, mevzi düzenlemelerdi. Meşrutiyet sonrasında plan yaptırmak amacıyla yabancı mimar ve mühendislerin uzmanlıklarına başvuruldu ancak henüz şehrin halihazırda haritaları bulunmaması, bu teşebbüslerin önündeki en büyük engeli oluşturuyordu. Savaş ve ardından gelen işgal yıllarında ise şehir hem ekonomik güçlükler hem de işgal kuvvetleri ve savaş göçmenlerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan düzenlemeler ile yıprandı, demografik yapısı önemli oranda değişti. Cumhuriyet, İstanbul'u payitaht olmanın prestijinden uzak, yangınlarla tahrip olmuş, zenginliğinin önemli bir kısmını oluşturan gayrimüslim burjuvazisini kaybetmiş, ekonomisi küçülmüş ve daha da önemlisi arkada bırakılmak istenen bir devr-i sabikin simgesi olarak devraldı.

Cumhuriyet'in ilk on yılının, şehrin yeni karakterinin ne olacağı sorusuna aranan cevap ve bu karaktere uygun imarın nasıl gerçekleştirilebileceğine ilişkin tartışmalarla geçtiği söylenebilir. Özellikle 1924'te görevi devralan Dr. Emin Bey'in şehreminliği döneminde kentin imarı için eski şehreminleri ile yerli ve yabancı uzmanlardan oluşan bir komisyon kurulması, şehirdeki çeşitli meslek kuruluşları, cemiyetler vb. ile yapılan görüşmeler, hazırlanan raporlar ve yürütülen an-

ketler, bunların basında bulunduğu geniş yer ile birlikte düşünüldüğünde kentin imarı meselesinin yalnızca yönetimin değil, kent toplumunun farklı kesimlerinin de dahil olduğu önemli bir gündem maddesini oluşturduğu düşünülebilir.

İstanbul'un imarı için hazırlanan on yıllık program ve imar komisyonu üyelerinden Alman mimar Carl Christopher Lörcher'e Pera-Galata ve Üsküdar-Kadıköy için yaptırılan plan, söz konusu hazırlık evresinin ilk ürünlerindedir. Kısıtlı ekonomik imkanlarla hayata geçirilebilenler ise oldukça sınırlıdır.

1924'te tamamlanan Beyazıt Meydanı işgal yıllarında hayli yıpranmış olan alanı düzenlemenin yanı sıra yangınlarda kullanılması düşünülen geniş havuzu ile aynı zamanda pragmatik de bir çözümdür. Bu haliyle meydan halkın rekreasyon gereksinimlerine cevap verirken kamunun görünürlük kazandığı tören alanı olarak da hizmet vermektedir. 1926'da Sarayburnu'na yerleştirilen Atatürk anıtı ve çevresindeki park düzenlemesi ise siyasal-mekânsal çağrışımları ile önemli bir simge oluşturur. Bunu 1928'de açılan Taksim Cumhuriyet Abidesi takip edecek; fakat abide 1928'de açılrsa da burasının bir meydan haline gelmesi zaman içerisinde gerçekleşecektir. Bu arada söz konusu icraatların, özellikle Taksim Meydanı düzenlemesinin, dönemin öne çıkan mimarları arasında birbiri eleştirilere neden olduğunu da belirtmek gerekir.

Şehrin sağlıklı gıda ihtiyacı temininin ayrıcalıklı önemi 1927'de Kadıköy'de, 1933'te ise Tarihi Yarımada'da, Eminönü-Unkapanı arasında yeni birer hal inşasını öncelikli hale getirmiştir. Ancak bunlara yalnızca bir hizmet yapısı olarak bakılmadığını, kent halkına sağlıklı gıda temininin, modern bir kent yaşamının gereği olduğu düşüncesiyle yapıların da dönemin modernlik anlayışını yansıtır nitelikte inşa edilmiş olduğuna dikkatinizi çekmek isterim.

Nüfus azalmış olmasına rağmen yerleşimin dağınık yapısı mahdut imkanlarla gerçekleştirilmeye çalışılan imar faaliyetlerini maddi açıdan daha da zora sokmaktadır. Bu doğrultuda Tarihi Yarımada'nın merkezinde, 1918 Cibali-Fatih-Altımermer yangın alanının yarattığı büyük boşluğun yeniden imara açılması ve bölgede yapılaşmayı teşvik için bir tramvay hattının inşası kenti yoğunlaştırma yönünde gerçekleştirilen önemli bir yatırım olarak ortaya çıkar.

Bu bölgede, yüzyıl başı Cemil Topuzlu dönemi uzmanlarından André Auric'in önerisinden beri gündemde olan limanın Yedikule-Yenikapı arasına taşınması ve Yenikapı'yı Beyoğlu'na bağlayacak geniş bir bulvarın, Mustafa Kemal Caddesi'nin, açılması konusu ise gündemdeki yerini korumakla birlikte, yalnızca Yenikapı- Aksaray arasındaki kısmı gerçekleştirilebilecek, konu daha uzun bir süre tartışma konusu olarak kalacaktır.

1933 yılında İstanbul'un müstakbel şekli için uluslararası bir yarışma düzenlenmesi, şehrin imarına yönelik bir kırılma noktasıdır. Bu tarihten önce Ankara'nın planını hazırlamakta olan Alman mimar Hermann Jansen ile de görüşmeler yapıldığı ancak anlaşma sağlanmadığını gazete haberlerinden izlemek mümkün. Yarışmaya davet edilen Fransız planıcılar D. Alfred Agache ve J. Henri Lambert ile Alman plancı Hermann Ehlgötz'ün önerileri arasından Ehlgötz'ün önerisi seçilecek ancak bir sonraki aşamaya geçilmeyecek, yeniden uzman arayışına girilecektir. Alman plancı Martin Wagner'den görüş istenmesi bu arayış kapsamındadır. Fakat süreç, 1936'da Fransız plancı Henri Prost ile İstanbul'un nazım plan ve programını hazırlamak üzere mukavele imzalanması ile sonuçlanacaktır. Ancak bu sürecin, söz konusu dönem mimarlık ortamına hâkim olan yabancı mimarlar tepkisinin dışında kaldığını söylemek zordur.

Prost planı çok sayıda akademik çalışmaya konu olduğundan, kapsamını burada tekrar etmeye gerek yok sanırım. Fakat genel çerçevesiyle Cumhuriyet yönetiminin modernlik ideali ile oldukça uyumlu olsa da öte yandan valilik ve belediye başkanlığının tek elde toplandığı bir dönemin ürünü olduğunu hatırlamakta fayda var sanırım. Prost döneminde gerçekleştirilenler arasında Atatürk Bulvarı ve 2 numaralı park düzenlemesinin kentte en belirgin şekilde gözlemlenen değişiklikler olduğu söylenebilir. Özellikle parklarla birlikte düşünülen rekreasyon alanlarının yerel mimarlar için de söz konusu çalışmaları içerisinde rol alma imkânı yarattığına da dikkat çekmek isterim. Doğrudan talep üzerine olmayan projelerinde ya da konuya ilişkin Avrupa örneklerini inceleyen yazıların meslek yayınlarında yer bulması, planın mimarlık gündemindeki belirleyici etkisine işaret eder. Ayrıca, Sultanahmet İbrahim Paşa Sarayı örneğinde olduğu gibi, planın öngördüğü bazı yıkımlar çevresinde oluşan tartışmaların da yalnızca mimarlık yayınları ile kısıtlı kalmayan, ağırlıklı olarak mimarların

konuştuğu ancak günlük gazetelerde günlerce süren tartışmalarda yer bulan bir kamusal gündem oluşturması da dikkat çekicidir.

1950 sonrasında genel seçimlerin ardından yerel seçimleri de kazanan Demokrat Parti (DP) iktidarı dönemi İstanbul'un yeniden inşasında ikinci bir etaba işaret eder. Bu dönemde kent planı, Prost planını revize eden Türk uzmanların ellerine teslim edilir. 1956'da Başbakan Adnan Menderes kentsel imar için sorumluluk alır. 1960'taki askeri darbeye iktidardan düşene dek takip eden dört yıl boyunca, yoğun yol inşası, sokak genişletme, eski yapıların yıkımı ve yenilerinin inşası dönemini başlatır. Plan uygulamasına 1960'larda da devam edilecek, Prost planı 1980'lerde Belediye Başkanı Bedrettin Dalan yıkımlarında Tarlabası Bulvarı ve Haliç kıyılarının açılmasında esin kaynağı olacaktır.

1980 darbesi sonrası, ANAP iktidarı döneminde bir yandan ülke neoliberal politikalara yönelirken, kentin de küreselleşmenin vitrini olarak görülmeye başlandığı, öte yandan güçlenen kent yönetiminde pragmatik mühendis bakışı ile "işbitiriciliğin" bir araya gelmesinin sonucu olarak kent dokusunun büyük çaplı müdahalelere uğradığı bir başka dönem olarak değerlendirmek mümkündür.

Hâlâ içerisinde bulunduğumuzu düşünebileceğimiz 2000 sonrası ise kenti inşaata dayalı ekonomik büyümenin mekânı haline getirirken, doğal ve kültürel kaynakların yanı sıra kentsel belleğin de önemli oranda hırpalandığı ve dönüştürüldüğü, öte yandan kent hakları ve çevresel duyarlılıklar karşısında yeni hassasiyetlerin olduğu bir zamana tanıklık etti.

Tüm bu süreç İstanbul'un, Cumhuriyet dönemi modernleşmesine yönelik tarih yazımında ülke bağlamı ile şüphesiz çakışan ama aynı zamanda kendine özgü dinamikleri de olan ayrıcalıklı bir yere sahip olduğunu düşündürüyor. Bu bağlamda 19. yüzyılın ortalarından itibaren kentin çehresini değiştiren yeniliklerin ve bu yenilikleri gündelik yaşam pratikleri içerisinde tecrübe eden İstanbulluların yaşadığı bir yer olarak İstanbul, Cumhuriyet modernitesini kavramak konusunda üzerinde düşünülüp tartışılacaklar için hâlâ bakir pek çok konu ile kavrayışımızı dönüştürme potansiyeli barındırıyor.

Seyfettin Avcı

Hocalarımın anlatacakları çok değerli ve 20 dakikaya sığdırmak mümkün değil gerçekten. Çok teşekkürler hocam. Evet, son konuşmacımız Prof. Dr. Ebru Firidin "Kamusallık, Kamusal Mekânlar, İdealler ve Rövanşizm" başlıklı konuşmasına hazırlık yaparken ben de öz geçmişi okuyacağım. Mimar Sinan Üniversitesinden mezun şehir plancısı olan Prof. Dr. Ebru Firidin kentsel tasarım konusundaki yüksek lisans derecesini aynı üniversiteden almıştır. Doktora eğitimi sırasında sosyal ve mekânsal ayrışma üzerine çalışmıştır ve 2000 yılından beri Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde ders vermekte ve araştırma yapmaktadır. Lisans ve lisans üstü seviyelerinde insan yerleşimleri, tarihi planlama stüdyosu, kentsel tasarım stüdyosu, kentsel tasarım teorileri, kamusal alanlar ve kamusal alan boyutları üzerine dersler vermektedir. Aynı zamanda kamusal alan kullanımındaki değişimler, kamusal alanların günlük yaşamdaki rolü ve kamusal alan politikaları üzerine de çalışmalar yürütmektedir. Ebru Hocam buyurun, söz sizde.

Ebru Firidin

Teşekkür ederim, açıkçası böyle bir konuyu ele almak ve 20 dakikaya sığdırmak gerçekten zor. O yüzden Gül Hocama çok teşekkür ediyorum. Çünkü İstanbul'u yüzyılda demokratik bir bağlamda kamusal mekanları üzerinden ele almak nasıl olur diye düşündüğümde, tabii ki birçok şeyi göstermek isterdim ama 20 dakika içinde bunu yapmak çok zor. Kamusal alan dediğimizde aslında o geniş çerçeveye girmeden de bunu yapmak çok zor, zaman kısıtı dolayısıyla da olabildiğince öz bir şekilde anlatmak gerek.

Çok kısaca kamusal alan ve kamusal mekanlar neden önemli meselesinden bahsedeceğim.

Daha sonra Cumhuriyet'in planlı şekilde kurduğu bir kamusal mekânı örnekleyeceğim. Yurttaşlık alanı haline nasıl geldi bu kamusal mekanlar, ona bakacağım. Ve en son Cumhuriyet kimliğini aşındırma girişimleri dediğim bir rövanşizm meselesi var, kısaca ona değinip bitireceğim.

Kamusalılığı nasıl anlayalım? Bu çok geniş bir konu. Ben bu konuyu çalışmaya başlayalı zannediyorum 10 yıl geçti, 2010'larda başlamıştım. Kamusal alan dediğimiz şeyin aslında kamusal alan deyip geçemeyeceğimiz bir şey olduğunu fark ettim çünkü burada çok ciddi bir kavramlar silsilesi var. İlk başta şunu tespit etmek mümkün; her bilim alanı kendi bakış açısına göre, kendi inceleme nesnesine göre kamusalılığı farklı tanımlıyor. Mesela iktisat. Liberal iktisat açısından baktığımızda, kapitalist üretim ilişkileri üzerinden konuya bakıyor. Burada özel sektör ve kamu sektörü faaliyetlerini, kentler açısından ele almak mümkün. Mekânsal üretim dediğimizde şehir planlama ve kentsel tasarım, kamusalılığı, kamusal mekân olarak ele alıyor ama kentsel tasarım, özellikle "tasarım" odaklı disiplinler tarafından genelde yanlış bir yaklaşımla, bir estetik olgu olarak düşünülüyor. Aslında kentsel tasarımın kendisi bir kentsel politika oluşturmanın da aracı. Dolayısıyla şehir planlama ve kentsel tasarım, kamusal mekânlara bakarken kentsel politikalar üretilmesiyle daha demokratik bir kent hayatına ulaşmak nasıl olur diye bakıyor. Mimarlık disipliniyse, kamusal mekanları daha çok bir estetik kaygı olarak ele alıyor. Tasarımcının damgasını vurabileceği, kentin çok aktörlü, çok bileşenli dinamik toplumsal yapısını, ilişkileri görmezden gelerek, sonuç ürün olarak projeye odaklanıyor. Sosyal bilimlerde ise özellikle siyaset bilimi ve coğrafyanın çalışmaları bu açıdan çok yoğun ve tarihsel, toplumsal coğrafya aslında kentsel haklar açısından yer kavramı üzerinden kamusalılık olgusuna bir bakış geliştirmiş. Siyaset bilimi tabii ki kamusal alan kavramıyla ilgili çok ciddi çalışmaların ortaya konulduğu bir alan ve kamusal alan kavramı, demokrasiye bağlanan bir kavram. Yani katılımcı demokrasinin nasıl işlediğini, toplumun siyasal tartışma ortamının nasıl kurulduğunu araştıran bir kavram temel olarak, dolayısıyla kamusal mekanlar ile doğrudan ilgisi zayıf.

Kamusallıkla ilgili çok kocaman bir kavramlar silsilesi var. Vakit dar olduğundan buradaki kavramların hepsine giremeyeceğim ama bazılarına değinelim. Aleniyet kavramı, kamusalılık meselesinde temel bir kavram ve görünür olmakla alakalı. Kamusal bir ortama çıkmak demek, özünde görünür olmak anlamına geliyor, hatta duyulur olmak anlamına geliyor ve burada da aslında bu aleniyetin sağladığı bir şey var demokrasi açısından; kamuoyu oluşturmak. Bu, ifade özgürlüğüyle ilgili ve anayasal hakların da bu ifade özgürlüğünü insanlara vermesi gerekiyor ki tam da işte bu ifade özgürlüğünü kullanıp kamuoyu oluşturduğumuz yere biz kamusal alan diyoruz. Bunun altında tabii bir sürü farklı kavram var ama şimdi onların ayrıntılarına giremeyeceğim. Bir de kamusal mekân dediğimiz kavram var ki genelde sosyalleşme üzerinden ele aldığımız ama sonuç itibarıyla bizim kenti algıladığımız, kenti anlamlandırdığımız ama demokrasinin de taşıyıcısı olan bir mekândan bahsediyoruz kamusal mekân derken.

Bu kavramları ayırmak neden önemli? Jose Saramago'nun Ricardo Reis'in Öldüğü Yıl adlı bir romanı var. Orada Fernando Pessoa, kendisinin yarattığı bir kahraman ve aynı zamanda kendine seçtiği bir alt karakter olan Ricardo Reis'le konuşuyor. O konuşmaların birinde şöyle bir şey söylüyor; "Hayır, Sevgili Reis, iki ayrı terim kullandığımıza göre aynı şey olamazlar. Tam tersine, aynı şey olmadıkları için bu iki terimi kullanıyoruz." Bu kavramları bizim yerli yerinde kullanmamız gerçekten önemli. Yani kamusal alan derken demokratik bir yönetimin içinde kamuoyu oluşturmanın ortamını ve araçlarını tarif ediyoruz. Kamusal mekân derken park, meydan, cadde gibi gündelik hayatınızın önemli parçası olan herkese açık yerlerden bahsediyoruz. Kamu mülkü kamuya ait bütün taşınmazları ifade ediyor. Kamu hizmeti ve hizmetin verildiği yer başka bir kavram, kamuya açık yerler başka bir kavram. Bunları aklımızda tutmak lazım. Peki kamusal mekânları nasıl anlıyoruz? Şimdi burada Kurt Iveson'ın ortaya attığı iki farklı yaklaşım var. Bir tanesi normatif yaklaşımlar, yani bir caddenin, sokağın, meydanın, parkın harita üzerinde "burası park" diye işaretlen-

ebilmesi. Topografik yaklaşım dediği şey, bu normatif yaklaşımı temellendiriyor. Genelde de mülkiyeti kamuda mı özelde mi diye bakılıyor. Tabii yüz yıl önce kamuda mı özelde mi diye bir tartışma yoktu. Bugün 1980 sonrası gündeme gelen tartışmalardan bir tanesi bu mülkiyet konusu. Çünkü kamuya açık olan bu mekânları, alışveriş merkezleri gibi bir kısım da sahte kamusal mekânlar oluşturuyor.

80 sonrası ekonomi politikalarıyla bizim gündelik hayatımıza giren yerler bunlar, ancak kamusal mekân dediğimizde, erişimin herkese açık olduğu kabul ediliyor. Kullanımı itibarıyla adaletli ve çok çeşitli kesimleri bir arada buldursun deniyor. Simgesellik açısından çok katmanlı yerler. Belki de kamusal mekânları toplum açısından değerli kılan şeylerden bir tanesi de bu simgesellik ve bu konuyla ilgili çok geniş bir literatür var. Günümüzde, kamusal kullanımlı tüm yerler kamuya ait olmadığından, ortaya bir soru atılıyor; bu durumda bu mekânlar ne kadar kamusal? Böylece kamusal modelleri gündeme getiriliyor, bunlar daha çok sosyalleşme odaklı yaklaşımlar. Yani “bir kamusal mekânda herkes çıksın dolaşsın, sosyalleşsin, hoş vakit geçirsün” yaklaşımı, benim şirinler köyü tarifine benzettiğim bir yaklaşım. Ancak bir kamusal mekân hiçbir zaman şisede durduğu gibi durmuyor çünkü kent hayatı ne kadar çeşitliyse, kent hayatı ne kadar farklılık barındırıyorsa, içinde bulunduğumuz koşullarda kent hayatı ne kadar farklı çatışmaların ortamıysa kamusal mekânlarda bunu görebiliyoruz. Kamusal mekânlara bu açıdan baktığımızda da ikinci yaklaşım olan eylemsel yaklaşımlar gündeme geliyor. Bu çatışmaların olduğu ve toplumda görünürlüğün önem kazandığı mekân aslında bir kamusal alan fikriyle beraber politik katılım odaklı yaklaşımları gündeme getiren bir bakış açısı. Coğrafya alanında bu konuda çok çalışma var, onlardan çok yararlanıyorum. İfade özgürlüğüne bağlı olarak kamuya hitap etme yoluyla farklı kamuların kendi meselelerini tartıştığı, topluma görünür kıldığı ortamlar. Bunlar hayvan hakları da olabilir, bir sınıfsal mücadele de olabilir, farklı kamuların dert edindiği konular da olabilir. Ama bütün bu farklı kamuların oluşturduğu, toplumsal meseleler etrafında bir araya geldiği örgütlenmeleri de birçok yerde görebiliyoruz. Tabii ki sosyal medyada da görebiliyoruz ama kamusal mekânda da görebiliyoruz ve dolayısıyla diyebiliriz ki, siyasi katılım aslında bir tartışma ve ifade ortamını gerektiriyor. Şimdi kamusal mekân dediğimizde tam da bunların, yani bu eylemsel yaklaşımın olabilmesi için kamu idaresinin rolü çok önemli. Yani kim, nasıl, ne zaman, ne amaçla o mekânları kullanabilir? Demokrasiyle biraz daha bağdaştıracağımız ya da daha özgür kamusal mekanları arayacağımız soru tam da bu aslında. Biz kamusal mekânları zannettiğimiz kadar çeşitli ve çoğulcu ve gerçekten özgür bir şekilde kullanabiliyor muyuz? Burada kamu idaresinin ya da kamu otoritesinin (bu merkezi yönetim de olabiliyor, zaman zaman belediye de olabiliyor) yönetim biçimi önem kazanıyor, bu türden mekânlara ve topluma biçtiği rol önem kazanıyor. Bu sorunun yanıtını aramak önemli diye düşünüyorum.

Cumhuriyet ve kamusal mekânlara baktığımızda, modern kamusal mekân ve onun simgeselliğini oluşturma meselesini görüyoruz. Ama dediğim gibi simgesel çok katmanlı bir durum bu. Bir taraftan tepeden iktidar tarafından indirilen simgeler olduğu gibi, diğer taraftan toplumun kendi anlamlandırmaları simgesellik kazanabiliyor. Bazen de iktidarın simgeleştirdiği şey toplum tarafından yeniden simgeleştiriyor. Bu aslında gündelik hayat içinde de ortaya çıkıyor. Taksim Meydanı'na ilişkin Refik Halit Karay ilk defa 1943 yılında yayımlanmış “Üç Nesil Üç Hayat” kitabında gece ve sokak bölümünde söylediği bir şey var. Hepsini okumayacağım. Diyor ki: “Taksim Meydanı elli yıl önce karanlık, kimsenin uğramadığı bir yerdirdi ama bugün sinemalardan tiyatrolardan çıkan insanlar kentin çeşitli yerlerine dağılıyorlar. Kimileri ise kentin pastanelerine, gazinolarına gidiyorlar.” Bu ifadeler, Cumhuriyet’le kamusal hayatın ne kadar çeşitlendiğini gösteriyor bize ve tabii ki sinema ve tiyatrolara gidenler sadece erkekler değil. Bu metnin devamında da şöyle bir şey söylüyor: “Kentlerin aydınlatılması ve kamusal mekânların oluşturulmasıyla beraber özellikle kadın için ağır bir yük olan eve kapalı kalmak meselesini de hafifletmiştir, hatta ortadan kaldırmıştır.”

Taksim Cumhuriyet Anıtı tepeden inme, mimarların beğenmediği bir heykel ama açılışına çok büyük bir kalabalık da merak edip gidiyor. Mimarlar heykeltraşları beğenmezler, biz de bazen mimarları beğenmeyiz ama farklı bakış açılarının değerli olduğunu düşünüyorum. Gezi Parkı gündelik hayatı simgeleyen mekânlardan biri. Bu fotoğrafın tam tarihini bilemiyorum İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nün sitesinden aldım. Gezi Parkı'nda ağaçların çok büyümediğini görüyoruz. Bu fotoğraf bize şunu anlatıyor; kadınlar gerçekten sokağa çıkabilmişler. Ama diğer taraftan, demokratik hakların mekânı olarak baktığımızda 1969 Kanlı Pazar, 6. Filo vs. işte 1960'ların hareketli ortamında Taksim Meydanı yine aslında simgesel anlamda da mücadelenin mekânı olmak anlamını kazanmaya başlıyor. Tabii ki 1977 1 Mayıs'ını anmadan geçemeyiz. Taksim'in hafızasında toplumsal anlamda farklı kesimlerin Taksim'i sahiplenmesi için önemli olan noktalardan biri Taksim Meydanı; sadece bir meydan değil, sadece bir kamusal mekân değil, bizim toplum olarak yüklediğimiz anlamlardan demokrasiyi de belki orada bulmaya çalıştığımız, simgeselleştirmeye çalıştığımız bir yer halini alıyor. Bunun dışında tabii ki sadece 1 Mayıslar ya da emperyalizme karşı mücadele değil ama aynı zamanda demokratik hakların mekânı olarak burada olmak istiyor. Her 26 Kasım'da, her 8 Mart'ta bir mücadeleyi görüyoruz. Taksim Meydanı'na çıkmak isteyenler ile onları engellemeye çalışan güvenlik güçleri arasında bir fotoğraf karesi görüyoruz. Biz oraya ne kadar sahip çıkıyoruz, demokratik anlamda orayı nasıl ele geçirebiliriz? Bu önemli boyutlarından bir tanesi ve biliyoruz ki artık yürüyüşler engelleniyor, Karaköy'e sürülüyor ama meydana çıkılıyor mu, evet çıkılıyor. Bu işte tam da kamusal mekânlarda, mekân üzerinden gözlemlediğimiz bir şey. Tabii simgesellik sadece bu değil, ben de hatırlıyorum Taksim Meydanı'nda eskiden yılbaşı kutlamaları olurdu, zannediyorum şimdiki gençler bunu artık bilmiyor çünkü artık böyle etkinlik yapılmıyor. Aslında Taksim'in Atatürk Kültür Merkezi ile beraber bir kültür merkezi olma işlevi elinden alındı, demokratik mücadele alanı olarak kullanılması elinden alındı ve aynı zamanda toplumun bir araya geldiği etkinlikler ne yazık ki elinden alındı. Olumsuz tablo çizdim ama bu farklı farklı kesimlerin en son bir araya geldiği dönem Gezi dönemiydi. Mekânın kendisinin sahiplenilmesi, kimliksizleştirilen Atatürk Kültür Merkezi, yıllarca bakımsız kalmış bir mekânın geri alınması aslında. Bir kamusal parkın özelleştirilmesine karşı başladı. İşte o park özelleştirilecek, yerine bir alışveriş merkezi, yani bir sahte kamusal mekân yapılacak. Kamusal mekânları biz sadece boş vakit geçirilen yerler, sosyalleşme yerleri değil, kentin çok katmanlı boyutu içinde görmeye başladığımızda demokrasi ile ilişkisini kurabiliyoruz. O yüzden de hepimiz oradayken, hepimiz adına içeride olanlara ben teşekkür borçlu olduğumuzu düşünüyorum. Teşekkür ederim.

İstanbul Kent Sempozyumu - V

“Kent ve Demokrasi”

1. Gün (2 Aralık 2023 Cumartesi)

II. Oturum:

Kent ve Demokrasi: Toplumcu Yerel Yönetimler

Pelin Pınar Giritlioğlu, *Oturum Başkanı*
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube YK Başkanı

Prof. Dr. Ruşen Keleş
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Tarık Şengül
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi

Dr. Buğra Gökce
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı

Turgay Erkan
TMMOB YK Üyesi

Ruşen Keleş

“Yerel demokrasinin neresindeyiz?” sorusuna yanıt vermek istedim, ancak bu başlık kendi içerisinde çelişkili. Çünkü biraz sonra söyleyeceklerim gösterecek ki, burada savunduğum tez demokrasinin kendisi olmaksızın yerel demokrasiden söz edilemeyeceği hakkındadır. Toplum yaşamının her alanında olup bitenler birbiriyle çok yakın etkileşim içindedirler. Bu bağlamda, ulusal demokrasimiz de ülke çapındaki ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi gelişmelerden bağımsız olarak değerlendirilemez. Ulusal düzeyde demokratik gelişmeye etki yapan olumlu ya da olumsuz etmenler yerel yönetimlerin varlığını, gelişimini ve başarı düzeyini de büyük ölçüde etkilemekten geri kalmaz.

Günümüzde bütün dünyada çağdaş belediyeçilik denildiğinde, merkezi yönetimi dışlamayan, onu bütünleyen, eksikliklerini, aksaklıklarını gideren, yerinden yönetim ilkesiyle merkezden yönetim ilkesini bağdaştıran, sorumluluk bilinci yüksek, özerk, katılımcı, saydam ve halka yakın bir yönetim tarzı aklı gelmektedir. Böyle bir belediyeçilik anlayış ve uygulamasının Türkiye’de geliştirilmesi doğrultusunda, Cumhuriyet’in kuruluşundan ve özellikle çok partili siyasal yaşama geçtiği yıllardan bu yana ülkemizde önemli adımların atılmış olduğunu görüyoruz. Ama buna karşın, gerçek anlamda çağdaş sayılabilecek bir yerel yönetim sisteminin oluşturulabilmiş olduğunu bugün bile söylemek olanağına sahip değiliz.

Yerel yönetimler merkezi, merkezi yönetimler de yerel yönetimlere yeterli ölçüde güven duymamaktadırlar. Güvensizlik, merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki gözetim ve denetiminin hem hukuksal hem de fiili olarak, ama kimi zaman da orantısız ölçülerde sürmesine yol açmaktadır. Durumun böyle olmasında demokrasinin ülkemizde tüm kurum ve kurallarıyla yerleşmiş ve oturmuş olmamasının büyük etkisi olduğunu düşünüyorum. Anayasamızın 127. maddesinde, yerel yönetimlerinin kuruluş ve görevleri ile yetkilerinin yerinden yönetim ilkelerine uygun olarak düzenleneceği öngörülmüştür. Yerinden yönetim ilkesi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşların kurucu belgelerinde ve sonradan kabul ettikleri uluslararası sözleşmelerde yer alan (subsidiarite de denilen) “hizmette halka yakınlık” ya da “yerellik” ilkesine verilmiş olan isimdir. Bu ilkeye göre, yerel topluluklara sunulacak kamu hizmetleri, halka en yakın olan yönetim basamaklarıncı üretilir ve halka sunulur. Anayasamızdaki “yerinden yönetim” ile ilgili maddenin metninde kastedilen de budur. Bilindiği gibi, ülkemizde halka en yakın yönetim basamakları belediyelerdir.

Bunun altında başka yerel yönetim basamağı yoktur. Yerel nitelikteki kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi görevi de bu durumda onlara düşmektedir. Unutmamak gerekir ki yerel yönetimler salt halka kamu hizmeti sunmakla görevli kuruluşlar olmasının ötesinde, aynı zamanda halkın demokratik bilinç düzeyinin yükseltilmesine de katkıda bulunurlar ve bunun yanı sıra ulusal düzeyde görev üstlenecek olan geleceğin devlet insanlarının da yetişmesine katkıda bulunan kuruluşlardır belediyeler. John Stuart Mill ve Alexis de Tocqueville gibi düşünürlerin yerel yönetimlere “demokrasinin ilkokulu” adını vermeleri buradan kaynaklanmaktadır. Bu özelliklerini de hesaba katarak, devlet olarak bir parçası olmaya çalıştığımız Avrupa kuruluşlarının da dayandığı temel değerlere sahip çıkmak ve bunları toplum yaşamına egemen kılmak devlet olarak görevimizdir.

Avrupa Birliği'nin üyesi olmaktan vazgeçsek bile, demokrasi ve benzeri değerler bugünün ve geleceğin kuşakları için değer taşımaktadır. Bunların başında demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla yerleştirilip geliştirilmesi, temel insan hak ve özgürlüklere, hukukun üstünlüğü ilkesine bağlılık başta gelmektedir. Hiç kuşkusuz, demokrasi ulusal çaptaki gelişmesinin yanı sıra, yerel ve bölgesel çapta da geliştirilmesi gereken ve geniş hak yığınlarının aktif rol oynayabileceği bütün süreçleri kapsamaktadır. Yerel demokrasinin gelişmesi özellikle Avrupa Konseyi'nce hazırlanıp 1985 yılında üye devletlerin imzasına ve onayına açılmış olan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı adını taşıyan bir uluslararası sözleşmenin, Türkiye tarafından 1992 yılında 3723 sayılı bir yasayla onaylandığını görüyoruz. Ve bu onay sonucunda Türkiye'nin yerel demokrasiyi gerçekleştirip gerçekleştirmediği, onun kurallarına aykırı davranması durumunda Avrupa Konseyi'nin denetimine tabi olması daha da güncel ve önemli bir duruma gelmiştir. Denetim görevini Avrupa Konseyi düzenli olarak yerine getirmektedir. 2 yılda bir Türkiye'ye gelen “denetleme kurulları” incelemeler yapmakta ve Avrupa Konseyi'ne eleştirilerle dolu raporlar vermektedirler. Ama Türkiye, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı adını taşıyan ve yerel yönetimlerin demokratik özerk kuruluşları olmalarına ilişkin ilkeleri içeren antlaşmanın 10 maddesine çekince koymuştur. Yani o maddelerin kurallarıyla kendini hukuken bağlı duruma getirmekten kaçınmıştır. Vaktimiz olmadığı için hangi konularla ilgili maddelere çekinceler konmuş olduğunun ayrıntılarına giremeyeceğim. Sorularınız olursa, onlara yanıt vermeye çalışırım.

Ama ne yazık ki, bu şartı Türkiye'nin onaylamış olması üzerinden 30 yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına karşın, atmamız gereken adımlardan henüz atmış olmadıklarımız kadar, atmamamız gerektiği halde atmış olduğumuz adımlar olduğunu da görüyoruz. Bu tür yanlış adımlara 2014-2023 yılları arasındaki dönemde çok daha fazlasıyla tanık olduk.

Yerel demokrasinin özü, yerel yönetimlerin özerkliğidir. Biraz önce sözünü etmiş olduğum Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı yerel yönetimler kavramını şöyle tanımlıyor: “Anayasalarda ve yasalarda bu kurala yer verilir. Bu kurala göre, kamu görevlerinin önemli bir bölümü halka en yakın yönetim basamakları olan yerel yönetimler tarafından ve temsil etmekte oldukları halkın menfaatleri doğrultusunda yerine getirilmesi gereken kuruluşlardır yerel yönetimler. Özerklik hem bir ‘hak’, aynı zamanda da ‘imkân’ olarak yerel yönetimlere sunulmuştur. Ama yerel yönetimlere verilen yetkileri, halk tarafından seçilmiş olan karar organları eliyle kullanacaklardır.” diyor Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı. Ancak bu kuraldır. Kural olmakla birlikte, şart bunun istisnasına da yer vermiştir ve demiştir ki: “Evet yerel yönetimler görevlerini, halk tarafından eşit oyla, genel oyla seçilmiş meclisler, yani karar organları eliyle kullanacaklardır. Ama bu durum, onların ‘doğrudan demokrasi’ (direct democracy) yöntemlerinden yararlanmalarına engel olmayacaktır. Doğrudan demokrasi yöntemleri deyince referandum (halk oylaması) ve kent konseyleri, kent meclisleri, kent senatoları gibi oluşumlar akla gelmektedir.”

Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na göre yerel yönetimlerin yetkilerinin, merkezi yönetimlerce zayıflatılmaması gerekir. Sınır değişiklikleri de dahil, kendilerini, yani yerel yönetimleri ilgilendiren her konunun devletçe (merkezi yönetimce) planlanması ve karara bağlanması aşamalarında, uygun zamanlarda ve uygun yöntemlerle halka danışılması zorunluluğunu getirmiştir şart. Ayrıca, kendi iç örgüt yapılarını belirlemekte özgür, serbest olacaklardır yerel yönetimler. Ve kendilerine, hiç kuşkusuz bizim anayasamızda da yer aldığı gibi, görevleriyle orantılı gelir kaynaklarının sağlanması gerekir. Üzerlerindeki devlet vesayetine gelince, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na

göre, bu vesayetin “hukuka uygunluk” (legality control) denetimi anlamında olması gerekmektedir. Yoksa, “yerindelik denetimine” (expediency control) şart izin vermemektedir. Yerel yönetimlerin yaptıkları işler, kararları, eylemleri ve işlemleri, iyi veya kötü olup olmadıkları açısından değil; sadece hukuk kurallarına, yasalara, anayasalara, tüzüklere ve yönetmeliklere uygun olup olmadıkları açısından denetlenmekle yetinilecektir.

Türkiye'nin çekinceleri konusuna girmeyeceğimi söylemiştim. Ama biraz güncel olan birkaç olaya örnek olarak dikkat çekeyim izin verirseniz. 2000'li yılların başlarından bu yana ülkede görev alan hükümetler, özellikle 2005-2006 yıllarına kadar yerel yönetimlerin özerkliğinin sağlanabilmesi için gerekli olan ilkelere ve yerleşme doğrultusundaki tezlere bir ölçüde sahip çıkmaya çalıştılar. Bu tavrın olumlu sayılabilecek birtakım sonuçları olmuştur. Örneğin, 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu 2004 yılında yenilenmiş ve yürürlüğe girmiştir. Onun gibi 1580 sayılı (1930) belediye kanunumuz yürürlükten kaldırılmış, 2005 yılında yeni bir belediye kanunu (5393) yürürlüğe sokulmuştur. Bunlara birkaç örnek daha eklenebilir ama ne var ki o tarihlerden bu yana, yerel yönetimler üzerindeki vesayetin (devlet denetim ve gözetimi) hem hukuksal hem de fiili olarak artmakta olduğunu gösteren örneklerin sayısı az değildir. Yakın tarihlere gelince aramızdaki pek çok plancı arkadaşın yakından bildiği gibi, 3194 sayılı İmar Kanunu, belediyelerin imar planlarını yapma görevini belediye meclislerine verdiği ve imar planlarını yapma, onaylama ve uygulama konusunda son sözü söyleyecek olan organ belediye meclisleri olduğu halde, özellikle 2010 yılından sonra birtakım Kanun Hükmündeki Kararnemelerle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na, daha sonra da TOKİ'ye ve benzeri kuruluşlara, Özelleştirme İdaresi'ne, GAP İdaresi Başkanlığı'na ve hatta Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü'ne bile imar planı yapma yetkisi verilmiştir ki İstanbul'daki Galataport projesi gerçekleştirilebilsin diye. Bu yeni imar ve planlama yetkileri, yerleşme çabalarına büyük ölçüde sekte vurmuştur. Yerel demokrasiyi geliştirmenin önündeki en büyük engel olan merkezizetçilikten kurtulma çabalarını güçleştiren etmen, bazı ülkelerde geleneksel yönetim yapısına hâkim olan merkezizetçiliktir. Ama bazı ülkelerde de demokrasinin tam anlamıyla siyasal kültürün bir parçası olarak yönetenlerin ve yönetilenlerin düşünme, yaşama ve davranış biçimlerine gereği gibi yansıtılmaması olmasından dolayıdır.

Merkezizetçilik virüsünden yerel demokrasiyi kurtarabilmek, yerel yönetimler üzerindeki devlet denetim ve gözetiminin, yani vesayetin akla uygun ölçülere indirilmesini zorunlu kılar diye düşünüyorum. 1982 tarihli anayasamızın 127. maddesinde devletin yerel yönetimler üzerinde uygulayacağı vesayetin (gözetim ve denetimin) dört koşulu vardır. Yerel hizmetlerin yönetimin bütünlüğü ilkesine uygun olarak yerine getirilmesi başta gelir. Kamu görevlilerinde birliğin sağlanması ikinci amaçtır. Toplum yararının ön plana çıkarılıp korunması üçüncü amaçtır. Dördüncüsü de yerel gereksinmelerin karşılanmasıdır.

Seçimle göreve gelen yerel yönetim organları olan belediye başkanlarının ve meclis üyelerinin haklarında görevleriyle ilgili bir kavuşturma veya soruşturma başlatılmış olduğu takdirde, anayasamıza göre yargı mercileri, yani yönetim mahkemeleri yoluyla değil de İçişleri Bakanı tarafından görevlerinden geçici olarak uzaklaştırılabileceklerine ilişkin anayasa kuralı çok haksız uygulamalara yol açmıştır. Bırakınız göreviyle ilgili soruşturma ve kavuşturmaya, Çanakkale'de bir belediye başkanımız, bu kural anayasaya girdikten sonraki bir tarihte, başbakan toplantı salonuna girdiğinde ayağa kalkmadı diye İçişleri Bakanı tarafından görevinden alınabilmektedir. Ne var ki Danıştay kısa bir sürede belediye başkanını görevine iade etmiştir.

6758 sayılı yasanın ve 5393 sayılı belediye yasamızın verdiği yetkiyle, hepinizin çok sık duyduğunuz “teröre ve terör örgütlerine yardım ve yataklık” nedeniyle görevinden uzaklaştırılan belediye başkanlarının yerine, İçişleri Bakanlığınca görevlendirme yapılabilmesi imkânı getirildi. Bu durum ve bu çerçevedeki uygulamalar Avrupa Konseyi tarafından sürekli olarak eleştirilmektedir. Çünkü yasadaki terör ve terör örgütü kavramlarının tanımlarının açık bir biçimde yapılmamış olduğu ifade edilmektedir. Eleştirilerin odak noktası budur. Normal koşullarda çağdaş, demokratik ve yerel demokrasinin kurallarına saygı duyulan ülkelerde herhangi bir şekilde görevi son bulan belediye başkanlarının yerine getirilecek olan yeni başkanı belediye meclisi kendi üyeleri arasından seçer ve göreve getirir. Anayasasında hukuk devleti yazılı olan bir ülkede siyasal iktidarlar ve tüm

siyasal partiler, yerel özerkliğin kapsamı ve sınırları konusundaki kurallarla kendilerini bağlı saymak ve ona göre davranmak zorundadırlar. Bu zorunluluk anayasamızda bulunduğu gibi, ayrıca az önce belirttiğim ve tarafı olduğumuzu belirttiğim Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda da bulunmaktadır. Türkiye Bu şartı onaylarken, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın kuralına uygun olarak yerindelik denetiminin dışlanması gerektiğine ilişkin kurala çekince koymamıştır. Ama bunu yapmış olmasına karşın, vesayetin vesayetle güdülen amaçla orantılı bir şekilde uygulanması kuralına çekince koymuştur. Bunun anlamı şudur; yani vesayetle devletin çıkarlarıyla yerel halkın çıkarları arasında da uyum sağlanması, çatıştırılmaması amaçlanmıştır. Ama bunun dışına çıkarak vesayet yetkilerini kullanan devletin, yumruğunu sürekli ve orantısız bir şekilde yerel yönetimlerin omuzunda buldurması ve bu denetimi ölçülü olarak yapması konusunda bir ilke var olduğu halde Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'ndaki bu kurala Türkiye çekince koymuştur. Bu ne demektir? “Ben yerel yönetimler üzerinde ölçüsüz bir denetim yetkisini elimde bulundurmadan yanayım, bu esnekliği elimde bulundurmak istiyorum” anlamına gelmektedir.

Buna benzer bir tavır da devletin karşılıksız yardımları konusundadır. Onu da sizlerle paylaşmak isterim. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın böyle bir kuralı var 59. maddenin 7. fıkrasında: “Bu tür yardımlar devlet tarafından yerel yönetimlerin kendi siyasal takdir haklarını sınırlandıracak biçimde kullanılamaz. Devlet yerel yönetimlere (aralarında belediyelerin de bulunduğu) yardım yapar ve yapmaktadır.” Ancak, şart diyor ki: “Devlet elindeki bu yardım imkanlarını uygulamak suretiyle yerel yönetimlerin siyasi hareket kabiliyetlerini sınırlandırma yolunu seçerek yapamaz.” Türkiye buna da çekince koymuştur. Bu ne demektir? “Hayır, ben dilersem yardım musluklarını kendime yakın partilerden olan belediyelere olabildiğince açarım ama muhalif partilerinin elindeki belediyelere yardım musluklarını kapatırım; bu esnekliği elimde bulundurmak istiyorum” anlamına gelir.

Konuyu iki örnekle daha anlatarak kapatacağım. Bundan 30-35 yıl kadar önce, Türkiye'de yerel demokrasi kültürü konusunda bir fikir vermek için, Turgut Özal'ın Başbakan olduğu yıllarla bir yerel seçimin hemen öncesinde önemli gündelik gazetelerimizden bir tanesinde devlet tarafından verilmiş olan şöyle bir karikatür gördüm. Bu karikatür çıplak bir insan karikatürü. Eli, kolu, bacakları her tarafı iplerle bağlanmış. Verilmek istenen mesaj şu: “Ey seçmen, eğer siz muhalefet partilerinin belediye başkan adaylarına oy vererseniz, o seçilen başkanlar seçildikten sonra bu karikatürdeki gibi, eli, kolu, ayağı, her tarafı iplerle bağlanmış bir hale gelecek ve devletin herhangi bir desteğine sahip olma şansı bulunmayacaktır.” Bu örnek, devlet-belediye ilişkileri bakımından ne durumda olduğumuzu gösteren bir örnektir ve 35 yıldan bugüne kadar geçen süre içerisinde bu türlü anlayışlar ve uygulamalar ortadan kalkmamış, aksine artmıştır.

İkinci bir örnek olarak, 2019 yerel seçimlerinden sonra bir koronavirüs baş gösterdi. Burada da salgının yaygınlaşmasının ardından belediyeler yardım kampanyası başlattılar ve bu yardım kampanyalarında görev almak istediler. Yardım konusunda bir şeyler yapmak için kendilerini ortaya atan belediyeler, cumhurbaşkanınca “devlet içinde devlet gibi davranmakla” suçlandılar. Buna ilave olarak İçişleri Bakanlığı da belediyelerin bu amaçla açtıkları banka hesaplarını dondurduğu gibi, kimi belediye başkanları hakkında da soruşturma başlattı. Bu gerginlik ve tartışmalarda benim kanaatime göre cumhurbaşkanının hem cumhurbaşkanı hem de siyasi bir partinin genel başkanı olarak yer alması, merkezi yönetimle yerel yönetimler arasındaki ilişkilere başka bir boyut kazandırmış ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılan sistemi, yerel demokrasi ve ulusal demokrasi açısından tartışmaya açık duruma getirmiştir. Halbuki bugün uygulanmakta olan 5393 sayılı belediye kanunumuzun, belediyelerin yetki ve ayrıcalıklarıyla ilgili bir maddesi var. Bu maddeye göre, belde sakinlerinin ortak nitelikteki gereksinimlerini karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmak belediyelerinin yetkileri arasındadır. Büyükşehir belediyeleriyle ilgili 5216 sayılı kanun, koşulsuz başlıklarla ilgili açık düzenlemelerle belediyeleri bu konudaki yardımları ilgili olarak görevlendiriyor.

Belediyeler, halka yapılan yardımların büyüklüğü ve türü kadar yapılaş biçimi ile de ilgilidirler. İlk oturumdaki konuşmacı arkadaşlarından bir tanesi, yanlış hatırlamıyorsam, bu maddeye bir gönderme bulundu. Ancak Hemşehrilik Kanunu dedi. O 13. maddenin başlığı Hemşehrilik Hukuku'dur.

Hemşehrilik Hukuku'ndaki "hukuku" sözcüğü, "devletin hukuku", "sigorta hukuku" gibi hukuk dalı değildir. O hukuk, Arapçadaki hak sözcüğünün çoğuludur. Hemşehri Hukuku denilmek suretiyle 13. maddede kastedilen şey, hemşehrinin, o kentte oturmakta olan kimsenin sahip olduğu haklar anlamına gelmektedir. Maddede bu hakların neler olduğunu anlatılıyor. Yasa diyor ki: "Belediye hizmetlerinden yararlanmak, belediyenin karar süreçlerine katılmak ve belediyenin yardımlarından yararlanmak kenttaşların hakları arasındadır." Bu 13. maddenin son fıkrası da çok önemlidir konumuz açısından. Orada deniliyor ki: "Belediyelerin, belde sakinlerine, yani hemşehrilere, kenttaşlara yapacağı yardımlar insanlık onuruna aykırı bir şekilde yapılamaz." Onurunu kırmadan, zedelemeyen yapacaksın yardımı. Bu bizim geleneklerimiz arasında da var. "Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur" deniliyor yasada da. Ne yazık ki özellikle son yıllarda, yardımlar ve özellikle iftar sofralarındaki gösterişli tutumlar siyasal gösteriş çabalarına dönüşmekte ve çağdaş yerel demokrasinin kurallarıyla kesinlikle bağdaşmamaktadır.

Koronavirüs salgını nedeniyle az önce sözünü ettiğim 2020-2021 Nisan ve Mayıs aylarında iftar yemekleri yapılamadı. Bunu ben koronavirüs salgınının en önemli olumlu katkısı olarak değerlendiriyorum. Arzu edilen kuşkusuz ki böyle yanlış uygulamaların salgınlar nedeniyle son bulması değildir. Arzu edilen, bu tür değişikliklerin zorunluluklardan değil de anlayışlardan ve yerel demokrasiye inanç gibi faktörlerden kaynaklanmasıdır. Yardım alanların onurunu zedelemeyecek biçimde yapılması yalnız yasalarımızda değil, geleneklerimiz arasında da yer almıştır. Bundan 700 yıl önce Fatih Sultan Mehmet vasiyetnamesinde şu sözleri söylüyor: "Ben ki İstanbul Fatih Abd-i Âciz Fatih Sultan Mehmet'im. Külliyyemde bir imarethane yani aşevi inşa eyledim. Şehit ve şühedanın aile üyeleri ve İstanbul kentinin yoksul halkı burada yemek yesinler diye bu imalathaneyi yaptırdık. Ancak bir şartım var; bu yoksul insanlar yemek yemeye ve almaya kendileri gelmeyip yemekleri güneşin loş bir karanlığında kimse görmeden kapalı kaplar içinde evlerine götürüle ve kendilerine teslim edile."

Avrupa Konseyi'nin yetkili organlarınca 2004 yılında çıkarılan çok önemli bir Etik Kodlar Yönergesi var. Yönetimde uyulacak ahlak kurallarını gösteriyor. Bunlar okunduğu zaman -ki Türkiye için de bağlayıcıdır bu kurallar- sadece hukuk kurallarına değil hem merkezi düzeyde hem de yerel yönetimler düzeyinde seçilmiş yerel yöneticilerin ahlak kurallarına uymalarının ne kadar önemli olduğu çok açık bir şekilde burada gösterilmiştir. "Yerinden Yönetim ve Siyaset" kitabımın sonuna ek olarak bu belgeyi Türkçeye çevirerek ekledim ki genç öğrenci arkadaşlar görsünler. İlerde vali, kaymakam olduklarında yanlış hareketler yapmasınlar diye.

Hukuk kurallarına uygun gibi görünen, belirgin bir açıklık görünmeyen durumlarda bile etik davranış kurallarına aykırılık özelliği taşıyan karar, eylem ve işlemlerden doğan sonuçlar kamu vicdanında rahatsızlık yaratır. Dolayısıyla bu tür davranışların meşruiyetinden de söz edilemez.

Peki çözüm nerede? Bundan 35 yıl önce Cumhuriyet Gazetesi'nde bir yazım yayımlandı. Başlık şöyle idi: "60 Yaşında Emekleyen Bir Bebek: Türk Belediyeciliği." Yazıda savunmaya çalıştığım görüşler günümüzde de geçerliliğini korumakta olan ve sizlerle minden beri paylaşmakta olduğum yaklaşımlardır. Türk belediyeciliği hakkında benzer bir yazıyı bugün yazıp bir gazetede yayımlamaya karar verseydim başlığını şöyle koyardım: "95 Yaşında Emekleyen Bir Bebek: Türk Belediyeciliği." Yazıda savunmaya çalıştığım başlıca tez şuydu; bir ülkede demokrasinin kendisi varlık yokluk savaşı vermekteyse, o ülkede yerel yönetimlerin gerçek anlamda demokratik ve özerk siyasal kuruluşlar olmasını beklemek gerçekçi olamaz.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde batıdan aldığımız belediyecilik 1858 İslahat Fermanı'ndan 2 yıl sonra 1858 yılında Altıncı Dâire-i Belediyeye adını taşıyan Galata ve Beyoğlu semtlerindedir. Neden mi? Katılıma ve demokrasiye istenmeyen bir iştahla devletin sahip çıkması dolayısıyla değil. Galata ve Beyoğlu'nda yaşayan kimselerin gayri müslimler ve azınlıklar olmasıdır nedeni. Museviler, Ortodokslar, Katolikler karar süreçlerine katılma istemleriyle seslerini yükseltmiştir ve emperyalist Avrupa ülkeleri de Osmanlı İmparatorluğu üzerinde yerel yönetimlerde halka söz, katılım imkânı sağlanması için baskı yapmışlardır. 1858'de Batı'dan aldığımız belediyecilik, bu kurumun yerleşip gelişmesine elverişli siyasal ve kültürel bir ortamın yaratılmasını zorunlu kılar. Olay bir çeşit organ naklidir. Bu organ naklini yapanlar Akdeniz Üniversitesindeki vücut organ nakli yapan cerrahlar kadar başarılı cerrah olmadıkları için siyasal ve sosyal konularda bir türlü yerel

demokrasinin ve yerel yönetimlerin, çağdaş yönetimin kültürünü içselleştirmesini başaramadık. Organ, vücudun tümüyle bütünleştirebilmiş değildir hâlâ, aradan 170 yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına karşın.

Yerel demokrasiyi kurup yerleştirmedeki başarı, ülkede demokrasinin kendisinin tam anlamıyla yerleşmesine bağlıdır. Yerel demokrasiyi antidemokratik ortamlarda yeşertmek, canlandırmak olanağı yoktur.

Rahmetli meslektaşım, kardeşim Turan Güneş'in ölümünden bir yıl önce yazdığı bir kitap var; "Araba Devrilmeden Önce". Arabanın devrilmesiyle kastettiği, 12 Eylül askeri müdahalesi. Diyor ki o kitapta: "Demokrasi bir zeytin ağacına benzer, zeytin ağacını dünya coğrafyasında ancak bazı enlemlerde yetiştirebilirsiniz." ve örnek olarak verdiği Akdeniz iklimine götürüyor okuyucuyu. "Kuzeye giderseniz verim alamazsınız, güneye giderseniz verim alamazsınız" diyor. Dikkati çekmek istediği şey, demokrasinin kurulup yeşerebilmesi için ortamın, demokrasi kültürünün yeterli bir düzeye yükselmiş olması gerektiğidir. Hızla kentleşmekte olan ülkemizde yerel demokrasiyi çağdaş ölçüler içerisinde kurmak, yerleştirmek ve geliştirmek, insanlarımızı gerçekten kentli yapmakla olur. Kentliliğe, kentsoylu (burjuva) bakış açısı ile yaklaşmak bir yana bırakılacak olursa, değerli dostum yazar rahmetli Ozan Cengiz Bektaş'ın da çok haklı olarak söylediği gibi, yerel demokrasimizin gelişmesi açısından yaşamsal bir önemi olan sözleri unutulmamalıdır. "Kenti yaratan insandır, insanı yaratan da kenttir. Kentli her şeyden önce kentli olmanın sorumluluklarını taşıyan kişidir." demişti Cengiz. Ve Cengiz Bektaş İstanbul'u, kentliliğin okulu olarak nitelendirmiştir. Demişti ki, "Kent kırdan geleni kentli yapamıyorsa kentli olmaktan çıkar." Kısaca, kentli olmak, insan içinde oturup kalkmayı, konuşmayı, kentli gibi yiyip içmeyi öğrenmekten öte, kente ilişkin kararlara katılabilmekle başlar. Bunun ön koşulu ise demokrasi kültürünü özümsemektir. Batı dillerinde, kentleri hemşehrilik, kenttaşlık (citizenship) sözcüğüyle uygarlık yani medeniyet (civilization) aynı kökten gelen sözcüklerdir. Bu köken ilişkisi anlamsız bir ilişki değildir. Ne yazık ki yerel demokrasinin ülkemizde ağır aksak gelişmesinin ardındaki temel nedenlerin başında gerçek anlamda kentli olamamak geliyor. Türkiye'nin en büyük kenti İstanbul'un Beyoğlu, Kadıköy, Şişli, Ümraniye, Kasımpaşa gibi ilçe ve semtlerinde doğmuş, büyümüş ve yaşamakta da olsalar, insanlarımız köylülüklerini kentte de sürdürdükleri sürece yerel demokrasiyi güçlendirme şansına sahip olamayız.

Yerel demokrasiyi ve dolayısıyla demokrasinin kendisini merkeziyetçilik virüsünden kurtarabilmenin yolu, hem her düzeyde yönetim görevi üstlenmiş olanların, hem de bizzat halkın kendisinin kenttaş ve yurttaş sorumluluğuna ve haklarına sahip çıkmakta kararlı olmaları şarttır. Bu düşüncelerle hepimizi sevgiyle saygıyla selamlıyorum.

Pelin Pınar Giritlioğlu

Kıymetli hocamıza çok teşekkür ediyoruz ve hemen ikinci konuşmacımız olan Prof. Dr. Tarık Şengül'e dönüyoruz. Tarık Hoca, "Krizler Çağında Yerel Demokrasiyi Yeniden Düşünmek" başlıklı konuşmasını yapacak.

Tarık Şengül

21. yüzyılın ilk çeyreğini geride bırakırken hem kent ve yerellik hem de (yerel) demokrasi açısından ne tür sorunlar ve potansiyellerle karşı karşıya olduğumuzu tartışmayı amaçlıyorum. Daha açık bir anlatımla, kentlerin ve yerel yönetimlerin siyasal aktör olarak öne çıkmadığı uzun 20. yüz yıldan sonra, 21. yüzyılda kentler ve yerel yönetimler hem kendi gelecekleri açısından hem de daha geniş bir dünyanın geleceğine etki yapabilecek nitelikte siyasal aktörler haline gelebilirler mi sorusuna odaklanmayı amaçlıyorum. Bu soru önemli çünkü bu kısa değerlendirmede, 21. yüzyılın eşine rastlanmamış boyutlarda çoklu krizlere gebe olduğunu, bu krizlerin en yıkıcı sonuçlarını kentlerde göstereceğini, tam da bu nedenle kent yönetimlerine söz konusu

krizlerin yıkıcı sonuçlarını en asgari düzeye çekme konusunda yaşamsal görevler düştüğünü, ancak uzun zamana yayılan kent ve yerel yönetimlere yönelik kabullerimizin bu yeni durumu ve gerektirdiği yeni yerel yönetim pratiklerini anlamamızın önünde önemli bir engel oluşturduğunu göstermeye çalışacağım. Bu düşünsel engellere dikkat çekerek başlayacağım.

Tam da bu nedenle son noktadan başlamakta yarar var. Daha genel bir eğilimin parçası olarak, bugüne kadar yaşama damgasını vuran yerellik ve kentsel gerçeklik gibi benzer biçimde (yerel) demokrasi pratikleri de önemli bir kırılma ve dönüşüm yaşıyor. Bu değişimi kavrayamadığımız ölçüde ilgili kavramsallaştırmalarımız ve politika önerilerimiz geniş ölçüde geçerliliğini yitiriyor. Anlama ve dönüştürme gücünü yitirmiş kavramlarımız ve yaratmak istediğimiz pratikler hızlı biçimde zombi kategoriler haline geliyor. Ölüler çünkü onlara hayat veren açıklayıcı güçlerini büyük ölçüde yitirmiş durumdadır. Yaşıyorlar çünkü yerlerine koyacağımız daha iyi çerçevelerin olmadığı bir ortamda onları kullanmaya devam ediyoruz!

Bu tespit vesilesiyle esaslı emek verilmiş bir birikimi değersizleştirmek istemiyorum. Ama karşı karşıya olduğumuz yeni “kentsel durumun” son derece kritik ve yıkıcı özellikleri var ve bu yıkıcı süreçler karşısında direnç geliştirebilmemiz önemli ölçüde neyle karşı karşıya olduğumuzu anlamamıza bağlı. Bunu başaramadığımız ölçüde küresel gezegenin zayıf noktalarından başlayarak (Türkiye coğrafyası bunlardan biri) esaslı bedeller ödemek kaçınılmaz görünüyor. Yakın dönem bu tür olumsuzluklarla öne çıktı ve korkarım ki daha kötüsü yolda görünüyor. Dolayısıyla çok ciddi bir yeniden düşünme pratiğine ihtiyacımız var.

Burada dönüşümün bütününe yönelik kapsamlı bir değerlendirme yapmak mümkün değil. O yüzden değişen bağlamın ve rollerin hem kentler hem de yerel demokrasi açısından ne tür yetersizlikler yarattığını (kuşkusuz yeni açılımları da) birkaç somut örnek üzerinden tartışmakla yetineceğim.

20. yüzyılın siyasal coğrafyasında ulus devlet egemen otoritenin konumlandığı yer dolayısıyla iktidar ilişkilerinin tesis edildiği ölçektir. Ulus-altı ölçekler büyük ölçüde ulus-devlet ölçeğine boyun eğmiştir. Bu çerçevede kentler/yerel birimler, ulusal mekânsal sabitin alt bileşenleri ve iş bölümü içinde tamamlayıcı parçaları olarak işlev görmüşlerdir. Daha somut ifade etmek gerekirse; Zonguldak kömürü, Ereğli ve İskenderun demir çelik tesisleri o kömürle demir ve çeliği üretmiş, İzmit otomotiv sektörü ya da kentlerde inşaat sektörü o demir-çelikle otomobil ve yapıları çevreyi üretmiştir. Bu kurguda İstanbul finansal ve ticari ilişkilerin düğüm noktası olarak öne çıkarken, Ankara siyasal-yönetimsel merkez olarak bütünleştirici bir rolü üstlenmiştir. Bu birimlerin bütünü ulusal ekonomik mekânı oluştururken bütün ancak bu parçaların toplamı üzerinden ortaya çıkmıştır.

Ulus-devletin siyasal/yönetimsel kurgusu da benzer bir hiyerarşi ve iş bölümü etrafında örgütlenmiştir. Yerel yönetimler merkezi yönetim karşısında sınırlandırılmış bir özerklik içerisinde devlet aygıtının topraksal yayılımının tamamlayıcı parçaları olarak konumlandırılmıştır. Bu bağlamda belediyeler, merkezi yönetim karşısında sınırlandırılmış yetki ve kaynaklarla kentlerin devasa sorunlarını yanıtlamak hedefiyle işe koşmuşlardır. Ancak bu durum özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin önemli siyasi paradokslarından biri haline gelmiş; yerel yönetimler alanından merkezi yönetimi sorgulayan ve yer yer de meydan okuyan çıkışlar doğurmuştur. 1970’li yıllar Fatsa’dan Toplumcu Belediyecilik Hareketi’ne bu çelişkinin en üst düzeye çıkışına şahitlik etmiştir. Kentlerin ve yerel yönetimlerin siyasallaştığı bir ortamda neredeyse tüm demokratikleşme projelerinde yerel yönetimlerin özerkliğinin artırılması temel reçetelerden biri olmuştur.

Bu teşhis ve reçete 1970’li yıllardan bu yana önemini korumaktadır. Demokratikleşmeyle özdeşleşmiş bir yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve özerkliğinin artırılması projesinin bugün de son derece geniş bir destek bulmasının iyi gerekçelerinin olduğunu farkındayız. Kentlerin sorunlarının 1970’li yıllardan bu yana azalmadığı gibi birçok yönden çok daha büyük hale geldiği tartışmasız. Benzer biçimde merkezi yönetimin 1970’leri aratacak biçimde otoriter hale geldiğini de söyleyebiliriz. Böyle olunca da yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve özerkliğinin artırılması anlaşılabilir bir talep olmaya devam ediyor.

Ancak 1970'lerin sonundan bugüne yarım asırlık bir süre geçti ve bu süre içinde küreselleşme ve neoliberal politikaların hakimiyeti altında birçok şey gibi kentler ve kentleri şekillendiren ekonomik ve siyasal/yönetimsel süreçler de önemli değişimlere uğradı. Böylesi esaslı bir dönüşümün kentsel sorunlar ve yerel yönetimler açısından yarattığı sonuçların, yerel yönetimlere ilişkin taleplerimizde ne tür bir fark yarattığı ya da yaratması gerektiği sorusu yanıt bekleyen önemli bir soru olarak duruyor.

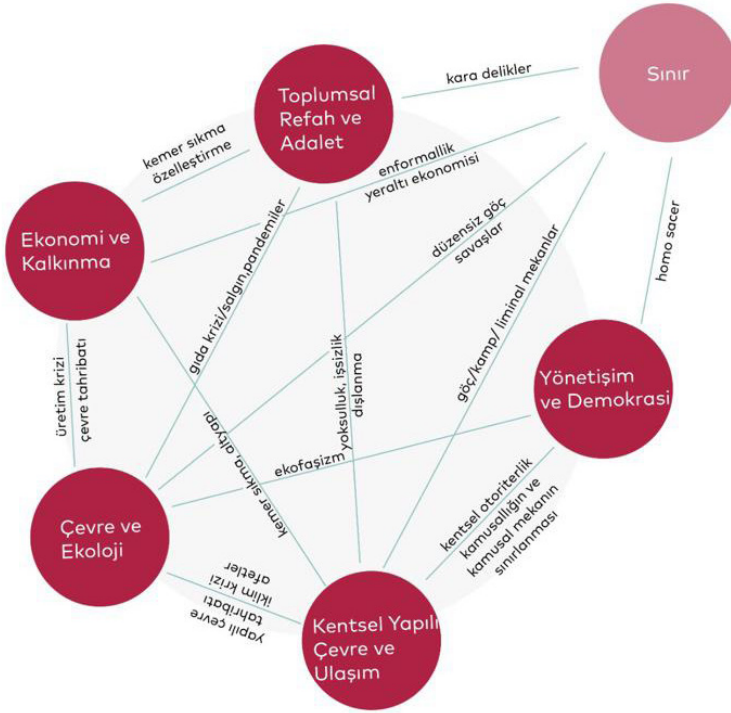
Burada ne ulus-devletlerin sonunun geldiğini ne de bu çerçevede kentlere yönelik yukarıda anlattığım kurgunun son bulduğunu söylemek niyetindeyim. O kurgular belli bir zayıflama ve dönüşüm yaşasa da hala varlıklarını sürdürüyor. Ancak neoliberal politikaların ve küreselleşme süreçlerinin kentlere ve yerel yönetimlere yönelik son derece dramatik sonuçlar yarattığını da görmek zorundayız. Bu değişimin en önemli muhataplarından birinin de ulus(al)-devletler olduğunu da buraya not düşmekle birlikte, kentlerin yaşadığı dönüşüm üzerinde bir miktar durmak istiyorum.

1980 sonrası uzun dönemde neoliberal politikalar, kenti fabrikanın olduğu yer olmaktan çıkarıp bir bütün olarak metalaştığı bir fabrikaya dönüştürmüş bulunuyor. Bu süreç sadece üretimin değil, yeniden üretimin de metalaşma ile özdeşleşen sermaye birikim süreçlerinin içine çekmiş bulunuyor. Bir başka anlatımla kapitalizmin dışında bir alanın ne toplumsal ne de mekânsal anlamda kapitalizmin dışında bir alanın kalmadığı bir geleceğe doğru hızla çekiliyoruz. Bu sürecin önemli bir özelliği, kentin bir bütün olarak yaratıcı-yıkıcı olarak isimlendirilen müdahaleler aracılığıyla metalaşmasıdır. Küreselleşme ise bu sürecin en uç noktalara itileceği gezegensel bir yayılım sağlayarak neoliberal mantığın coğrafi mantığı haline de gelmiş bulunuyor. Bu tür bir ilişkilendirme biçimi birçok şey yanında kentlerin ve yerel ölçeğin hem kendi dinamiklerini hem de diğer ölçeklerle olan ilişkisini radikal biçimde değiştirmeye devam ediyor. Geçmişin görece sabitlenebilen örneğin (ulusal) merkezi yönetim kent (yerel) ölçekleri bugün çok daha hareketli ve kaygan hale gelmiş bulunuyor. Bir yandan kentler yaratıcı yıkıcı metalaşma sürecinin yarattığı değişime sahne olurken, bir yandan da bu deneyimi daha hareketli bir ölçekler ilişkisi içinde deneyimliyorlar.

Bu değişimin kentler ve yerel yönetimler açısından kentsel gerçekliğe dokunan hemen her boyutu açısından değerlendirilmesi mümkün. O nedenle önemli olduğunu düşündüğüm temel bir eksen etrafında değişimi ve değişimin kent ve yerel yönetimler açısından anlamını tartışmakla yetineceğim. İlk çeyreği açık biçimde gösterdi ki 21. Yüzyıl bir krizler çağı olacak. Büyük ölçüde küreselleşme ve neoliberal politikaların körüklediği krizlerin kökeninde ya bu politikalar var ya da başka alanlarda biriken sorunları söz konusu politikalar körüklüyor ve aşılmasının önünde engeller oluşturuyor.

Mevcutta 6 önemli kriz alanının iç içe geçerek olduğu bir dünyada yaşadığımızı söyleyebiliriz. Ekonomik ve ekolojik krizleri uzunca bir süredir konuşuyoruz. Daha sınırlı konuştuğumuz diğer kriz alanları da var. Toplumsal refah krizi bazılarınca ekonomik krizin bir parçası olarak görüldüğü boyutlar ile kendi başına bir kriz olarak ele alınmasını gerektiriyor. Toplamlar sadece maddi olarak kendilerini üretmekte zorlanmıyorlar, hızlı biçimde toplumlara bir arada tutan minimum değerlerin ve dayanışma duygunun da yok oluşuna şahit oluyoruz. Mültecilere yönelen tahammülsüzlük toplumun çözülüşünün özgün bir göstergesi ama bu tür düşmanlaşmaların başka eksenlerde de genişlemekte olduğunu hepimiz görüyoruz. Ancak mülteci sorunu aynı zamanda bir başka kriz odağına, sınırların aşınmasına işaret ettiği için de önemsizmesi gereken bir semptomdur. Küreselleşme süreci, sınırları farklı coğrafyalar arasında eşitsiz biçimde aşındırırken, aynı zamanda eşitsiz gelişmenin kaybedenlerinin yoğunlaştığı coğrafyalardan gelişkinlerin coğrafyasına büyük ölçekli nüfus hareketlerini tetiklemiş bulunuyor. Şimdi hali hazırda bahsettiğim krizlerin tehdidini hisseden gelişmiş coğrafyanın nüfusları, yeni gelenleri "mutluluklarını çalmakla" suçlayıp düşmanlaşıyorlar. Ancak sınırların aşınmasının sonuçları sadece insan göçleri ile sonuçlanmıyor. Küresel temasların artışı neticesinde sınırları delip geçen başka şeyler de var. Covid-19 virüsünün bütün dünyayı iç içe dönüp evlerin etrafına sınırlar dikmeye zorladığını hatırlayalım. Ancak aynı biçimde kara para akışkanlığına, finansal spekülasyonların yarattığı sınır tanımayan para akışına ya da terörist

grupların sınırları aşır başka coğrafyalarda yaptığı eylemlere bakalım. Sınır tanımazlık konusunda kuşkusuz en dramatik örneklerden biri, ABD’de 2008 yılında dışa vuran konut kredisi krizinin hızlı biçimde bir dünya krizine dönüşmesi ve İspanya ve Yunanistan gibi ülkeleri iflasın eşğine getirmesidir. Dolayısıyla karmaşık küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak sınırların aşılması başlı başına bir kriz odağı olarak önümüzde duruyor.

Kentler ve yerel yönetimlerle ilişkisi açısından son iki kriz odağına özel bir dikkat çekmek istiyorum. Yukarıda söz ettiğim krizlerin, sınırları aşarak başka coğrafyalara sirayet ettiğini öne sürdüm. Nereye sızıyorlar sorusunu kısa yoldan yanıtlamak gerekirse; kısaca kentler ve özellikle metropoller bu adres olarak gösterilebilir. Covid krizinin en büyük sonuçlarını büyükşehirlerde gösterdiğini hatırlayalım. Aynı biçimde çevre sorunları açısından da hem kaynaklık ederek hem de sonuçlarını yaşayarak büyük kentlerin öne çıktığını biliyoruz. Gıda ya da temiz suya erişim gibi büyüyen sorunların da odağında büyük kentler var. Bu şartıcı değil çünkü hacimleri hem sorun yaratıyor hem de bu büyük hacim çekim gücüyle sorunları da içine çekiyor. Dolayısıyla konuta erişim ve kiradan altyapıya, ulaşımdan afetlerin sonuçlarına kadar uzanan geniş bir kentsel krizden söz ediyoruz. Kentin krizi artık kendi başına bir kriz odağıdır.

Tam da bu noktada buraya kadar söz ettiğim 5 temel kriz ortaya ironik bir durum çıkartıyor. Yönetim ve demokrasi krizi büyük ölçüde sözünü ettiğim krizlerden kaynaklanıyor. Çünkü krizler olağanüstülük olarak anlaşılıp yaşandığı ölçüde, demokratik işleyişlerin egemen siyasi otoriteler tarafından askıya alınmasıyla sonuçlanıyor. Ironi dediğim boyut şurada; krizler kentlerde patlarken, aynı krizleri gerekçe gösteren yerel-üstü siyasi otorite(ler) kent yönetimlerine yönetsel darbeler indirip mali ve idari yetkilerini budayıp seçilmiş başkanlarını görevden alacak kadar ileri gidebiliyor. Diğer bir anlatımla; kentlerin sorunları büyürken, kent yönetimlerinin yetkileri hızla aşılıyor.

Buraya kadar yaptığımız değerlendirmeler, tartışmanın başında öne sürdüğüm mevcut yaklaşımların anakronik hale geldiği tezini sorgulatabilir. Çünkü gördük ki kentlerin sorunları

daha önceki dönemlerden çok daha dramatik hale gelmiş bulunuyor. Bu nedenle de yerel özerklik taleplerinin ve yerelin güçlendirilmesini demokratikleşmeyle özdeşleştiren yaklaşımların doğru bir noktaya parmak bastıklarını öne sürebiliriz. Öyleyse yetersizlikler ve anakronik olan nedir?

Bugün nasıl anlamalıyız sorusuna dönmeden bu yaklaşımın karşılık geldiği dönemde de yetersiz kaldığı bir boyuta dikkat çekmek gerekiyor. Merkezi yönetim-yerel yönetim gerilimine odaklanan tartışmalar, kurumsal düzeyde yerel özerklik sorununu tartışabilir. Ancak mesele yerelin özerkliğini artırmayı demokratikleşme reçetesi olarak koyduğunuz noktadan itibaren bir başka özerklik ilişkisinin, yerel yönetimlerin yerel halk/nüfus karşısındaki özerkliğinin bu çerçevenin dışında kalmasının önemli bir faturası vardır.

Yer ve zaman kısıtı nedeniyle kestirme bir örnek vereyim. Aşiretlerin kontrolündeki bir bel-ediyenin özerkliğini artırmak ya da Gökçek anlayışı ile özdeşleşen yerel yönetimleri daha fazla yetkilendirmek gerçekten demokratikleşme programının taşıyıcı ögesi olabilir mi? Dolayısıyla eğer gerçekten merkezi yönetim karşısında yerel yönetimlere yetki aktarımını demokratikleşmenin aracı olarak görmek istiyorsak, aynı çerçevenin yerel yönetimlerin yerel halka dönük yüzünü de daha katılımcı ve hesap verebilir hale getirmesi gerekir. Bugün bu sorun başka boyutlar da kazanarak gerçek bir demokratikleşme programının önündeki en önemli engellerden biri olarak durmaya devam ediyor. Mevcut yapının merkez karşısındaki bağımlılığı yerel halk karşısında geniş bir özerklik alanıyla çakıştığı için bugün belediye başkanlarının büyük bölümü onları bir kez daha atayacak liderlerini memnun etmeyi, oylarıyla göreve geldikleri yerel nüfusu memnun etmenin önüne koymakta bir beis görmemeye devam ediyor.

Geldiğimiz noktada bu ilişkinin çok daha çetrefilli hale geldiğini ve ulus-üstü boyut ve ölçekte aktörlerin de sürece katıldığını dikkate almak zorundayız. Bugün büyük ölçekli metro ya da altyapı yatırımı yapmak isteyen herhangi bir büyükşehir belediyesinin bu yatırımı yerel ya da ulusal kaynaklarla yapabilmesi mümkün mü? Öyle ya da böyle ulus-ötesi finans kurumlarına, bankalara ve aracı kurumlara gitmek zorundasınız. Onların koyduğu kurallara uymadan bu kredilerin kullanılmadığını biliyoruz. Bu tür bir bağımlılık bir yandan merkezi yönetimin zayıflığı anlamına geliyor mu tartışabiliriz. Ancak şunu biliyoruz ki merkezi yönetim bu tür kredilerin kullanımı konusunda kendisini bir onay makamı haline getirdiği ölçüde yereli kısıtlamada ulus-ötesi güçlere katılan bir yerel üst güç olarak kendisini işlevlendiriyor. Dolayısıyla yerelin özerkliğini bugün yerel halk, merkezi yönetim ötesinde ulus-ötesi güçler açısından da kavramsallaştırmanız gerekiyor.

Yerel özerkliği yeni gerçeklik karşısında, bu gerçeklikle baş edebilecek biçimde problematize etmemizin önündeki bir başka engel, mekânın kavranışıyla ilgilidir. Ulus-devlet odaklı merkez-yerel ilişkisinin topraksal (territorial) boyutu öne çıkarması, hiyerarşi ve iş bölümünü sınırlar, içerisi dışarıya gibi kurgular etrafında anlaması ve anlatması anlaşılabilir olabilir. Ancak bugün bu tür bir sabitlik karşısında akışkanlıkların arttığı ve katı olan her şeyin buharlaştığı bir dönemde ölçek siyasetinin ilişki ağları üzerinden de anlaşılması önemlidir. Bu tür bir algı ikiliklerin tümüyle görmezden gelinmesi anlamına gelmez. Ancak farklı ölçekler arasındaki ilişkileri, ağ bağlantıları üzerinden görmemize fırsat verdiği ölçüde, örneğin kentlerin kendi aralarında kurduğu iş birliklerini ya da yerel birimlerin ulusal ölçekte örgütlenmiş kurumlarla kurduğu dayanışma ve iş birliklerini, dinamik bir çerçevede anlamamıza fırsat verir. Burada derinleştirmeyeceğim ama topografik düzleme yerleşmiş ilişkileri yok saymadan, topolojik nitelikteki ilişkileri görmemize fırsat verir.

Yerel özerklik üzerinde yaptığım tartışmaya başka özgün ve yeni boyutlar ekleyebiliriz. Ancak burada bırakıp ikinci bir boyuta, kentlerin bir yerel birim olarak içinde yaşadığımız küresel dünyadaki konumlarına değinmek istiyorum. Bu tartışmada yerel özerklik tartışmasında-kine benzer biçimde kentlerin bugün temsil ettiği gerçekliği geçmiştiki rollerinden tümüyle kopmasa bile önemli ve yeni boyutlar kazandığını göstermeyi amaçlıyorum. Dolayısıyla kent üzerine dönüştürücü nitelikte bir düşünme çizgisi -ki biraz sonra göstereceğim gibi buna her zamankinden daha fazla ihtiyacımız var- bu değişimi dikkate alan yeni bir problematize etme

biçimine kavuşmak zorundadır.

Giriş kısmında belirttim; bugünün kentleri geçmişteki ulusal siyasal ve ekonomik mekandaki konumlanışlarından çok daha karmaşık ilişkiler içindeler. Bir yandan ulusal devletler merkezi yönetim aygıtları olarak kentler üzerindeki hiyerarşik kontrollerini sürdürüyorlar. Çoğu durumda bu iktidarın tesisini geçmişte haklı kılmakta kullanılan yereli gözetim politikaları ve araçları ya üretmiyorlar ya da üretmiyorlar. Kestirme bir örnek olarak 1970 yılında Zonguldak madenlerinde korumacı koşullar altında 62 bin maden işçisi çalışırken, korumacılığın büyük ölçüde olmadığı bir dünyada aynı madenlerde çok daha zorlu koşullarda 8 bin civarında madenci var. Zonguldak, bugün sadece kendisinden çok daha ucuz kömür üreten dünyanın başka maden bölgeleriyle yarışmak durumunda değil. Aynı zamanda iklim değişikliğinin kirletici enerji kaynakları üzerinde yarattığı baskıyı da dikkate almak durumunda. Dolayısıyla bugünün kentleri kendi özgün koşullarına bağlı olarak sadece ulusal/merkezi düzeyden kaynaklanan dinamiklerle değil, aynı zamanda ulus-ötesi dinamik ve baskılarla da karşı karşıyalar. Dahası yine önceki bölümde de değindiğimiz gibi, küreselleşen ve iç içe geçen krizlerin nihai olarak kentlerde ve özellikle metropollerde en ağır sonuçlarını yarattığını biliyoruz. Son pandemi bu durumun en çarpıcı örneğini oluşturuyor. Benzer biçimde mülteci krizinin de metropoller her yerden fazla sarstığı ortada! Konut ve kira krizi açısından da benzer bir durum var.

Bu tür bir gelecek karşısında kentler ve metropoller nasıl ayakta kalacaklar sorusu giderek ertelenebilecek bir soru ve tartışma alanı olmaktan çıkıyor. Konu ve sorunun karmaşıklığı daha ayrıntılı bir çözümleme gerektiriyor. Ancak konuşmamı yerel yönetimlerin özerkliği ve kentler açısından bu krizler karşısında dirençlilik açısından bazı politika eksenlerine işaret ederek tamamlamak istiyorum.

Birinci eksen yerel yönetimlerin sorumlulukları altındaki yerleşmelerde yaşayanlarla ilgili olarak yeni bir yaklaşıma olan ihtiyaca işaret ediyor. Eğer kentler/metropoller bu zorlu dünyada ayakta kalacaklarsa bunu başarabilmenin en önemli ön koşulu o yerleşmede yaşayan farklı kesimleri harekete geçiren ve aktif hale getiren bir yaklaşımı zorunlu kılıyor. Bu, yerel yönetimlere yönelik dikey eksenindeki katılım kanallarının etkin hale getirilmesi yanında topluluk düzeyinde yatay dayanışma akslarının güçlendirilmesi ve yer yer de açılmasını gerektiriyor.

İkinci olarak; yerel yönetimlerin, merkezi yönetimi daha geniş özerklik alanının açılması için zorlamasını gerektiriyor. Bu strateji benzer konumdaki diğer yerel yönetimlerle de ilişkilenebilir ve birlikte stratejiler geliştirmeyi gerektiriyor. Daha büyük küresel bir dünyada merkezi yönetimle yerel yönetimlerin önemli noktalarda (iklim değişikliği, mülteci sorunu, konut politikaları vb.) iş birliğinin iki taraflı yarar sağlayacağını vurgulayan iş birliği stratejilerinin kabulünün de bir mücadele konusu olduğunun altını çizmek gerekiyor.

Üçüncü olarak, küresel sorunların kentlere çöktüğü bir dünyada kentler ve kent yönetimleri arasında aktif ulus-ötesi iş birliği ağlarının geliştirilmesi gerekiyor. Bu tür iş birliklerinin yer yer geliştirildiği bir dönemdeyiz. Ancak eğer iklim değişikliği ve benzeri türden sorunlara etkili yanıtlar, gerektiğinde ulus-ötesi düzlemde maddi ve finansal talan yapan güçlere karşı etkili olacaksa çok daha sistematik bir çabaya ihtiyaç var.

Bu nedenle herkesi biraz düşünmeye ve sözlüklere bakmaya itecek bir cümleyle bitireyim. Yaşadığımız dünya sadece topografik değil, topolojik düzlemde de düşünmemiz ve eyleme geçmemiz gereken bir dünya!

Pelin Pınar Giritlioğlu

Sevgili Tarık Şengül'e teşekkür ediyoruz ve hemen Buğra Gökce'yi kürsüye davet ediyoruz. Buğra Gökce, "Türkiye'nin planlama krizini en zorundan, İstanbul'dan başlayarak aşmak" diyecek, zorlu bir süreci bize tarif edecek.

Buğra Gökce

Kent planlaması, Cumhuriyet ile başlayan bir serüven. Çağdaşlaşma ve modernite projesinin en önemli aracı aslında. Unutulmuş Anadolu kentleri, bu çağdaşlaşma serüveni ile her köşesinden başlanarak üretimden sağlığa, elektrikten suya, öğretmeninden doktoruna, okulundan sağlık ocağına bu modernite projesinin bir parçasıdır. Kent planlaması, hayata geçen ulusal anlamdaki modernleşme sürecinde büyük bir kurumsallaşma vazifesi de gördü. Belki Ankara'nın imarı ve mimarisi özellikle bu sürecin en önemli parçasıdır. Çünkü İstanbul ve İzmir daha kadim şehirlerken, Ankara'nın Cumhuriyet'in başkenti olması ile modernite ve planlama bürokrasisinde ayrı bir yeri oldu.

Bugün esasında neyin krizini yaşıyoruz konusunu hem idari hem de teorik anlamda hocalarım çok detaylı anlattı ama ben planlamaya ilişkin 3 tane başlık detayı vereceğim. Ne oldu da biz şu anda mücadele gücümüzü, dayanağımızı, altımızdaki zemini kaybeden bir yere gidiyoruz. Birincisi kurumlarımızı ve elimizdeki araçları kaybettik, yani İmar İskân Bakanlığı'ndan, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden, büyükşehirdeki nazım planlamalarından başlayarak birçok önemli kurumumuzu ne yazık ki kaybettik. Yaklaşık 10 küsur yıl önce, belki bu iktidar döneminin başlangıcı sayabileceğimiz bir dönemde Emlak Kredi Bankası'nı kaybettik. Nedir yani Emlak Kredi Bankası'nı sürekli söylüyorsun diyebilirsiniz; bankanın ilk adı Emlak ve Eytam Bankası, kimsesiz bankası, kimsesizin ev sahibi olması ve ona kredi vermek için kurulan bir banka. Sonra Emlak Kredi adıyla modern hale getiriliyor. O bankayı bu iktidarın ilk döneminde Emlak Yatırım Gayrimenkul içine gömdük, daha doğrusu gömdüler.

Kurum, kimsesizlere veya ev sahibi olamayan kişilere ev kredisi ya da buna ilişkin finansal olanakları sağlamak ve bununla yükümlü olmak görevinden çıkıp TOKİ'nin tarif ettiği kaynak geliştirme projelerini yapan bir gayrimenkul yatırım ortaklığı haline geldi. Eskiden Emlak Kredi Bankası'ndan kredi alınarak yürütülen ev sahibi olma operasyonlarının hiç adı esamesi kalmadı. Toplu Konut İdaresi, esasında kendi mevzuatında geçtiği şekilde kaynak geliştirme projeleriyle orta-üst gelir grubuna kaynak üretilip bu kaynakla dezavantajlı kesimlere yarattığı finansal olanakla sosyal konut yapmakla görevliydi. Lakin kuruluş orta ve üst sınıfa konut üretilip finansal kaynak sağladı fakat asli amaç olan dar gelirli kesime sosyal konut üretme konusunda çok az faaliyet gösterdi. Son 20 yıla baktığımızda kaynağın %10'u ile sosyal konut üretti. Toplu Konut İdaresi'nin amacı dezavantajlı toplum kesimleri için konut üretmek. Bu kurumları kaybettiğimizde ve amacı dışında başka bir yerlere getirdiğimizde sonuçları böyle kent mekânına yansıyor, bizim de kırılma noktalarımızı artırıyor. Bugün bir barınma krizi yaşıyorsak bu, yoksulun krizi, çalışan kesimlerin, kamu görevlilerinin krizi, ücretli çalışanların krizi, orta-üst gelir grubunun krizi. Ülkemizde gayrimenkul almak isteyen yabancıların bir krizi yok. Kriz bizlerin. Çünkü bizlere sahip çıkacak kurumlar çeşitli sebeplerle eritilmiş oluyor. Bunun son aşaması da Devlet Planlama Teşkilatı'nın kapatılmasıdır.

Ülke cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçerken de Devlet Planlama Teşkilatı'nı kaybetti, kapattı. Dolayısıyla ülkenin esasında planlama geleneğinden getirdiği kurumlarını bir bir tüketişini, içini boşaltarak geldiğimiz süreci çok ağır bir şekilde son çeyrekte 25 yılda yaşıyoruz. Tabii 50 yıla varan unsurlar olabilir ama son 25 yılda çok ağır. 2002 ya da 2003 yılında ben Pelin Hoca'nın da yönetiminde olduğu İstanbul şubemizin Kentsel Dönüşüm Sempozyumu yaptığını biliyorum. Ben de Ankara şube üyesiydim. O dönem İstanbul, 1999 depremini yaşamış ve artık yeni yapı yaparak İstanbul'un önünü açmak mümkün değil. Mevcut riskli yapı stokunu riskleri azaltarak en sağlıklı hale getirmekten başka çare yok diyerek bir tarif verildi. Ülkemizin bu zamana kadar çok da gündeminde olmayan bir konuyla da bunu kentsel dönüşüm diye kavramsallaştırıp bir sempozyum yapıldı.

Geldiğimiz noktada kentsel dönüşüm kavramı hepimizin yaka silktiği içi boşaltılmış ve yoksulları evinden eden soygunlaştırma projelerine dönüşmüş vaziyette. Kavramların içini boşaltarak yapılmaya çalışılan şeyle birlikte bu kavramı ortaya çıkarıp tarif edenleri de pişman

edecek şekilde vahşi bir süreç. Biz kurumlarımızı ve kavramlarımızı bir biçimde dönüştürüp içini boşaltarak yok eden bir süreci son çeyrekte çok ağır şekilde yaşadık, bu örnekleri çoğaltabiliriz.

İkinci başlığımız, planlama kuramının kendi içindeki tüm dinamiklerini imar planlama mevzusuna hapsederek geldiğimiz bir süreç yaşıyor oluşumuz. Yani bizim meslek alanımızda, Faruk Hoca da, başkanımız da ifade etmişti. Vizyon çalışmaları ile kıyı alanlarının bütünlüklü planlanmasına, ticaretin kentte gelişmesine ve yeşil alanların planlanmasına ilişkin önemli olanaklar ile ele alan mekânsal boyutu gelecek strateji belgelerine ihtiyaç olan bir dönemden bu mevzunun tümünün belediye meclislerimizde onayladığımız ve kat-kot emsal verdiğimiz imar planlarına geriledik. Çevre Bakanlığı da kendi koyduğu imar mevzuatını denetlemek, kent ve kamu yararına yapılmış olmama durumunu sorgulamak ve kamunun denetimleme gücünü kullanmak yerine tersine süreçler yürüttü. Vesayet anlamında Nurcan Hoca'nın da ifade ettiği gibi bu süreçleri keşke merkezi hükümet hayata geçirebilseydi. Burada vesayete de ihtiyacımız vardı. Neden, normalde yerel yönetimlere vesayetle ilgili tersine bir şey söylemek gerekir ki ben de o gelenekten geliyorum. Ama bakanlık, belde belediyeleri ile ilçe belediyelerinde, İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de imara açılmış tarım topraklarını, su havzalarını ve buna ilişkin yapılan planları iptal etme yetkisine ve gücüne sahipken bunları yapmak yerine tersine işler yaptı. Ben 20 yıldır iktidara karşı belediyelerde çalışıyorum. Bakanlığın yetkisini, amacı dışında kullanıp açtığı tarım alanlarına, orman alanlarına, yeşil alanlara, daha sonra rezerv alan diyerek yetki aldığı alanlara dava açmakla vakit geçirdim. Gerek odada gerek çalıştığım kurumlarda. Bakanlık, bunu yapanlardan kendi mevzuatı gereği gerek belde belediyesi gerek ilçe belediyesi gibi kentin toprağı ilmiğini ve doğal varlıklarını koruması gereken bakanlık, bizatihi bu talan düzeninin aracı oluyor. Yani kendi yaptığı planı, fikri değiştiren bir büyükşehir belediyesi ve bakanlık olabilir mi? Bu 20 yılı bunları da yaşayarak geldik. Dolayısıyla imar planı yapmayı belediye meclisinin üzerinden hafife alarak söylemedim ama belediye meclisini, çoğunluğu ele geçirmek üstünden yaşadıklarımızı şimdi görüyoruz.

Ak Parti grubunun kafasına göre yeşil alanları imara açmasında büyük zararlar oldu. Bir teknik ekip olmadan plan kararı alabildikleri, bir durumu hâlâ kendi menfaatleri doğrultusunda yansıtabilen bir mevzuat boşluğumuz var.

Her kanun değişti bu iktidar döneminde. 3030 Sayılı kanun değişti. Askeri yönetimin başında çıkmış bir kanun hükmünde kararnamedir, değişerek 5316 sayılı kanun oldu. Belediye Gelirleri Kanunu değişti. 3194 sayılı imar planı değişmedi. Buradaki herkesin bildiği üzere bu kanunun 31. 42. maddeleri mevcut. Bu maddeler üzerinden birçok encümen kararıyla ceza kesiyoruz. Ama halk maalesef bu cezayı anlayıp sorumluluğunu alma bilincinde değil çünkü sürekli af ve değişikliklerle mevzuatımızı cezayı meşrulaştırmak üzerine kurulu bir yapıya getirdiler. Yani esasında 3. başlık olarak anlatacağım da bu. Biz imar aflarının adına ister barış deyin ister imar affı deyin, imar hukukunu alt üst eden, yaptıklarımızı ya da gayrimeşru yapılan düzeni yasallaştırmak üzerine kurulu bir mekanizmayla doğal ve iç çevremizi bu hale getirdik. Bakanlıkla yaptığımız tüm müzakerelerde şunu anladık. En son çıkarttığınız imar barışıyla kaç tane yapıya imar kayıt belgesi verdiniz? Milyonlarca. Peki ama bu yapı kayıt belgesi verdiğiniz yapılar sadece ek kat çıkmış olan yapılar değil ki. Çoğu hiç mühendislik hizmeti alınmayan, başka bir örnekle 3 kat için yapı ruhsatı olan, üstteki 4 kat için hiçbir mühendislik hizmeti alınmamış yapılar.

Bir deprem olduğunda İstanbul'da bunlara ne yapacağız? Ellerine belge verdiniz artık yapı kayıt belgesi var. Bunlara ilişkin bir şey tarif etmiyorsanız, ne kurumu kurarsanız kurun, ister rezerv alan isterseniz riskli alan diye tarif edin; riskin kucağına oturuyoruz.

Bize şunu demelisiniz, hiçbir popülizme katılmayın. İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak imzalayacağız. Ben de bu alanda ismi olan birisi olarak bu olayı imzalayacağım, bunu bizzat bakan yardımcısına söyledim. Getirin yapı kayıt belgelerine bir tarih koyalım. Bu tarihe kadar yapısını güçlendirmeyen yahut yıkıp yeniden yapmayan yapı kayıt belgesi ihbar edilerek kamu eliyle yıkıma gidilsin. Başka türlü bu riskli yapı stokunu nasıl azaltacağız? Yani hep şunu

belirtiyorum. Kadir Topbaş döneminde çevre düzeni planı yapıldı. Vizyon nüfus maksimum 10 milyon olarak belirlenmiş. Desantralize ile İstanbul'a nüfus ve trafiği azaltacak eylemler hazırlanmış. Bugün baktığımızda milyonlarca metrekare beton inşaat edilmiş. İstanbul cazibesi rant ile artırılmış. Dolayısıyla bugün İstanbul nüfusu 16 milyon olmuş. O planda ne yapılıns denildiyse hep tersini yapmışız. İstanbul'a gelmesin denmiş, biz Ankara'daki finans merkezini alıp her şeyin telefonla yapıldığı çağda Ataşehir'e getirmişiz. Metrosu yok, altyapısı yok, orada çalışacak memur da "Ben nasıl İstanbul gibi bir şehirde memur maaşıyla geçineceğim" derdinde. Ne planlanmışsa tersi yapılmış. Örneğin plan diyor ki "3. köprüyü yapma, havaalanı açarak Kuzey Ormanları'nı koru." Yani bu sadece "ben belediye meclisinde yetkiliyim ya da iktidarda yetkiliyim, oy aldım yapabilirim" diyerek de meşrulaştırabileceğimiz bir şey değil.

İstanbul'un 87 bin 445 hektarlık doğal alanı bu biçimde tahrip edildi. Yüzölçümünün yaklaşık %16'sı elden çıkmış. Tarım, mera ve havza koruma kuşaklarının %20'si yine imar affı ve bu platformda hep tahrip edilmiş son 20 yılda. 3. köprü ve havalimanı için 2 bin 500 hektarlık ormanlık alan tahrip edilmiş. Bitti, hiçbir şey yapamazsınız bu ormanlara. İstanbul'un 2000 yılında 93 bin 560 hektar işlenen tarım alanı varken 2019 yılında buradan yüzde 25 azalıp 71 bin 852'lere düşmüş. Bunları ne için yapıyorduk. Yeni alanlar açalım, artık daha ilerici konutlar yapalım, İstanbul'u depreme hazırlıyoruz diye çıkmamış mıydık yola?

Afet alanlarına ilişkin 6306 sayılı kanunun 3 tane kavramı var; riskli yapı, riskli alan ve rezerv alan. Bu kanunun kendi içinde zaten daha önce de mülkiyete el koyma olanakları sağlayan bir çerçevesi vardı, sağladığı olanaklarla kuvvetli bir kanundu. Örnek vermek gerekirse, bir alan kendi içerisinde dönüşemiyor olabilir. Mülkiyet sorunları vardır. Alanın zemin sel, jeolojik sıkıntıları olabilir. Yerinde dönüşemeyebilir. Dönüştürülen tüm konutlar bu alanda dönüşemeyebilir. O zaman da kanunun da çizdiği çerçeve ile bir alan rezerv alan ilan edilir. Veya zaten rezerv alan ilan edilen bir yer, dönüşemeyen konut bölgeleri için kullanılır. Dönüşemeyen alan da bir yeşil alan veya açık bir alan olarak kente kazandırılır.

Biz ne yaptık? İstanbul'da riskli alanın alabildiği kadar, ağzına kadar konut yaptık.

Rezerv alanlarına sonuna kadar lüks konutlar yaptık. Askeri alanları 15 Temmuz sonrası imara açtık. Örneğin, Maslak 1453 yapıldı. İmara açılmış askeri alanların rantsal olarak en vurucusu belki de. Kim yerleşti oraya? Dezavantajlı, dar gelirli aileler mi yoksa yüksek gelir grubundan rant peşinde koşan müteahhitler mi? Ne oldu sonuç olarak? Tüm riski ve rezerv alanlar üst gelir grupların elinde birer rant haine geldi. Depreme hazırlık veya konut krizi için kullanılmadı.

Bu kadar konut yapmakla barınma krizini, kiralık ev bulma problemi yaşayan vatandaşın krizini, evi riskliyse kiralık eve çıkacak vatandaşın krizini ya da burada çocuğu üniversite kazandığı için ev arayan vatandaşın krizini çözemez. O birilerinin zenginleşme aracı dışında, birilerinin gayrimenkulden köşe dönme aracı dışında başka bir işe yaramıyor. Yine bir başka sonucu ise askeri alanlarımız, yeşil alanlarımız elden çıkıyor. Nefes alma noktalarımızı kaybediyoruz. Böyle bir İstanbul krizi üstünde en azından şöyle bir şey sizin içiniz rahatlatıcak. İBB'nin 5 yılında Belediye Meclisi'nde, İmar Dairesi'ne bakan birisi olarak söyleyeyim, imar açmak ya da kişiye özel rantsal bir bölüşüm projesine teklif dahi etmedik. Hatta buna gelmiş tekliflerin tamamına dava açtık ve açıyoruz. Yani bizim burada İstanbul'da, daha önce İzmir ve Ankara'da bakanlıkla yürüttüğümüz mücadelenin sonucu bu. İktidarın bu bakış açısının köklü paradigma değişiminden başka bir şey değil. Öteki türlü sadece dava açılıyorsunuz. Hocalarım da biliyor, davaya bilir kişi parasını bulmakta zorlandığımız dönemler oldu.

Dava açılıyorsunuz, bilirkişi parasını yatıramıyorsunuz. Bizim önce kurumsallaşmamız lazım. Ne yapacağız? O kurumsal olarak yitirdiğimiz kurumları var etmekten, hayata geçirmekten; o kurumsal ve kavramsal şeyi sahip çıkmaktan başka çaremiz yok.

İstanbul Planlama Ajansı bunun önemli araçlarından birisi olarak İstanbul'da hayata geçmiş bir şey. Emekleme dönemindedir evet ama önemli bir aşama, önemli bir çabadır. Çünkü bir şeyi ancak izleyerek, raporlayarak veya doğru düzgün belgelendirerek ve stratejik plan belgeleri ortaya koyarak ancak bu sığıktan çıkabiliriz. Onun için bu anlamlı planlama

ajansının gelişmesi ve kurumsallaşması ülkede kaybeden, erozyona uğrayan kurumlara karşı önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir. Bizim afete karşı dayanıklı bir İstanbul'dan başka bir önceliğimizin olmaması gerekir. İstanbul'un fantezi projelerine harcayacak ne kaynağı ne zamanı var. Yani isterseniz adını daha sonra dezavantajlılara konut yapacağız, ev sahibi projesi yapacağız ve seçimde imara açtığımız Kanal İstanbul güzergâhı ve çevresindeki konut alanlarına şeklinde tarif ederek meşrulaştırmaya çalışın. Ama yemezler. O Kanal İstanbul güzergâhı, İstanbul'un felaketidir ve İstanbul'un oraya harcayacak kaynağı da vakti de yoktur. İstanbul'da devlet, uzun vadede düşük krediyi kendi evine dönüştürecek vatandaşa sağlayamazsa, kendi evini dönüştüremeyen vatandaşa alternatif çözüm önerilerini koymazsa, çözüm önerilerini tarif etmezse Maraş merkezli depremlerden çok daha fazla can kaybı yaşayabiliriz.

Onun için şakası da yok ve başka bir önceliği de yok. Çok ciddi güvenlik meselesi söz konusu çünkü bu bölgede deprem olursa sadece İstanbul'u değil, bütün Marmara'yı ve 30 milyonluk nüfusu etkileyecek. En son yaşadığımız depremlerden çok daha büyük, bütün ülkenin katma değerinin üretildiği bir bölgeden bahsediyoruz.

Bakın örnek vereyim. En büyük iş makinesi filosuna sahip kurum İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Maraş depremde bunun önemini açıkça gördük. Ülkenin kamu kurumlarının, müteahhit firmalardan kepçe dozer istediği bir dönemdeyiz. Devletin elinde, karayollarının genel müdürlüklerinin öz malında enkaza müdahale edecek vinç, dozer, iş makinesi yok. Özel firmalardan, müteahhitlerden deprem zamanında bu makineler istendi. Yani afet ve sonrasında yaşanacak felaketin derecesini iyice kavramak gerekir. Cumhuriyetin 2. yüzyılında da kurucu değerlere ve ilkelere dönmekten başka çaremiz yok.

Doların yeşilini değil, doğanın yeşilini seven bir anlayışla tekrar kentimize bakmaktan başka bir çaremiz yok. Akıllı ve bilimin önceleyen bir bakış açısını hedeflemekten başka çaremiz yok.

İklim krizinden de bahsederek bitireyim; yani sel, taşkın, erozyon önemli afet riskleri bizim için. Bunlara hazırlanan bir dirençliliğe ihtiyacımız var. Karayollarımızı, kent sel teknik altyapımızı afete karşı hazırlamaktan başka bir çaremiz yok. Bütün kentlerimizde, yol kapandığında afete erişmek bile mümkün olmuyor. Su ve kanalizasyon hatlarını güçlendirmekten başka çaremiz yok. Malatya'da kanalizasyon, içme suyu ile birbirine karışmıştı. Yoğun bir biçimde buna da vakit ayırmamız gerekiyor. Enerjiye ilişkin yine çok basit bir şey söyleyeyim. Bakın bütün baz istasyonları metruk binaların üstünde. O binaların tamamına da reklam panoları giydirilmiş. Siz onun metruk olduğunu da görmüyorsunuz çünkü en az para ona veriliyor. O metruk bina yıkıldığında sizin baz istasyonunuz çöküyor. Baz istasyonunun oraya kurulmaması için yönetmelik önerisi gönderdik. Şu koşullarda haberleşemeyeceğiz. Suyu yönetebiliriz ama elektrik kesildiğinde su yüksek kota çıkmıyor, kanalizasyon arıtılmıyor. Elektrik kesildiğinde baz istasyonları bir yerden sonra devreden çıkıyor ki o baz istasyonu çöktüyse zaten yapacak bir şey yok. Bakanlıklarımızın enerji arzını o kente nasıl sağlayacağını bilmiyoruz afet anında. Bir enerji senaryosu var mı, iletişim senaryosu var mı? Düşük karbonlu değişim dönüşüm süreçlerine geçmekten, düşük ve sıfır emisyon bölgeleri yaratmaktan başka çaremiz yok. Böyle hazırlanmak zorundayız ve kentsel ulaşımında böyle alternatifler geliştirilmesinden başka çaremiz yok bizim. Sadece İstanbul için söyleyemiyorum, kentlerinin hepsinin farklı zorlukları, ihtiyaçları var. Çok uzamasın diye kesmek istiyorum.

İstanbul gibi doğal ve kültürel varlığa sahip olan eşsiz bir kentte, 20 yıl boyunca yerel yönetimin neoliberal politikalara hizmet ederek kentin yozlaşmasına sebep olması ve afet riskine çarpan etkisi yapan uygulamalar yapması ile son 5 senede kenti, kentliyi, doğayı ve kültürel varlıkları koruyan bir yerel yönetim anlayışı arasında büyük bir fark var. Esas yapılması gereken, merkezi yönetimin kent ve kentlilere olan anlayışını değiştirebilmek. Umarım 2028'de bunu başarabiliriz. Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Pelin Pınar Giritlioğlu

Sayın Buğra Gökce'ye sunumu için teşekkür ediyoruz, çıktığı yolda da başarılar diliyoruz. Hemen son konuşmacımız olan TMMOB Yönetim Kurulu Üyesi Turgay Erkan'ı kürsüye davet ediyorum. Erkan, TMMOB Yerel Yönetimler Seçim Bildirgesi'ni sunacak.

Turgay Erkan

Sayın başkan, kıymetli hocalarım, değerli katılımcılar hepinizi Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği Yönetim Kurulu ve şahsım adına saygı, sevgi, dostlukla selamlıyorum. Her seçim dönemi öncesi yayınladığımız seçim bildirimimiz var, bu biraz uzun oluyor. Ama ben özeti çıkararak sizlerle paylaşacağım. Bu girişi yaptıktan sonra nasıl bir İstanbul, nasıl bir yerel seçim istiyoruz sorusunu ikinci başlık altında bitireceğim.

TMMOB bugüne kadar yayınladığı seçim bildirimlerinde de belirttiği üzere demokratik katılıma açık, çağdaş bir yerel yönetim anlayışını vazgeçilmez önemde görmektedir. Bu anlayış ile kentlerimizin yönetiminde kamu yararının, bilimin ve hukukun esas alınması, seçim süreci ve yerel yönetim anlayışına ilişkin politikalarımızı ve hedeflerimizi kamuoyuyla paylaşmaya devam ediyoruz. Emperyalizme bağlı olan Türkiye'de, 12 Eylül Darbesi'nden bu yana yerli ve uluslararası büyük sermayenin çıkarları için sermayenin sınırsız serbest dolaşımının önündeki tüm engelleri kaldırmaya yönelik olarak devlet yeniden yapılandırılmış, kamu iktidarının yönetsel düzeyde sermayeye devredilmesi ana amaç olmuştur. Bu süreç, toplumsal ve ekonomik tüm sektörlerde serbestleştirme ve özelleştirmelerle çok yönlü olarak büyütülmüştü. Özellikle 21 yıllık iktidarında yönetimden vazgeçerek ülke ekonomisini arazi rantı üzerinden değerlendiren AKP, sanayiden eğitim ve sağlığa kadar kamusal hizmetleri ticarileştirilmesinde ülke topraklarının dünyanın rant piyasası haline getirilmesinde, güvencesiz çalışma koşullarının yaygınlaştırılmasında ve kamu idare yapısının bu doğrultuda yeniden biçimlendirilmesinde hiçbir insani, hukuki, ulusal ve de evrensel değer ve kurala uymaksızın ülkemizi ve kentlerimizi yağma ve talana açmıştır. Ülkenin hemen her noktasında şehir planlama, mimarlık ve mühendislik hizmetlerinin gerektirdiği mesleki denetimin ve teknik kriterlerinin devre dışı bırakılmasının sonuçları yaşanmakta; seller, toprak kaymaları, otoyolların çökmesi, nakliyat sırasında çöken binalar gibi olağan dışı olaylar olağan hale gelirken can ve mal kayıplarıyla ağır bedeller ödenmektedir. Kentsel alanlardaki nüfus yığılmasının yarattığı sorunlar, bütüncül planlamanın benimsenmemiş olması, denetimsizlik, yanlış arazi kullanım politikaları, cumhuriyet tarihinde kaçak yapılaşma ve imar affı süreçleriyle de beslenmiş; sağlıklı, güvenli ve yaşanabilir kentsel çevreler oluşturulmamıştır. Akarsular, ormanlar, su havzaları, sit alanları ve benzeri doğal kültürel alanları etkileyen gerek yapılaşma oranları gerekse konumlandıkları doğal araziler açısından her türlü teknik hukuki değerlendirme süreçlerinden muaf hale getirilmeye çalışılan rezidanslar, büyük binalar, sanayi, enerji tesisleri gibi mega projeler olarak adlandırılan yapıların, kentlerimize ve doğal alanlarımıza yaratacağı tahribat bugün itibarıyla ölçülemez durumdadır. Şehir planlama hizmetlerinde üçüncü yaklaşımda kamu yararı anlayışından vazgeçilmiş; serbestleştirme, özelleştirme ticarileştirmenin aracı haline getirilmiş rant odaklı projelere teslim edilen kentlerde plansızlık ve denetimsizlik egemen kılınmıştır. Plansızlığın ve denetimsizliğin ağır sonuçları her depremde tekrar yaşanmasına karşı bugüne kadar hiçbir ders alınmadığı gibi aksine mekânsal ve çevresel bağlantıda niteliksiz yapılaşma ve sağlıksız büyüme kentleri heyelan ve yangın gibi afet risklerine karşı hazırlıksız hale getirmiştir. Kentler sağlıksız büyümeyle ulaşım, enerji, su, çöp, atık su ile teknik altyapı hizmetlerinden, yetersiz kültür ve eğitim, sağlık tesislerinden ve açık yeşil alanlardan yoksun hale gelmiştir. Yerel idarelerin yükümlü olduğu kamusal hizmetlerde kamu yararı önceliği ihmal edilmiş, içinden otoyol geçen kentler

yaya, engelli ve yaşlı yoksul kesimler için ulaşılabilir olmaktan çıkmıştır. Başta ulaşım, su, elektrik, doğalgaz, olmak üzere temel kentsel altyapı hizmetleriyle eğitim, kültür, sağlık, çevre ve benzeri alanlarda sağlanan sosyal hizmetlerin özelleştirme ticarileştirilmesiyle de hizmetlere eşit erişim, toplumun yoksul kesimleri aleyhine bozulmuştur. Yoksul kesimler korunma, eğitim, sağlık ve beslenme gibi temel haklardan yoksun bırakılmıştır. Sosyal devlet olmaktan çıkıp sadaka toplumu dönüşen, sosyal hizmet ve hizmet üretim anlayışından uzak birçok uygulama ile kentlerde yaşayan engelli, çocuk, hasta, yaşlı, yurttaşların kentsel hizmetlere erişimi giderek daha da zorlaştırılmaktadır. Kent parçaları, kentsel dönüşüm adı altında yeni imar hakları verilerek sermaye çevrelerine pazarlanmaya devam edilmektedir. Bu süreç gelir eşitsizliğine sosyal kutuplaşmayı, mekânsal paylaşmayı artırmaktan başka bir işe yaramamakta, sosyal bozulma, ayrışma ve kültürel yozlaşma giderek derinleşmektedir. Halk kavramı yerine müşteri kavramı ile yönetim anlayışı pekiştirilmiş, bireysellik, özel alan, serbest piyasa, rekabetçilik, yolsuzluk kavramları yükselen değerler haline gelmiştir. Birçok yerel yönetimin temel icraatı, kentsel kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi, planlama, imar, kentsel, altyapı ve ulaşım hizmetlerinde yolsuzlukların artması, kentsel rantın yandaş ve varsıl kesimler lehine yönlendirilmesi olmuştur. Tüm bunlar bugüne kadar izlenen toplumsal çıkarları göz ardı eden ve insan yaşamını hiçe sayan yerel yönetim politikalarının yetersizliğinin en açık göstergesidir. Sağlıklı kentleşme, kentsel hizmetlerin kamusal bir kapsamda ele alındığı barınma, çevre, eğitim, sağlık, kültür hizmetlerinin insan hakkı olarak görüldüğü, kamu yararı öncelikli bütüncül planlama, çevre, enerji, sanayi ve kadın politikalarının benimsendiği ve yerli mühendislik, yerli kaynak kullanımıyla bağımsızlık planlama, sanayileşme ve kalkınmayla olanaklıdır.

Yerel seçimlere ülkemiz, kentlerimiz, doğal alanlarımız, kısacası yaşam alanlarımız, geleceğimiz üzerine koyulan ipotekle imar affı gölgesinde yerel idarinin hiçe sayıldığı anayasal düzenin tek bir iradeye teslim edildiği bir ortamda gidilecek. TMMOB kentlerimizde var olan sorunların aşılmasını, sağlıklı yaşanabilir ve güvenli kentsel çevrelerin üretilmesini, kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesini, kent halkının emek ve meslek örgütlerinin demokratik katılımını ve denetimini sağlayacak bir anlayışın geliştirilmesini öncelik ve temel gereklilik olarak görmektedir. Bugün kentlerimizin ve toplumun yerel seçimlerde her zamankinden daha çok toplumcu, demokratik ve halkçı bir yerel yönetim anlayışına ihtiyaç vardır. Bu anlayış, katılımcılığın önünü açan, toplumun değişik kesimlerine karar alma, uygulama ve denetleme süreçlerinde söz hakkı tanıyan politika ve uygulamalarının hayata geçirilmesidir. Peki, nasıl bir yönetim istiyoruz? Birkaç başlıkla sunumu bitireceğim.

Özerk, demokratik, etkin yerel yönetim istiyoruz. Siyasi iktidar belediyelere kayyum atama, istifaya zorlama veya açığa alma gibi antidemokratik uygulamalardan yerel idarenin yetkisini daraltan, tek hesap düzeni merkezi idareye alınan imar ve planlama yetkilileri, imar affı gibi esaretçi yaklaşımlardan derhal vazgeçmelidir. Yüz kızartıcı suçlar hariç, bu ülkede yaşayan hiç kimsenin siyasi nedenlerle seçme ve seçilme hakkı sınırlandırılmamalıdır. Su, orman, yayla, kıшла, tarım alanları gibi doğal varlıklar ve çevre planlama, enerji, kültürel varlıklar, bayındırlık, ulaşım gibi kent topraklarının kullanım haklarını doğrudan etkileyen konularda merkezi idarenin sınırsız yetkisi kaldırılmalı; yerel yönetimlerin ve kent sakinlerinin de söz sahibi olacağı yeni bir yapı kurulmalıdır.

Halkçı, toplumcu, katılımcı yerel yönetimlerde kentin sakini değil, kentin sahibi olmak istiyoruz. Yerel yönetim anlayışı hukuka saygılı, kamu yararını gözetken, katılımcılığa ve paylaşıma açık, şeffaf ve kentin ihtiyaçlarını ön planda tutan bir yaklaşımda olmalı. Yerel yönetimler kentteki gerçek ve tüzel kişilerin, tüm kentlilerin, mahalle semt ilçe meclislerinin yanı sıra kadın, memur, işçi, genç, emekli, işsiz, engelli kesimlerin oluşturacağı meclisler ve bu meclislere dayanacak kent meclisleri aracılığı ile karar alma, uygulama ve denetim süreçlerine etkin katılımını sağlamalıdır. Kentte yaşayan farklı sosyal kesimlerin ortak yaşam ve dayanışma bilincini geliştirecek yeni kamusal mekanlar oluşturulmalıdır. Etkin kentsel hizmet yönetimi istiyoruz. Merkezi idare, kentlerin kimliğini, kültürünü, ortak belleğini yok

eden uluslararası sermaye güdümündeki tepeden projelerine son vermelidir. Kamuya ait arazi ve yapıların satışı, özelleştirmesi ya da sembolik sosyal donatı alanların yüksek rant projeleriyle elden çıkarılmasına son verilmelidir. Sağlıklı bir çevrede yaşam için eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, açık ve yeşil alan düzenlemelerine kamusal alan sorumluluğu ile yaklaşılmalıdır. Kamu yararı odaklı kent planlamasını istiyoruz. Siyasi bir araç haline getirilen planlama mevduatındaki merkezi idare ve vesayeti kaldırılmalı, planlamanın kaderini belirlediği ilkesi çerçevesinde üst ölçekli mekânsal plan kararları yerel idarenin yetkisine bırakılmalıdır. Mekânsal planlamada üçüncül bakış açısı geliştirilmeli, sektörel yaklaşımdan vazgeçilmelidir. Planlama yaklaşımında plan yalnızca fiziksel müdahalelere odaklanan nihai bir belge olarak değil, doğal değerlerin korunması ile sosyoekonomik gelişme için araçları ortaya koyan kategorici, müzakereci, dinamik ve disiplinlerarası gerçekleştirilen esnek bir süreç olarak benimsenmelidir.

İnsanlık onuruna yaraşır sağlıklı bir çevrede yaşamak istiyoruz. Eğitim, sağlık gibi temel kamu hizmetlerine kamusal alan sorumluluğuyla yaklaşılmalı, kentsel kamu hizmetlerinin girişimcilerin kâr amacıyla yerine getirdiği bir faaliyet olarak görüldüğü anlayıştan vazgeçilmelidir. Kentlerde yaşayanlar müşteri değil, kentsel hizmetlere eşit ulaşma hakkına sahip yurttaşlar olarak görülmelidir. Bütünleşik bir konut politikası geliştirilmeli, konut anayasal olarak barınma hakkı olarak yer almalıdır. Dar ve orta gelirli sınıflara nitelikli konut edinmelerine olanak sağlayacak politikalar devletin temel politikalarından birisi olmalıdır. Sağlıklı kentsel gelişme için toplu taşıma ve bisiklet kullanımını özendirici, yerel öncelikli ulaşımı destekleyen kentsel gelişme modellerine dayanan planlama ülkeleri benimsenmelidir.

Sağlıklı, erişilebilir ve güvenli gıda hakkımızı istiyoruz. Açlık ve yoksullukla mücadelede gıda güvencesine ve yeterli beslenmenin olabilmesi için ekonomik iyileşmenin sağlanıp iyileşmenin kolaylaştırılması, doğal kaynakların yönetimi, çevrenin korunması, kırsal alanda sürdürülebilir kalkınma ile kırsal refahın artırılması ve sürdürülebilir tarımsal politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Adil bir gıda dağılımı ve gıdaya erişim hakkının olabilmesi için üretici doğru yöntemlerle desteklenip üretim süreçlerinde tutulmaya çalışılmalı, tarımsal ARGE'ye daha fazla yatırım yapılmalı, tarımsal ürün planlaması yapılarak israf önemeli ve toprağı işlemede aile işletmelerine öncelik verilmelidir. Aile çiftçiliği özendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

Güvenli ve sağlıklı barınma hakkı için kentsel dönüşüm istiyoruz. Barınma hakkı, mülkiyet belgesinden bağımsız sağlıklı bir yaşam çevresi içinde çağdaş yaşanabilir konut hakkı olarak kabul edilmelidir. Sağlıklı ve yaşanabilir bir kentsel çevre oluşturulabilmesi için kent planlama disiplini içinde geliştirilmiş olan Türk planlama ilkeleri ve kuralları ile mühendislik ve mimarların bilimsel ve teknik gereklilikleri planlama disiplininin bir parçası olan kentsel dönüşüm uygulamaları açısından da vazgeçilmezdir. Kentsel dönüşüm projeleri kültürel tarihi, yerel ve özgün dokuyu koruma ve halkın çıkarları temelinde kurgulanmalı, rant politikalarına dayalı kentsel dönüşüm projeleri reddedilmelidir. Kentsel dönüşüm projeleri ayrıca ayrıcalıklı imar hakkını sağlama aracı olarak kullanılmamalıdır. Tüm yapılaşmalara yönelik güçlü kamusal yapı denetim sistemi yaşama geçirilmeli, uygulama sonucu oluşan rant artışları doğrudan kamuya kazandırılmalıdır.

Güvenli yaşam hakkımızı istiyoruz. Kentlerde afetlerden korunmak ve zararlarından en az etkilenmek amacıyla afet risk yönetimi anlayışı benimsenmeli, öncelikle afet riski olan bölgeler tespit edilmeli ve söz konusu riskleri azaltacak önlemler alınmalıdır. Tüm kentlerimizde kapsamlı afet denetim planları hazırlanmalı ve gecikmeksizin uygulama olanakları yaratılmalıdır. Afet tehlikesi karşısında atılabilecek tek önlemin yapı düzeyinde güçlendirme yapılması olduğu düşüncesinden vazgeçilmelidir. Yapılan kentsel veya bölgesel düzeyde ele alınarak afete duyarlı planlama yaklaşımı esas alınmalıdır. İmar planları risk azaltma önlemlerini kapsayacak şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Depremlerden ve diğer bütün doğal toplumsal afetlerden korunma, güvenli, sağlıklı ve yaşanabilir çevrenin her yurttaş için temel insan hakkı olduğu ana ilke olarak kabul edilmelidir.

Kent içi ulaşım sorunlarının çözülmesini istiyoruz. Ulaşımında uzun ve kısa hedefleri ve stratejileri belirleyen kentlerin tarihsel ve kültürel dokusu, çevre ve ekonomik boyutlarını da dikkate alan bir ulaştırma alan planı yapılmalıdır. Kent nazım planıyla bütünleşik olarak hazırlanmış, ulaştırma ana planı olmadan herhangi bir ulaşım türünü seçmek ve ona öncelik vermek kent ve kentliye karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edilmelidir. Kent gelişimine göre belirlenen hedefler doğrultusunda imar uyumu verilen ve buna göre toplu taşımacılığa önem veren ulaşım sistemleri planlanmalıdır. Hava kirliliğine de yol açan otoyol ve kara taşımacılığının yerine insan odaklı toplu taşıma olanakları geliştirilmelidir. Kentsel ulaşım, özelleştirme ve ticari işletme anlayışıyla değil, kamusal bir hizmet olarak ele alınmalı, kent merkezlerini otoyola dönüştürmeyen yaya öncelikli ulaşım olanakları geliştirmelidir.

Doğal ve kültürel mekanların korunmasını istiyoruz. Sağlıklı güvenli ve yaşanabilir kentler için doğal varlıkları, ekolojik, tarihi, kültürel ve toplumsal değerleri koruyan, yaşatan, geliştiren bir arazi kullanımı ve yerleşim politikası temelinde bütüncül planlama yaklaşımı benimsenmeli, gerekli finansal ve kurumsal yapı oluşturulmalıdır. Tarihsel ve kültürel geçmişimizin kentlerdeki varlıklarına yönelik her türlü olumsuz eylemin zeminine olanak sağlayan, yok edilmelerinin önünü açan kamusal değerlerimizin rantsal dönüşümünün etkileyen yasal düzenlemelerden ve uygulamalardan derhal vazgeçilmeli. Kentlerin tarihi ve kültürel değerlerinin korunması, geliştirilmesi gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmalıdır.

Kadınların çocukların engellilerin yaşlı ve yoksunların toplumsal yaşama tam ve eşit yurttaşlar olarak katılımı için engelsiz kent ortamları istiyoruz. Kentsel kamusal alanların, ulaşım hizmetlerinin yolların, kaldırımların, kamuya açık alanların, kullanım alanlarının düzenlenmesinde engelli yaşlı çocuk ve kadınların hak ve ihtiyaçlarına uygun standartlarda düzenlenmesi sağlanmalıdır. Kentlerin önemli bir kısmını oluşturan yoksullar ile emekçilerin ihtiyaçlarına yönelik politikalar belirtilmelidir. Toplumcu bir bakış açısıyla engelli, yaşlı yurttaşlarımızın tüm kamusal alanlarda eşit olarak var olabilmeleri için mekânsal tasarım ilkeleri geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Engelli kentlilere yönelik sosyal hizmet uygulamaları geliştirilmelidir. Hazırlanan proje uygulama ve hizmetlerde engelliler için pozitif ayrımcılık yapılmalıdır. Tüm mekânsal düzenlemeler engelli, hasta, çocuk, yaşlı ve kadın duyarlı anlayışla düzenlenmelidir.

Kent suçlarından arındırılmış kent istiyoruz. Kent ve çevre suçu kavramı geliştirilmeli ve kent suçları için yasal yaptırımlar artırılmalıdır. Kent ve çevre suçu kavramı tüm politikalarla yansıtılmalıdır. Kamu yararı göz ardı edilerek ayrıcalıklı imar hakları ve kaçak yapılaşmaya göz yummak kente karşı işlenmiş suçların başında gelmektedir. Bununla birlikte temel sağlık koşullarından ve altyapı gereklerinden yoksun yerleşim alanlarına göre kaçak yapılaşmalar için getirilen imar uygulamaları da kente karşı işlenmiş bir suç olarak değerlendirilmelidir. Kentin kimliğini oluşturan, ortak miras niteliğinde olan yapı, meydan, yol, doğal varlıkları olumsuz etkileyecek uygulamalar, kentin kültürüne ait dokuların ayrışmasına yol açan göçe zorlayan uygulamalar ile kente ve kentliye ait her türlü karar süreçlerine halkın katılımını engellenmesi de kente karşı işlenmiş suç olarak görülmelidir. Özetleyerek sunmaya çalıştığım bildirgeyi dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Pelin Pınar Giritlioğlu

Sayın Turgay Erkan'a teşekkür ediyoruz. Değerli konuklar, bu çok dolu ve çok zengin oturum daha erken bitmezdi, biraz programımızın ilerisindeyiz. Çok özetle bu oturumda merkezîyetçilik virüsü etkisi altında yerel demokrasinin açmazlarından söz ettik. Amacına aykırı hatta haddini aşan merkezîyetçi uygulamalardan, içi boşaltılan kavramlardan, bu anlamda hukuk kuralları kadar ahlak kurallarına uyumdan söz ettik. Kurumsallaşma kapasitesinin mutlaka geliştirilmesi gerektiğinden ve aslında demokrasi için de uygun isimlerin oluşması gerektiğinden söz ettik. Ben bütün konuşmacılarımıza çok teşekkür ediyorum.

İstanbul Kent Sempozyumu - V

“Kent ve Demokrasi”

1. Gün (2 Aralık 2023 Cumartesi)

III. Oturum:

Kent Hakkı: İstanbul’da Mülksüzleştirme
ve Dönüşüm

Özer Or, *Oturum Başkanı*

TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şube Sekreteri

Esin Köymen

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şube YK Başkanı

Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube YK Başkanı

Mehmet Hışır

TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı

Prof. Dr. Şükrü Aslan

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Öğretim Üyesi

Özer Or

Sabahtan beri ilgiyle ve sabırla dinliyorsunuz, teşekkür ederiz. Evet, bugün etkinliğimizin son oturumuna geldik. Sabahtan beri yapılan sunumlarda değerli konuşmacılar, önemli değerlendirmelerde bulundular. Bu son oturumun başkanı tabii ki Füsün Sümer'di, İstanbul İnşaat Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanımız. Ancak kendisi rahatsızlığından dolayı aramızda olamadı. Bugün selamlarını iletmemi istedi, salona ve sempozyumumuza da başarılar diledi. Ben onun yerine bu moderatörlük görevini yürüteceğim. İzninizle, oturumumuzun konusu "Kent Hakkı: İstanbul'da Mülksüzleştirme ve Dönüşüm". 4 konuşmacımız olacak, her biri yaklaşık 20 dakika sürecek. Ben onları kürsüye davet etmek istiyorum, izninizle. İlk konuşmacımız Esin Köymen, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şube YK Başkanı. İkinci konuşmacımız Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu, TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube YK Başkanı. Üçüncü konuşmacımız Mehmet Hışır, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı. Son konuşmacımız ise Prof. Dr. Şükrü Aslan, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Bundan önceki oturumlarda iyi bir çerçeve çizildi demiştim. Bu oturumda meslektaşım bulunmadığı için başta izninizle ben de birkaç şey söylemek istiyorum bir inşaat mühendisi olarak. Depremi üzerinden 10 ay geçti. Bir yandan onu yaşamaya devam ederken, bir yandan da İstanbul'a dair, kendi bulunduğumuz şehre dair endişeler taşımanın da mahcubiyetini yaşıyoruz. Deprem bölgesindeki yaralar hala sarılamışken, oradaki altyapı sorunları, barınma sorunları, temiz su, gıda, eğitim, sağlık gibi temel sorunlar çözülmemişken biz burada İstanbul'u konuşmanın mahcubiyetini taşıyoruz. Fakat İstanbul'u da konuşmak zorundayız. Az önce Sayın Buğra Gökçe'nin ifade ettiği gibi, İstanbul'da yaşanabilecek benzer bir felaket, Türkiye'deki başka yerlerde yaşanabilecek felaketlere karşı tedbir almamızı ve onlara yardımcı olmamızı engelleyecek durumlar yaratıyor. Bu nedenle, çok önemli bir noktaya değinmek istiyorum. Endişe taşıyoruz dedim, endişe taşımamız maalesef yetmiyor. Onlar dediğimde kim olduklarını artık hepimiz biliyoruz, korkmamızı istiyorlar. Korkuyoruz, bazılarınız çok korkuyor, daha da fazla korkmamızı istiyorlar. Bizi çok etmek istiyorlar, yani basiretimizin bağlanmasını istiyorlar. Aslında karşılarında istedikleri şey de kayıtsız koşulsuz güvenmemiz ve razı olmamız. Genelde bizi çok korkutmak isteyenler, karşılığında bizden onlara güvenmemizi isterler. Bu güvenin ilk şartı da haklarımızdan ve özgürlüklerimizden

vazgeçmemizdir. Bu kentsel dönüşüm yasasında yapılan yeni değişikliklerle, riskli yapılarımız bahane ederek, bizim neredeyse can güvenliğimizle tehdit edilerek bir rıza göstermemizi istiyorlar. Bu rızanın ilk koşullarından biri de mülkiyet haklarımızdan, yaşam alanımızla ilgili haklarımızdan, bu oturumun konusu olan kent ile ilgili haklarımızdan ve özgürlüklerimizden vazgeçmemiz. Bu konuda birazdan çok değerli sunumlar yapılacak. Bu açıdan da değerlendirmenizi rica ediyorum. Korkmadan, endişelerimizi bilince dönüştürerek, örgütlü olarak ve de yan yana mücadele etmemiz gerekiyor. Önümüzdeki dönem maalesef bizi böyle bir dönem bekliyormuş gibi görünüyor. Bu nedenle, sözü fazla uzatmadan konuşmacılara bırakmak istiyorum. Teşekkür ederim. İlk konuşmacımız Sayın Esin Köymen, buyurun.

Esin Köymen

İstanbul'da mülksüzleştirme ve dönüşüm süreciyle bağlantılı olarak, 9 Kasım 2023 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan 7471 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun hakkında bilgi vermek istiyorum. Ancak bundan önce 2018 yılında yayınlanan Türkiye Deprem Risk Haritası'na değinmem gerekiyor. Çünkü bu harita her karşıma çıkarıldığında veya her yeni afette, afet bölgelerine ilişkin yeni yasal düzenlemelerle karşı karşıya kalıyoruz.

17 Ağustos 1999 tarihinde yaşadığımız Marmara Depremi ile kentlerimizde ranta dayalı politikaların hayata geçirilmesi konusunda kritik bir eşik aşıldı. 17 Ağustos'a dek aslında İstanbul'da küresel kent, yarışan kent gibi kavramlar üzerinden kenti şekillendirme ve çeşitli imar faaliyetleri sürdürülüyordu. Ancak deprem sonrası güvenli kent inşası üzerinden toplumda da karşılık bulan bir söylem geliştirilerek Toplu Konut İdaresi, Emlak Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı vb. kurumlar sürecin aktörleri haline getirildi.

6-7 Şubat depremlerinden hemen sonra 24 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan 126 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile planlama süreçlerinin yok sayıldığı, arkeolojik sit alanları, doğal sit alanları, meralar, otlaklar da dahil olmak üzere neredeyse tüm coğrafyada yapı yapılabilesinin önüne açan bir düzenleme hayata geçirildi. Üstelik herhangi bir imar planına gereksinim olmadığı, hatta ruhsat alım süreçlerinin yok sayıldığı, ihale bile gerçekleştirilmeden dilenilen firmalara iş verilebildiği bir düzenlemeden bahsediyorum.

Depremden 8 ay sonra, 16 Ekim 2023 tarihinde yayınlanan 153 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde ile yeni bir aktör karşıma çıkarıldı. Kamu tüzel kişiliğine haiz, özel bütçeli ve geniş yetkilerle donatılmış Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na bağlı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı adı altında yeni bir yapılanma. Detaylı bir biçimde tanımlanan özel bütçesi ile TOKİ'den çok daha büyük, Sayıştay denetimlerinden bile birtakım muafiyetleri olan bir aktörden bahsediyoruz burada. Bir çeşit varlık fonu gibi düşünebiliriz bunu.

Kentsel Dönüşüm Başkanlığının; 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile ilgili verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak, afet riski altındaki yapıların ve alanların dönüştürülmesine ilişkin mevzuatı hazırlamak, 5393 sayılı Belediye Kanununun 73 üncü maddesi kapsamındaki uygulamalara ilişkin kentsel dönüşüm ve gelişim alanı ilanı ile 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamındaki yenileme alanı ilanı gibi pek çok görev ve yetkisi bulunuyor.

Bugün ağırlıklı olarak 9 Kasım 2023'te çıkarılan torba yasa ile 6306 sayılı kanun üzerinde yapılan değişikliklerden bahsedeceğim ama Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nın görev ve yetkilerini konuşmamım başında özellikle hatırlatmak istedim. Çünkü biraz sonra sizlere örneğini vereceğim; Antakya ile Defne'de 207.35 hektarlık önce riskli alan daha

sonra da rezerv yapı alanı olarak ilan edilen bölgenin Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nın yetki alanında olduğunu belirtmek istiyorum.

Torba yasa meclis komisyonuna getirildiği zaman gerekçe olarak "Türkiye topraklarının %66'sı, nüfusunun %71'i yüksek riskli deprem bölgelerinde yaşıyor. Dolayısıyla 36 milyon bağımsız bölüm var. Bunların 6 milyonu da çok riskli, 2 milyonun da acil dönüştürülmesi gerekiyor" diye bir açıklama yapıldı. Hatta biz bunlarla karşı eleştirilerimizi ve açıklamalarımızı yayınlamaya başladığımız zaman Mehmet Özhasseki çıkıp, meslek odaları rezerv alan tartışmaları üzerinden sizi yanıltıyor diye karşı açıklama yapmıştı.

9 Kasım 2023'te çıkarılan torba yasa ile 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un yanı sıra pek çok kanunda değişiklik getiriyor. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu, 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun da düzenleniyor. Yapılan değişikliklerle beraber afet bölgelerinde, özellikle 6-7 Şubat depremlerinden sonra afet bölgesi ilan edilen bölgelerdeki yargılama usulleri değiştiriliyor. Yine deprem için ayrılan bütün bütçeler, kamu dış borçlanmaları, dışarıdan gelecek krediler ile hibe kredileri de Kentsel Dönüşüm Başkanlığı bünyesine aktarılıyor.

6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu'nda da kritik değişiklikler var. Bilirkişilik Kanunu'na göre bilirkişi olmak için uzmanlık alanında en az beş yıl fiilen çalışmış olmak, bilirkişilik temel eğitimini tamamlamak şart. Ancak bilirkişi sayısının az olması gerekçe gösterilerek burada da yeni bir düzenleme yapılıyor. Yeni mezun herhangi bir meslek mensubu eğitimlerini de almadan bilirkişilik yapmasının önü açılıyor.

Yapılan bu düzenlemeler şimdiye kadar Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Toplu Konut İdaresi, Emlak Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı aracılığıyla yapılan kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme adı altındaki projelerin artık Kentsel Dönüşüm Başkanlığı tarafından sürdürüleceğini gösteriyor. Üstelik bu Başkanlık az önce ifade ettiğim gibi TOKİ'den de daha büyük bir yapı. Şu andaki kamu idaresinin büyük bir şirket gibi çalıştığını varsayarsak bu yetkilerle Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nın TOKİ'den çok daha büyük bir şirket gibi çalışacağını da sizlerle paylaşmak isterim.

Yıllardır kentsel dönüşüm- kentsel yenileme adı altında yapılan uygulamaların sonucunda bölgede yaşayanların büyük bir kısmının aynı yerlerde yaşamalarının mümkün olmadığını gördük. 5366 sayılı yasaya göre yapılan; Tarlaabaşı, Sulukule, Fener, Balat, Ayvansaray uygulamalarının, 6306 sayılı yasaya göre yapılan dönüşüm projelerinin, Fikirtepe'nin hali ortadayken şimdi görev ve yetkileri çok daha güçlü bir aktör ile karşı karşıyayız.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı verileri incelendiğinde; ülke genelinde riskli yapı tespiti riskli olduğu tahmin edilen yapı stokunun %2'sine bile ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Sadece İstanbul için bir karşılaştırma yaptığımızda İstanbul Planlama Ajansı verileri ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı verilerinin uyuşmadığını bile görebiliyoruz. Ayrıca yıkılan riskli konut ve işyerlerinin yerine çok daha fazla bağımsız bölüm inşa etmenin temel bir yaklaşım olarak benimsendiği gayrimenkul sektörünün başat aktör olduğunu görüyoruz.

Torba yasayla getirilen değişikliklerin afet riski altındaki yapıların veya alanların dönüştürülmesine, kentsel ya da kırsal alanların afetlere karşı hazırlanarak sağlıklı ve güvenli yapılar oluşturulmasına yönelik olmadığını, nitelikli bir mesleki hizmet üretimine olanak sağlanmadığını görüyoruz. Aksine planlama bütünlüğünü yok sayan, yurttaşların barınma ve konut gibi temel haklarını hiçe sayan bir düzenleme ile karşı karşıyayız.

Bugün deprem bölgesi içerisinde yer alan 11 ilimizde yapılan uygulamalar daha önceden gördüğümüz uygulamalardan çok da farklı değil. Tarlaabaşı'nda 9 yapı adasını 9 ayrı mimarlık ofisine davet usulü ihalelerle proje uygulaması yaptıran sistem bugün Antakya'da da aynı mimarlık büroları aracılığıyla aynı yöntemle süreci ilerletiyor. Bir de tabii ki şunu

da söylemeden geçemeyeceğim; bu süreçte kurucuları arasında Kolin ve Kalyon'un yer aldığı Türkiye Tasarım Vakfı denilen bir vakıf da hayatımıza girdi. Ne yazık ki genç meslektaşlarımız da burada çalışmalar yapıyor. Bu vakıf ilk olarak askeri alanlar ile ilgili çalışma yaparken karşımıza çıkmıştı. Bu alanlara ilişkin neden çalışma yapıyor diye kendimize sorarken askeri alanlara yönelik projelerin altından vakıf kurucularının çıktığını gördük. Şu anda deprem bölgesinde de Türkiye Tasarım Vakfı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı birlikte çalışma yapıyor. Üstelik de kamu kurumu gibi, bir meslek örgütü hatta TMMOB yerine ikame edilen bir yapı gibi çalışıyor.

6 Şubat depremlerinden sonra afet bölgesi ilan edilen alanlarda torba yasa ile nasıl bir düzenleme getirildiğini öncelikle paylaşmak istiyorum. Bu bölgelerde yaşanan depremler nedeniyle oluşan hasarlarla bağlantılı olan ve hak sahipliğine ilişkin işlemler hariç olmak üzere hasar tespit raporlarına dayalı olarak tesis edilen işlemlere karşı açılan davalarda; savunma süreleri, keşif, bilirkişi incelemeleri, raporlama, istinaf süreleri kısaltılıyor ve yürütmeyi durdurma taleplerine ilişkin verilen kararlara itiraz edilemiyor. Bölgedeki özellikle yakınlarını kaybeden ailelerin kurduğu dernekler bulunmaktadır ve bu derneklerin, binaların yıkılma sebepleriyle ilgili açtıkları davalar da mevcuttur. Ancak, enkazların hızlı bir şekilde kaldırıldığı ve delillerin yok edilmeye çalışıldığı bir ortamda, ivedi yargılama usulünün geliştirilmesi, aslında hak arama mücadelesinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır.

Rezerv yapı alanı tarifindeki değişikliklerden bahsedilmişti, ancak bunun önemini tekrar vurgulamak istiyorum. 6306 sayılı Yasa'da yapılan değişikliklerle, rezerv yapı alanlarının yeni yerleşim alanı olarak belirlenmesi zorunluluğu kaldırılmıştır. Bu durum, mevcut kentsel ve kırsal alanlardaki parsellerin ve yapıların rezerv yapı alanı olarak belirlenebilmesine olanak tanımaktadır. Bu yasa çıktıktan sonra, Üsküdar'da Diyanet Vakfı'nın binalarıyla ilgili bir düzenleme yapıldığını sevgili Bahadır Özgür'ün yazılarında gördük. Ben de Maltepe'de benzer bir durumla karşılaştım; 5. ayda müşteri çoğunluğunu sağladıktan sonra, yüklenici firma doğrudan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na yazarak rezerv yapı alanı olma talebinde bulundu.

Riskli yapıların tespitinde, evinizde olmasanız bile kolluk kuvvetleriyle evinizi açıp teknik incelemeler yapılabilme olanağı getirildi. Riskli yapılarla ilgili tebligatlar riskli yapıya asılan tutanak, muhtarlıklara yapılan bildirim ve e-devlet üzerinden maliklere yapılan bildirimler yoluyla yapılmış sayılacaktır. Yapının tahliyesi ve yıkım aşamalarında kolluk kuvvetlerinin yurttaşın evine girebileceği, eşyasını tahliye edebileceği ve hatta evinin yıkılabileceği de düzenlenmektedir. Yani siz yurt dışındaysanız, şehir dışındaysanız, kolluk kuvvetleriyle eviniz boşaltılıp binanız yıkılabilecek.

Konuşulmayan konulardan biri, tescil dışı alanların Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nın gelir kaynakları arasında sayılmasıdır. Yollar, parklar, meydanlar, meralar, yaylak ve kırsaklar gibi menfaati umuma ait olan taşınmazlar tescil dışı alanlar olarak bilinmektedir. Bu alanların hazine adına parsel numarasıyla kaydedilmesi, ardından da Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'na devredilmesi söz konusu. Bu süreçte, buradaki mülkiyetlerin satışından elde edilecek gelirin tamamı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'na aktarılacak. Bu nedenle, bu alanların satışa rapor edileceğini bilmemiz önem taşıyor.

Yapılan değişikliklerle binaların yenilenmesi için karar yeter sayısı da azaltılmıştır. Daha önceki düzenlemede binanın yenilenmesi için gerekli olan 2/3 oranı salt çoğunluğa (%50+1) indirilmiş. Arsaların birleştirilmesi, ayrılması, binanın yeniden yapılması, yükleniciyle sözleşme yapılması gibi en önemli kararlar salt çoğunlukla alınabilecektir. Karara katılmayanların itirazları yok sayılmış olacağı gibi hisselerinin satışları da mümkün olacaktır.

İmar planlarının askı süreleriyle ilgili sıkıntılı bir durum var. Yasada imar planlarının askı süreleri 15 güne indirilerek itirazların da 5 gün gibi kısa sürede değerlendirilmesi toplamda 20 gün içinde planların yürürlüğe girmesi için bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme doğrudan doğruya yurttaşların aleyhine idarenin de lehine bir düzenlemedir. Mimarlar

Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi olarak Adalar Koruma Amaçlı İmar Planlarını'nın incelemesini 60 günde tamamlayabildik. Yeni düzenlemeyle 15 gün içerisinde imar planlarını askıdan indirtip 5 gün içerisinde de itirazları değerlendirip toplam 20 gün gibi kısa bir süre içerisinde süreci sonuçlandırmak hak arama mücadelesinin önünde büyük bir engel olarak görüyorum.

Ayrıca yetkilerin Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'nda toplanması yerel yönetimlerin yetkilerinin de kısıtlanması anlamına gelmektedir. Yasada; rezerv alanların tespiti, ilanı ve tüm işleyiş yetkisi Kentsel Dönüşüm Başkanlığı'na tanınmış, yerel yönetimler etkisiz hale getirilmiştir. Başkanlık tarafından yapılacak ya da yaptırılacak yapılara ait projelerin kendi bünyelerinde hazırlanacağı ve her türlü izinlerin yine kendileri tarafından verileceği de düzenlenmiştir. Demokratik bir işleyişte kamusal hizmetlerin yaygınlaştırılabilmesi için daha fazla yerelleşmek gerekli iken, kentsel dönüşüm uygulamalarında yetki tamamen merkezileşmektedir. Mali kaynak oluşturmak amacıyla hazine taşınmazlarının kullanılması için merkezi idareye tanınan sınırsız yetki yerel yönetimlerin kendi bölgelerindeki kamuya ait alanlar üzerinde hiçbir söz hakkı olmadıkları anlamı taşımaktadır.

Son olarak imar aflarından da bahsetmek istiyorum. Ülkemizde şimdiye kadar çıkarılan tüm imar afları; mevcut iktidarların ekonomik gelir ve oy elde etmek amacıyla ile gündeme getirilmiş olduğunu belirtmek istiyorum. Yasal düzenlemeleri kısaca geçeceğim: 1948 yılı 5228 Sayılı Yasa ile çıkarılan ilk affından itibaren merkezi yönetimin yetkileri artarak yaşa alanlarımızda söz hakkımız giderek azalmıştır. Kıyı alanları, tarım arazileri, orman alanları, içme suyu havzaları ve tarihi, doğal, arkeolojik sit alanları üzerine inşa edilen bütün kaçak yapıların meşrulaştırılmıştır.

18.05.2018 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 7143 sayılı Kanun ile 3194 sayılı İmar Kanunu'na Geçici Madde 16 eklenerek, "İmar Barışı" uygulamasını hayata sokan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı şimdi kendi bünyesinde yeni bir Kentsel Dönüşüm Başkanlığı kurarak yeni düzenlemeler yapma gayretindedir. İmar aflarıyla birlikte oluşan altyapı, ulaşım vb. sorunlara çözüm bulunamamışken yeniden proje üretimi ve imar planı süreçlerini bypass eden yeni düzenlemelerle karşı karşıya kalıyoruz.

Afet ve kriz koşullarında başarılı iyileşme süreçleri bilimsel ilkelerin ışığından toplum yararını gözeten kamucu politikalarla başarıya ulaşabilir. Yurttaşların barınma/konut, sağlıklı, güvenli ve nitelikli alanlarda yaşamak gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak devletin görevidir. Afetler gerekçe gösterilerek yürürlüğe konan ve kamuya ait alanları özel mülkiyete dönüştürürken, yurttaşların yaşadığı konutları da vahşi bir gayrimenkul sürecinin insafına terk eden bu düzenlemelerin ivedilikle durdurulması gereklidir.

Teşekkür ediyorum.

Özer Or

Soruları sonra süremiz kalırsa alacağız. Salonu kullanmakla ilgili bazı kısıtlılıklarımız olabilir. Ben hemen ikinci konuşmacıyı, Sayın Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu hocamızı davet ediyorum. TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube YK Başkanı, "Mülksüzleştirme ile Mücadele: Konut Politikalarında Yeni Yaklaşımlar" başlıklı konuşmasını yapacak.

Pelin Pınar Giritlioğlu

Evet, tekrar merhaba herkese. Uzun bir slaytım var, ancak çok hızlı geçeceğim. Arzu edenler burada bilgisayarlarına kaydedebilir veya sonra da yollayabilirim. Sevgili Esin birçok konuyu detaylı olarak anlattı, bu yüzden bazı şeyleri hızlı geçmeye çalışacağım. Ben konut hakkı me-

selesinden başlayarak aslında mülksüzleşme konusunu ele almak istiyorum.

Konut hakkını, bireylerin insan onuruna yarışır bir şekilde yaşamının gereği olan en temel haklardan biri, bir sosyal hak olarak tanımlayarak başlamak istiyorum. Bazı durumlarda konut hakkı ve barınma hakkı birbirinin yerine de kullanılıyor, ama aslında konut hakkını, “insan haklarının en düşük eşiği” almak suretiyle barınma hakkını temin etmeyi, bir asgari sınır olarak kabul etmek mümkün. Bu anlamda, bazı uluslararası belgelerde “elverişli konut hakkı” gibi kavramlara değinildiğini de belirtmek isterim. Bu kavram, “her kadının, erkeğin, gencin, çocuğun barış içinde ve onurlu bir şekilde yaşayabileceği, güvenli ve korumalı bir ev edinme ve toplumda yer bulma hakkı” olarak tanımlanıyor. Konut hakkını aslında bu anlamda barınma hakkıyla birlikte ele almak gerekiyor.

Şu önemli, 2007’de Fransa’da bir yasa kabul edilmiş; “Yargı önünde talep edilebilir konut hakkı” diye bir yasa. Ve ihtiyaç sahibi olanlar, konut ihtiyaçları devletçe karşılanmazsa doğrudan idareye karşı dava açma hakkını elde etmişler. Bu yasayla birlikte, mülkiyet hakkına hızlıca geçerse, mülkiyet hakkından anayasada 35. maddeyle söz edildiğini, buna göre mülkiyet hakkının ancak kamu yararıyla sınırlanabildiğini hatırlayalım. 35. madde ve 13. madde burada birlikte önem taşıyor. Afet riskine karşı alınacak tedbirler kamu yararıyla ve ölçülülük ilkesine uygun olarak mülkiyet hakkını kısıtlayabilir yorumu buradan çıkıyor. Fakat burada mesele gerçekten de bu kısıtlamanın kamu yararına uygun olup olmadığı... Çünkü kamu yararı kavramı aslında çok esnek, çok tartışmalı bir kavram olarak kullanılıyor. Kamu yararı, nereden çekseniz oraya giden bir şekilde, altı iyi doldurulmamış bir kavram olarak kalmış durumda. Bu yüzden de bugünkü mülksüzleştirme süreçlerinin hepsinin arkasına bir kamu yararı gerekçesi bahanesi takılması, bu kavramı yeniden sorgulamayı da gerektiriyor. Tıpkı 6306 sayılı kanunun çıkış gerekçesinde olduğu gibi, bir kamu yararı var evet, bir deprem varsa böyle bir yasada kamu yararı olmalı diye kabul ediyoruz. Ama içindeki maddelere tek tek baktığımızda ve bunların uygulamada nasıl karşılık bulduğunu gördüğümüzde, o zaman bu kamu yararını gerçekten bir kez daha ve başka bir gözle tartışmak gerektiğini söyleyebiliriz.

Mülksüzleştirme meselesine gelirse, 1973 krizi, yani dünyadaki petrol krizinin ardından ekonomik krizlerden bir çıkış yolu olarak, kapitalizmin kendini yeniden üretme sürecinde kullanılan en etkili araçlardan biri olarak karşımıza çıkıyor. Geniş halk kitleleri borçlandırılıyor, borç miktarları giderek artırılıyor ve böylelikle bir borç köleliği yaratılıyor. Mülksüzleştirme bunun temel araçlarından biri; krediler, tahvil manipülasyonlarıyla mülksüzleştirme, yatırım fonları, büyük finans kurumları tarafından spekülasyon saldırıları, el koyma yöntemleri gibi hamleler ki, bugün bizim de aslında 6306 ve ona gelen değişikliklerle yaşadığımız süreç çok çarpıcı bir şekilde anlatıyor bu durumu.

Uzun bir zamandır, literatürde “soylulaştırma” diye karşılık bulan, ama benim “varsıllaştırma” diye tanımladığım bu pratiklere baktığımızda, kent yoksullarının “erk tarafından” kent mekânında yeniden yerleştirildiğini, yani kent toprağının ekonomik sınıflar üzerinden yeniden paylaşıldığını ve bu sınıfların kent toprağında erk tarafından belirlenmiş yerlerde yaşamaya mahkûm edildiğini izliyoruz.

Şimdi Türkiye’ye dönüp bakarsak, iki tür mülksüzleştirmeden söz edebiliriz. Bunlardan biri kamulaştırarak mülksüzleştirme süreci. Bu, anayasadaki 46. madde, Kamulaştırma Kanunu ve İmar Kanunu’nun 18. maddesi gibi araçlar kullanılarak uygulanan bir yol. Bu yolda kamu yararı, uygulamayı meşrulaştıran bir araç olarak değerlendirilebilir.

Ama benim daha çok üzerinde durmak istediğim diğer mülksüzleştirme meselesi, saldırgan el koyma, çökme dediğimiz mesele. Bunun araçlarını, biraz önce bahsettiğim 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ki, söz konusu kanuna sonradan eklenen 6/a maddesi bunun çok önemli uygulama araçlarından bir tanesi. 9 Kasım 2023’te yürürlüğe giren, 6306 sayılı kanunda değişiklikler getiren 7471 sayılı kanun, 5366 sayılı Yenileme kanunu, İskân Kanunu’nun borçlanmaları tanımlayan 27. maddesi, bunların hepsi birlikte bugün hepimizi tehdit altında ve güvencesiz hissettiren mülksüzleştirme sürecinin birer yasal aracı olarak devreye girmiş durumdadır.

Bunun çarpıcı örneklerinden bir tanesi Üsküdar'daki 29 Mayıs Sitesi'dir. Bugünlerde neden bu kadar gündeme geldi? Çünkü bakan Özhasseki toplumdaki tansiyonu da düşürmek amacıyla birkaç gün önce bir açıklama yaptı; "Kimsenin malına öyle söylendiği gibi çökmeyeceğiz, el koymayacağız. Biz zaten rezerv alanları kamu arazilerinde ilan ediyoruz." 29 Mayıs Sitesi, meskûn mahalde rezerv alan ilanının örneklerinden sadece bir tanesi olarak, bakanın bu açıklamasından hemen sonra gündem oldu. Burada insanlar yaka paça dışarıya atılmaya çalışıldılar. Keza Fetihtepe ve Tokatköy örnekleri de bu çökme halinin, bu saldırgan el koyma süreçlerinin önemli örnekleri olarak kayıtlara geçti.

Oysaki biz, bir "mülkiyetin dokunulmazlığı" meselesinden bahsediyoruz. Anayasanın 35. maddesi, ona ne zaman dokunabileceğimizi açıkça tarif ediyor. Bunun Almanya'da, Fransa'da, İtalya'da, İsviçre'de de karşılıkları var. Yani aslında bütün dünya mülkiyetin dokunulmazlığı meselesini, özel durumlar haricinde kabul etmiş durumda. Bakın, gözden geçirmiş Avrupa Sosyal Şartı'na; diyor ki, "Devletler, barınaktan yoksun kalma durumunu önlemek için tedbirler almalıdırlar." Devletin halkın kabul edilebilir düzeyde kentten yararlanmasını sağlamakla ve maddi olanağı dar olanlar için konut giderlerini ulaşılabilir bir düzeyde tutmakla yükümlü olduğunu kabul ediyor. Yani bir yandan kişi açısından konut hakkını tanımlarken, bir yandan devlete de bu konut hakkını temin etme görevini yüklüyor.

1961 Anayasası'ndaki 49. maddenin gerekçesi çok önemlidir. Bu açıdan bakın, ne der orada? "Sosyal devlet, herkese barınacak bir yer sağlamanın çarelerini arayıp bulmak ve gerçekleştirmek zorundadır. İnsan gibi barınmanın asgari imkanlarına sahip olmayan kimseler için mesken dokunulmazlığı, hatta mülkiyetin mekânı hakkı, kâğıt üstünde duran boş laflardan daha fazla bir değere sahip olamazlar." Bugünü de çok iyi anlatan bir gerekçesi vardır. 1982 Anayasası'nda konunun sosyal ve ekonomik haklar bölümünde konut hakkının tanımlandığını görüyoruz ve sosyal devleti de yine herkesin barınma ihtiyacını karşılamakla yükümlü tutulduğunu görüyoruz. Bakın, herkese konut satsın demiyor devlet, bunun da ayrıca altını çizelim. Herkesin barınma hakkını temin etmekten söz ediyor.

Örneğin, 1988'deki bir Anayasa Mahkemesi kararı diyor ki, "Yoksul ve muhtaç insanlara devletçe yardım edilerek onlara insanoğluluyla yarışır asgari yaşam düzeninin sağlanması, devlete verilen görev." 1991 tarihli bir Anayasa Mahkemesi kararı yine bugünü çok iyi ifade ediyor. "Devlet, ekonomik ve sosyal alandaki görevlerini yerine getirirken uygulayacağı sınırlamalarda yaşama hakkını ortadan kaldıran düzenlemeler yapamaz." Bugün 6306 sayılı kanunla insanların doğalgazlarının, elektriklerinin, sularının kesilmesi ve buna benzer uygulamalar aslında bu Anayasa Mahkemesi kararıyla çelişen uygulamalar.

Şimdi bunları biraz geçeceğim, ama çok kısaca şuna değineceğim. Aslında cumhuriyet döneminin kuruluşundan itibaren konut politikalarının nasıl bir şekilde evrildiğini hatırlamak istiyorum. 1926'da Emlak ve Eytam Bankası kuruluyor. Sonradan Emlak Kredi Bankası'na ve Emlak Bankası'na dönüşüyor. Bugün geldiği noktada bu kurum Emlak Kalkınma Bankası'na ve ardından Emlak GYO'ya dönüştü. Halbuki cumhuriyetin ilk kurulduğu dönemlerde, paranın olmadığı zamanda, kurumsal yapıların daha yerleşmediği zamanda devlet; memurlara, işçilere konut temin etmeye çalışmış, lojmanlar üretmiş, işçi konutları üretmiş. Ama Emlak Bankası'nın misyonunun da zaman içerisinde değişmesiyle, neoliberal politikalar doğrultusunda bu kurum bütün bu kamusal misyonunu bir kenara bırakmış, neredeyse şirket gibi çalışır hale gelmiş. Keza TOKİ aynı şekilde zaman zaman bir takım kurumsal yapısında değişiklikler geçirmiş.

Bakın mesela, AKP'nin iktidara geldiği 2002 döneminde, vatandaşa verdiği ilk mesajlar hep konutla ilgili. Bu mesajlarıyla, bu vaatleriyle iktidara gelmiş durumda. Alt gelir gruplarına buna yönelik vaatleriyle, sosyal konuttan yola iktidara gelmiş. Ama ondan sonra o vaatlerin neye dönüştüğünü zaten sevgili Esin anlattı. 2000'li yıllarla birlikte bu sürecin nasıl giderek sertleştiğini de hatırlayalım. O dönem TOKİ başkanının ifadelerine bir bakalım; ne diyor? "Elimizde çok kıymetli arsalar var, onların bazı problemleri var, onları tezgâha koyacağız, cila- layacağız, satacağız." Ya da diyor ki, "Göçü yasaklayamayız, ama parası pulu olmayan insanların İstanbul'da yoğunlaşmasının engellenmesi için bazı tedbirlerin alınması gerekiyor. Bunun

da İstanbul'un güvenlik sorununu halletmek suretiyle yasal olmayan yolları hedefleyen insanların İstanbul'da barınmasını engelleyerek, kentsel dönüşümü yapabiliriz." Bakın, nerelerden nerelere dönüşmüş kurumun anlayışı.

Bu yaklaşım çerçevesinde giderek kamusal kurumlar, o kamusal misyonlarından uzaklaşmaya başlıyorlar. Emlak Konut geliyor, Emlak Konut çeşitli firmalarla milyon dolarlık yatırımlar yapmaya başlıyor. Şimdi o zaman bir kamusal kurumun, hoca çok güzel anlattı, bu süreçte nasıl bir misyonla yeniden şekillendirildiğini hatırlayalım. 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın da kurulması bu şekilde oldu. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, başka bir devlet bürokrasisinin içinden gelerek şekillenmiş bir kurumken, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı adeta bir müteahhitlik bakanlığı gibi inşa edildi. Ve işte 2012'de bakanlığın kurulmasından hemen sonra çıkan 6306 sayılı yasayla çok iyi işleyen bir sistem kurdu kendi içinde. Çok iyi işleyen derken, kendi içinde iyi işleyen bir sistem kuruldu. 9 Kasım 2023'te de yeni düzenleme geldi; 6306 sayılı yasaya değişiklikler getiren düzenleme. Ve bakın, mülksüzleştirmenin yolları nasıl açıldı.

Esin de bahsetti, bir kere uzlaşmada oranlar üçte ikiden, yüzde 50+1'e geldi. Devlet, yoksul ve dar gelirli insanların konutlarına hissedar olmaya başladı ve onlara o konutlarda adeta bir sosyal konut gibi yaşama hakkı "lütfederek", barınma hakkını sağlıyor. Bu yasaya göre, hak sahiplerine yeniden borçlanma yöntemleri tanımlandı. Salt çoğunluk kararlarına uymayanların arsa payları belirlendi, değeri üzerinden satışa konu ve bütün bunlar aslında müthiş bir hızla da gerçekleşiyor. Mahkeme süreçleri, itiraz süreçleri kısalıyor. "Hak sahibinin borçlanmasının gerektiği durumunda, borçlanma bedeli üzerine hak sahibiyle sözleşme yapılır. Bu bedel tam ödenmeden tapu devri yapılmaz. Bu paralar zamanında ödenmezse, konut da zamanında teslim edilmezse, hak sahibinin bu bağımsız bölümler üzerindeki hakkı sona erer" gibi doğrudan mülksüzleştirmeye yönelik düzenlemeler geldi. Ya da işte biraz önce bahsettik, yoksul ve dar gelirli insanların paylarına, devletin hissedar olması ve bu insanların burada sadece oturma hakkı elde etmesi ama buradaki eski borçların hepsini de kendi sırtında devam ettirmesi gibi düzenlemeler geldi. Öyle bir kanun ki, devlet komisyon alıyor, rezerv alan ilan ediyor. Bakın, bu kanun bunu da getirdi, çünkü "gerçek ya da özel hukuk tüzel kişiler, mülkiyetlerindeki taşınmazların rezerv alanı olmasını istiyorlarsa, işte yüzde otuzunu bu payın idareye verir ya da aynı miktarın değerini dönüşüm projelerinin özel hesabına gelir olarak kaybedilmesi koşuluyla, yani bu parayı verir ve böylece biz de senin alanını rezerv alanı ilan ederiz" diyor. Yani ayrıcalıklı hakları, bazı kesimlere tanımlamanın yolunu açıyor.

Bakın, bu doğrudan mülksüzleştirme sürecidir. Şu anda müteahhitler, belli bölgelerden arazi topluyorlar, gayrimenkul topluyorlar ve gidiyorlar, bakanlığa rezerv alanı ilan ettiriyorlar, kat kat fazla imar hakları alıyorlar ve oranın sakinleri artık oralarda yaşayamıyorlar. Azınlıkta kaldıkları için ellerinden mülkleri kendilerine sorulmadan alınıyor, kolluk kuvvetiyle yaka paça dışarı atılıyorlar vesaire. Bunun örneklerini yakında çok daha fazla göreceğiz.

Bugünün bu mülksüzleştirme sorununun, bununla birlikte temelde konut sorununun zeminde neler var diye baktığımızda, bir kere, sosyal adaleti öncelemeden politikalar var. Biraz önce söylediğim, kamu kurumlarının, o kamusal misyonlarının yıllardır üzerlerine giydikleri özel sektör ceketleri var. Kamu eliyle konut üretim hizmetlerinin özelleştirilmesi, amacına uygun olmayan sosyal konut politikalarının uygulanması ve saldırgan dönüşüm uygulamalarıyla mülkiyete çökme hali var. Talep odaklı olmayan konut sunumu yine bunun bir parçası, çünkü konut böylelikle lüks haline geliyor, kamunun regülasyon işlemini arsa denetimi için yerine getirememesi, dönüşüm alanlarında kamu-özel sektör dengelerinin doğru modellerle kurulamaması, kooperatif gibi sosyal kiralık konut gibi araçların konut politikası içinde artık neredeyse hiç yerinin olmaması gibi sorunlar var.

Aslına bakarsanız, birçok konut üretim biçimi var. Yani Türkiye yıllar içerisinde bunların büyük bir kısmını da deneyimledi. Bir tanesini deneyimlemedi, o da sosyal kiralık konut. Bunun hiç ele alınmadığını, ucuz erişilebilir konuttu da sosyal konut diye tanımlandığını, bütün bunların da TOKİ'nin faaliyet raporlarında ucuz erişilebilir konut yerine sosyal konut diye tanıtıldığını söyleyebiliyoruz. Geçmişte kooperatifleme deneyimlerimiz çok bizim. Dünya-

da da çok sayıda kooperatif eliyle üretilen konut örnekleri var. Bütün bu deneyimlere, toplu konut deneyimlerine rağmen sosyal kiralık konut meselesi ısrarla gündeme gelmedi. Sosyal kiralık konut dünyanın birçok yerinde uygulanan bir model, kamunun elinde tutulan, çoğu zaman çok düşük kiralarla, bazen de ilave eder insanların oturması için verilen belli kriterleri taşıyanların oturması için verilen konutlar. Fakat bu anlamda sosyal konut modelleri de hiçbir zaman uygulanamadı. Avrupa ülkelerine baktığımız zaman farklı uygulamalar olduğunu görüyoruz, sosyal konutla ilgili olarak kooperatiflerin, özel konut üreticilerinin sosyal konut ürettiğini görüyoruz genellikle. Kâr amacı gütmeyen şirketler ve hatta kâr amacı güden şirketler bile sosyal kiralık konut sunumu gerçekleştirebiliyorlar.

Avrupa ülkelerinin büyük bir kısmında sosyal kiralık konut oranları toplam konut kiralık üretilimi içinde oldukça büyük bir paya sahip. 12. Kalkınma Planı'na baktığımızda orada yine sosyal konuttan bahsediliyor. Bakın, TOKİ tarafından üretilen konutların %88'i sosyal konuttur diyor ama bunun sosyal konut olmadığını bir kere daha vurgulayalım. Çünkü bizim sosyal konut politikamız ne yazık ki kamunun elindeki konutları anlatmıyor bize, ucuz satılan konutlardan bahsediyor ve bu aslında halkın kent mekanının üzerinde yeniden dağıtılıp yerleştirilmesini beraberinde getiriyor. Şunu demek istiyorum; varlıklılar merkezde, yoksullar çeperde. Çünkü toprak, kent arazisi ekonomik sınıflar üzerinden paylaşılıyor, bu da farklı ekonomik sınıfların farklı bölgelerde yoğunlaşmasını, dolayısıyla da mekânsal ve sosyal ayrışmayı beraberinde getiriyor. Dönüşüm alanlarında yüksek rant üreten bu modeller, bu ayrışmanın ve bununla gelen mülksüzleşmenin göstergelerinden bir tanesi.

İşte bunu birçok yerde yaşadık, Sulukule'de yaşadık, Tarlabaşında yaşadık, Fikirtepe'de yaşadık vesaire. Çünkü biraz önce bahsettiğimiz o talep odaklı konut üretiminden hiç bahsetmedik, biz doğrudan sermaye şirketlerini daha da zenginleştiren rant odaklı modelleri önemsedik. Halbuki önceliğimiz neydi burada? Afet riski altındaki alanları önceliğiyle, buralardan başlayarak kentteki konutları yenilemekti ama bu haritaya baktığımız zaman aslında önceliklerimizle o projelerin birbiriyle hiçbir şekilde örtüşmediğini de görüyoruz. Banka kredilerine bakın mesela; şu anda bankalar bilmiyorum takip ediyor musunuz sadece sıfır konuta ve anlaşmalı müteahhittin yaptığı konuta kredi veriyor, dolayısıyla o iktidarın bahsettiği o konut modelleriyle insanların bugün mülk sahibi olması neredeyse imkânsız. 10 binlerce lira geri ödemeli modeller gündemde. Halbuki bakın, mesela 6306 sayılı kanun şunu söylüyor: "Gerekirse cumhurbaşkanlığı yapım maliyetini altında konut tespitleri yapılabilir, maliyetler buna dahil edilmeyebilir" diyor. Fakat bu araç hiç uygulamaya bile sokulmadı.

Şunları söyleyerek sözümü bitireceğim, birincisi bu erişilebilir konut alanlarının kentle sosyo-ekonomik mekânsal anlamda ilişkisinin kurulması, ihtiyaca yönelik erişilebilir konut modelleri üretilmesi, dönüşüm alanlarında sakinleri yerinde tutacak konut üretim modelleri geliştirilmesi, etiketlemeyen konut alanları üretilmesi gibi çözümlere ihtiyacımız var. Bundan neyi kastediyorum? Güney Kore ve Finlandiya örnekleri var önümüzde. Bizim TOKİ'nin yaptığı konut alanları gibi kent içi alanlarda, yani kamu tarafından yapılan konut alanlarında, bazı blokların bazı dairelerini sosyal konut olarak belirliyorlar ve farklı ekonomik gruplardan insanlar buralarda, birbirinin kim olduğunu bilmeden birlikte yaşayabiliyorlar.

Bugün artık dünya böyle modellere gitmiş durumda, sadece kent çeperlerine yoksulları gönderecek, imkanlarını ellerinden alacak, kadınları bu anlamda daha fazla eve kapatacak modeller yerine, kent toprağının adil bir şekilde farklı sınıflar tarafından paylaşılabilmesini sağlayan modeller uygulanıyor. Rant üretecek modellerin kısıtlanmasına yönelik politikalar üretilmesi, kamu sübvansiyonlarının, kamu fonlarının, finansal araçların daha aktif ve etkin bir şekilde kullanımı. Almanya örneğinde ve başka bazı ülkeler örneğinde olduğu gibi, özel sektörler eliyle üretilen konut projelerinin belirli bir kısmının sosyal konut olarak üretilmesinin zorunlu tutulması. Mahalle bazında kentsel dönüşüm kooperatifleri kurulması ki çok kolay kooperatif kurmak. Kooperatif modelleri sadece müteahhitleri zenginleştirecek modellerin yerine ikame edilebilir modellerdir ki zamanında bunun çok önemli örnekleri vardır. Konut kredilerinde yeni düzenlemelere gidilmesi, işçi maaşına, memur maaşına, emekli maaşına

endekslenmiş krediler verilmesi çok önemli. Bugün dediğim gibi, sadece sıfır konutta ve anlaşmalı müteahhitten yaptığı konutta kredi veriyor bankalar. Diyelim ki büyük bir deprem riski altında bir konutta yaşıyorsunuz, belki yepyeni bir konuta sahip olamayacaksınız ama daha güvenli bir konutta yaşamayı istiyorsunuz ve bu sizin hakkınız, anayasal hakkınız. Ama böyle bir konuta erişemiyorsunuz çünkü krediler ve mevzuat buna el vermiyor, yani daha güvenli bir konutta yaşama hakkınız da elinizden alınıyor ki bu da aslında mülksüzleştirilmenin bir parçası. Kamu eliyle imarlı arsaların üretilmesi, vahşi kentleşme modellerinden kaçınılması sağlanmalı. Burada şunu hep söylüyorum: Barınma hakkının mülkiyet hakkından bağımsız bir şekilde ele alınarak sürecin tasarlanması, bunun çok önemli bir boyutu olmak zorunda. Ben de sözlerimi burada bitiriyorum, sorular olursa açarım, teşekkür ediyorum.

Özer Or

Sıradaki konuşmacımız, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı Mehmet Hışır'ı "Barınma ve Mülkiyet Hakkı Kapsamında Kentsel Dönüşüm" başlıklı konuşması için davet ediyorum.

Mehmet Hışır

Değerli katılımcılar, hepinizi Harita Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi adına sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği'nin bir parçası olarak, bugünkü sempozyuma katkı sunmak; halkçı ve kamucu yaklaşımla, barınma ve mülkiyet hakkının kentsel dönüşümle ilişkileri üzerine birkaç söz söylemek için buradayız. Teknik insanların, bilim insanlarının, mühendislerin ve mimarların süreçlerden uzaklaştırılarak, sözlerinin dinlenmemesi sonucunda, Adıyaman'da, Hatay'da, Maraş'ta, Kocaeli'ndeki acı tablolar karşımıza çıkıyor. Hâlâ mevcut yönetimin TMMOB'yi dinlememek için ısrar ettiğini görüyoruz. Bugün biraz mülkiyet üzerine konuşup, barınma hakkını ayrıntılandırıp, ardından son yasal değişikliklerle özellikle mülkiyet ve barınma hakkı konusunda yapılmak istenenleri sizlere aktarmak istiyoruz.

Mülkiyet sadece bugünün konusu değil, yaklaşık 11 bin yıllık bir hikâye. Daha eski çağlara dayanıyor, cıvalı taş döneminden günümüze kadar bu tartışmalar sürüyor. O zaman avcı toplayıcı toplumdan yerleşik hayata geçme sürecinde tarım alanlarını kullanmaya başlayan insanlık, ardından yerleşik hayata geçmeye ve özel mülkiyetle tanışmaya başlıyor. Başlıyor da iyi mi yapıyor, tabii ki tartışmalı. Yüzlerce, hatta binlerce düşünür, felsefeci, tarihçi, bilim insanı ve mühendis bu konulara kafa yoruyor. Günümüzde de hâlâ bu tartışmalar sürüyor. Ben sizlere birkaç felsefecinin görüşlerini aktardıktan sonra mülkiyet kavramının Türkiye'deki karşılığını, anayasal ve yasal düzenlemeler ile sınırlandırma kapsamında anlattıktan sonra barınma ve konut hakkıyla ilgili bir şeyler söyleyeceğim.

Platon, askerler ve yöneticiler kesinlikle mülk sahibi olmamalı diyor. Onlar diyor ki eğer mülk sahibi olurlarsa, mülkiyeti ellerine geçirirlerse, otoriterleşirler ve dolayısıyla tiranlara dönüşürler. Bu çok tehlikeli. Özel mülkiyetin kapsamını biraz sınırlandırarak bu şekilde ayrıntılandırmaya çalışıyor. Özellikle diyor ki sakın, diyor yöneticiler altın, gümüş, işte toprak, herhangi bir şey sahibi olmasınlar, sadece yönetime endekslis olsunlar. John Locke o zaman çok masumca özel mülkiyeti savunuyor. Bugünün koşullarında çok masumca söylüyor. O zaman diyor ki bir yerin mülkiyet sahibi olabilmek için emek harcasın, orayı eksin, biçsin, kullansın ama bu sadece emekle olacak bir şey de değil. İkinci olarak da şunu söylüyor, yeterli aynı oranda iyi arazi varsa yapabilsin bunu, burada eşitlik var, buna da vurgu yapıyor.

Geçenlerde bir haber görmüştüm Twitter'da, tüm dünyadaki insanları bir yere topladığı-

na, yani sınırim Fransa'nın yarısı kadar bir alana bütün insanlar sığabiliyor, ama biz hâlâ toprak kavgası peşindeyiz, birbirimizi yemeye devam ediyoruz. Bu mülkiyet başımıza bela olmaya devam ediyor. Bugün şu konuşmaların özeti, yasal düzenlemelerin hepsinin ardında bu mülkiyet kavramını karşımıza çıkarıyor. Biz Türk toplumu olarak da toprağa bağlıyız, toprağı da seviyoruz. Bu tartışmaları daha yoğun olarak yaşıyoruz.

JJ Rousseau John Locke'a kızıyor, böyle bir şey olur mu diyor, niye sen diyor mülkiyeti bu şekilde insanlara dağıtmaya çalışıyorsun. Mülkiyet insanları köleleştiren, özgürlüğünü elinden alan bir kavram diyor, karşı çıkıyor. Daha yüzlerce düşünür bu konuda yorumlarını yapıyor. Günümüze geldiğimizde iki kavram daha çok karşımıza çıkıyor: Liberal anlayış ve marksist anlayış, mülkiyeti kendi açısından değerlendiriyor.

Türk hukuk sistemi, Türk anayasası hangisini kabul ediyor? Liberal hukuk sistemini kabul ediyor. Liberal hukuk sisteminin üç ana başlığı var, bir ülkenin liberal hukuk sistemine dahil olabilmesi için mülkiyet hakkı, miras hakkı ve sözleşme özgürlüğünü kabul etmiş olması gerekiyor. Anayasamızı, kanunlarımızı, özellikle Türk Medeni Kanunu'nu incelediğimizde hem mülkiyet hakkı var hem miras hakkı var hem de sözleşme özgürlüğü var. Buradan da anlıyoruz ki Türkiye, liberal hukuk sistemine dahil bir ülke. Anayasanın 35. maddesinde de mülkiyet kavramı anlatılmış. Oradaki ayrıntılandırma Türk Medeni Kanunu'nda yapılmış. Herkes mülkiyet ve miras hakkına sahiptir ancak bu haklar kamu yararı amacıyla kanunla sınırlandırılabilir diyor. Anayasal sınırlandırmayla ilgili kısımlara birçok konuşmacı da değindi.

Sınırlandırma için kamu yararı kavramı karşımıza çıkıyor, bu ifade kullanılıyor. Kamu yararı nedir diye tartıştığımızda çok basit bir kavramla, yasanın temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasını topluma sağlayacağı yararın, kişilerin sağlayacağı yarardan üstün olması, ağır basması durumu. Tabii bunun yapılabilmesi için kanunla sınırlandırılması zorunlu. Bunu anayasa net bir şekilde ifade etmiş, anayasanın dışına çıkılamaz diyoruz. Ama tabii bu tartışmalar hâlâ devam ediyor. Anayasa Mahkemesi'nin kapatılması bile tartışılıyor şu anda. Yani böyle bir ülkede kanunla sınırlandırma zorunlu ise peki kamulaştırmamız el atma diye bir kavram niye var? Böyle bir ülkede yaşıyoruz, gerçekten çok garip. 1960'lara kadar devlet kamulaştırma bedeli ödemedi taşınmazlara el koymuş. Şu anda bile binlerce dava var.

Osmanlı'dan günümüze geldiğimizde mülkiyet kavramı kapsamında; yerel yönetimler, merkezi yönetim ilişkilerini incelediğimizde, bugün görüyoruz ki devlet de topraktan rant elde etmeye çalışıyor. Yerel yönetimler de maalesef bu rant ile yani topraktan gelen rantla belediyeleri bir şekilde çevirmeye çalışıyor, en masumu öyle diyelim. Devlet de bu kafada olduğu için ranta yönelik yasalarla karşımıza çıkıyor.

Şimdi kent ve insan kavramı üzerine birkaç şey söyleyip bunu barınma hakkıyla bağlayacağım. Robert Park'ın bir cümlesi var, onu okumak istiyorum, yanlış bir şey söylememek adına. "Kent, insanın içinde yaşadığı dünyayı yeniden yapma, gönlünün çektiği biçime daha fazla getirme yönündeki en başarılı girişimdir. Fakat kent insanın yarattığı dünyaysa eğer, bundan dolayı içinde yaşamaya mahkûm edildiği dünyadır da. Dolayısıyla, insan kendini yaparken, dolaylı olarak ve yaptığı işin doğasını açıkça anlıyor olmaksızın, kendini yeniden yapmıştır" diyor. Bunla ilgili David Harvey'in bir açıklaması var, o da bu cümleyi çok beğenip ayrıntılandırıyor. O da şunu söylüyor: "Kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkımızı kullanıyoruz. Kentlerimizi ve kendimizi yapma ve yeniden yapma özgürlüğünün en değerli ama aynı zamanda en çok ilgisiz kalınmış insan haklarımızdan biri olduğunu ileri sürmek isterim." Bu kadar önemli bir kavram. Bugünkü konuşmacılar benden önce kent kavramı ve insan ilişkileri üzerine onlarca çok güzel ifadeler ettiler, ayrıntılandırıdılar. Ben bu ilk düşünürün ifadelerini okumak istedim.

Konuyu kent ve insan ilişkisinden barınma ve konut hakkına getirirsek, öncelikle incelememiz gereken İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. İşte 17. maddede mülkiyet hakkından bahsediyor, herkesin tek başına ya da başkalarıyla ortaklık içinde mülkiyet hakkı vardır, kimse mülkiyetinden keyfi olarak yoksun bırakılamaz diyor. 25. maddede de yeterli yaşama standartları sayılmış, bunlardan birisi de konut hakkı olarak ifade edilmiş. Bu evrensel bildirgenin

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde ayrıntılı bir şekilde irdelendiğini görüyoruz.

Burada konut ve barınma hakkı, belli yaşam standartlarına sahip olma hakkı olarak sunuluyor. En önemlisi barınma hakkının mülkiyetten bağımsız olduğunu biliyoruz. Burada şunu unutmamamız lazım. Barınma hakkı elde etmek için oranın mülkiyetinin bizde olması gerekmiyor. Hatta şunu söylüyor, zorla tahliye kavramını vurgularken. Diyor ki yaşamaya elverişli konutlardan bahsediyor, konutun kullanımı ne şekilde olursa olsun ister kiralık ister kooperatif, ister afet konusunda, ister ev sahibi olsun. Hatta diyor işgal edilmiş bir alan olsun, zorla tahliye edilemez. Bugün değerli konuşmacılar da açıkladı, zorla tahliye daha 15 gün önce hayatımıza girdi. Ya biz bunları 200-300 sene önce çözmüşüz, insanlık olarak ne kadar geriye gidiyoruz. Sözleşmenin bu kısmını okuyorum: Kiralık, kooperatif, afet konutu olsun, kendi ev sahipliği olsun veya yasa dışı iskân edilmiş olsun, hatta mülk işgal edilmiş olsun, barınma hakkı kullanılıyorsa zorla tahliye edilemez. Zorla tahliye edilme durumunda kişiler özel yaşamına, aile yaşamına ve konutuna müdahale edilmeme hakkını kullanır. Hiç kimse, aile veya topluluk zorla tahliye edilemez diyor Birleşmiş Milletler Sözleşmesi. Şimdi buradan günümüzde kendi mülkiyetimizin devlet tarafından veya onun yetkilendirdiği idareler tarafından elinizden alınma durumuna gelinmesi tartışılıyor.

Şimdi bu çerçevede ilginç bir şey söylemek istiyorum, aslında Türkiye 1980'lere kadar bu çerçevede ilerlemiş, 80'lere kadar gecekondular yıkılmaları yok denecek kadar az, hatta 5 yıllık kalkınma planlarında bu konuyla ilgili birçok iskân politikalarından bahsediliyor. Gecekondular mahallelerindeki zorla tahliyeler ve ev boşaltmalarıyla ilgili önlemler nasıl alınabilir diye tartışıldığında, devletin kalkınma planlarında; özellikle bir insan haysiyetine yakışan bir yaşam seviyesi için toplum yararına devlet yatırımları önerilerek, ucuz konutu teşvik eden anlayıştan söz ediliyor. Yani 1980'lere kadar aslında biz de bu Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ndeki metne uygun hareket etmeye çalışmışız, 80'lerden sonraki durum değişmeye başlamış. Bunun nedenlerini hepimiz biliyoruz.

Birleşmiş Milletler Habitat İstanbul Raporu'nda bir ifade var, bu da ilginç. Diyor ki, orada biz Türkiye'deki gecekondular bölgelerinde gezdik, gecekondular bölgelerinin çoğu düzgün konutlar, belediyelerce yapılmış yolları var, açık alanları var, okulları var, elektriği suyu, toplam alanları var, dükkanları var, sosyal hayat var, mahalle var, en önemlisi diyor ki 1 katlı 2 katlı yapılar, insanlar oralarda sosyalleşiyor diyor. Siz diyor, bu kavramından bu mahalle kavramından niye çıkıp kentsel dönüşüm adı altında onlarca katlı binalar yapmaya başladınız, yanlış yoldasınız diyor, raporda. Hatta şunu da vurguluyor, mahallelerinin kalıcı öğeleri olmaları nedeniyle burada yaşayanlara yönelik gelir artırıcı, istihdam artırıcı, bütüncül bir politikaya geri dönülmelidir. Bugün bu raporun aksi yönünde kentsel dönüşüm tam hızıyla devam ediyor. Ülkemizde bir rant aracı olarak kullanılıyor, genelde de bunun meşruiyetini elde edebilmek için iki kavramın üzerinde duruyorlar. Bir tanesi yoksulluğun damgalanması, ikincisi de deprem. Bu kavramların üzerinden rantı bir şekilde süsleyip reklamını yapmaya çalışıyorlar. Tabii bu kavram özellikle Sulukule ve Tarlabası gibi yoksul yurttaşların yaşadığı bölgelerde çok karşımıza çıktı. Oralar çöküntü bölgesi denerek, burada yaşayanlar kriminalize edilen insanlar oldular, oralara uyuşturucu batağı dendi, hırsızlık alanları oldu, kötü yerler oldu, damgalanarak kentsel dönüşümüne bir şekilde araçsallaştırma yapılmaya çalışıldı. Oralara biz düzelterek demeye başladılar, tabii farklı oldu, orada bir tane orali yurttaşın kalmadığını görüyoruz.

Yine deprem, ya deprem riski altındaki alanlar dışındaki her yer dönüştürülüyor. İBB'nin bir raporu yayınlanmıştı birkaç ay önce, işte karşılaştırma yapmışlar İstanbul'da 142 afet öncelikli alanla, biz bunu basın açıklamamızda da kullandık, bakanlığın ilan ettiği 69 riskli alan ve 127 rezerv alanını karşılaştırıyorlar, sadece 2 tane riskli alan ve 7 tane rezerv alanı, deprem bölgesinde, deprem riski altında.

Kentsel dönüşümdeki yasal düzenlemenin, mülkiyet ve barınma hakkı üzerinde yarattığı baskıyı açıklayabilmek için birkaç noktaya değinip bitireceğim. Rezerv yapı alanıyla ilgili ka-

vramları değerli konuşmacılar çok ayrıntılandırıdılar, buraları atlıyorum süre kısıtı nedeniyle. Şuraya vurgu yapmak istiyorum, bugüne kadar riskli alan ilan edebiliyorlardı, bu kanunla tanımlanmıştı. Neden rezerv yapı alanına ihtiyaç duydular, çünkü riskli alanla ilgili kriterler tanımlanmıştı. Cumhurbaşkanlığı kararı gerekiyordu ve bence daha hızlı bu işleri yapmak istediler. Bu yasa çıkar çıkmaz da işte Üsküdar ve birçok yerde çalışmalar yapıldığını görüyoruz, rezerv yapı alanı ilan edildiğini görüyoruz. Bunu yaparken de deprem geliyor, deprem kapımızda, her şeyi hızlı yapalım yaklaşımıyla gerçekleştirmeye çalışıyorlar.

Tebliğat konusuna dikkat çekmek istiyorum. Şimdi tebliğatı binaya asarak veya E-Devlet'ten bildirerek, muhtarlıkta 15 gün askıda kaldığında tebliğ edilmiş oluyor. Sizi burada uyarmak istiyorum, tebliğatınız var mı yok mu bir bakın. E-Devlet şifreniz yoksa hemen buradan çıkar çıkmaz alın, almazsanız geçmiş olsun. 15-20 günlük bir seyahatiniz sırasında bile evinizi yıkabilirler, o kadar ellerinde imkân var. Kentsel dönüşüm başkanlığı sitesine girdim, ne yapmışlar, neleri yayınlamışlar diye. Sadece E-Devlet'e link koymuşlar oradan giriyorsunuz, bakıyorsunuz. Ben baktım herhangi bir tebliğat yokmuş, rahatladım. Siz de bir bakın vardır belki bir tebliğat, varsa da unutmayın, 30 günlük süreniz var. Yani idari yargıda 60 günlük süreler geçerlidir, ama riskli yapı tespitine itiraz için buraya özel 30 günlük süre tanımlanmış.

Şu da çok ilginç. Salt çoğunluk dışındaki vatandaşların yerlerinin satılacağına dair bildirimde de şöyle bir kurnazlık yapmışlar, diyorlar ki noter veya muhtarlık da ilan. Şimdi, kimse noterden tebliğatı kullanmaz, mevcut tebliğat sisteminde noter tebliğatı işleyen bir tebliğat sistemi. Burada kimse onu kullanmaz çünkü hem pahalı hem de sizin konudan haberdar edilmeniz zorunlu. Yerinizin satılacağını, siz 15 gün muhtarlıkla askı ilanından sonra ancak öğreneceksiniz. Yani, gidip muhtarlıkta kamp mı kuracaksınız, çadırda mı yatacaksınız? Ben 2 kere gittim hayatımda muhtara, ikisinde de trafik cezası gelmiş, onu almak için gittim. Çoğumuz bilmiyoruz bile yerini, yani böyle bir şey olabilir mi ya? Sizin salt çoğunluğa katılmadığınız için yeriniz satılacak, bunu ya noter tebliğatıyla yapacaklar ya da muhtarlıkta 15 gün bildirilecek diyor. Yani, her şey ince ince düşünülmüş.

Şunu da düşünmüşler. Ya salt çoğunluğu elde edemezsek, ne yapacağız? Acele kamulaştırma yaparız. Acele kamulaştırmayı da iskân amaçlı kamulaştırma olarak tanımlanmışlar yasal düzenlemede. Bu ne demek? Taksit yapacak, hem yerinizi alacak, yıkacak, hem de taksit yapacak, bu imkânı kendisine sağlamış. Bu yasal düzenlemenin ruhuna baktığımızda bir finansal düzenleme olduğu, deprem riski altındaki alanlara yönelik bir çalışma olmadığı, tamamen paraya yani finansa yönelik bir çalışma olduğu anlaşılıyor.

Bakan'ın bir açıklaması oldu 2 gün önce, bu yasayla ve TMMOB ile ilgili. Yanlış bir şey olmasın, kendi ağzından okuyup bununla bitireceğim. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin riskli alanlarla ilgili açıklamalarının sorulması üzerine, bakan Mehmet Özhaseki, bunların hepsi boş havada kalan sözler derlense, ki şurası niye riskli alan ilan edildi kardeşim, o zaman bakarım dosyasına, gerçekten kendilerini bilgilendiririm. O kadar net ve şeffafız. Ama genellikle şöyle yapıyorlar, efendim biz kentsel dönüşüme karşı değiliz, biz rantsal dönüşüme karşıyız, kolaylıkla kenara kaçmanın manası yok, bu bir slogan haline geldi. Her neyse, söylediklerini somut olarak söylesinler, ben de onlara somut olarak cevap veririm, ama ideolojik takıntılarla bakarak, bu işlerin altından kalkılmaz. Ne yapılmışsa hepsine itiraz ederek, bu işler öyle alınmaz, iyi niyetle çıkarılmış bir yasa var ortada, dedi. Ben de buradan Sayın Bakan'a çağrıda bulunuyorum. Sizden randevu talep ediyoruz, TMMOB bileşenleri olarak. Bir kişi, üç kişi, beş kişi, kaç kişi kabul ediyorsa, yaptıkları bu riskli alanlarla ilgili hatlarını, bu rantsal dönüşümü anlatmak istiyoruz. Buradan tekrarlıyorum, lütfen Sayın Bakan, bize randevu verin. Biz de sizin yüzünüze karşı anlatalım, teşekkür ederim.

Özer Or

Söz Prof. Dr. Şükrü Aslan Hocamızda, “Kentsel Dönüşümün Sosyolojik Dili” başlıklı konuşmasını yapacak.

Şükrü Aslan

TMMOB 5. İstanbul Kent Sempozyumu’na davet için öncelikle Düzenleme Kurulu ve kurum yöneticilerine çok teşekkür ediyor ve hepinize iyi akşamlar diliyorum. Nedense bu salonda ve saatte sempozyumun son konuşmacısı olduğumu düşününce biraz huzursuz oldum. Herkes çok yoruldu, bunu da görebiliyorum. Bu nedenle çok uzatmadan kentsel dönüşümün sosyolojik dili ve haliyle ilgili kısa birkaç şey söyleyeceğim.

Birincisi, ben Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde çalışıyorum. Yaklaşık yirmi yıldır öğrenci arkadaşlarımla birlikte Kent Sosyolojisi dersi yapıyorum. Yani Kent Sosyolojisi olgusunun çok içindeyim. Aynı zamanda BirGün gazetesinde köşe yazarıyım. Yazılarımın önemli bir bölümü de kentlerin sosyolojisiyle ilgilidir. Anlatacaklarım bu bilgilere oturur diye bunları söylüyorum. Konuşmamın başlığının “Kentsel Dönüşümün Sosyolojik Dili” olması da aslında bu deneyimi içeriyor. Bugün bütün konuşmacılar çok iyi şeyler anlattılar ve aslında o anlatılar da genellikle sosyolojik. Dolayısıyla; ben de biraz ortadan, sosyolojiyle ilişkili bazı kavramlarla kentsel dönüşümün öyküsü arasında paralellikler kurmaya çalışacağım. Hepiniz için ilgi çekici olur diye umuyorum.

Şu önemli huşu da ifade etmek isterim. Ben bu sempozyumun ilkinde de katılmıştım. Bizim üniversitede yapılan o sempozyumu büyük ölçüde Mücella Yapıcı organize etmişti. Beni sempozyuma davet eden de yine Mücella Yapıcı’ydı. Şimdi İstanbul Kent Sempozyumu’nun beşincisi yapılırken bir kez daha burada olmak elbette onur verici ama Mücella Yapıcı dahil bu süreç emek veren arkadaşların karşı karşıya kaldıkları muameleler, insanı bambaşka duygusal bir ortama çekiyor.

Tam bu bağlamda, bu sempozyum konusuyla doğrudan ilgili bir deneyimimi burada paylaşmak isterim. Bu sempozyumda yapacağım sunuma dair elimin altındaki dosyaları karıştırırken, ilginç bir şekilde, Tayfun Kahraman’a yazdığım bir mektuba denk geldim. Mektubun tarihi 9 Ocak 2020. Mektupta demişim ki “Sevgili kardeşim, iki gün önce yaptığımız toplantıda anlattığım hususları biraz daha somutlaştırmak isterim.” Bahse konu mektubun ve iki gün öncesindeki toplantının konusu da yine ‘kentsel dönüşüm’ idi. Tayfun Kahraman’a yazdığım kendi mektubumdan çok etkilendim, karmaşık duygular yaşadım. Mücella Yapıcı hiç değilse şimdi dışarda ve umarım ki Tayfun Kahraman da kısa sürede yeniden ailesiyle, arkadaşlarıyla, şehri ile yeniden bir arada olur. Tayfun, 7 Ocak 2020 tarihinde bir grup akademisyeni, kentsel dönüşüm meselesinin detaylarını müzakere etmek üzere İBB’ye davet etmişti. O toplantıda meslektaşlarıma şöyle bir öneride bulunduğumu hatırlıyorum: “Öncelikle bu şehirde yapılı olmayan alanları imara tümüyle kapatmamız lazım. Kentsel dönüşümüne de buradan başlamamız lazım. Biz de öncekiler gibi her yere yeni inşaatlar yaparsak o zaman bu çabalarımızın da gerçekte bir anlamı yok”.

Adına “kentsel dönüşüm” denilen bu meselenin verilerini, bugün Buğra Gökce gayet güzel anlattı. Şehrin boşluklarına sürekli yeni binalar yapmak bir tür cinayet gibidir. Birincisi o kapıyı kapatmak gerekiyor. İkinci dikkat çektiğim şey ise biraz daha farklı belki. Siz de bilirsiniz, biz 2004-2005 yıllarından beri kentsel dönüşümü çok tartıştık. Hatta akademisyenler olarak kentsel dönüşümüne tabi tutulmak istenen mahallelerde eylemlere de katıldık. Sanırım biz de o zamanki bakışımızla veya yerelden gelen taleplerin etkisinde kalarak kentsel dönüşümü tam idrak edemedik. Yani kentsel dönüşüm biraz daha farklı olsa belki iyi olabilir gibi geliyordu o zamanlar. Bundan dolayı mesela yerinde dönüşümü

talep etmiştik. Çünkü o zaman merkezi ve yerel yönetim kurumları kentsel dönüşüm yaptıklarında, ahaliyi uzak bir yerlere taşıyorlardı. Biz daha çok yerinden edilme ve mülkiyet haklarının kısıtlanmasına karşı bir dil geliştirmiştik.

Herhalde sosyal demokrat belediyeler de bu tecrübeden bir ders çıkarmış olacaklar ki, onlar da bazı yeni imar hakları getirerek soruna dahil oldular. Mesela konut sahiplerine yaklaşık olarak dediler ki; “Bir daireniz varsa, dönüşümle birlikte iki daireye sahip olacaksınız”. Öyle olunca bizim yıllardır sürdürdüğümüz kentsel dönüşüm karşıtı bütün mücadelemiz adeta dibe vurdu. Bunun öyle tuhaf bir sonucu oldu ki, o zamana kadar kentsel dönüşüm uygulamalarına en sert karşı çıkan mahallelerde bile “Ya hocam sizin bilginiz vardır, bize de kentsel dönüşüm gelecek mi?” diye sorular gelmeye başladı. Kentsel dönüşümün sosyolojisi üzerine konuşurken bunu özellikle bir not alalım isterim.

Tabi bu sosyolojide başka not edilmesi gereken hususlar da var. Bu kentsel dönüşüm hikayesi beni biraz eski şehir öykülerine götürmüştür. Mesela seksenli yıllarda biz bir şehre giderken o şehir girişinde çeşitli tabelalar karşıladı bizi. Bunlar çoğunlukla şehirdeki oteller, restoranlar, iş yerlerinin reklam tabelaları olurdu. Araçlar geçerken hızla onları okuyabilmek mümkündü. Seksenlerin sonu doksanların başı gibi bu tabelaların sayısında ciddi bir patlama olmaya başladı ve fakat tabelaların sadece sayısı değil, türü de değişti. İmarlı, ifrazlı arsalar, tarlalar ve arazilere dair satış ve ilgili emlakçıların tabelaları hepsinin önüne geçti. İnanılır gibi değil ama belki her şehrin girişinde, bilhassa tatil belgelerinde, böyle yüzlerce tabelayı bir arada görmek mümkün oldu. Artık o eski tabelalardaki restoranlar, oteller dikkatten kaçtı gitti. Çünkü zaten onların sayısı azdı ve diğerleri arasında görünmüyorlardı bile. Artık herkes yeni imar hakları verilecek tarlalarla, arazilerle ilgiliydi ve onlar kısa yoldan zenginleşmenin en önemli araçlarıydı.

Bu sürecin sosyolojik özeti şuydu: 1980’lerin sonları ve 1990’ların başlarından itibaren devlet, bir tür emlakçı oldu. Zihinlerde ‘kamucu’ karakterini tutmaya çalıştığımız devlet, şirketlerle ve çeşitli ‘sivil’ kesimlerle iş birliği içinde bütün bu sürecin baş aktörü oldu. “Kardeşim karışmayın hepsini biz yapıyoruz, bütün arsalara imarı biz vereceğiz, ifrazı da biz vereceğiz, parselleyip dağıtacağız, satacağız” diyen, emlakçıların emlakçısı oldu. Kentsel dönüşüm projeleri, yasal düzenlemeler ve uygulamalarının hemen tümü de bu işleve matuftu. Emlakçıyla, yani satan ile alan arasında devlet dengeleyici bir güç olursa bu pekâlâ iyi. Ancak devletin kendisi emlakçı olunca iş çok karışıyor. Bana sorarsanız, kentsel dönüşümün sosyolojisinde altını çizmemiz gereken hususlardan bir tanesi de bu. Devlet, o bizim bildiğimiz devlet olmaktan çıktı. Bu yeri geldiğinde belediyeleri de devre dışı bırakan, kişileri de devre dışı bırakan, bugün arkadaşlar da çok güzel söyledi, mülkiyet sahiplerini de devre dışı bırakan; kendi istediği gibi alan, kendi istediği gibi satan, enteresan bir emlakçı devlet oldu. Problem de büyük ölçüde bu ya da en azından buradan kaynaklanıyor.

Kentsel dönüşümün sosyolojisiyle ilgili bir tespitim de belki size yeni ya da ilginç gelecek bir hususa dairdir. Bu husus uzun zamandır kafamda dönüp dolaşüyor. Bu husus aslında doğrudan “dönüşüm” kelimesiyle ilgilidir. Kentsel dönüşüm tartışmalarının iki kelimesinden biri olan “dönüşüm” sözcüğünün sosyolojide hakikaten kötü bir anlamı var. Sözcük sadece Türkiye’de değil elbette, modern dünyada 19. yüzyılda ve 20. yüzyılda kimlik değişimini, daha doğrusu kimliğin değiştirilmesini anlatıyor. Yani bir kimlikten çıkıp, başka bir kimlik içinde var olmak, ona benzemek, ondan biri olmak vb. Fransız edebiyatını bilenler hatırlar, Montaigne’nin tam da buna dair çok güzel bir ifadesi vardır, “Yeryüzünün en güzel şeyi insanın kendisi olmasıdır” diye. Modernizm insanı kendisi olmaktan çıkararak bir siyasal süreç. Kendisi olmaktan çıkma haline Türkçede ‘dönme’ denir. Çok şaşırtıcı gelmeyecek size, Türkiye’nin köy isimlerinde bile dönmeliğe işaret eden köyler var. 1940’lı yılların böyle ırkçı bir yazımı var “Siz bakmayın onun ben Türk’üm dediğine, bir kurcalamak lazım acaba dönme mi diye?” şeklinde. Bu durum yani kendisi olmaktan çıkmak, sosyolojide negatif bir anlam yüküldür. Yazık ki devlet arşivlerinin çok önemli bir bölümünü

bu “dönemle” ilgili belgeler oluşturur. Şimdilerde ben ‘dönüşüm’ kelimesini her duyduğumda, ki ben de başlığında ‘kentsel dönüşüm’ olan makaleler yazdım, sevimsiz bir karşılık oluşur zihnimde. Ayrıca son yıllarda çoğumuz kentsel dönüşümü duyunca mutlu olmuyoruz. Çünkü dönüşüm aslında sosyolojide olduğu gibi kentleri, kendisi olmaktan çıkararak bir şeye dönüştürdü. Modern tarihte her kültürü silip, bir tane kültür bırakmak ve ona dönüştürmek, tek tip şehir inşa etmek gibi bir şey ortaya çıktı. Kentlerin özgünlüğü bitti, dokusu bitti, çeşitliliği gitti, farklılığı gitti, zenginliği gitti. Biz hep bunu TOKİ üzerinden tartıştık ama TOKİ de artık bir şey değil anladığım kadarıyla. Tek tip bir şehir çıkarmak gibi bir durum ortaya çıktı. Bu ilginç sosyolojik durumu da böylece vurgulamak isterim.

Yine sosyoloji literatüründe çokça yer alan ve Türkiye’nin de çok konuştuğu ‘yerinden etme’ ya da ‘yerinden olma’ diye bir başka olgu var. Bir başka ifadeyle ‘iskân politikaları’ benim de uzun zamandır çalıştığım sosyolojik meselelerdir. Bir sosyal grubu yerinden çıkarıp başka bir yere taşımak gibi. İlginçtir, Türkiye’nin ve özellikle bu şehrin ‘kentsel dönüşüm’ öyküsünde bu sosyolojik olgunun da çok acımasız örnekleri var. Tabii tek değil ama akla ilk önce Sulukule örneği geliyor. Sulukule’de olan biten hadiseyi, vaktiyle Kenya Başbakanı’nın söylediği bir sözdeki duruma benzetirim. Demiş ki Kenya Başbakanı “Avrupalılar bize geldiklerinde onların elinde İncil, bizim elimizde arazilerimiz vardı ve bize dediler ki gözlerinizi kapatın dua edin. Gözlerimizi kapattık dua ettik, dediklerini yaptık gözlerimizi açtığımızda İncil bizim elimizde, arazilerimiz de onların.” Sulukule hikayesi biraz böyle bir durum. Ben de çok içindeydim, bu yüzden hatırlıyorum, Fatih Belediye Başkanı’ndan başlamak üzere, Adalet ve Kalkınma Partisi yöneticileri, vilayet yöneticileri, ilgili bakanlık bürokratları, yani bilumum devlet yöneticileri ‘böyle bir izbe mekânı nasıl savunuyorsunuz, bakın ne kadar kirli, berbat bir yer. Burayı yıkıp insancıl bir yer yapacağız’ deyip duruyorlardı. Kentsel dönüşümü o zamanki bürokratlar ve kamu yöneticilerinden daha hararetli savunan kimseyi ondan sonra görmedim. Öyle ateşli birer dönüşüm savunucularıydı. Gereçekleri de büyük ölçüde ‘makuldü’. Bir tür çöküntü alanı gibi görünen Sulukule’nin yerine yaşanabilir, değişik fonksiyonları olan bir konut bölgesi inşa edeceklerdi. Hele ki yeni proje maketlerine baktığınız zaman, buna karşı çıkmanın zorluğu çok daha baskın bir duygu haline gelebiliyordu. Sonunda tüm karşı girişimlere rağmen devlet gücü kullanılarak Sulukule’nin büyük dönüşümü gerçekleşti. Projede öngörülen ne varsa yapıldı gerçekten. Fakat en büyük sosyolojik sonucu ne oldu dersiniz, eski Sulukulelilerden hiç kimse orada kalamadı. Tüm konutların sahipleri kentsel dönüşümün o hararetli savunucular olan kamu görevlileri, bürokratlar, iktidar partisi mensupları oldu. Sulukuleliler oradan çok uzak yerlere gitmek zorunda bırakıldılar. Kentsel dönüşümün sosyolojik ne hali var dersiniz emin olun en çarpıcı şeylerden biri yerinden etmektir.

Kentsel dönüşümün bir de daha özgün sosyolojik neticeler üreten örnekleri var. Bunlar büyük ölçüde AKP’nin ama sadece onların değil, diğer partiler tarafından yönetilen belediyelerin de inşa ettikleri bir başka dönüşüm öyküsüdür. Bunu özetle kentsel rantı artırmak ve yeniden dağıtmak diye özetleyebiliriz. Mesela bir daireye ya da bir gecekonduya karşılık, inşaata izin verildiği takdirde üç daire vermek gibi. Şimdi bu nasıl bir şeye yol açtı? Fikirtepe’de olan durum aslında tam olarak budur. Bu politika pek çok yerde uygulandı ve kentte inanılmaz bir konut yoğunluğu oldu. Bu da tabii aynı zamanda bir nüfus yoğunluğu demek, dolayısıyla kaynakların da yetmezliği anlamına geliyor. Bu yeni ‘kentsel dönüşüm’ uygulamasında muhatap olan herkes kazandı, fakat kentler topyekûn kaybetti. Belki de kentsel dönüşümün tipik sosyolojik sonuçlarından biri de budur.

Bugün sadece İstanbul’u konuşmuyoruz elbette ama bana sorarsanız 6 Şubat Depremi’nin ortaya koyduğu en çarpıcı sonuçlardan birisi de tam olarak bu durumla ilgilidir. Kentler kaybetti diyorum çünkü kentler o yükü taşıyamazdı ve taşıyamazlar. Biz İstanbul’da yaşadığımız için İstanbul’dan örnek vereceğim. Ne zaman bir-iki ay yağmur yağmasa şehirde tedirginlik başlar. Ya bu bir ay daha böyle devam ederse ne olacak diye

kaygılar gelişir. Çünkü bu kadar nüfusu taşırsanız suyunuz da hiçbir şeyiniz de yetmez. Böyle plansız, hesapsız, kitapsız, sadece rant üretmeye dayalı bir politik tercih ve uygulamalar var şehirde.

Kentsel dönüşümü konuşup, gecekondulardan bahsetmemek olmaz. Hatta şehirde ilk dönüşüm deneyimlerinin doğrudan muhatabı gecekondular mahalleleriydi. Bu yüzden gecekondulara dair özellikle iki husustan bahsedeceğim: İlki gecekonduların birer fiziki mekân olarak kendisine dair olacak. Öncelikle şunu ifade etmek isterim ki gecekondular üzerine benim çok fazla çalışmam var. Tabii ben gecekonduyu bambaşka bir yaklaşımla ve çıkarımlarla tartıştım. Bilirsiniz hükümetler, gecekondular yasalarını çıkarırlar, kentsel elitler vb. gecekonduyu bir çeşit, bu sözcüğü kullanacağım kusuruma bakmayın lütfen, pislik gibi tarif ettiler. Yani pisliği temizleyip atalım diye de daima bir söylem ürettiler veya canlı tuttular. Hatta o kadar pislik gibi tarif ettiler ki, bu memlekette ne kadar yasa dışı işi varsa, gecekondular mahallelerinde üretildiğini söyleyip, “gecekondular bir ur gibi kentsel mekândan kesip atalım” diye siyasal görevler belirlediler. Ben ise bambaşka bir şeyler söyledim gecekondulara dair ve bunları ifade etmem için yıllarca gecekondular üzerine çalıştım. Burada TMMOB’nin kurucuları, yöneticileri, üyeleri var ki onların büyük bölümü bu tartışmalara aşinadır. Bana göre gecekondular hiç de çarpık falan değil. Hatta bazı gecekondular var ki, ilk yapıldığında hiç çarpık değil. Yine sevgili Mücella Yapıcı’nın adını anacağım, 1 Mayıs Mahallesi’nde çok emeği vardır, bu mekanları inşa ettiklerinde insani bütün ihtiyaçları hesaplıyorlar. O öğrenci akıllarıyla ama hakikatten çok özgün konut inşa deneyimleri geliştiriyorlar.

Kentsel dönüşüm proje ve uygulamaları sürecinde bu konut türünü tasfiye edelim, atalım, kent güzelleşsin gibi söylemler merkezi ve yerel yöneticilerin başlıca sloganları gibiydi. Pek çok resmi anlatı ve belgede ‘Gecekondular gidecek, kent güzelleşecek’ diye yazılıyordu. Sonra gerçekten öyle oldu, gecekondular gitti. O kadar gitti ki bir makalemin başlığı şöyleydi: “Bir zamanlar İstanbul’da gecekondular vardı!” Bugün mesela İstanbul’da gecekondular mahallesi diyebileceğimiz tam bir mahalle yok. Mahallelere serpiştirilmiş gecekondular örnekleri var. Kent güzelleşti mi sizce? Asla, çok berbat oldu. Özetle kentsel dönüşümün bir sosyolojik sonucu da hem mekânsal hem sosyolojik hem toplumsal olarak gecekondular üzerinden oldu.

Dönüşüm üzerine tartışmamızı gerektiren ikinci kavram ve olgu da depremdir. Gecekondularla ilgili olduğu gibi depremle ilgili de bambaşka bir şey söyleyeyim size. Bu hükümet ve bu politikayı savunan kurumlar, kişiler, aktörler kim varsa, ne zaman ki gecekondularla işleri bitti, sıra depreme geldi. Depremi aldılar gündeme. “Deprem bölgesiyiz, deprem ülkesiyiz” diyerek bu kez başka gerekçelerle yeniden kentsel dönüşümü daha da yaygınlaştırmaya çalıştılar. Deprem üzerine o kadar çok şey yazıp konuşular ki ve o kadar çok rapor yazdılar ki. Fakat size somut bir şey söyleyeyim; Türkiye’nin siyasi iktidarının deprem üzerine kurduğu tonlarca cümle, yazı, makale ve resmi raporu var ama deprem belleğini gösteren bir tane mekânı bile yok. Deprem hafızasına dair bir mekânı yok. Türkiye’nin depremin en yıkıcı etkilerini yaşamış şehirlerinde bile, mesela Erzincan’da bir deprem müzesi, bir deprem bellek evi, bir deprem hafıza mekânı yok. Hiçbir şey yok aslında depreme dair. Tuhaf değildir belki ‘deprem’ anahtar kelimesiyle bütün bu resmi raporları arayıp tarayın, karşınıza kentsel dönüşüm çıkacaktır. Yani deprem aslında sadece adına kentsel dönüşüm denen bu uygulamanın bir bahanesi, bir gerekçesi oldu. Samimi bir duygumu paylaşmak isterim. Ben 6 Şubat Depremi’nden sonra iktidar mensuplarının “Binalarınızı, evlerinizi hızlı bir şekilde yapıp teslim edeceğiz” gibi sözleri duyduğumda, çok rahatsız oluyorum. Yani bu ne depremden bir şey anlamaktır ne de deprem mağdurlarının halinden.

Son bir şey söyleyeceğim. Ben Türkiye’de kentsel dönüşümü sosyolojik olarak biraz şöyle bir şeye benzetiyorum: Hepiniz bilirsiniz, Pınar Hoca da o sözcüğü kullandı ‘mala çökme’ diye bir şey var. Türkiye’de ortalama böyle hali vakti yerinde ticaret yapan bir

aileyi, bir firmayı düşünün, işi normal giden. Bir gün üç kişi, beş kişi, genç insanlar “Selamünaleyküm” deyip geliyorlar. Çok duymuşsunuzdur böyle hikayeler, eminim. “Selamünaleyküm” ile başlayan konuşma bir süre sonra “Biz sizi koruyacağız” şeklinde tuhaf başka bir konuşmaya dönüşüyor. Yani ticaret yapan firma sahibinin, ailenin böyle bir talebi yoktur tabii ki. Ama gelenler her kim ise “Biz sizi koruyacağız” diye ısrar eder. Bu öyle berbat bir şey ki, kabul etmeniz de bela kabul etmeseniz de. Kabul ederseniz onları beslemek zorundasınız, kabul etmezseniz mülkiyetiniz bile elinizden gidebilir.

Şimdi kentsel dönüşüm uygulamasını hangi yönden bu örneğe benzetiyorum, onu söyleyeyim. Bildiğiniz gibi Kentsel Dönüşüm Başkanlığı var; yasası, uygulaması ve kurumsallaşmasıyla. Bu kurumun, yetkilerini de kullanarak özel mülkiyete müdahale hakkı var. Oysa bilirsiniz normal şartlarda insanların konutunu yenileme hakkı var ve bu da konut sahibinin görevidir. Yani konut gerçeğin riskliyse, depreme dayanıklı değilse, eskirse mesela konut sahibi bunu dönüştürecek, yenileyecek, yıkacak, yapacak ya da onaracak, her neyse. Kamunun görevi onu desteklemektir, değil mi? Mesela, Buğra Bey konuşmasında bugün söyledi, erken Cumhuriyet yıllarında Emlak ve Etyam Bankası gibi kurumlar oluşturuyorlar ve ihtiyaç sahibi vatandaşları destekliyorlar. Dolayısıyla Türkiye’de devlet, konutunu yenilemek isteyenlere bir destek verebilir ve zaten bu görevidir. Fakat devlet bunu demiyor. Tıpkı “Biz sizi koruyacağız” diyenler gibi. “Merak etmeyin, biz yapacağız sizin evinizi” diyor. Normal şartlarda devlet size dese ki, “Sizin konutunuzu biz yapacağız, teslim edeceğiz, hiç endişe etmeyin” diye, sevinmeniz lazım, değil mi? Fakat ilginç olan, buna sevinen kimse yok. Çok ilginç, enteresan bir duygu yaratıyor. Bir taraftan seviniliyor, bir taraftan şüphe var. Kabul etsem mi, etmesem mi? Kabul etsem ne olur, Etmesem ne olur? Tıpkı iş yerine gelip “Biz sizi koruyacağız” diyen adamlara ne cevap vereceğini bilemeyen ortalama bir esnaf gibi. Türkiye’nin kentsel dönüşüm öyküsü şimdi tam olarak bu sosyolojik aşamada.

Kentsel dönüşümün sosyolojisini kendime de ait olan bir sahici hikâye ile tamamlayayım. Ben İstanbul, Maltepe’de oturuyorum. Toplam 16 dairelik apartmanımız 1976 yılında yapılmış. Pandemiden bir süre önce konutu yenileyelim dedik, benim vaktim yok, ilgilenemiyorum ama apartmanda 16 daire var. İlgeniyor insanlar. Bütün bu kentsel dönüşüme dair ne kadar tartışma varsa, bu tartışmaların hepsi bizim 16 daire arasında yapıldı, emin olun. Yani akademik olarak yazılmış, politik olarak söylenmiş her ne varsa yazıldı, çizildi, söylendi. Kimi dedi ki, “Verelim şu müteahhitte” Kimi dedi ki, “Şu müteahhittin belediyeyle bağı var, ona verirek daha fazla hak alırız” Kimi dedi ki, “Üzerine iki kat çıkalım, biraz daha, evlerimiz küçülür ama bedavaya getiririz.” Yani herkes dedi de dedi. Kimi dedi ki, “O kolay, o başkan yardımcısını tanıyoruz bir şey veririz.” Kimi dedi ki, “Ya başkan yardımcısını boş ver, bakanlıktan bilmem kimi tanıyorum falan diye.” Ben bu toplantıların çoğunu sessizce izledim. Sonuçta ben de yıllardır şunu yazıyorum; yeni imar hakları olmasın, 16 daireyse 16 dairelik yapalım. Devlet bize destek olursa ne olur, seve seve alırız o desteği. Gerçi kira verdi, kira parası ayda 800 lira ve sanıyorum 16 ya da 18 ay kadar. Biz bunu 16 daire olarak yenileyip yaptığımızda, bazı komşularımız iyi hoş da çok borç altına girdik buna gerek var mı diyebilir. Şimdi düşünün, Buğra Bey anlattı, İstanbul’da dönüşmesi gereken şu kadar, yenilenmesi gereken şu kadar konut var diye. Nasıl dönüşecek? Kamu bunlara destek verirse. Mademki kamunun bunları yapacak kadar parası var, o zaman desteği hayli hayli verir. Bu destek mekanizmaları üretilirse ve artı imar hakları verilirse o zaman biz bu kentsel sorunların da büyük bölümünü zaten tartışmamış olacağız.

Daha pek çok sosyolojik sonucu hali ve dili var kentsel dönüşümün. Fakat herhalde o cümleyi de düşünmem gerekiyor. Bu adına kentsel dönüşüm denen şey sadece yasalardan değil; kentlerin dilinden, halinden, gündeminden de çıkması gereken bir şey. Çünkü kentlerin geleceğine ve geleneğine çok ciddi sosyolojik zararlar veriyor.

Çok teşekkür ediyorum sabrınız için. Sevgimi, saygımı sunuyorum.

İstanbul Kent Sempozyumu - V

“Kent ve Demokrasi”

2. Gün (3 Aralık 2023 Pazar)

I. Oturum:

Afet Riskleri ve Kent Politikaları-I

Erdal Şahan, *Oturum Başkanı*

TMMOB Jeofizik Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Önceki Dönem Başkanı

Prof. Dr. Naci Görür

Bilim Akademisi Üyesi

Prof. Dr. Alper İlki

İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Kamil Yılmaz

Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi

Erdal Şahan

Evet, değerli dinleyiciler, hoş geldiniz. Ben sırasıyla konuklarımızı çağırarak istiyorum. Profesör Doktor Naci Görür, Bilim Akademisi üyesi. Prof. Dr. Alper İlki, İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyesi; Profesör Doktor Kamil Yılmaz, Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi. Evet, konu başlığımız afet riskleri ve kent politikaları. Bildiğiniz üzere son dönemde depremlerle yatıp, depremle kalkıyoruz. Fakat bunu daha çok depremin olduğu dönemlerde her zaman daha yoğun yaşıyoruz. Salonlarımız doluyor, kapılardan içeri giremedikleri için bize kızdıkları toplantılar düzenliyoruz, deprem olduktan sonra... Fakat depremden uzaklaştıkça deprem unutulmaya başlıyor. Böylece salonlarımız boş kalmaya devam ediyor, ama nitelikli kalabalıklar olarak düşünüyoruz. Yani, buradaki tüm değerli dinleyiciler, kendi çevrelerinde buldukları yerlerde daha etkin bir şekilde aldıkları bilgileri paylaşabilir. Üzüntü değil, motivasyon kaynağı oluyor, çünkü buradan attığımız bir taşın okyanusun öteki tarafında nasıl bir dalgaya sebep olabileceğini bilemiyoruz. Daha büyük etkiler yaratabilir. Şimdi, çok uzatmadan ilk sözü Prof. Dr. Naci Görür Hocama veriyorum.

Naci Görür

Şimdi bugün burada ben deprem anlatmayacağım, depremi çok anlattık. Deprem dirençli kentleri anlatacağım. Yani hep depremden söz ediyoruz, 1999 yılında depremin geleceğini ilk Türkiye'ye, Türk hükümetlerine, yetkililere söyleyen biz olduk. Uyarılarda bulunduk, alarm verdik, bütün dünya bu alarmı kabul etti. Bizimkiler de kabul ettiler. Tabii, Marmara Bölgesi'ni depreme hazırlayın dedik ama şu anda "Marmara Bölgesi'nin en büyük kenti İstanbul" depreme hazır mı diye sorarsanız, hayır. Hiçbir şey yapılmadı mı? Yapıldı, çok şey yapıldı. Ama yapılması gerekenlerin yanında yapılanlar çok az. İstanbul depreme hazır değil.

Depreme hazır kent nedir? Bu bir ütopya mıdır yoksa dünyada örneği var mı? Dünyada çok örneği var. Depreme hazır kent şudur: Deprem -ben genellikle 7 ve üstü depremleri kastediyorum- geldiği zaman ondan minimum hasar görür, minimum hasar alır ve günlük

yaşam da değişmez, yaşamı aynen sürdürürsünüz. 3-5 kişi tesadüfen ölebilir ama genellikle ölüm vakalarına aşırı yıkım olaylarıyla karşılaşmazsınız. Bunun örnekleri var mı? Var,, Japonya, Meksika, Hindistan, Çin, İtalya'da deprem dirençli kentler var, keza Kaliforniya... Bunları böyle sayabilirsiniz. Bu kentler depreme dirençli kentler. Böyle kentler yapmak mümkündür. İstanbul'u ve İstanbul örneğinde bütün Türkiye'yi depreme hazırlayabilirsiniz diye dilimizde tüy bitti anlata anlata. Bakanlıklara anlattık, televizyonda anlattık, Twitter'da anlattık, devamlı anlatıyoruz. Herhalde bir diyalog eksikliği var veya sesimiz ulaşmıyor.

Ben İstanbul'u anlatacağım ama siz bunu herhangi bir kente de uygulayabilirsiniz. Önce bir yasa çıkartmanız lazım, yani bir ön hazırlık gerekli. "Hadi İstanbul'u depreme hazırlayalım" denildiği zaman hurra hazırlığa girişmezsiniz, önce bir yasa çıkarmanız gerekiyor. Biz bunu dedik ama demez olaydık. Bir yasa çıkarttılar ama halkı korkuttular. Şimdi halk ürküyor "Bu yasa geldi, ne olacak, malımıza mı çökecekler, evimizi mi alacaklar" diye. Gerçekten geniş bir endişe var. Hatta dün gece bir yerde gece nöbetleri başlamış "Evimiz yıkılmasın" diye. Siteleri özel alan ilan etmişler. Dolayısıyla insanlarda ellerinden mallarının gideceği korkusu olmuş. Şimdi bu İstanbul'da yayılabilir halk arasında, o zaman zaten böyle bir yasayla depremi yönetemezsiniz. Çünkü kenti yönetebilmek için, depreme hazırlayabilmek için halkın, yani kent yönetiminin ve devletin, merkezi otoritenin el ele, kol kola olması lazım. Birbirlerine cesaret vermeli, devletin şefkati veya cesareti milleti sarmalı, onlara güç vermeli, arkasında durmalı, el birliği, işbirliği olmalı. Yerel yönetim, merkezi yönetim ve halk, bu üç bileşenden birini dışlarsanız, asla o kenti deprem dirençli yapamazsınız. Bugün İstanbul'da, bunun yapılabileceğine bu şartlarda ben inanmıyorum. Çünkü hükümetle belediyenin didiştığı, halkın panik içerisine girdiği, korktuğu bir ortamda siz boşuna uğraşsınız, kenti depreme hazırlayamazsınız.

Tabii, bugün depreme hazırlık yapanlar, deprem hazırlığını yapı olarak, inşaat olarak görüyor, yani bir müteahhitlik projesine dönüştürmeye çalışıyor. Bir kentte inşaat projesi, bileşenlerden biridir ama bir kenti tümüyle depreme hazırlamak demek değildir. Önce bunu anlatmamız lazım ama anlatamıyoruz. Şimdi yasayı ne için istedik, biz yasayı bir kent için değil, bütün Türkiye için istedik. Yani kenti yönetenlerin önünü açsın diye o yasayı istedik. Yani kent yöneticileri önüne çıkan çalıyı, çırpıyı, zorluğu, dengesizlikleri aşsın; ama adil olsun, şefkatli olsun, teşvik edici olsun, halkı ve yerel yönetimleri kucaklayan bir yasa olsun istedik. Yoksa insanları korkutan, mallarına el koyan, tapularını ikiye üçe bölen, hissedar olan bir anlayış demedik.

Bir de deprem fonu lazım. Siz Türkiye'yi depreme hazırlayacaksınız, bu ciddi para gerektirecek. Fonu da biz şöyle düşünerek önerdik: Halk bankaya başvuracak; yani kredi almak için, evini yıkıp yapmak veya güçlendirmek için bankaya başvuracak. Banka ondan tapuyu, senedini, gerekli dokümanları alacak ve fona gönderecek. O fon da Ankara'da olacak, devletin ve Merkez Bankası'nın garantisi altında olan bir fon olacak. Fon, bu belgeleri usulüne uygun kıymetli evraklar haline getirerek yurtdışında yatırımcılara pazarlayacak. Yurtdışı yatırımcıları hem devletin garantisi hem de onun üzerine gayrimenkulün tapusu, senedi, ipoteği olursa kesinlikle o tür projelere para verirler. Bunun örnekleri var, dünyada da görülmüş. Böyle bir uluslararası fon oluşturacaklar, ondan sonra kentin tehlike analizini yapacaklar.

Şimdi bakın, Türkiye'de hiçbir vali, hiçbir belediye başkanı kendi kentini tehdit eden felaketin (depremin) ne olduğunu bilmiyor. Nereden geleceğini, nasıl geleceğini, kaç büyüklüğünde olacağını, gelirse kenti nasıl etkileyeceğini, nasıl bununla ilgili önlem alınacağını vesaire hiç doğru dürüst bilmiyor. Çünkü kentinin tehlike analizinin ne olduğunu bilmiyor. Yani belediye başkanı dediğin başkan olmadan önce ya tüccar, ya kaymakam, ya doktor, ya bir şeyler... Dolayısıyla önce kentin tehlike analizi yapılmalı. Bu İstanbul için söz konusu değil. Tabii yapılmış olanları da büyük ölçüde biz yaptık. Yani Teknik Üniversitede, benim başkanlığım altında, 14 sene deniz araştırmaları yaparak bu tehlikeleri ortaya koy-

duk. Yoksa İstanbul Belediyesi veya Valiliği değil, sakın öyle düşünmeyin. Bunu tamamen Avrupa fonlarıyla biz yaptık 99 senesinde, hükümetten de tek kuruş yardım alamadık, onu da söyleyeyim.

Tehlike analizini yaptıktan sonra mikro bölgeleme çalışmasını yapmak lazım. Mikro bölgeleme çalışması nedir? Bakın, burada hepiniz yer bilimcisiniz. Ben jeolog, jeofizikçi diye ayırmıyorum, hepimiz yer bilimciyiz. Bizde mikro bölgeleme çalışması da yanlış anlaşılıyor. Binalarda zemin etüdü yapan arkadaşlar mikro bölgeleme çalışması yaptığını iddia ediyor ve hatta “Biz yaparız” falan diyorlar. Türkiye’de mikro bölgeleme çalışmasını yapacak insanlar bir elin parmağını geçmez. Kime sorsanız bütün illerde bizim mikro bölgeleme çalışmamız var derler. Doğru değil. Hiçbir ilimizde, İstanbul hariç, mikro bölgeleme çalışması henüz yok. Mikro bölgeleme çalışmasını da böyle alt düzeye çekmek çok tehlikeli, hele yer bilimcilere hiç yakışmıyor. Yönetimleri yanılmak pahasına mikro bölgeleme sanki 3-5 sondaj yapmakmış gibi algılanıyor. Oysa mikro bölgeleme çalışması yapmak için bir yerin jeolojisi; jeoloji deyince stratigrafi, genel jeolojisi, yapısal jeolojisi, hidro-jeoloji, yeraltı jeolojisi, jeofizik çalışmalar, jeofizik deyince en başta VS30, PGA (en büyük yer ivmesi), PGV (en büyük yer hızı), bunların haritalanması, deprem şiddeti ve dağılımı gibi çalışmalar yapmak lazım. Daha doğrusu o kenti kilometreler mertebesinde karelejlara ayırıp her karenin ortasında sondajlar yapıp, o sondajlarda usulüne uygun örnekler alıp, daha sonra bu örneklerin laboratuvarında incelenmesi falan... Yoksa mikro bölgeleme öyle boyacı küpü değil, bir tane şirket bir kişiyle oturuyor, mikro bölgeleme yaptım diyor. Bir de valiler, kaymakamlar, belediyeler “Bizim mikro bölgeleme çalışmamız var” diyor. Dolayısıyla bir mikro bölgeleme çalışması bittikten sonra valilik veya belediye kendi yönetimine akuple etmeli, o bazda kenti yönetmeli. Yani kentin, diyelim ki mekân kullanımını, gelişimini, imarını o mikro bölgeleme verilerini esas alarak kararlaştırmalı. Bu şimdi bizde öyle değil. Diyelim ki bir yetkili geliyor, oturuyor. Belediye de kendi partisinden, diyor “Kardeşim şurası güzel, burada 3.000 konut yapalım, satalım, bizim insanlara verelim.” Sonrasında “Baş üstüne efendim, buyurduğunuz gibi”, oralarda inşaatlar başlıyor. Ama mikro bölgeleme esaslı bir yönetim olsa, yönetimin kaynağı ona dayalı olsa, hemen girersin sisteme. Eğer o bölgede, diyelim ki sivilaşma varsa, deprem şiddetini artıran bir durum veya başka bir problem varsa yer bilimsel açıdan, dönüp yetkiliye demeli ki “Efendim haklısınız ama biz orada iş yapamayız, çünkü oranın deprem karakteristikleri, yer bilimleri karakteristikleri orada asla bina yapımına uygun değil.” Onu yapamayız diyebilmeli. Ama şimdi hiçbir belediye başkanının kafasında kentin altyapısı yok. Yani kentin altını, yerin dinamiğini bilmeden her şeyi yapıyorlar, sanki zemin çok statik bir şeymiş gibi. Deprem geldiği zaman, deprem dalgalarının orada nasıl davranacağı bilinmiyor. Deprem dalgaları alttan geldiği zaman mevcut zeminle bir etkileşime giriyor. Kimi yerde sönümleniyor kimi yerde hızı azalıp kimi yerde artıyor. Zemin kaya özelliği gösteren bir zeminde orada fazla durmuyor, oradan çekip gidiyor. Yani yeraltının özelliklerini bilmemiz lazım; çatlağını, kırığını, porozitesini, permeabilitesini, her neyse. Yani dalgalar oraya geldiği zaman zeminin titreşim periyodunu, rezonans olup olmayacağını... Yani mikro bölgeleme ile bu tür verilerin hepsi geldiği zaman, siz orada nereye ne yapacaksınız bilerseniz ve usulüne göre yaparsanız işte o zaman dirençli kentlere gidebiliriz.

Şimdi dedik ki bir de bakanlık kurun, yani bir bakanlık lazım, böyle işler sadece genel müdürlüklerce olmaz. Bir bakanlık lazım. Bu bakanlık afet bakanlığı olur. Bu, depremle de iklim değişikliği ile de ilgilenir. Zaten iklim de yaklaşıyor, yani bizi vurmaya başladı iklim. Bizim devleti yönetenler maalesef 50 sene sonrasını planlamıyorlar, günlük yaşıyoruz biz. Onları şimdiden planlamak lazım. Mesela İstanbul’u deprem belli ölçüde tahrip edecek diye düşünüyoruz, ama ben sadece deprem olduğumu düşünmüyorum, susuzluk da geliyor. Ama hiç kimsenin umurunda değil. Yani ben, bizim devletin 50 sene sonra, 30 sene sonra su hakkında bir çözüm ürettiğini henüz görmedim.

İşte bir kenti depreme dirençli yapmak için, kentin tüm bileşenlerini depreme dirençli

yapacaksınız. Kentin bileşenleri de nedir? Yönetim, halk, altyapı, yapı stoku, ekosistemi ve çevre, ekonomi... Şimdi, bunları çok kısa söyleyeceğim. Yönetim dediğim, anlattığım gibi, mikro bölgeleme ile ilgili kenti yönetecek. Mikro bölgeleme verileri esas olacak. Bir de kent yönetimi eğitilecek, onlara belirli ölçüde deprem konusunda kurslar vereceksiniz. O kursları almayan, eğitilmeyen hiçbir yöneticiyi kentın başına getirmeyeceksiniz. Tabii, belediye başkanı seçimle gelir, gelsin. Onun da kurs almaması için bir sebep yok. Bunu niye diyorum, biliyor musunuz? Bizde belediye başkanı olunca oturuyor koltuğa, hemen emir vermeye başlıyor. Belediye başkanı eczacı diyelim, hiç hayatında deprem görmemiş, deprem yönetmemiş, acil yönetim nedir, acil müdahale nedir bilmiyor. İşte, diyelim ki deprem tehlikesi nedir bilmiyor, deprem dalgalarının nasıl bir bölgeyi etkilediğini bilmiyor, hiçbir şey bilmiyor depremle ilgili. E, bu insandan ne bekliyorsunuz? Yani, nasıl sizin kentinizi depreme hazırlayacak da deprem sırasında gerekli önlemleri alacak? Biraz zor. Ona bir kurs vermek lazım. Bir de öyle belediye başkanlarımız var ki, bu 6 Şubat depremlerinde gördük, depremleri Allah'ın oranın halkına verdiği bir ceza olarak yorumluyor. 'Belanızı buldunuz' diyen bir belediye başkanından biz nasıl yardım isteyeceğiz, nasıl o kenti depreme hazırlayacağız? Onun için belediye başkanlığı, kent yönetimi ciddi bir iştir, özellikle deprem kentlerinde. Bunları eğitmek lazım. Belirli bir süreyle kurs alır, eğitim alırlar.

Şimdi, gelelim halka... Halk eğitimi çok önemli. Eğitimsiz bir halkın bulunduğu kent deprem dirençli olamaz. Mesela İstanbul'u düşünün, İmamoğlu arkasını döndüğü zaman 5 tane kaçak kat çıkarlar. Her sokakta, her mahallede... Hele bir de bir yere gitmişse İmamoğlu, bir sürü kaçak balkon çıkarlar. Kaçak evler imar-iskânsız çıkar ve o demirlerini, filizlerini de bırakırlar bir sonraki seçim olunca 'Çoluk çocuğuma bir kat daha atayım' diye. Bazısı hiç çaktırmadan gece kolon keserler. Hele bir de seçim yaklaştığı zaman yakasına yapışırılar siyasetçilerin. Eğer siyasetçide bilgi ve beceri yoksa derler ki "bize af çıkar", yani imar-iskân affı... Zorlarlar, bir de af çıkartırlar. Gece sokaklara dökülürler, davul zurna çalarlar "Aferin, af çıktı!" diye. Halbuki, hepsi kendilerini tabuta sokacak işlerin devlet eliyle hazırlanmasıdır, bunun bilincinde değiller. Fakat gidin bakın, deprem dirençli kentlerdeki halk bilinçlidir. Bilinçli insan yapmaz, istesenez de yapmaz. Deprem zamanında kendi insanına zarar verecek hiçbir şeyi yapmaz, yaptırmaz. Halkı eğitmek için anaokulundan, ilkokuldan başlamak lazım, anlatmak lazım. Televizyonları, gazeteleri, kamu spotlarını, caddelerdeki billboardları kullanmanız lazım. Okullarda sürekli ders vermeniz lazım. Deprem hazırlığını ders haline getirmek lazım. Yani, bu milletin kafasını işlemek lazım. Başka çaremiz yok.

Altyapıya gelince...Altyapı dediğimiz yol, su, köprü, viyadük, kanalizasyon şebekesi, içme suyu şebekesi, barajlar falan vesaire... Şimdi arkadaşlar, bunların hepsini deprem gelmeden önce deprem dirençli mi değil mi ölçebiliriz. Zafiyetleri ölçebiliriz. Naçizane olarak bakın ben söylüyorum, şimdi burada herkes duyuyor. İstanbul'un ve Avrupa'nın içme suyu ve kanalizasyon şebekesinin deprem analizini yaptım, nerede ne kadar kırık olabileceğini hazırladık, ciltlerce kitap yazdık. İşte, bugün duruyor. E, hadi bunları esnek borularla değiştireceğiz, para yok. Yani bütçe yoksa, para verilmezse bir belediye ne yapabilir ki? Yani, devlet-belediye işbirliği yok, yok öyle bir şey! Onun için, bu yaptığımız çalışmalarda biz bekliyoruz, akıllı selim bir şey olur da para verilirse, yani bu işler yapılacak gibi... Şimdi Güneydoğu'ya bakın orada ne oldu... Dönüp de bakarsan sen Güneydoğu'ya, kanalizasyonla içme suyu şebekesi kırıldı baştan başa. Bunlar birbirine karıştı; toprak, yeraltı suyu, akarsular, göller, kısacası çevre kirlendi. Bundan dolayı salgın hastalık girila gidiyor. İnsanlar bugün hayatlarını kaybediyor veya hasta. Şimdi bu hastalık kamu alacaktır. E, şimdi ne oldu burada? Yol yok, köprü yok, havaalanı yok, hiçbir şey yok Güneydoğu'da. Şimdi, nasıl yaşayacaksınız yani? Bak sen İstanbul ne hale gelir, onu düşüneceksin.

Yapı stokuna gelince, konuşacak burada hocalarım. Yapı stoku dediğimiz zaman, bizim hükümetin en fazla dikkat ettiği konu bu, depremde kenti hazırlamayı stokuna indirmek. O yapı stokunu da böyle karlı, rantı yerlerde, müteahhitlik projelerine çevirmek

ve müteahhitlere hücum, “Yallah!” Müteahhitler de “İstanbul’u depreme hazırlıyoruz” diye güya yapıyorlar, fakat İstanbul’u depreme en fazla hazırladıkları yer de nedense Bağdat Caddesi oluyor. Yani, biz diyoruz ki ya Avrupa yakasına gelin, Zeytinburnu’ndan başlayın Silivri’ye doğru gidin kıyılardan, hiç oraya yaklaşmıyor adam. Bağdat Caddesi’nde iki tane bina yapsa, orada yapacağı 50 binayı karşılıyor. Ne diye gitsin oraya? Onun için halk, çok haklı olarak bu projeye ‘rant projesi’ dedi. Hükümet de bunu kabul etti ve bu yapılan işin yanlışlığını gördü, yani eski anlamıyla. Şimdi, kentsel dönüşüm, başlı başına bir şey ifade etmiyor. Ha, deprem odaklı kentsel dönüşüm diyorsanız, o zaman bu dediklerimi yapacaksınız. Sadece yapı stokunu yapmakla bu iş olmaz. Tabii ki önemli, yapı stoku çok insanın can güvenliğini sağlayabilir, amenna. Ama yine Güneydoğu’ya bakalım. O 11 vilayette yol yok, su yok, köprü yok, hastalıklar girila geziyor. Fareler, böcekler, yılanlar, akrepler dolaşiyor, insanlar kanserden gidiyor. Bütün molozları getirip döktünüz. Alabildiğine bir kirlilik var, hijyen yok...Neymiş efendim, “Benim evim sağlam.” E, hayrını gör o zaman, sağlamsa ne olur? Hadi yaşıyorsun, bakalım ne kadar yaşayacaksın? Yok böyle bir mantık. İstanbul’u depreme hazırlamak, sadece yapı stokuyla olmaz. Bütüncül olarak tüm bileşenleri hazırlayacaksınız.

Şimdi, ekosistem ve çevre konusuna gelince ekosistem, sağlıklı yaşam koşulları demek. Bir yeri düşünün, mesela, sabahları kuşlar cik cik ötüyor, hava gayet güzel ve temiz sununuz var, her şey tertemiz, çiçekler, böcekler, papatyalar... Alabildiğine güzel bir yer. Orada ekosistem yaşamaya uygundur, iyi bir ekosistem vardır. Çünkü her şey yaşamı geliştiriyor. Siz o ekosistemi bozabilirsiniz, neyle mi? Çevre kirliliğiyle. İstanbul’daki çevre kirliliğini zaten biliyorsunuz, şu anda Marmara bile can çekiyor. Ben Marmara Denizi’nin dibine dalmış, saatlerce çalışmış bir adamım. Orayı götürüyor, kimse de bilmiyor. Müsilaj falan bu işin daha yüzey tarafı. İstanbul’da deprem olursa birkaç yüz milyon ton moloz açığa çıkacak. Bu Güneydoğu’da 100 milyon ton çıktı, İstanbul’da birkaç yüz milyon ton olacak. Eğer siz bunları geri dönüşüme tabi tutamazsanız, daha şimdiden hazırlayarak bunları nereye bertaraf edeceğinizi, uluslararası yöntemlerle nasıl bertaraf edeceğinizi planlamazsanız, deprem olduktan sonra o telaşla bunları götürür, denize, oraya buraya dökersiniz. Ondan sonra Marmara bölgesini, emin olun, yaşanmaz hale getirirsiniz. Çünkü bu, Güneydoğu’da belli kentlere yakın yerlere gömüldü, üzerini silindirlerle kapattılar. Yani bilimsel bilgiler demek ki o kadar. Bir şeyi gömdünüz mü, “İşte gömdük, bitti” zannediyorlar. Halbuki, gömdüğünüz zaman fizikokimyasal, biyokimyasal reaksiyonlar o gömünün içinde başlar. Çünkü o molozun içinde her türlü madde var; organik madde, kimyasal madde, asbest, plastik, kâğıt, demir, akla gelen her şey. Bu reaksiyonların sonucunda süzülen zehirli, toksik, kimyasal, parlayıcı, patlayıcı malzemeler, yağmur yağdığı zaman toprağa, topraktan göllere, gölden akarsuya, denize gider. Göle bir balıkçı atar misinasını balığı tutar getirir, pişirir, sizin sofranıza gelir, siz onları yersiniz. Besin zinciri vasıtasıyla size o hastalığı da verir. Ondan sonra Güneydoğu’ya bakın, önemli bir şekilde kanser patlamasının hedefi haline gelecektir. Bugün zaten tıpçılar bunun farkında, bunun söylemlerini yapıyorlar ama biz hiç umursamıyoruz nasıl olacağını. Halkın içinde bazı aydınlar bugün de karşı çıkıyor ama bir şey ifade etmiyor.

Ekonomi konusuna son olarak değiniyorum. Ekonomi dediğimiz zaman, bu Güneydoğu Anadolu kaplanlarıydı, kaplanların dişi söküldü, şimdi çarklar durdu, çalışmıyor. İş dünyası zannediyor ki ekonomiyi depreme hazırlamak sadece fabrikaların binalarını korumakla olur. Hayır, ekonomi dediğiniz zaman pazar var, müşteri var, rekabet var, üretim, ithalat, ihracat, hammadde var, bunların depolanması var, dağıtım, taşımacılığı var. Bütün bunların çalışır olması lazım, ekibin, ekipmanların yok olmaması lazım. 6 Şubat depremlerinde yetkin insanların yüzde kırkı, ekibin yüzde kırkı öldü. Onun için gerisi de kaçtı. Şimdi sanayiciler çalışmıyor, adam bulamıyorlar, getirmeye çalışıyorlar. Ekipmanlar da durdu çünkü deprem aldı, kaldırdı, fırlattı. Yani hiçbir işe yaramıyor, o tür toleransları yok çünkü daha önce örnek almamışlar. Her şey birbirine karıştı ve deprem bölgesindeki iş insanları şimdi diyorlar ki

“50 senede daha biz eski duruma gelemeyiz.” Eski duruma gelseniz ne olur? 50 senede zaten dünya çağdaş bilgi toplumu, bizden çok ileri gidecek. Şimdi, bir kenti depreme hazırlamanın böyle bütüncül bir iş olduğunu ama mümkün de olduğunu söylemek isterim. Marmara bölgesinde deprem olur ve ekonomi durursa, unutmayın, bütün Türkiye diz üstü çöker. Ekonomik bağımsızlığını yitirir. Siyasi bağımsızlığı da kalır mı? Onu bilmiyorum. Onu o şekilde söyleyeyim. Hepinize teşekkür ederim.

Erdal Şahan

Evet, hocama çok teşekkür ediyoruz. Bildiğiniz üzere 1999 Depremi oldu. Türkiye daha öncesinde çok depremle karşılaşmıştı ama ilk defa Ankara’dan İstanbul’a yakın yerlerden hissedilince, hâliyle depremin ne kadar tehlikeli ve korkutucu bir şey olduğunu devleti yönetenler de hissetmeye başladı. Yaşananları, “elitler” dediğimiz insanlar da hissetmeye başladı. 1999 senesinde İstanbul’un nüfusu 10 milyon, Türkiye’nin nüfusu 67 milyondur. Bugün Türkiye’nin nüfusu 85 milyon, İstanbul’un nüfusu TÜİK’e göre 16 milyon. Ama bizler de biliyoruz ki bu kentte 20 milyon insanla beraber yaşıyoruz. Yani, bu geride kalan 24 senede İstanbul’un nüfusu 2 katına çıkmış, Türkiye’nin nüfusu 85 milyon olmuş. Toplam nüfus 18 milyon artmış ama İstanbul’un nüfusu 10 milyon daha artmış. Yani yapı stokumuzla ilgili baktığımızda, bu kadar yapı stokumuzun durumu ne? 10 milyon insan daha geldi, bunlar iyi yapılarda mı yaşıyorlar? Yapı stokumuzun durumu nedir şimdi? Değerli hocamız, Prof. Dr. Alper İlki “İstanbul’da Yapı Stokunun Durumu ve Değerlendirilmesi” konuşmasını yapacak.

Alper İlki

Teşekkürler sayın başkan, değerli konuklar. Hocam aslında değerlendirme yaptı. Ben durumla alakalı kısa bir bilgi vermeye çalışacağım. Öncelikle yaşadığımız depremlerden bahsedeceğim, sonra İstanbul’da yapılan çalışmaları özetleyeceğim. Daha sonra ne yapabiliriz, daha iyiye nasıl götürürüz onu anlatmaya çalışacağım. Hakikaten öyle böyle bir deprem değildi. Bir sonraki grafikte son 30 yılda yaşadığımız depremlerin zaman ivme ilişkileri var. Bunun içinde 99 Kocaeli Depremi gibi, bizim çok büyük deprem diye düşündüğümüz depremler var. Alt satırda da son bir ayda, Şubat 2023’te yaşadığımız depremi görüyorsunuz. Yani bu grafik, ne yaşadığımızı, şubat ayında neler yaşadığımızı bize gösteriyor. Yani gerçekten çok büyük bir şey, birkaç şey yaşadık. Yaşadığımız depremdeki spektrali çizersek, bina periyotlarına bağlı olarak 2018 yılında yürürlüğe giren Deprem Tehlike Haritası ve ona paralel çıkardığımız Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği’nde öngörülen deprem kuvvetleri aşıldı. Aşılmasına aşıldı ama bu yıkımları açıklamıyor. Yani biz zaten tasarımı yaparken bu kuvvetlerin aşılabileceğini, aşılabileceğini düşünüyoruz. Aşıldığı zaman da binanın yıkılmamasını sağlayacak tasarımı yapıyoruz. Kısaca deprem büyüktü ama depremin büyük olması yıkımları açıklamıyor. Neyi açıklıyor? Binaların hasar göreceğini açıklıyor, bu kesin. Çünkü binaya, biz siyahla gördüğünüz noktalara kadar dayanım kazandırıyoruz. Yıkılan binaların hiçbirinde bu deformasyon yeteneğini sağlayacak detaylar yerine getirilmemiş. Deprem bölgesinde hasarlı binalara baktığımızda kötü bir tabloyla karşı karşıya kalıyoruz. Çünkü bu kararları verirken kolay değildir. Genelde güvenli tarafta kalır karar vericiler. Bu aşamada, yani hiçbir zaman ağır hasarlı bir yapıya hafif hasarlı veya orta hasarlı demezler. Bu ciddi bir sorumluktur ama bazen hafif veya orta hasarlı bina da ağır hasarlı denilebilir. Bu süreç çok hızlı yapıldı. Bu, Yeni Zelanda’da yıllar sürdü. Hızlı yapmanın tabii avantajları var, dezavantajları var. Normale dönmek için

hızlı yapmanız lazım ama hızlı yaptığınız zaman da hata yapma olasılığınız var. Dolayısıyla bunu optimize ederek yapılmaya çalıştı, bana göre olabildiğince iyi gerçekleşti süreç. Hatalar muhakkak var ama hiç hatasız yapalım deseniz, bu 6 aylık süreç 6 yıl olacaktı. O sürede vatandaş ne yapacaktı, nerede kalacaktı? Şimdi hasarlara bakarsak, genelde bizim büyük depremlerde %2-3 böyle ağır hasarla karşılaşırız, yani literatürde böyle bilinir genel olarak. Bu deprem, yani en büyük depremlerden biri bizim de bildiğimiz kadarıyla böyle olunca, iş değişti. Kırmızıyla gördüklerimiz ağır hasar ve ötesindeki binalar, yani kısmen yıkılan, yıkılan ve ağır hasar veren binalar. Kırmızıyla gösterdiğimiz betonarme binalar, yani bölgedeki tüm binaların %8'i yaklaşık, ağır hasar ve ötesini görmüş. Genel olarak yapı sorununa bakarsanız, bu rakam %10. Yani yığma binaları vesaire de eklediğiniz zaman %12'ye çıkmış, çok ciddi bir rakam, çok ciddi bir sayı. Son açıklamayla, bildiğiniz gibi, orta hasarlı binalar da ağır hasarlı sayıldı. Teknik olarak bayağı yanlış bir karar ama pratik olarak da yapacak başka bir şey yok zannediyorum. Yani öyle bir durumdayız ki, orta hasarlı bina iskân edilemiyor ve yasal olarak güçlendirme projesi yapılması gerekiyor ama ne bunu yapacak mühendis var ne de belediyede bunu yapacak mühendis var. Vatandaş ne yapacağını bilemiyor. Eski notlarıma bakıyorum, eski sonuçlarıma bakıyorum, ayrılarını, bugün size söyleyeceklerimi 99 Depremi'nden beri söylüyoruz. Bunu yapmamız lazım. İleri gittik mi, biraz sonra göreceksiniz grafiklerde. Yani yeni yapılarda durum nasıl, eski yapılarda durum nasıl, birtakım ilerlemeler var, yeterli mi? Tabii ki yeterli değil. Orta hasarlı binaları ağır hasarlı yapınca, bu arada betonarme yapılarının %11'i, tüm yapıların %5'i ağır hasarlı vaziyetine gelmiş durumda. İskân edemeyecek durumda, çok ciddi rakamlar. Peki, hep şöyledir, bu depremden evvel, şöyle... Hatta İstanbul Belediyesi'nde de yaptığımız çalışmalarda şunu diyorduk: "Ya, 2000 sonrası binalar sağlamdır, o kadar ders aldık, 99 depremini yaşadık, halk bilinçlendi, mühendisler bilinçlendi, denetim sistemi değişti, 98 yılında Deprem Yönetmeliği değişti, çok daha iyi bir yönetmelik oldu. Eskisi de çok kötü değildi ama daha da iyi bir yönetmelik oldu. Tüm bunlar her şeyi değiştirmiştir." Değiştirmiş mi, bir bakalım bir sonraki slaytta.

Bu grafikte daha net olanlar var ama, maviler hasarsızları, yeşiller az hasarlıları, sarılar orta hasarlı binaları, turuncular ağır hasarlıları, kırmızılar acil yıkılacak binaları, morlar ise turuncu ve sonrası en kötü binaları gösteriyor. 1975 yılından 2023 yılına kadar olan süre içindeki yıllara bağlı olarak bir gelişme olduğunu görüyorsunuz, bu da 99 Depremi'ne paralel ilerledi. Üstteki grafikte orta hasar ve ötesi binaların yine yapım yılına bağlı olarak sayılarını görüyorsunuz. 95 öncesi yapılan yapılarda bu oran ortalama %16 iken, 95 ve sonrasında gittikçe ilerleyerek %4.7'ye düşmüş. Yani bir gelişme var, öyle veya böyle hazır beton yaygınlaşıyor, iyi kötü insanlar birtakım dersler alıyor, denetim sisteminde çeşitli değişiklikler oluyor. 2001'de pilot olarak başladı, 2011'de bütün ülkeye yayıldı, 2019'da yeni kurallar geldi, etkileri var, burada net gözüküyor. Alttaki grafikte yıkık binaların oranını gösteriyor, yine 2000 öncesi %1 oranındayken 2000 sonrası bu aşağı yukarı yavaş yavaş binde 2'ye düşmüş. Yani bir gelişme var, yeterli mi? Yeterli değil, çünkü tablo bu.

Mesela Hatay'a bakarsanız, tüm binaların %22'si ağır hasar ve ötesi. Şimdi orta hasarlıları da buna koyarsanız %30, yani Hatay'da her 3 binadan biri kullanılmayacak duruma gelmiş. Özellikle biliyorsunuz, Antakya şehir merkezi artık yok diyoruz. Peki, neden binalar yıkılıyor? Az önce söylemeye çalıştım, aslında özellikle eski binalar, çünkü gittikçe denetim, bilinçlenme, eğitimler, şunlar bunlar... Tabii negatif olan şeyler de var ama sonuçta daha iyiye gittiğini görüyoruz. İster istemez, yıkılan binalarda dikkat çeken, söylediğim gibi dayanım ile ilgili bir sürü problem var. Yani betonun olması gerekenin yarısı, demirini eksik koymuşsunuz. Ama en önemlisi, çünkü biz şöyle tasarlıyoruz, mesela 1000 ton deprem kuvveti gelecek, yapıyı 1000 ton taşıyacak gibi yapıyoruz, 1250 ton taşıyacak gibi yapıyoruz. Niye böyle yapıyoruz? Tamamen ekonomik açıdan, bütün dünyada böyledir. Dolayısıyla 1250 tonu biraz dayanımı düşük olmuş, 1200 ton olmuş, sorun yok; 1300 ton olmuş, sorun yok. Ne olması lazım? Çünkü her durumda o dayanım aşıllacak

ve o dayanım aşıldığı zaman artık benim güvendiğim tek şey, deformasyon kapasitesi, binanın hasar görerek depremi ayakta atlatması lazım. İşte eksik olan bu, bu yıkılan binaların hiçbirinde yok. Dolayısıyla o kırmızı, en son dayanım noktasına geldikten sonra, yatay yer değiştirmenin artması, düşey eksen deprem kuvveti, yatay eksen binanın yaptığı yer değiştirme, binaları yıkıyor. Yıkımlar böyle çok hızlı halde gerçekleşiyor ve İstanbul'daki eski binaların hemen hiçbirinde de yeterli deformasyon yeteneği olmadığını söyleyebilirim. Biraz sonra sayılarda bunu söyleyeceğim. Çok basit, yani şimdi yeni binalardaki demirlere bir bakın, bir de eski binalardaki demirleri düşünün, yaşı yetenler bilir. Yani işte, 10 santim demir olması yeterli, eski yapılardan falan hiç bahsetmiyorum. Süre limitli olduğu için deprem hasarlarına da iyi olduğunu düşündüğüm tek bir görüntü ve tek bir bilgiyi paylaşacağım. 30-40 tane, 50 tane gösterebilirim. Depremde, mimari olarak en azından ben beğenmesem de tünel kalıp yapılar sınıfı geçti, öyle veya böyle. Bu yapılar ayakta kaldı, can kaybına sebep olmadı. Hatta en ağır hasarları, aslında bu kadar büyük hasar görenler bile depremden sonra onarılıp güçlendirilecek durumda. Neden önemli? Hoca söylüyor işte, bunlar binlerce blok, bunları yıksan sırf enkazının vereceği zarar yeter, kaldı ki ekonomisi ayrı.... Yani bunu yıkıp yapmanın neden olacağı ekonomik kayıplar ayrı. Dehşet bir şey, söylemeye gerek yok. Türkiye'nin her yerinde var, bunu güçlendirdiğin zaman sadece ekonomik olarak belki %5'ine, 10'una bunu tekrar kullanım haline getirmeniz mümkün. Böyle yapalım diye söylemiyorum, yanlış anlamayın, sadece gözlemimi söylüyorum. Yoksa beğendiğim bir yapı türü değil ve bir sürü hatası var. Bunları da kusursuz yapılmış gibi düşünmeyin, aynı problemler bunlarda da var, bunların da betonu olması gerekenin altında. Bunların da demirleri olması gerektiği gibi yapılmamış ama sistem gereği her tarafı betonarme duvar olduğu için bunlar depremi ayakta atlatılabilir. Sonuç olarak, saha gözlem sonuçları İstanbul'a geçmeden evvel iki büyük deprem yaşadık. Çok büyük bir hasar gördük, ikinci notum tamamen benim gözlemim. Ama şöyle düşünün, 50 kişi bir ekip gidiyoruz, bir hafta sonra bir daha gidiyoruz. Her toplantıda bu soruyu soruyorum, size de soracağım. Ben bu depremden ve daha önceki hiçbir depremden yönetmelik kurallarına uygun yapılmış ve yıkılmış bir tek bina görmedim. Bütün depremlerden sonra sahada çok uzun süre kalıyorum, binlerce binayı inceliyorum. Ben ve arkadaşlarım bir tane bina görmedik. Bu tür çok sayıda toplantıya da katılıyorum, hocamızla beraber katılıyoruz. Gördünüz mü, gördüm diyen çıkmadı. Size de soruyorum, gören varsa çıksın, bir kişi dedi, fotoğraflarını göndermesini istedim ama o fotoğraflar gelmedi. Dolayısıyla size de soruyorum, mesela yönetmeliğe uygun yapılan ve yıkılan bir bina var mı?

Şimdi bu neyi getiriyor bize? Her alanda yapılması gereken şeyler var, ona bir şey söylemiyorum. Harita değişir, faylarla ilgili daha çok çalışma yapılır, deprem bina yönetmeliği değişir falan filan ama biz bir kere olanı doğru uygulasak zaten bu kayıpları azaltacağız, bu mesajı vermek istiyorum. Çünkü insan her şey yanlış dediği zaman bütün binalar böyleymiş gibi bir algının da oluşma riski var. Yapılan yıkılan bütün binalarda çok ciddi hatalar vardı. Şimdi ne oldu? Çelik yapalım, izolatör takalım, bilmem ne yapalım, aynı kafa izolatör taksın, aynı kafa çelik yapı yapsın. Şimdi betonarme yapı, bir sürü kusuru örtebilen, birbirleriyle yardımlaşma olasılığı yüksek olan bir yapı türüdür, hata affeder. Zannediyor musunuz ki yıkılmayanlar kurallara uygun, %1'i bile değil. Yani o her şeye rağmen, kusurlarına rağmen ayakta kalan yapılar.... Hiçbir yapının hiçbir yapıya göre ilave bir deprem güvenliği yok, üzülerek söylüyorum. Böyle derneklerin başkanları falan çıkıyor, diyor ki "Çelik yapılar 8 kat daha dayanıklı." Ondandı köy yapıları 5 milyon maliyetle çelik yapılıyor. Kerpiç bile yapsan, doğru yapsan ayakta duracak, üstelik onun 4'te 1'i maliyetle. 99'dan beri söylüyoruz, mevcut binaların deprem performansının iyileştirilmesi ve yenilerin güvenli yapılması için bir çaba sarf etmemiz gerek. Etik mi olur, denetim mi olur, ceza mı olur, bilmiyorum. Birçok önemli şey ihmal edilen depremden sonra pek çok bina sadece mimari kusurlar sebebiyle kullanılamaz hale geldi. Sadece duvarının, bacasının, merdivenin yıkılması.... Mimaride de biz artık deprem ülkesinde yaşadığımızı bilerek

hareket etmeliyiz, kaplamayı, duvarı ona göre yapmamız gerekiyor. Hastaneler, okullar dahil; hastaneler depremden hemen kullanılacak yapılar, okullar barınma için kullanılabilecek yapılar. Bunların hepsi sadece duvar hasarları sebebiyle ciddi bir hasar olmasına rağmen depremden sonra kullanılmadı, çadırda hizmet verdi bölgedeki bütün hastaneler. İstanbul'a gelirse, bu Türkiye için deprem yönetmeliklerini, depremleri ve yapı stok artışını gösteriyor. Yine buna inanmak istiyorum, o bölgede yeni yapılarda da hasar gördük ama, hani şöyle bir kabulümüz olabilir diye ümit ediyorum, o bölgede daha denetimsiz yapıldı yapılar, uzak yer işte, daha gözden uzak... Ama İstanbul'da ümit ediyorum, 2000 sonrası yapılan İstanbul ve batıda diyelim, daha iyidir diye ümit ediyorum. Bu ümit ile daha kurallı organizasyon yapılmıştır diye bekliyorum, öyle olmadığını biliyorum ama ümidim böyle, risk daha çok 2000 öncesi yapılarda. Çok sağlam binamız var, peki, yeni bir yaklaşımda mevcut İstanbul Büyükşehir Belediyesi bunu yapıyor ama çok ağır yapıyor. Duruyor mu, yapıyor mu onu da bilmiyorum ama şu anda biz depreme dayanıklı mıyız demek istiyorum.

2000 öncesi yapılara bakarsak, elimizde resmi dokümanlar var. İstanbul'daki 2000 öncesi binaların belki %95'i güvensiz çıkacak. Şimdi bu %95'i yıkılmayacak binaların. Ve biz bu yüzde 95'in sorununu çözmeye çalışıyoruz. Kötümser olmak istemiyorum ama mümkün değil. Bu böyle alınıyor çünkü Deprem Yönetmeliği'ne göre can güvenliği sağlanmıyorsa binayı yık, yap veya güçlendir... Veya bina, riskli bina tespit esaslarına göre riskliyse, yık, yap, güçlendir. Rakamlar gelecek birazdan, problemin büyüklüğü de ortaya çıkacak. O yüzden yine hoca bahsetti, önce bir kere şehrin riskli bölgelerine bakmamız lazım, nereler olduğu belli. İstanbul'da hoca hemen söylüyor zaten, Avrupa yakasının güneyi, çeşitli yerler zaten belli, deprem tehlikesi var. Belediyenin uyguladığı yöntemin detaylarına girmeyeceğim, çoğu yer bilimci gibi anladığım kademeli bir çalışma yapıyor. Normal yönetmelik şunu söylüyor: "Benim tasarım depremin budur, burada sen kontrol et." Tamam, kontrol zaten değil şu an belediyenin de uyguladığı. 'PERA yöntemi' diyoruz biz buna. Tasarım depremini %1'inden başlayarak, deprem kuvveti %2, %3, %5 artırılıyor. Nerede yapı güvenli değilse orada duruyor. Diyor ki, bu binanın deprem güvenliği %38, bununki %88. İkisi de yetersiz, birinki %8 ile %198. İkisi de yetersiz ama hangisine önce bakmak lazım? Yüzde 8'ine bakılması lazım ancak bunu sağlayacak böyle bir resmi doküman ve resmi yaklaşım yok şu an ülkemizde. İBB bunu bir şekilde yapmaya çalışıyor. Bu çalışmanın sonucunda zaten 25 bin kadar bina incelendi. Çoğu da birkaç senede incelendi, 300 bina ayakta zor duruyor, yani depremi en ufak bir şekilde bile karşılayamayacaklar. Onlarla ilgili müdahaleler, çalışmalar yapılıyor. Dedğim gibi, yöntemin detayına girmeyeceğim ama şöyle, deprem güvenliği yetersiz olan 2000 öncesi stokumuza bakarsak, Türkiye'de de İstanbul'da da deprem güven oranı 100'ün altında, ne yapacağız? Deprem güven oranı %25'in altındaysa çok riskli. Artık buralarda can kaybı riski var. 50 üstü olanlardan 100 bin binadan bir bina belki hasar görebilir ama öbüründe 1000 binadan belki 300 bina hasar görecektir, yıkılacaktır. Bunları belirleyelim, bunlara öncelikle müdahale edelim. Çünkü ölümler, ekonomik kayıplar, çevresel kayıplar burada olacak. Yöntemin deprem bölgesinde uygulanan bazı binalardaki sonuçları var. Yani bu depremden evvel uygulanmış, depremden sonra binalar nasıl çıkmış? İşte 28-36 olan iki bina çökmüş. Böyle çok sayıda bina var örnek olarak burada. İşte 60'lar orta hasarlı, 90-95'ler az hasarlı, 100 ve civarı olanlar zaten hasarsız atlatmış depremi. Başka bir çalışma, yine bu daha önceki depremler, Afyon, Bingöl ve İzmir depreminden. Toplam 40 bina, kırmızılar yıkılanlar, sarılar orta hasar görenler. Yeşil gibi olanlar az hasarlı, maviler de hasarsız. Bunlarla yine bu hızlı tarama yönteminde uyguladığımız, aldığımız puanlara baktığınız zaman puanı 40 ve altı olanların ağır hasar aldığını, siyah bir tane nokta var yıkılan onun puanının da 20'nin de altında olduğunu görüyoruz. Yani makul bir korelasyon var. İstanbul'da ne yapıldı, iki farklı depreme göre bu işler yapıldı. Bu arada bizim bir resmi, tabii, deprem tehlike haritamız

var. Bir de deterministik, probabilistik Kandilli Rasathanesi'nin yaptığı deprem tehlikesi var. Hangisi olacak bilmiyoruz, umarım sağdaki deprem olur ama soldaki deprem de olabilir. Burada tehlike o kadar büyük ki, biz sağdakine göre hazırlarsak kayıpları azaltabiliriz, soldaki tabii işi zorlaştırır. İncelenen binalar bahsettiğim hızlı tarama yöntemiyle... Bu arada, ne kadar detaylı inceleme yaparsanız yapın, ne kadar hızlı tarama yaparsanız yapın, her zaman belirsizlik vardır. Türkiye'deki yapı belli. Bir yeri Ahmet Usta yapıyor, diğer yeri Mehmet Usta. Ahmet'in olduğu yerler iyi olabilir, Mehmet'in yaptığı yerler çok kötü olabilir. Yapılan en detaylı incelemelerde bile bu böyledir. İncelemede bile, sizin binanız depreme dayanıklı değil veya dayanıklı dediği inceleme bile belli bir olasılıkla başka türlü sonuç verebilir. Detaya girmeyeceğim zaman açısından, çeşitli yapısal zemin deprenselliği, yapı karakteri hepsi burada dikkate alınmış; durum, malzeme özellikleri... Ama tabii bu çalışmayı yapmak bile çok zahmetli ve belli bir bütçesi var. Bana göre Türkiye'nin buna ayrılacak bütçesi yok değil ama ayrılamıyor. Oysa hızlı inceleme bile yapılabilir. Hızlı inceleme, oradaki detaylı incelemenin %1'i falan maliyette. Bir binayı detaylı incelediğiniz zaman, atıyorum 100 birimse, böyle hızlı incelediğiniz zaman 1 birim. Şu anda belediyenin yapmış olduğu çalışma, depremden sonra bildiğim kadarıyla ciddi bir talep vardı, ama hocanın dediği gibi unutuldu. Muhtemelen şimdi, hem belediye tahmin ediyorum o kadar önemsemiyor hem de vatandaş. Dolayısıyla pek ilerlemiyor diye biliyorum, umut ediyorum yanılıyorum. Yapılan çalışmalardan çeşitli parametrelere bağlı olarak çıkan sonuçlarda 2000 öncesi bina edilen sayısı 580 bin bina. Riski çok yüksek bina sayısı, kötü deprem düşürsek, yaklaşık 230 bine, %40'ına karşılık geliyor. İyi deprem olursa bu oran yaklaşık 110 bin bina. Yüksek riskleri söylemiyorum, çok yüksek riskleri söylüyorum. Yani deprem güvenliği %25 ve altında olan binalar... Bunlar, mahalle mahalle elde edilmiş durumda. A sınıfı binalara bakarsanız renk koyulaştıkça oran artıyor, o mahalledeki o sınıfa giren bina oranı artıyor. Tabii yine senaryo depremi için durum farklı, tasarımı depremi için farklı. Durum kötü, hepimizin bildiği gibi, biraz daha net olarak gösterilmiş hâli... Peki, ne yapacağız, ne yapabiliriz? Şimdi güçlendirme diye bir alternatifimiz var. Kimsenin inanmadığı sunumun sonunda bir tane video göstereceğim, sadece kimsenin telaffuz bile etmediği ama pek çok sebeple, aslında ekonomik sebeplerle, başta çevresel sebepler ve zamansal sebeplerle İstanbul ne zaman deprem yaşayacak bilmiyoruz. Bu kadar binayı yıkıp yeniden inşa etmekle güçlendirmek arasında ciddi bir fark var. Binanız çok küçük değilse veya çok kötü durumda değilse, yani sola çok yakın değilseniz, aşağı yukarı güçlendirme maliyetiniz işte %30'la %20'ler arasındadır. Buradan hareketle, şimdi de ekonomik tarafını ortaya koymaya çalışacağız. Deprem sonrası ikincil maliyetler, zamana bağlı maliyet artışı, işletme kayıpları vesaire hepsi OECD verilerinden yaklaşık olarak alınarak ve deprem sonrası onların ihtiyacı da dikkate alınarak hesaplanıyor. Çünkü depreme dayanıklı yapı da depremden sonra onlara ihtiyaç olacak. Depreme dayanıklı bir yapı, depremden sonra hasar görmeyecek anlamına gelmeyecek, ciddi hasar görebilir. Umarım onarımla bu işi halledebiliriz. Çünkü hem maliyet hem zaman hem de ekonomik açıdan bu çok kritik olacak bizim için. Maraş depremlerinde şuna baktık: Evet, başta şunu söyledim, yani olması gereken %100 ama %90 olan bina büyük ihtimalle yıkılmayacak, %80'de, %70'de yıkılacak. Hangisi yıkılmış ve hangisi can kaybına neden olmuş diye baktığımız zaman Maraş depremlerinde deprem güvenliği oranı %6 ve altında olan binaların can kaybına neden olduğunu gördük. Buralarda bina başına can kaybı 3.36. Bunun bir karşılığı yok ama literatürde çalışmalar var, mali karşılaştırmalar bunu koyabilmek için... Orada da işte daha önce Türkiye için önerilen bir rakam var. Önemli değil, bunu 4 kat söyleyen de var, 8 kat söyleyen de. Eğer hiçbir şey yapmazsak, can kayıpları, yapısal kayıplar vesaire hepsi dahil olmak üzere bakarsanız, eğer deprem güvenlik oranı sadece %20 olan binalara müdahale edersem, o kayıplar 550'den 150'ye düşüyor. Bu sadece en kötü yapılarda ilerledikçe tabii. Bu grafiğin söylediği bir diğer şey, nasıl müdahale edersem maliyetler

ne olur? Güçlendirmek ve yeniden yapmaya göre daha ekonomik bir çözüm bulmamız mümkün ama her durumda ne yaparsak yapalım, en kötü yapılardan başlayarak yapılara müdahale edersek maliyeti ciddi anlamda azaltıyoruz. Biraz zaman açısından geçiyorum, bitirmek zorundayım. Burada ne yaparsak maliyetler ne olur görüyorsunuz, tasarım depremi ve senaryo depremi için renk koyulaştıkça maliyet artıyor. Hiçbir şey yapmazsak maliyetler bu kadar koyu diyelim, yani yüksek. Hepsini yenilersek deprem altında olan binalar için, yönetmeliğe göre olan bütün binalar için maliyet azalıyor ama yine yüksek. Eminim içimizde güçlendirmeye inananlar vardır. Bir video göstereceğim, bu dünyada yapılmış en büyük test olabilir. Aynı anda iki test var, esprili bir hikayesi de var. Onu da anlatmaya çalışacağım. Aynı anda yapılan bina testi, 2017 doktora projesi kapsamında güçlendirmiş bir yöntem. Her iki binayı da inceleyin. Daha güncel olduğu için aşağı yukarı 3 yer değiştirme yaptığı zaman soldaki bina, ağır çekimde göreceksiniz, yıkılıyor. Yerleşme kesişi yok. Giriş kısmında ama yıkılmıyor, yerleşme yüksek. Mekaniksel olarak niye yıkıldığını biraz sonra göreceksiniz. Soldaki kolona bakın, soldaki kolonun ucuna bakın, 30 saniyelik aralıklı şu anda sağa doğruyuz. B kolonun artması yeterli olmadığı için tutamıyor, kolonu kırıyor, halk arasında. Şimdi en son bakalım, biz en yakın çatlağa bakalım, çatlak oldu. Demirler yeterli olsaydı çatlağın açılmasını engelleyebilirdi ama solda demir olmadığı için, ki mevcut yapılara göre iyi bir durumda, söylediğim gibi bu 3 santim yer değiştirmede yıkılıyor. Sağdaki ne yaptı? Sağdaki ise 45 santim yer değiştirmeye gitti ve yıkılmadı. 3 santim ile 45 santim... 15 kat daha büyük yerleşmeye gitti ve ayakta kaldı. Ve sonra biz bunu yıkamadık, yani çünkü 45 santim stokumuz vardı. Hatta öğrenciler “Hocam yıkamazsak?” diyorlar, çocuklar 45 santim strok var, 45 santim gitmiş. Düşünsenize, sadece en alt taraftan %155, çok büyük bir oran bizim için. Yönetim kitabının limiti %2’dir, çeşitli tasarımlar için. Yıkamadık, sonra iki iş makinesiyle iki taraftan geldik, binaya vurduk, binalar hâlâ orada. Bu arada, Yalova’da Türkiye Arama Kurtarma Birlikleri Federasyonu, bunları bu enkazları eğitim amaçlı olarak hâlâ kullanmakta. Yalova’dan Çınarcık’a doğru dönerken, başkan izin verirse bir dakikalık komik hikayesini anlatayım. Deney ile ilgili neden üçe bölündük, şimdi biz normalde bir hayli tecrübemiz var. Yani çok depremden, 99 depreminden önceden beri neredeyse bu işleri yapıyoruz. Bir anekdot, test günü konusu, testi yıkmak ne demek, yani deney kontrolü, ölçü falan yaparken hayatımızda bu kadarını yapmadık. Yani aynı anda yapmadık. Neyse, vali dedi ki “Ben de görmek istiyorum.” Şimdi normalde günler sürecektir bir deney, vali gelip orada duramaz, 15 dakika var, 15 dakika ne yapacaksınız yapın. Hayal edebiliyorsunuz, acaba hangisi yıkılacak, güçlendirdik, yıkılabilir... Sonuçta onu yapan biziz. Tabii teorik olarak güçlendirmeyle çok daha dayanıklı olacağını biliyoruz ama belli mi olur? Yani o da yıkılabilir. Neyse, bir büyük heyecan, son noktaya kadar getirdik. Bu arada, 3 santimde yıkıldı ya bina, 2.7 santim altından gezyorduk, yani çatlaklara falan bakıyorduk. İşte ondan sonra 3’te durduk, tamam belli artık gidecek dedik. O gün bıraktık, ertesi gün haber verdik. “Bu haline gelsin, biz tamam yıkacağız” diye, o gece tabii bütün ekip alarmda. Çok ciddi bir şey bu, iki tane bina yapmak, güçlendirmek, esasını yapmak falan, analitik hesaplar... Neyse ki olmadı, ertesi gün vali geldi, 7 dakikada bina yıkıldı. Biz de o anlamda tabii bir hayli rahatlamış olduk. Son şey, aslında mesaj belli zaten de bundan sonra yapacağımız işleri düzgün yapmamız gerekiyor, yapılmadığını gördük. Hiçbirinde kurallara uyulmadığını gördük, mevcutları da bir an evvel, en büyük riskten başlayarak düzeltmemiz lazım. 99’da biz kaynağımızı harcadık, deprem oldu ama o can kaybına sebep olmayacak. Öbürlerini bulmamız lazım, bu binaları yenilerken güçlendirmenin bir opsiyon olduğunu da kafamızın bir köşesinde tutmamız lazım. Tek çözüm yıkıp yapmak değil, bu kültürel açıdan, çevresel açıdan, mimari vesaire açısından hepsi için ciddi bir alternatif. O yüzden düşünmemiz lazım diyerek ben konuşmamı bitiriyorum.

Soru:

Alper hocaya sormak istiyorum. “Deprem olunca ancak vatandaşlar hatırlıyor ve ilgi gösteriyorlar” dedi. Bence bir sebebi de şu, bir vatandaş olarak, bir mühendis olarak söylüyorum, depremle ilgili veriye net ulaşamıyoruz. Örneğin, İmamoğlu geçen gün bir tweet ile bir mesaj paylaştı, “İstanbul üç boyutlu kent modeli” diye. Milyonlarca etkileşim aldı ve oradaki sadece hava fotoğraflarından oluşturulmuş bir kent modeliydi. Halbuki şu sorum Şu Alper Hoca’ya. Hem mikro bölgelendirme çalışmaları var hem binalarda hızlı tespitler yapılmış hem Boğaziçi’nin raporu var hem de birçok veri var. Bunları bölge bazında bazen yayınlıyor. Peki, mesela biz bir harita yayınlatalım, bu haritada binaların ya yakın çevrelerinin ya da bina olmasa bile sensasyon olmasın diye bölgesel olarak altında bina teması da olan bir harita olsun, binanın ne kadar etkili olduğunu vatandaşı bilinçlendirmek için kullanalım. Yani ben mesela deprem bilimci değilim ama en azından merak ediyorum, ne kadar etkili olabilir diye. Açık kaynaklardan da belediyenin kaynaklarından bakmak istiyorum. Fakat sadece rapor olarak ulaşabiliyorum. Raporlar da çok kalın ve bölgesel. Sizce böyle bir şey yapılabilir mi?

İkinci sorum da şu, mesela yine İstanbul Büyükşehir Belediyesi etkilenecek az riskli alanları, riskli alanları ve yüksek risk alanları İstanbul için paylaştı. Her ne kadar hoca “Avrupa’da fark olacak, Anadolu tarafı az böldü” dese de işleri böyle olan yerleşim alanı az. Onun dışında zaten hedef söylediğimizi yapmaya çalışmak. Şu anda 2019’da en son yayımlanan raporda söylediğiniz gibi mahalle mahalle bina bazında olmayan risk durumu var. Dolayısıyla mahalle bazında bir fikrimiz var. Buna ulaşabiliyorsunuz İBB’nin internet sayfalarında ama bu alansal, yani bina bazına değil. Şimdi bina bazında bu çalışma yapıldı, 2021’de başladı yanlış hatırlamıyorsam ve bu inceleme yapılırken belediyenin ekiplerinin gittiği her 4 binadan sadece birisi bu incelemeyi kabul etti. İnsanımız da bunu aslında biliyor da bilmek istemiyor, depremden sonra büyük bir talep patladı. Bu arada belediyeye ekipleri çok küçükmüş, ilgisizlikten ve şundan bundan, 150.000 kişi incelemek istedi. Tabii ki İBB tekrar bu ekibi oluşturamadı. Bildiğim kadarıyla o çalışmaya çalışıyor ama 70.000 bina dediler, sonra 56.000... Yani hem vatandaşın sizin dediğiniz gibi bir talep yok aslında hem de buna pek fazla önem verilmiyor. Yoksa elimizde özellikle İstanbul için hem yeterli mikro bölgeleme çalışması var hem farklı deprem senaryoları için hangisinin olacağını hiçbirimiz bilmiyoruz ama en kötü binalar aynı, hangi deprem senaryosunu alırsanız alın. En kötü bütçe belli, hoca söyledi, biz buna ne kadar bütçe verebiliriz belli diye. En kötüsünden başlarız, 3 puandan başlarız, 2 puandan başlarız, 1’den başlarız, başlandı aslında. Yani sırayla zor duruyor böyle bir çalışma. Bildiğim kadarıyla herkesle paylaşılmıyor bina bazlı olan ama bina sahiplerine bildiriliyor doğal olarak. Yan komşuya sizin binayla ilgili bilgi vermiyor. Ama zor bir problem olduğunu bu rakamlar gösteriyor. Tabii ki risk var. İşte bu çalışmada aslında onlar mahalle mahalle var. İlk anlattığım 25.000 bina, her ilçeden en az o ilçedeki bina sayısının %5’ini içeriyor, oradan çıkar ekstrapolasyon bölgesel. Teşekkür ederim.

Alper İlki

Tabii sorunuzun cevabı çok uzun. Benim bu konuda aslında söylemek istediğim, mesela ilk temel bana göre 80 sonrası anayasa. Elbette ki sorunlu ama siyasi partiler yasası başlamanız gereken ilk noktalardan birisi. Kemal Kılıçdaroğlu çok saygı duyduğum bir insan ama ben şunu gördüm, o seçimi kaybetmeyebilirdi. Daha önce, yani CHP içindeki son kazandığı seçimde bütün yasa ona o kadar yetki veriyor ki DG açısından birçok manevra var kullanabileceği. Nitekim başka partilerde başka liderler geçmişte bunu denedi. İyi Parti o yüzden kuruldu. Yani 12 Eylül sonrası öyle bir yasa ki genel merkeze çok fazla yetki veriyor. Genel merkez delegeyi seçiyor, beğenmediği delegeyi üyelikten bile atabiliyor ve aslında toplum üstü, toplumun denetleyemediği siyasi elitler bizi, partileri ve ülkeyi yönetiyor. Şimdi denetim mekanizmaları tamamen devreden çıkmış. Yani o anlamda sadece

siyasi partiler yasası değil tabii, sendika yasası, toplu toplu gösteri yasası... Bunlar hep bir ölçüde protestodur. Küçük bir azınlık da olsa var olan politikarlardan rahatsız olduğunu gösteren bir protestodur. Çoğunluk zaten buna karşı çıkarsa seçimde sizi gönderir ama demokrasi de sadece seçimden seçime oy kullanmak değildir. Biz buna dönüşmüş durumdayız. Bunun değiştirmemiz kolay değil, onu da söylemek lazım. Çünkü bunu parlamento değiştirecek, orası da bir ölçüde bizi yöneten siyasi elitlerin kontrolünde. Yani bu anlamda epey zor durumdayız. Ben geçmişteki Avrupa Birliği üyeliğini bu açıdan ele alıyorum. Yani Avrupa Birliğine doğru giden yolun her bir bölümü aslında bir reform. Hem ekonomik hem siyasi kurumların reformu. Daha da uzatabilirim ama burada bırakayım, teşekkür ederim.

Soru:

Bütün sunumlar değerliydi ve çok da soru geleceğine eminim, diğer hocalarımıza da teşekkürler. Ben kentsel dönüşüm projeleri yapmış bir arkadaş olarak bakanlıkta ve belediyelerle bu konuda çalışmış bir harita mühendisiyim. Özellikle fon konusu ve işin bütçe ya da yapım maliyetlerini karşılamaya dönük vatandaşa çare olacak projelere ihtiyaç var. Bizim kentsel dönüşüm projelerinde devletin 6306 ve diğer yeni çıkan yasayla uygulamaya çalıştığı şey, dayanıklılık testlerinin çok bir önemi olmadan aslında oranın konumuna, orada yapılacak yeni inşaata, oluşacak yeni ranta birilerini ortak etmek, vatandaşın mülkiyetine, oturduğu konuta çökmek. İnsanlara cebinden para çıkmadan oturduğu konutu yenileme hayali sunarak aslında mevcut mülkiyetinin bir kısmını onlardan çalmanın yolları. Dolayısıyla Naci Hocanın belirttiği, vatandaşın kendi konutunu kendisinin bir yere müracaat ederek yaptırabilmesinin yolları, yani 20 yıl, 30 yıl vadeli bir finans modeli, bu yolun çok görünür olması, herkes için ulaşılabilir olması ve bu konunun çok çalışılması gerekiyor. Bu konuda belediyeyle veya finans kuruluşlarıyla yapılmış çalışma var mı, işin en önemli kısmı bu. Vatandaşın kendi başvurusuyla kendi müteahhidini bulup sadece parayı borçlanarak dönüşüm yaptırma olanaklarını görmesi çok değerli diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Alper İlki

Şimdi öyle bir örnek var, Kiptaş örneği. Yani İstanbul Büyükşehir Belediyesi, özellikle Kiptaş'a müracaatla evleri deprem dirençli hâle getirmeyi çok kolaylaştırdı. Yani apartmanda oturanların çoğunluğu "Biz evimizin deprem dirençli olmadığını düşünüyoruz ve deprem dirençli yapmak istiyoruz" dediği zaman, Kiptaş oraya bir hafta, 15 gün içerisinde elemanlarını gönderiyor, binayı inceliyor, gerekli incelemeleri yaptıktan sonra onlara bir teklif sunuyor. O binada dairenin 100 metrekaresi varsa belki 90, 85 metre kareye düşüreceğini, oradaki o metrekare farkını da binanın masrafları olarak uygulayacağını, yani binanın, dairenin yenilenmek istendiği takdirde, sadece maliyetine yapılacağını söylüyor, kâr amacı gütmeyen. Çok sayıda da müracaat var. Yani şu anda Kiptaş başa çıkamıyor, yetişemiyor. Sayın belediye başkanı hükümete, yeni bakana birlikte çalışalım, bizim böyle bir Kiptaş örneğimiz var, güçlerimizi birleştirelim, siz de destek olun dediğinde nasıl sonuç aldı bilmiyorum ama o şekilde yürütülmeye çalışılıyor. Ben, yanlış da olabilir, ama Türkiye'de deprem odaklı bir kentsel dönüşümün yapıldığına inanmıyorum. Yararlı mıdır, yararlı olabilir. Yani ne yaparsanız çok kötü niyetli olmadıkça yararlı olabilir ama bugün bizim yaptığımız kentsel dönüşümde hem halkın kendisi, yani mal sahibi, hem de müteahhit oturup pazarlık yapıyorlar daha fazla rant elde etmek için. Yani deprem bir bahane oluyor. Yoksa binanın deprem dirençli olup olması değil mesele, daha önce de dediğim gibi. Yani bütün gücü, ağırlığı, kafayı, dikkati sadece binaya veren bir kentsel dönüşüm olur mu? Saçma bir şey, olmaz yani. Onun için hükümetin, belediyenin, halkın bir arada olacağı ama hükümetin şefkatli olacağı ve gerçekten milli ve uluslararası kaynağı, finansı, vatandaşın hizmetine sunacağı, adil bir sistemle bu işi başarabiliriz hocam. Ben belediyeye ya da herhangi bir yere başvurup benim yerimi yık yap değil, parasını istiyorum. Bana uzun vadede teknik

desteğini ver, ben yaptırırım, Kiptaş yapmasın, benim metrekarem 120'den 90'a düşmesin. Ben tamamının parasını ödeyeyim. Bir modeli olmalı, buna güçlendirme de dahil. Yani kredi işte, onu önerdik zaten biz. Öyle bir fon kurulup vatandaş eğer kendisi güçlendirecekse banka kredi vermeli, banka ondan ipotek, her türlü belgeyi almalı, o fonda uluslararası yatırıma sunulmalı devlet desteğiyle. Yani bankalar şimdi sizin istediğiniz krediyi makul şartlarda veriyorsa o dediğiniz model çalışır ama şu anda öyle bir şey yok, yani biliyorsunuz bankaların yanına bile gitmeniz mümkün değil. Yani devletin önce bankalara gerekli desteği vermesi, o parayı yurt dışından getirecek mekanizmayı oluşturması lazım.

Erdal Şahan

Hocamıza çok teşekkür ediyorum. Şimdi sözü Profesör Dr. Kamil Yılmaz hocamıza veriyorum. "Beklenen Marmara Depreminin Olası Ekonomik Etkileri"ni anlatacak. Süremiz uzadı, o yüzden kusura bakmayın. Hocam bitirinceye kadar devam edeceğiz.

Kamil Yılmaz

Öncelikle beni davet ettiğiniz için teşekkür ederim. Hocalarım oldukça kapsamlı sunumlar yaptılar, benim sunumum ekonomik etki üzerine olacak. Tabii yapı stoku üzerine Alper Hoca'nın yaptığı detaylı sunumu da ilgiyle izledim. O anlamda tabii Naci Hocamın konuşmasını, önceden de aynı oturumlarda bulunduğumuz için, bu detayları da takip edebiliyordum. Ama benim yapacağım sunum ağırlıklı olarak bir deprem bölgesinden başlayacak. Kahramanmaraş depremleri ve orası için yaptığım maliyet tahminine ilişkin çalışmayı kısaca özetleyeceğim. Ve tabii ki tahmin edersiniz ki İstanbul için bu maliyet tahminini yapmak, sizin Alper hocaların yaptığı gibi bütün yapıların sayımı, dökümü... Bizde o veriler yok. En azından Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın ve İBB'nin paylaştığı geçici veriler, yani tahmini veriler üzerinden, çok yaklaşık bazı tahminler üzerine yapmaya çalışacağım. O anlamda benim verdiğim rakamları kesin rakamlar olarak almak mümkün değil. Ama yaklaşık olarak almak ve hatta Kahramanmaraş depreminin maliyetiyle karşılaştırdığımızda çok daha büyük bir etki olup olmayacağını görmek açısından önemli. Bu slaytta doğrudan Kahramanmaraş depreminde etkilenen bölgeyi ve bölgenin ekonomideki etkisini görebiliyorsunuz. Burası daha sonra da karşılaştırılacak İstanbul ve diğerleriyle. Ama burada kesin olarak yaklaşık sıfır civarında bir gayri safi milli hasıla var. Bölgenin nüfusu da aslında İstanbul'un resmi nüfusundan çok aşağı değil. 14 milyon kişi yaşıyor, sanayideki yeri ise İstanbul'dan çok daha az. Gayri milli gelirdeki yeri de İstanbul'dan çok daha az. İhracat ve diğer alanlardaki yeri de çok daha az ekonomik olarak. İstanbul ve Marmara Bölgesi diye aldığımızda bunun katbekat üstünde bir rakam çıkacak. Ancak bu veriler birebir Alper Hoca'nın verdiği verilerle örtüşmüyor. Ama bu doğrudan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın hazırladığı veriler ve yine sizin verdiğiniz tanımlar burada var. 865 bağımsız birim yıkık, acil yıkılacak, ağır hasarlı, orta hasarlı kategorisine diyor. Bunun 685 bin konut olarak gözüktüyor ve toplam 5 milyon bağımsız birim var bölgede. Toplam sayılan rakamlar 1 milyon 700 bin açısından maliyet hesabını aldığımız zaman sizin verdiğiniz milyar rakamı çıkıyor yaklaşık. Bu 16 Mart 2023'te Bahçeşehir Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi'nin web sitesinde yayımlandı. 104.80 milyar dolar... Şimdi buradaki doğrudan stok etkisi 85-86 milyar dolar. Üst seviyeye bakıyorum çünkü çıkılan ihalelerde verilen rakamları kullandım. 100 metrekare binanın ve dairenin maliyeti doğrudan 1,6 milyonu mesela o günkü rakamlarla ancak onun dışında gayri safi milli hasıla üzerinde bir akım etkisi var. Çünkü bu bölgede üretim kaybı var aynı şekilde. Ortalama bir üretim kay-

bi 2,5 civarında, ele aldığımız turizm sektörü. Hem o bölgeyi hem de turizm, acil kurtarma, bunları da aldığımızda 19 milyar dolar bir etki var. Ve bunun yaklaşık 82 milyar dolarlık kısmı kamunun sırtında, geri kalan kısım özel sektörün kayıpları ve bir ölçüde de üretimdeki kayıplar. Ama özellikle kamunun üstlenmek durumunda kaldığı yıkım, hasar, enkaz kaldırma maliyeti 9,2 milyar dolar baktığımızda. Bunun nereden sağlanmasını yapıyoruz, Orta Vadeli Program Eylül 2023'te yayımlandı, orada da yıllık bazda 2, önümüzdeki 4 yılda ise 2,8 trilyona yakın bir harcama yapılacağı öngörülüyor depremle ilgili. Bunu ortalama dolar kurlarına bölüp aldığınız zaman toplamda 81.6 milyar dolar yapıyor, yani oradaki tahminim de bir ölçüde tutabilir. Ama şu anlama geliyor, yani kamunun aslında her yıl %3 üzerinde bir borçlanma gereksinimi var, bu önümüzdeki 3-4 yıllık dönemde hâlihazırda 3,5 civarında olan borçlanma gereksinimi bu yıl 6,4'e çıkıyor ve gelecek yıllarda aynı şekilde yükseliyor. Kamu borcu düşüktü deprem öncesi ve seçim öncesi dönemde, ama hem seçimin hem de depremin etkisiyle kamu borç stokumuz önümüzdeki dönemde daha hızlı yükseldi. Eğer geçmişteki ekonomi politikaları değişmemiş olsaydı bunun finansmanı açısından da çok çok ciddi sorunlarla karşılaşacaktık ancak ne gördük, Mehmet Şimşek yönetiminde ekonomide bir ölçüde doğru kararlar alınıyor. Ancak sermaye girişinde hâlâ sıkıntı var. Sermaye girişi çok gecikirse elbette kamunun borçlanmasının maliyeti daha da artacak. Bu da elbette bölgedeki ekonomi için zorlu bir süreci işaret ediyor.

Yapı yeniden yapılanma faaliyetlerini yavaşlatabilir bir ölçüde. Şimdi İstanbul'a gelelim, yaklaşık 16 milyon nüfus, yüz ölçümü 5,5 km²'dir. Nüfus yoğunluğu olarak aldığımızda 1000 km²'ye 910 kişi düşüyor. Bölgeye baktığımızda ise 140-130 kişi düşüyor. Çok büyük bir fark var İstanbul'da, çok daha sıkışmış mahallelerde yaşayan bir nüfustan bahsediyoruz. İstanbul'da yaklaşık 7 kat var bina başına. Marmara bölgesinde bu 6,2, bölgede ise bu 4 civarında. Türkiye ortalaması ise 5'tir. İstanbul'un payı %30 sanayide, %21 ihracatta, Marmara'yı dahil ettiğimizde %45'i geçiyor. Hem sanayideki hem de milli gelirdeki vergi gelirlerine baktığımızda vergi gelirlerinin %70'i Marmara bölgesinden gelmektedir. Tabii bu bütün hepsi etkilenecek anlamında değil. Ama Marmara Bölgesi, galiba Edirne'de depremden etkilenmesi en az olacak bölgeler dahil değil buna. Yine de oldukça yüksek rakamlardan bahsediyoruz ve Naci Hoca'nın söylediği gibi Türkiye ekonomisine diz çöktürme konusu doğrudan burayla ilişkilidir. Ama bunun da ötesinde, Kahramanmaraş depremi olduğunda yardımların en büyüğü nereden gitti? Marmara Bölgesi'nden gitti. Acaba bu bölgeye yardım nereden gelecek? Çünkü ekonominin yarısı bu bölgede, yani Türkiye'nin geri kalanı... Bir de şunu ele almamız gerekiyor, ikincil etkiler var, ileri ve geri bağlantılar, yani Marmara bölgesinde yapılan üretim doğrudan Anadolu'ya girdi ve son tüketime yönelik mamul olarak gidiyor. Bir de Anadolu'da üretilen girdilerin hammaddeleri ve son tüketime yönelik ürünlerin İstanbul'a gelip tüketilmesi var. Şimdi bu bölgede üretim yapılamazsa, en az 3 ay diyelim, buranın sağlayacağı girdileri elbette Anadolu anında sağlayamayacak ve üretimi de yavaşlamak durumunda kalacak. Belki de ithalata yönelmesi gerekecek, ama o da zaman alacak. Aynı şekilde de Anadolu'da üretimin en önemli destinasyonu İstanbul'a, o zaman Anadolu'da da ciddi bir ciro kaybı olacak. Ve onu da başka bir yere yönlendirmek çok daha maliyetli olacak, zaman alacak. O anlamda ikincil etkilerinin boyutunu hesaplamak bu çalışmada, yani benim burada yapacağım sunumda mümkün değil. Daha büyük çapta bir çalışma gerekiyor ve o da yapılacak diye düşünüyorum. Elimizde bilgi kaynağı olarak en azından Sanayi Bakanlığı'nın bazı mikro verileri var. İşyeri sayısına göre baktığımızda Türkiye'de bulunan 4,4 milyon civarındaki işyerinin yaklaşık %40'ından fazlası İstanbul'da. Özellikle toptan perakende ticaret, motorlu kara taşıtlarının onarımı, inşaat ve aynı şekilde imalat sanayi ve bu sektörlerdeki işyerleri ağırlıklı olarak bu bölgededir. Şimdi kullanabileceğimiz veri olarak baktığımızda Sayın Haseki'nin verdiği bazı rakamlar var. 6 milyon konutun 1,5 milyonu riskli, bunun 600 bini çok riskli ve acil yıkılması gereken anlamına gelmektedir. 1,5 milyon riski de bu doğrudan orta hasarlılar da dahil ederek alıyorum ben birim olarak. İBB'nin verdiği 207 bin bina hasar görecektir, bunların %95'i Avrupa yakasında ve Marmara kıyısında olan bölgelerde, yaklaşık 90 bin civarında binadan bahsediyor. Ve bak-

tiğımızda kesin yıkılacak 90 bin bina var. İBB'nin hazırladığı haritada bu çalışma daha devam ediyor gibi görünüyor, bu veriler güncellenecek. Ama burada gördüğümüz, en riskli bölgenin neresi olduğu açıkça belli. Ve bu bölgedeki ilçelerde ekonomik etkiye yönelik çalışmalar yapmak mümkün ama 207 bin bina burada ve bunların yaklaşık %30'u 1980 öncesi, %40'ı 2000 öncesi, yani %70'i 2000 öncesi bina diye düşündüğünüz zaman çok riskli. Alper Hoca'nın da bahsettiği iyi senaryo depremde bile yıkılma ihtimali çok yüksek çok sayıda bina var. Şimdi bu çerçevede ele aldığımızda ben rakamları bir ölçüde 540 bin olarak görüyorum ama 72 bin de ağır hasarlıyı eklediğimizde 1,22 milyon yıkılmış, acil yani depremde kesin yıkılacak, sonrasında acil yıkılacak, ağır hasarlı rakamına giriyor ve 258 bin de orta hasarlı. Hükümetin yaklaşımıyla onların da yeniden yapılması gerekecektir diye düşündüğümüz için 1,5 milyon bina var. Ve bu senaryo geri kalan 4,5 milyonun da az hasarlı ve hasarsız olarak devam edeceği varsayımı üzerine kurulu. Burada konut maliyetini aslında 100 bin dolar civarı almak en doğrusu. Ama ben 85 bin dolar aldım, orta hasarlı olanın yeniden güçlendirilmesi ve tamir edilmesi ise onun beşte biri. Az hasarlı da onun beşte biri olarak aldığı İstanbul'un milli gelirdeki payı Marmara'nın %5'i oluyor. Toplam üretim kaybı 12 hafta, bu 12 haftanın da bütün İstanbul'da olacağı aynı bütün üretim değil. Bunun yarısı 12 hafta kaybedilecek varsayımı ile ele alınabilir. Bu çerçevede hazırladığımda doğrudan etki yaklaşık 195 milyar dolar olarak görülüyor. Ama söylediğim gibi, resmi olmayan rakamlara göre benim elimdeki verilere dayalı hesaplamalar. Ve 195 milyar dolar bir stok etkisi yaratacak, altyapı tamamen bir oran olarak belirleniyor burada. Yani onu tahmin etmek çok daha zor ama bir ölçüde bölgedeki altyapı etkisinin bu bölgede de gerçekleşebileceği varsayımıyla. Dolaylı etki nedir, üretimdeki kayıp. İşte yaklaşık 3 aylık üretimin yarısı, acil kurtarma ve turizm gelir kaybı. Ki çok daha bölgede 65 milyar dolar ve toplam 260 milyar olarak çıkan bir rakamdan bahsediyoruz. Eğer orta hasarları da eklersek buna, onları yıkıp yeniden yapmayı eklersek, 290 milyar doların üstüne çıkan yaklaşık bir maliyetten bahsediyoruz. Bu tabii ki var olan bilgiler çerçevesinde benim verebileceğim bir rakam. Yani en üstünkörü şekilde söyleyebileceğimiz Marmara Depremi Kahramanmaraş Depremi'nin en az 3 katı bir maliyete yol açacak. Üstelik bu direkt etki, yani dolaylı ikincil etkileri göz önüne almıyoruz. İkincil etkileri görmek için baktığınız zaman Sanayi Bakanlığı'nda 'girişimci bilgi' diye bir veri var ve İstanbul ve 26 bölgenin bir ölçüde birbirlerine alım satımların buradan olduğunu gösteriyor. İstanbul merkezde yer alıyor ve daha çok alıcı konumunda. Bunun bir nedeni şirket merkezleri çoğunlukla İstanbul'da olduğu için bütün faturalar yazıldığı zaman sanki İstanbul'a gidiyormuş gibi gözüküyor. Bu durum veriyi biraz büyük gösterebilir ama yine de İstanbul'un merkezi konumunu değiştirmiyor. Yani bu ne demek? İstanbul'da üretim durduğu zaman dolaylı olarak Türkiye'nin geri kalanında üretimin yavaşlaması kaçınılmaz, ama o dolaylı etkiyi biz dâhil edemiyoruz.

Sunumumu bir bitirmek için size bir ölçüde genel ekonomik yaklaşımımızı siyasi ekonomi politikaları anlamında göstermek istiyorum. Burada Türkiye'de servetin kaynağı nedir diye soruyoruz. Resmi olarak bunu hesaplamak çok kolay değil. Yapılan bazı çalışmalarda dünyada servetin birçok ülkede servetin yüzdesi gayrimenkul tipinde tutulurken geri kalan yüzde finansal ve diğer türlü varlıklarda. Türkiye'de ise bu yüzde yaklaşık 75-80 aralığında bir yerde değişiyor, servetin bir ölçüde tutulma biçimi... Yani sizin bir servetiniz olduğu zaman bunun %30'a yakını, 25 ila 20'si bankalarda ya da tahvil, hisse senedi farklı türde varlıklarda. Türkiye'de ise geri kalan %75'i gayrimenkul ve doğrudan bina üzerinde. Şimdi bunu not alalım. Kırmızı çizgiye baktığımızda Türkiye'de tarım elverişli arazinin oranı toplam araziye, yani 783 bin kilometrekareye göre aldığımızda %31 iken 2003-2004 aralığında bu oran yaklaşık 23-31 civarında. 2020'ye geldiğimiz zaman ise %25,5. Yani yaklaşık olarak %5'lik bir kayıp var bu dönem zarfında. Bunu toplama aldığımızda çok büyük bir arazi tarımdan uzaklaşıyor. Diğer bir veriyi bununla birlikte göz önüne aldığımızda bu da yapı ruhsatlarına göre yapılan inşaatların toplam yüzölçümü veriyor. Burada ne görüyoruz? Aslında yaklaşık 50 ila 100 milyon metrekare civarındayken 2001 krizi öncesinde, krizle 50 milyon kilometrekarenin altına düşüyor. Ama 2001 son-

rasında yaklaşık 300 milyon metrekareye kadar, yani 6 kata kadar çıkan bir yıllık yapı ruhsatı izninden bahsediyoruz, inşaat faaliyetinin artısından bahsediyoruz.

Bu iki veriyi bir araya koyduğunuzda aslında hepsi değil ama tarımdan uzaklaşan arazinin, toprağın önemli bir kısmını biz ne yapıyoruz? Yeni imar planları geçiriyoruz, şehirlerimizi büyütüyoruz, köylerimize daha da genişleme imar alanı açıyoruz ve buralarda doğrudan inşaat faaliyetleriyle sürekli olarak yeni gayrimenkul yaratıyoruz. Bu elbette bir kaynak olarak doğru ama onları da ne yazık ki sağlam, dayanıklı, depreme dirençli şekilde yapmadığımız için daha da maliyeti artıyor. Sonuçta deprem olduğu zaman ve biz bu binaları altında kalan binlerce insanımızı kurtaramıyoruz. Bir de emlak vergisinin gayri safi yurtiçi hasıla oranına bakalım. OECD ortalaması %1 civarında, bizde ise bazı yıllar sıfıra inmiş, şu anda %1,2. Yani bizim 1 trilyon dolara yakın bir milli gelirimiz var ve biz bunun sadece 2 milyar dolar civarında bir emlak vergisi toplayabiliyor. Bu kadar ciddi boyutta bir emlağa yatırım yapılan bir ülkede, sadece bir ölçüde OECD ortalamalarına çıksak bile 10 milyar dolarlara çıksak, elbette ki daha da yüksek olacak. Ama biz aslında emlağa teşvik ediyoruz. Daha fazla emlağa teşvik ediyoruz ve bir ölçüde depreme karşı hazırlık içinde aslında emlağı bir kaynak olarak da görmüyoruz. Emlak, doğrudan emlak vergisi, depreme hazırlık içinde bir devlete kaynak yaratabilir, oysa uzun vadede baktığımızda bunu da o şekilde ele almıyoruz.

Tabii ki ben bir iktisatçıyım ve benim asıl alanım deprem değil, ama ne oldu? Bilim Akademisi'nde de böyle bir çalışması var Naci Hoca'nın yürüttüğü, deprem olduğu gün ben doğrudan hemen ertesinde ekonomi boyutunu hazırlarken gece gündüz Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın verilerini takip ederek bir ölçüde rapor yazdım. Çünkü biz iktisatçıların son kertede görevi, ülkemizde de var olan ekonomi politikalarını değerlendirmek, yol göstermek. Ama benim vurgulamak istediğim konu, aslında siyasete dirençli kurumlar kurabilmemiz, yani depreme dirençli şehirler inşa etmemizin yolu siyasete, siyasi elitlerin manipülasyona dirençli kurumlar kurabilmemiz, o yapıları çok güçlü yapabilmemizden geçiyor. Ancak bunlar sayesinde uzun vadede depreme bir ölçüde dirençli konutlar ve şehirler yapabiliriz.

Ama diğer tarafta işte enflasyon, enflasyonu düşürmekle övünen bir iktidar... Bugün geldiğimiz noktada enflasyonu tekrar iki haneli, üç haneli sayılara kadar çıkarıp şimdi tekrar kontrol etmekle övünecekler belki arkasından. Ama buna aslında sarı kart, kırmızı kart gösterebilmek, bizim siyasi sistemimizde başarısız liderlerin gitmesi, başarılı olacakların namzetleri siyasi platforma gelmesi beklenir. Bize ekonomik sıkıntılar yaratan siyasi elitlerin de görevlerini bu işi daha iyi yapacak kişilere devretmesi gerekir. Yani aslında baktığımızda, bizim siyasi kurumlarımızı öyle bir değiştirmemiz gerekiyor ki Merkez Bankası ve diğer ekonomik kurumların da bizim refahımıza en çok uyacak şekilde çalışmasını sağlayabilelim. Siyasi kurumlarımızı reforme etmemiz gerekiyor.

İstanbul Kent Sempozyumu - V

“Kent ve Demokrasi”

2. Gün (3 Aralık 2023 Pazar)

II. Oturum:

Afet Riskleri ve Kent Politikaları II

Saadet Nurullah Güleç, *Oturum Başkanı*
TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şube Başkanı

Utku Cihan
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanı

Zeynep Karamanlı
Çevre Mühendisleri Odası İstanbul Şube Sekreteri

Dr. Evrim Yavuz
Jeofizik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi

Murat Kapıkıran
TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şube YK Başkanı

Saadet Nurullah Güleç

Merhaba arkadaşlar, iyi bir oturum diliyorum. Oturum konuşmacılarımız İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanı Utku Cihan, Çevre Mühendisleri Odası İstanbul Şube Sekreteri Zeynep Karamanlı, Jeofizik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi'nden Dr. Evrim Yavuz, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şube Yönetim Kurulu Başkanı Murat Kapıkıran... Utku Bey, "Afetlere Dayanıklı Ulaşım Politikaları; Kahramanmaraş Depremi Deneyimi ile İstanbul'da Afet Lojistiğinin Planlanması" konusunda konuşma yapacak. Bildiğiniz gibi, deprem aşamasında lojistik çok önemli. Bunun oluşması ve yolların açılmış olması, önceden planlanması ve yapılan plana uyulması gerekiyor. Bu durumu İstanbul'da nasıl yapacağımız konusunda bize yollar gösterecek. Buyurun.

Utku Cihan

Merhaba herkese. Öncelikle davet için çok teşekkür ederim. Sempozyumda bulunmaktan dolayı çok gurur duyuyorum, çok teşekkür ederim. Ben İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Daire Başkanım. Geçtiğimiz hafta Hopa Belediye Başkan adayı olarak farklı bir yolculuğa çıktım. Fakat bu sempozyuma katılmaya daha önce karar vermiştik ve benim için burada sizlerle olmak çok değerli. O yüzden İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak Ulaşım Dairesi Başkanlığımızda gerçekleştirdiğimiz deprem lojistiği ve afet ulaşımı ile ilgili yaptığımız çalışmalarını burada sizlere aktaracağım. Devam eden çalışmalar zaten Ulaşım Dairesi ve İBB personeli tarafından takip edilip geliştirilmekte. Çalışmamızdaki önemli başlıkları hızlıca sizlere aktaracağım. Afet lojistik planının hazırlanması, acil ulaşım yollarının belirlenmesi, deprem anında kapanma ihtimali olan ulaşım yollarının belirlenmesi gibi 12 tane başlığımız bulunmakta, bunlara kısa kısa değineceğim. Tabii, hepimizin konuştuğu ve bugün de dün de konuşulan Kahramanmaraş depreminin hepimize öğrettiği bazı şeyler var. Buna biz biraz daha mesleki ve teknik açıdan bakmaya çalıştık ve İstanbul için olası bir deprem sonrasında nasıl önlemler alabiliriz, ne tür sorunlar yaşandı

lojistik ve ulaşım açısından, bunları değerlendirerek bazı öneriler geliştirmeye çalıştık. Hızlıca İstanbul için öneriler geliştirmeye çalıştık, ne tür sorunlar gördük... Tabii, deprem sonrasında hemen bölgeye gidip kendi gözlemlerimizi yapma fırsatımız oldu. Kahramanmaraş depreminde yolların kapanması ve ulaşımın sağlanamaması en acı tecrübemizdi.

Yollar gerek altyapısal olarak gerekse organizasyon eksiklerinden dolayı kapanmıştı. Dolayısıyla ulaşım ve lojistik anlamında en önemli sorunlardan biri bu oldu, bizim İstanbul için yapmamız gereken en önemli konulardan bir tanesi bu, acil ulaşım yollarının açık tutulmasını sağlamak. Sonrasında ihtiyaç malzemeleri tabii ki çok önemliydi, ihtiyaç malzemelerinin yetersizliği çok önemliydi.

Türkiye'den lojistik malzemeler iletmeye çalışıldı, bunun organizasyonu ile ilgili sorunlar vardı. Çokça medyada gördüğümüz, yaşadığımız sorunlar; yardım ekiplerinin özellikle alana ulaşamaması, sağlık personelinin alana ulaşamaması, zaman kayıplarının yaşanması gibi sorunlar vardı. Bunların hepsi ulaşım ve lojistik alanında yaşadığımız sorunlardı. Toplanma ve barınma alanlarının yetersizliği, bizim dikkatimizi en çeken en kritik hususlar olarak yer aldı.

Zaten üzerinde de konuşuyoruz, güvenlik problemleri kargaşa ve yağmalama gibi sorunlar yaşanmıştı. Depremlerin ilk yardım için gerekli personelin sağlanamadığına ilişkin bazı sorunlar vardı. Tabii insanların orada duş, tuvalet gibi ihtiyaçlarını giderecek alanları hızlıca hayata geçirmesi gerekiyordu. İlk etapta eksiklikler bunlar, elektrik şebekeleri zaten bir sorun, iletişim altyapısı anlamında çok büyük sorunlar yaşanmıştı. Depo sorumlularının sık sık yer değiştirmesi, operasyonel koordinasyonla ilgili bazı sorunlar yaşamıştık. İnternet bağlantısı ve hangi ihtiyaçlar var, hangi malzemelere ihtiyaç var; bizim bu anlamda ulaşım ve lojistik açısından aslında üzerinde durmamız gereken konular. Biz de çalışmamızda çıkardığımız derslerden yola çıkarak, sorunlara çözüm odaklı yaklaştık.

Ben şehir plancısıyım, Şehir Plancıları Odası'na mensubum. Planlama disiplini açısından da önce üst ölçekten ve bölge ölçeğinden başlayarak hiyerarşik olarak eylemleri İstanbul'da yaşanacak olan deprem için hazırlandık. Bölge ölçeğinden başlayarak ilçe ölçeğine kadar katman katman stratejilerimiz doğrultusunda acil eylem planlarımız hazırlandı.

Sadece bir sözel plan değil, bir model aynı zamanda; afet lojistiğine, ulaşımına ilişkin sayısal bir model kurma zorunluluğu var. Bu kısa vadede yapılabilecek bir şey değil ama orta vadede ve uzun vadede bir lojistik planın, afet lojistiği planının İstanbul'da bir an önce hayata geçirilmesi gerekiyor. Bununla ilgili çalışma adımları yürüyor. Bunlar tahliye yollarımız, İstanbul'daki ana akslar ve acil ulaşım yolları.

Tabii ki Marmara Depremi diye de isimlendiriyoruz, güneyde yaşanacak bir depremle beraber aslında bizim daha çok bu anlamda lojistik ve tahliye açısından kullanacağımız kuzey aksının değerlendirilmesi çok önemli. Yani insanların deprem sonrasında güneyden kuzeye hareket etmesi ve lojistiğin tam tersi şekilde kuzeyden güneye doğru hareket etmesi ilkesi, bizim ana stratejilerimizden bir tanesi. Tabii ki bu senaryoları biz yapmıyoruz, uzmanların yaptığı senaryolardan bazılarını tercih ederek bu çalışmalarını yürüttük. Mevcut karayollarının yanı sıra metro hatlarının da bir süre daha kullanılabilir olduğu, lojistik ve ulaşım açısından deprem sonrasında kullanılabilir olacağına yönelik de olanakları yine bu plan içerisinde değerlendirdik. Orada sığınma alanları, toplanma alanları, lojistik anlamda hareket ve ulaşım anlamında da yine aynı şekilde plan içerisinde raylı sistemi değerlendirdik. Raylı sistem istasyonlarını ve hatlarını plan içerisinde değerlendirdik. Bu hatları, ulaşım bağlantıları açısından ve bunlarla ilişkili barınma alanlarını tekrar gözden geçirdik. Birinci derece lojistik merkezleri dediğimiz, özellikle Kuzey Marmara karayolunda bulunan 4 tane lojistik ana merkezimiz var. Bunların ayrıntılarını birazdan anlatacağım. İkinci derece lojistik aktarma merkezi dediğimiz aktarma merkezleri, hemen onun altında hiyerarşik olarak bir çalışma yürütecek organizasyon içerisinde yer alan lojistik merkezleri. Bunlar 3. derece lojistik merkezleri dediğimiz, biraz daha alt ölçekte, ilçe düzeyindeki lojistik merkezlerdir.

Biraz önce bahsettiğim gibi tahliye koridorları, kuzeye doğru tahliye koridorlarının olması, deprem yardım koridorlarının da ilk etapta kuzeyde, yurt dışından ya da Karadeniz'e kıyısı olan şehirlerden gelecek lojistik desteklerin kuzeyde belirlenecek alanlardan içeriye doğru alınması, sonra bizim karayolu ve raylı sistem ağıımıza da deplase edilmesi, entegre edilmesi söz konusu. Sonrasında da ilk etkiden sonra yine güneydeki deniz yolunun tahliye ve lojistik için kullanılması üzerine bir eylem planı şu anda devam ediyor. Bunun parçalarını hızlıca kısaca anlatacağım.

İstanbul'da yaşayanlarımız biliyor, İstanbul'da acil ulaşım yollarımız var: birinci derece, ikinci derece ve üçüncü derece acil ulaşım yolları. Bunlar daha önceden belirlenmiş ama belirlenme kriterlerine ilişkin bazı sorunlarımız var. Birinci derece acil ulaşım yollarının özellikle parçacıl olmaması gerekiyor, hareketin devam ediyor olması gerekiyor, ama böyle belirlenmemiştir. İlçelere sorulmuştu, ilçeler ne gönderdiyse o birinci derece acil ulaşım yolu olarak belirlenmişti. Dolayısıyla doğru niteliklerde ulaşım yolları değildi bunlar. Bunları tekrar gözden geçirdik. Bir sayısal model üzerinden İstanbul Teknik Üniversitesi'nden hocalarımızla birlikte bir çalışma yürüttük. Birinci derece acil ulaşım yolları burada kırmızı olanlar, ikinci derece acil ulaşım yolları yeşil olanlar ve üçüncü derece acil ulaşım yolları da sokak boyutunda olan noktalar. Bunların yeniden gözden geçirilmesi, bazı kriterlere göre tekrar bakılmasına ilişkin hızlıca bir çalışma yürüttük. Sadece birinci derece acil ulaşım yollarını belirlemek değil, onların risklerini de gözden geçirdik. Maalesef şöyle bir durum var: İstanbul'da bu birinci derece acil ulaşım yolu dediğimiz yolların üzerinde olan binaların enkazlarının yolları kapatma ihtimali var. Bu, zaten hepimizin kullandığı riskli yapı verisi üzerinden acil ulaşım yollarının çakıştırılması sonucunda ortaya çıkmış bir analiz. Acil Ulaşım yollarından 17 caddede, 166 binanın yıkılarak kapanması sonucu maalesef kırmızıyla gördüğümüz alanlara erişim sağlayamıyoruz. İkinci derece acil ulaşım yollarında durum çok daha kötü. İkinci derece acil ulaşım yolları, yine ana aklarımız olmamasına rağmen aslında mahallelere, ilçelere erişimi sağlayan yollar. Bunların da depremle beraber 169 tane binanın yıkılmasıyla İstanbul'da kırmızıyla görülen noktalarda yolların kapanması muhtemel. Dolayısıyla 2075 tane yapı, bu anlamda ikinci derece ulaşım yollarımızı maalesef kapatacak durumda. Şu anki mevcut durumdan bahsediyoruz. Bunların bazı örnekleri: Aydın Aydın Caddesi, 23 Nisan Caddesi, Küçük Langa Caddesi, Beyoğlu Caddesi gibi, binaların yıkılmasıyla beraber kapanacak yollarımız var. Bu yolları kapanmayacak şekilde sadece belirlemek değil, aynı zamanda yapı kalitesi açısından da değerlendirmek mutlaka gerekiyor. Hızlıca bunları da değerlendiriyoruz. Dördüncü madde, acil ulaşım yolları üzerindeki sanat yapıları, yani sadece binalar değil, köprüler, viyadükler, üst geçitler, alt geçitler... Bunların hepsine teker teker bakmak gerekiyordu. Bizim tespit ettiğimiz birinci derece acil ulaşım yolları üzerinde 600 tane sanat yapısı var. Biraz önce bahsettiğim gibi üst geçitler olabilir, alt geçitler olabilir, yaya geçitleri olabilir, köprüler olabilir. Tabii ki İstanbul genelinde yaklaşık 4000- 5000 tane sanat yapısı var, ama birinci derece acil ulaşım yolları üzerinde bir analiz yaptık.

Bu analize baktığımızda sanat yapılarının 449 tanesinin diğerlerine nazaran daha iyi, 125 tanesinin orta durumda, 32 tanesinin müdahale edilmesi gereken aciliyette olduğunu görmekteyiz.

Bunlar ilk tespitler. Daha derinlemesine incelenmesi gerekir. Öncelikle yapmamız gereken 20 sanat yapısı ve sonrasında da ikinci derece kötü durumda olan 12 tanesi için aksiyon almak gerekmektedir. Dolayısıyla bu 32 taneyi hızlıca revize etmek ve düzeltmek üzerine çalışmaları yürütüyoruz. Bu, sadece karayolu üzerindeki birinci ve ikinci derece üzerindeki değil, bütün İstanbul'da aslında elden geçirmemiz gereken, en azından niteliklere bakmamız gereken, tespitleri yapmamız gereken yaklaşık 4000-5000 tane sanat yapısı var. Bunların da şu anda tespitleri tamamlandı, gözle kontrolleri tamamlandı. Kendi karayolu sorumluluk ağıımızda olanlarla ilgili bunlardan bazı örnekler vermek isterim. Yeni Mahalle durağındaki karayolu yay üst geçidi, Pendik Güzelyalı üst geçidi gibi noktalar var.

Beşinci maddeye geçelim: tahliye yolları. Yani bu, biraz planlama bakış açısıyla da çok alakalı. Bildiğiniz gibi bazı alanlarımızda geçecek yollarımız yok. Çok büyük bir yapı yoğunluğu var. Dolayısıyla, bırakın tahliye yollarını, ulaşım yollarında bile zorlanırken bir deprem anında buralardan insanları tahliye etmek, oralara erişmek üzerine bazı alanlarda hızlıca tahliye koridorları oluşturmak zorundayız. Bunu, binaların yol imar yollarını genişleterek veya binaların kentsel dönüşümünü sağlayarak yapmak zorundayız. Bunun için bu kırmızıyla gördüğünüz yollar, bizim hem imar planlarında olabilen hem de mevcut imar yolları. Dolayısıyla bu konu sadece afet acil eylem planı konusu değil. Kentsel dönüşümün ve ilgili mevzuatında konusu. Kentsel dönüşüm, sadece binaların dönüşümü anlamında değil, aslında bu tür tahliye yollarının açılması anlamında da mevzuata girmeli ve o anlamda bu tahliye yolları, bu alanlar mutlaka açılmalı diye düşünüyoruz ve öneriyoruz. Bu öneriyi mevzuat önerisi olarak da Bakanlığa iletmıştik. Tabii tahliye yollarının üzerindeki özellikle riskli binalar da var; önerdiklerimiz üzerinde riskli binalar var, bunların da 366 tanesini bizim şimdiden tespit ettiklerimiz. Bunların da hızlıca değerlendiriliyor olması lazım. Lojistik konusunda birinci, ikinci, üçüncü aktarma merkezlerinden biraz önce bahsetmiştim. Ulaşım bağlantılarıyla çok yakın olmak zorunda. Lojistik anlamda kurgulanmış olması gerekiyor ve sağlanlaştırılması gerekiyor. Bir senaryo kullanıyoruz, zaten çok konuşulan bir senaryoydu. Yaklaşık 1 milyon binadan 90.000'inin ağır hasarlı, yıkılacak olması, orta hasarlı olanların da bulunması. İhtiyacın artacağı ortada. Dolayısıyla lojistik anlamda buna da yaklaşık 4 milyon, 4,5 milyon civarında bir barınma ihtiyacının deprem sonrasında, olası deprem sonrasında İstanbul'da olacağını düşünüyoruz. Şimdi lojistik planlamasında böyle bir kademelenme yaptık; dört tane ana lojistik kademe var. Bunlardan bir tanesi Kınalı, Yastı, Ören, Odayeri ve Pendik, dediğimiz alanlarda büyük lojistik merkezlerine ihtiyacımız var. Bu lojistik merkezleri de buralarda gerekli bütün çadır ihtiyacını, diğer malzemelerin ihtiyaçlarını depolanacağı alanlar olarak bir an önce hayata geçirmek istiyoruz. Bunların etki alanlarında şurada bir ayırım var: sarı ve yeşil. Dolayısıyla, aslında Odayeri'nin aşağıdaki tüm bölgeye ihtiyacını karşılayacak depolamaları şimdiden yapmak gerektiğini düşünüyoruz. Odayeri'nde mevcut, belirlediğimiz bir yer var, Yassıören'de yeni bir yer belirliyoruz. Kınalı'da birkaç alternatifimiz var, Pendik'te de mevcut bir yer var. Dolayısıyla, tüm bu bölgelere hizmet verecek, dışarıdan gelen yardımların bu alanlarda depolanacak, sonrasında kademelenme ile ulaşım bağlantılarıyla beraber ikinci derece aktarma merkezlerine iletilecek; kendi bölgeleri içerisinde ve aynı şekilde sonrasında da üçüncü derece aktarma merkezlerine gelecek olan bir hiyerarşi içerisinde bir organizasyon olması gerektiğini düşünüyoruz ve yapıyoruz. Tam tersi, yine toplanma alanlarından birinci derece, ikinci derece ve üçüncü derece tahliye için de aynı şekilde kullanılması gerektiğini düşünüyoruz. Tümüne yetecek olan 4 milyon, 4,5 milyonluk bir malzeme de bu hesaplara göre koymak gerektiğini düşünüyoruz. Burada çadır, konteyner gibi ihtiyaçlar özelinde de bunları metre karelerini belirlemek, zaten bu manada uluslararası küresel standartlar mevcut. Bu anlamda da alansal ihtiyaçlarımızı belirliyoruz. Biraz önce bahsettiğim Odayeri, bunlardan bir tanesi. Pendik seralar, TOKİ tarafında da bir alan var; Kınalı'da 45 tane, 3 tane alanımız var. Onlardan yer seçimlerini yapıyoruz. Yassıören tarafında 5 tane alternatif alanlar, bunların yine aynı şekilde yer seçimlerini yapıyoruz. Dolayısıyla, biraz önce söylediğim gibi, bu hiyerarşiyi bir an önce İstanbul'da kurmak, malzeme depolamaya başlamak, ilk etaptaki şoku atlatmak açısından bağlantılarını sağlamak çok önemli ve bunlar üzerine çalışmak gerektiğini düşünüyoruz. Daha da detayda, üçüncü derece lojistik merkezlerden sonra toplanma alanları zaten yapıyor ama biz otoparklar üzerinden böyle bir analiz yapmak istedik. Aslında barınma alanı olarak kullanılabilir mi diye analizi yapmak istedik. Kırmızı olanlar burada AFAD'ın belirlediği toplanma alanları ama beyaz olanlar, tüm İstanbul'daki otopark alanları. Dolayısıyla bu alanları birbiriyle karşılaştırdığımızda toplamda yaklaşık 800.000 kişilik otopark alanları barınma, toplanma ihtiyacını karşılayabiliyor. Otoparkları böyle değerlendirebiliriz diye

düşünüyoruz ve mevcutlarla birlikte yenileri önerdiğimiz, yeni otopark alanlarını barınma alanı olarak kullandığımızda da yaklaşık 1,5 milyon kişinin toplanma alanı olarak kullanılabileceğini düşünüyoruz. Otoparklara ilişkin analizler de yapıyoruz, bu tür açık alanlar çünkü İstanbul'da maalesef çok fazla açık alan bulabilmek mümkün değil. Dolayısıyla, onların da aslında ne kadar kullanılabilir oldukları ya da ne kadar riskli olduklarına ilişkin bazı örnekleri de burada vermek istedim. Toplanma barınma alanlarını etkileyen binalar için bir analiz yaptık. Yine aynı şekilde, burada depremde kullanılamaz hale gelecek 216 adet toplanma barınma alanı görüyoruz. Çünkü hem ulaşım açısından hem de binaların enkazları açısından bir analiz var. Dolayısıyla, mevcut toplanma alanlarında, çevresindeki enkazla beraber kapanacak olan yollar ya da mevcut toplanma alanlarını kullanılamaz hale getirecek yapılar var İstanbul'da. Onları da bir an önce analiz edip düzeltmek gerekiyor.

Ulaşım açısından havalimanlarını alternatif olarak kullanmak, senaryonun parçası. İstanbul Havalimanı yerine Çorlu Havalimanı'nı kullanmak, Sabiha Gökçen yerine bu havalimanını kullanmak alternatif olarak... Bu alanlar dışında da heliport alanlarımız var, toplamda şu anda 122 adet heliport alanı tanımlanmış ama biz imar planlarında yapılmamış 28 tane daha bulduk. Bunları da önerdik ve üzerine 73 adet daha yeni heliport alanını koymak gerektiğini planladık. Mekansal dağılım açısından bunları analiz ettik ve toplamda 223 adet heliport alanının İstanbul'da, hastanelere erişimi açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Bunların işletmesiyle ilgili şu anda İstanbul'da bazı sorunlar var, özel statülerine tekrar bakarak kullanılabilir olmalarına ilişkin bazı adımlar atmamız gerekiyor. Tabii sağlık kurumlarına erişim çok önemli. Sadece onların faaliyet gösteriyor olmaları değil, yine kapanacak yollar açısından hastanelerin, sağlık kurumlarının bir analizini yaptık. Şu anda riskli olan sağlık durumu, 72 adet kırmızı ile gösterdiğimiz alanlar, bunların çevresindeki hem enkaz hem de ulaşım bağlantılarıyla olan ilişkilerini değerlendirdik. Burada 37 adet sağlık kurumunun riskli olduğu için erişilemeyeceği, hizmet veremeyeceğini ilişkin bir veri var. Dolayısıyla, bu veri tabanlarını birbirine çakıştırdığımızda, risksiz olan 401 tane sağlık kurumunun dışında İstanbul'da 37 tane sağlık alanına erişilemeyecek maalesef. Bu risk haritasıyla beraber sağlık kurumlarımız var. Bunun bir haritası da var, detayda çok daha iyi görünecektir. Oradan algılamak çok mümkün olmayabilir ama şuradan örnek verirsek, Küçükçekmece'de, Beylikdüzü'nde şu sarı olan alanlar, şu anda sağlık anlamında, ilk etapta hizmet alamayacak riskli alanda yaşayan vatandaşların aslında sayısını gösteriyor. Yaklaşık 38.000 kişi ilk etapta maalesef çevresindeki hastanelere ulaşamayacak. İtfaiyeleri hızlıca inceledik, itfaiyelerin yine aynı şekilde hizmet verebilme, ulaşılabilen hizmet vermesine ilişkin bazı sorumlu alanlar var; çok fazla değil, adetleri 8 adet itfaiye istasyonu. Kullanılamaz hâle gelecekler, bu analizi de ulaşım bağlantıları açısından ve riskli yapı veri tabanı açısından değerlendiriyoruz. Riskli yapıların özellikle o yollara erişim yollarını kapaması nedeniyle riskli halde bulunan itfaiye istasyonlarımız var. Bunları da bir an önce hızlıca düzeltilmesi gerekiyor. Yüzer iskeleler... Gününde olan iskelelerin büyük ihtimalle kullanılamayacağı deprem sonrasında çok konuşulan bir konu. Tabii ki biz bu yüzer iskeleleri bir an önce temin edip koymak ve afet sonrasında kullanılabilir, denizi daha fazla kullanılabilir hale getirmek üzerine de hem kuzeyde hem güneyde yine aynı şekilde bir planlama üzerinde çalışıyoruz. Kuzey yardımlarının alınması ve biraz önce bahsettiğim lojistik alanlara geliştirilmesi, güneyde de ilk etki sonrasında tahliyesi, tüm İstanbul'daki mevcut iskelelerin kullanılabilir durumlarına bakıp afet sonrasında denizi mutlaka kullanmak gerektiğini düşünüyoruz. Bazı mevzuat önerilerimiz var tüm bu süreçle beraber bu işleri hızlandırmak, kolaylaştırmak açısından. Biraz önce dediğim gibi, acil ulaşım ve tahliye yolları, toplanma, geçici barınma alanlarına bu alanlara öncelik verilmeli. Bu tespitlerin bir an önce yapılması gerekiyor ve büyükşehir belediyelerine bu anlamda yetkinin mutlaka verilmesi gerekiyor. Afet lojistik alanı standartlarının belirlenmesi, mekânsal planlar yapım yönetmeliği gibi...

Biraz önce belirlediğimiz bu lojistik alanlarının maalesef Türkiye'de bir afet lojistiği alanı tanımı yok. Dolayısıyla, bunun bir an önce mevzuata girmesi gerektiğini düşünüyoruz ve bu

anlamda yer seçimi açısından ya da iş birliği açısından hızlandırılması gerekir ve mevzuatta yer alması gerekir diye düşünüyoruz. Acil ulaşım yollarının standartlarını belirlemek çok önemli. Tüm Türkiye’de çalışmaları gördüğümüzde her şehir kendisine göre bazı kriterler belirliyor. Ama bunun daha genel geçer, daha literatüre dayanan bazı kriterlerin olması gerektiğini düşünüyoruz. Çekme mesafesi çok önemli, yani bu enkaz konusu yolların kapanmasına neden oluyor. Hatay’da bunu hepimiz yaşadık ve gördük. Tüm alanlarda erişim sorunlarıyla karşılaştık. Dolayısıyla, bunun en önemli nedeni, enkazların yolu kapaması konusuydu. Dolayısıyla, bir taraftan insanları erişmeye çalışırken bir taraftan yolları temizlemeye çalıştık. İmar planlarında hâlihazırda H/2 oranında zaten bizim kriterimiz var. Ama bu çoğu yerde uygulanmaz. Dolayısıyla, bu çekme mesafesini çok daha fazla dikkate almalı ve kesinlikle daha sert uygulamalıyız yolların kapanmaması açısından. Sanat yapılarına ilişkin İstanbul’da gerçekten sanat yapısını, köprüyü kimin yaptığını bulmak, kimin işlettiğini bulmak, bakımını yaptırmak bizim açımızdan çok zordu. İstanbul’daki 4000-5000 tane sanat yapısının ne zaman yapıldığı, kimin tarafından yapıldığı, hangi özelliklere sahip olduğu, projelerin olup olmadığına ilişkin veri bulmakta çok zorlandık. Dolayısıyla sanat yapıları ve riskli yapılarının münferit çalışmaları yerine daha sık bir mevzuat ile takip ediliyor olması ve bir veri tabanında tutuluyor olması gerektiğini düşünüyoruz.

Sanırım zamanı iyi kullandım, beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

Saadet Nurullah Güleç

Teşekkür ediyoruz. “Deprem Sonrası Altyapı Durumu ve Atık Yönetimi: Hatay İncelemesi ve İstanbul İçin Öngörü” konusunu anlatacak Zeynep Karamanlı, Çevre Mühendisleri Odası İstanbul Şube Sekreteri, buyurun.

Zeynep Karamanlı

Öncelikle bu organizasyonda emeği geçen herkese teşekkür etmek istiyorum. Biraz şanssız bir noktadayım, çünkü sabah Naci Hoca benim değinmeyi planladığım pek çok konuya değindi. Dolayısıyla onun bıraktığı yerden alıp devamını getirmeye çalışacağım. Hatay örneğine özellikle altyapı ve çevre üzerinden bakacağız ve Hatay’daki gözlemlerimizi İstanbul’a taşıyacağız. Biz özellikle bu konuşmanın başlığını “Deprem Sonrası Altyapı Durumu ve Atık Yönetimi İncelemesi ve İstanbul İçin Öngörü” koyduk. Çünkü 6 Şubat’ta Kahramanmaraş merkezli gerçekleşen depremler sonrasında, Çevre Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi olarak kendi mesleki disiplinimiz kapsamındaki altyapı, atık yönetimi, asbest başta olmak üzere pek çok alanda çalışma yapmak üzere bölgeye gittik.

Konuşmama deprem sonrası en acil ihtiyaçlardan başlamak gerektiğini düşünüyorum, içme ve kullanma suyu. İçme kullanma suyu, hijyenik ihtiyaçlar ve atık suların uzaklaştırılması... Bu konuyla ilgili 15 Şubat 2007’de yayınlanmış, halen yürürlükte olan bir mevzuatımız var: “Altyapılar için Afet Yönetmeliği.” Yönetmeliğin amacını tarifleyen birinci maddesi diyor ki: “İçme suyu ve kanalizasyon şebeke ve arıtmaları içeren altyapı tesislerinin doğal afetlere dayanıklı olarak tasarımı, malzeme seçimi, yapımı, işletilmesi, bakımı ve onarılması için gerekli asgari şartları belirlemek.” Yönetmelik bunu doğru bir şekilde ortaya koymuş ve bundan sonra da adım adım anlatıyor. Önce altyapı tesislerinin afet risk analizini ve acil durum müdahale planı yapmak gerektiğinden bahsediyor, ki bu konuya sabah Naci Hocam değindi ve İstanbul için böyle bir plan yapıldığını öğrenmiş olduk. Ayrıca, sözünü ettiğim Yönetmelik gereği acil durumda kullanmak üzere yeraltı su kaynaklarının yine önceden belirlenmesi gerekiyor. İtfaiye ve hastane gibi kritik alanlarda yeraltı su rezervi sağlanması, su ve enerji şebekelerinin daha planlama

aşamasında koruma altına alınması, bölgesel emniyet vana sistemleri oluşturulması, su taşıma merkezleri gibi alanlarda yedek enerji kaynakları bulundurulması gerekiyor. Yönetmelik bu ve benzeri önlemleri sıralıyor ama bunun dışında performans kriteri koyuyor. Hasarlı durumdaki sınırlı alanlar kapatıldıktan sonra, rezervuarların %100 kullanılabilir ve 72 saat içinde içme suyu getirilebilir hâlde olması gerekiyor. 6 Şubat depremleri çok geniş bir coğrafyayı etkiledi, bunun farkındayız. Ancak biliyoruz ki, bırakın 72 saati, depremin üzerinden bir ay geçtikten sonra bile hâlâ merkezi alanlarda, kentsel alanlarda düzenli, sağlıklı içme suyu temin edilemeyen bölgeler, mahalleler vardı. İçme suyunun içme suyu şebekesinde atık su, kanalizasyon karışımı ve buna bağlı olarak salgın hastalıklar da tespit edilmiş durumda. 2007 yılında yayınlanmış ve yürürlükte olan bir yönetmeliğin gereklilikleri, Türkiye'nin hangi şehrinde uygulanıyor? İstanbul'da bile sadece bir çalışma yapıldığını, etüt yapıldığını öğrendik, ama bunun dışında gerçekten etüt sonucunda çıkan verilere göre ne kadar düzeltme, yenileme, ihtiyaç duyulan alanlarda ne tarz iyileştirmeler yapılıyor? Bunu bir soru işareti olarak bırakmak istiyorum.

Deprem bölgesindeki bir diğer konu atıklar. Şimdilik katı atıkları, tıbbi atıkları bir tarafa bırakıp özellikle yıkıntı atıkları üzerine konuşmak istiyorum. Çünkü yıkıntı atıkları hem miktar olarak çok fazla, deprem bölgesinde 100 milyon tonun üzerinde bir enkaz, yıkıntı atığı olduğu tahmin ediliyor, hem de içerik olarak yönetilmesi çok zor. Çünkü bu atıklar içeriğinde elektronik eşyalar ve ekipmanlardan tutun da evlerde kullanılan kimyasallar, temizlik kimyasalları, floresanlar, piller gibi pek çok tehlikeli atığı barındırıyor. Ancak bunun dışında bir de önemli atık türü olarak asbest barındırıyor. Salondaki katılımcılar zaten biliyor olabilirler, öyleyse özür dileyerek ufak bir hatırlatma yapmak gerektiğini düşünüyorum. Asbest, yalıtıcılığı ve dayanıklılığı nedeniyle binalarda özellikle yalıtım malzemesi olarak oldukça yoğun bir şekilde kullanılmış bir malzeme. Kazan dairelerinde, yüzey kaplamalarında, marley dediğimiz zemin malzemesinde tercih edilmiş bir ürün. Maalesef son derece sağlam ve dayanıklı olmasına rağmen, herhangi bir nedenle fiziksel bütünlüğü bozulduğu zaman, kırıldığında ya da yüzeyi aşındığında, çıplak gözle göremeyeceğimiz kadar küçük ince lifleri ortaya çıkarıyor. Bu lifler havaya karışıp, solunum sistemi vasıtasıyla bütün canlıların akciğerlerine yerleşme özelliğine sahip. Özellikle akciğerde, akciğer zarında, mide, bağırsak gibi organlarımızda kansere sebep olduğu Dünya Sağlık Örgütü tarafından tespit edilmiş bir malzeme. Bu kanserlerin ortaya çıkması da 10 ila 40 yıl arasında değişiyor. Dolayısıyla, etkilerini anında göremiyoruz ancak önümüzdeki yıllarda maalesef izleyeceğimizi düşünüyoruz. Ülkemizde 2010 yılından bu yana asbestin üretimi, ithalatı, kullanımı yasak. Tekil olarak dönüştürdüğümüz binalarda asbestli malzeme tespiti varsa, bu işin uzmanlığını almış arkadaşlarımız, meslektaşlarımız tarafından sökülmesi kontrollü olarak yapılıyor. Ama deprem gibi bir doğal afet durumunda, maalesef 2010 öncesindeki bina stokunun da yoğun olduğunu düşünürsek, yıkılan binalar açısından ciddi bir problem olarak karşımıza çıkıyor.

Bu nedenle, asbest konusuna bakmak istedik ve deprem bölgesinde iki farklı seferde inceleme gerçekleştirdik. Arkadaşlarımız çeşitli noktalardan numuneler aldılar. Öncelikle 21-22 Nisan tarihlerinde, Antakya ve Samandağ'da üçü döküm sahası, biri yerleşim yeri olmak üzere 4 noktadan 8 farklı numune alındı. Maalesef, bu numunelerin 4'ünde asbest bulundu. Akabinde 23 Eylül'de tekrar bölgeye bir ziyarette bulunuldu. Hatay'ın Serinyol, Antakya, Samandağ, Yeşilköy, Defne ilçelerinde, depolama alanları, bina enkazları, geçici yerleşim alanları, çadırların yüzeyi, bitki yaprakları ve toprak yüzeyinden numuneler alındı. Buna ek olarak, 2 gün boyunca ekibimizin numune alması sırasında dolaşacağı araç önce temizlendi, yıkandı, bir kontrol numunesi alındı. İki günün sonunda yine aynı noktadan tekrar bir numune daha alındı. İki gün boyunca alınan toplam 45 numunenin 16'sında asbest bulunduğu tespit edildi. Özellikle o 2 gün boyunca kullanılan araçta da aynı şekilde asbest biriktiğini gördük. Bu da şu anlama geliyor, doğrudan enkazda çalışmanız da enkaza yakın bir alanda geçici barınma sağlıyorsanız asbeste maruz kalma riskiniz bulunuyor. Gönüllüler, yardım görevlileri, kamu görevlileri de aynı risk altında.

Asbest konunun yalnızca bir boyutu, asbest içermese bile bölgede enkazdan kaynak-

lanan yoğun bir toz olduğunu biliyoruz. PM 2.5 dediğimiz, 2.5 mikrondan küçük partikül maddeler, ince partikül maddeler de içinde herhangi bir şekilde asbest olmadığı takdirde bile, akciğer sorunlarına, KOAH, astım gibi hastalıklara ve alerjik reaksiyonlara sebep olabiliyor.

Ne gibi önlemler alınabileceğinden bahsetmek gerekli. Deprem çok geniş bir alanı etkilediğinden asbestin, yönetmeliklerimizde de yazdığı şekilde kuralına uygun olarak yönetilmesi bu boyutta bir durumda çok mümkün değil. Ancak bunun için alınması mümkün önlemler mevcut. Örneğin, enkazda tozmayı önlemek adına enkazın sık sık sulanması, o bölgede çalışan, yakında barınan herkesin uygun nitelikli, FFP3 dediğimiz türde maske kullanımı, enkaz taşındığı zaman üzeri brandayla örtülü kamyonlarla taşınması gibi aslında nispeten basit sayılabilecek ama afet durumunda önden hazırlığımız ya da bir planlamamız olmadığı takdirde asla altından kalkamayacağımız çok önemli adımlar var.

Atık geçici depolama alanları için su havzalarından uzakta, yeraltı suyuna karışmayacak şekilde geçimsizliği sağlanmış alanların önceden tespit edilmesi gerekiyor. Yerleşim yerlerine ve geçici barınma alanlarına uzakta, rüzgâr yönünde olmayacak şekilde depolama alanlarının yer tespiti önemli. Maalesef bunlara hiçbir şekilde dikkat edilmediğini bölgede görmüş olduk. Bu hataların sonuçlarını, çok üzülerek söylüyoruz, uzun vadede sağlık sorunları olarak bölgede, yeraltı suyu kirliliği, toprak kirliliği ve su kaynaklarındaki kirlilik olarak göreceğiz.

Deprem konusunda Hata'y'dan İstanbul'a geçerse, sabahki oturumlarda konuşulduğu üzere, kritik önlemler, yapı stokunun ve altyapının sağlam olması. Bunlara ilave olarak, özellikle atık depolama alanlarının belirlenmesi, atık taşımayla ilgili lojistik organizasyonun yapılması, afet toplanma alanları, geçici barınma alanlarının organizasyonu ve bütün bu konular için işbirliği çok önemli. Az önce izlediğimiz İstanbul'un afet lojistiği planı, bence çok güzel bir örnek ama atık ve enkaz durumu da düşünülerek biraz daha üzerine geliştirilebilir ya da bu konular belki farklı bir plan kapsamında ele alınabilir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin afete yönelik hazırlıkları ele aldığı bir çalışması vardı. Geçtiğimiz aylarda biz de İstanbul Şubesi olarak katkı sağladık. Bu çalışmaların da en kısa sürede tamamlanıp yavaş yavaş hayata geçmesi gerekiyor.

Belirtmek gerekir ki, İstanbul'un deprem dışında da acil durum olarak nitelendirilmiş, ancak artık bizim parçamız haline gelmiş ve neredeyse günlük olarak karşılaştığımız bazı sorunları var. Bunlardan bir tanesi su kaynaklarının yetersizliği. Tarihsel olarak İstanbul su kaynakları açısından hep şanssız olmuş. Tarihi yarımada ilk yerleşim başladığı zaman da Bizans'ta su kanalları ve su kemerleri vasıtasıyla dışarıdan taşınmış ve hem yağmur suyunu biriktirmek hem de bu gelen suları depolamak için sarnıçlar kullanılmış. Sonrasında Osmanlı döneminde biraz daha bu altyapının geliştirildiğini ve önemli bir tarihi mühendislik mirası olarak onlara bugüne kaldığını biliyoruz.

Günümüzde İstanbul'da 10 tane baraj var. Bu yılı hepimiz kurak geçirdiğimizi fark ettik. Her sabah barajların doluluk oranlarına bakıyorum, çevremde de benzer şekilde takip edildiğini duyuyorum. Ekim sonunda barajlardaki doluluk %18'e kadar düşmüştü, bu da bir panik havası yarattı. Kasım yağışlarıyla birlikte çıkmış, sevindirici. Dün akşam baktığımda %31.4'tü barajlardaki doluluk oranı. Ne yazık ki bu miktar, İstanbul gibi resmi nüfusu 16 milyon, gayri resmi nüfusu tahminen 20 milyona ulaşmış bir şehir için yeterli değil. Zaten 2023 yılında İstanbul'da içme suyu arıtma tesislerinden şebekeye verilen suyun aslında yarısından fazlasının Melen'den geldiğini görüyoruz. Melen'in İstanbul Boğazı'na uzaklığı 170 km. Biz 170 km uzaktan İstanbul'a maalesef su taşımak zorundayız. Melen baraj gövdesindeki çatlaklardan da yine sabah Naci Hoca bahsetti. Normalde Melen Barajı bir hidroelektrik santrali ama bildiğim kadarıyla şu anda hidroelektrik santral olarak kullanılması mümkün değil. Dolayısıyla İstanbul ve İSKİ, ciddi bir pompaj elektrik maliyeti ödeyerek o suyu buraya getiriyor.

İstanbul'un artık kendine yetemeyecek hâle gelmiş olması, kentin doğal kaldırma sınırlarının, taşıma sınırlarının üzerine çıkması demek, maalesef yükünü komşu şehirlere, hatta komşu şehirlerin komşusu olan şehirlere atması anlamına geliyor. Melen Barajı'nın

neden olduğu çevresel etkiler o bölge için mevcut ama İstanbul, betona boğulmuş ve kötü bir benzetme ama, neredeyse kanser hücresi gibi sürekli genişleyen bir şehir olduğu için ihtiyaçlarımızı da maalesef dışarıdan karşılamak zorunda kalıyoruz.

Su kaynaklarının yetersizliği, aynı zamanda havzaların yapılaşmaya açılmasıyla da örtüşüyor. Bizim mega projeler dediğimiz, üçüncü köprü, üçüncü havalimanı projeleri, bütün ormanlara, sulak alanlara, su havzalarına, tarım alanlarına zarar verdi. Belki birazdan hocam tarım alanlarıyla ilgili konuşmasında bahseder. Dolayısıyla, bunun sonucunda artık kendi kaynaklarını hiçbir şekilde kendisine yetiremeyen bir şehir haline dönüşmüş durumdayız.

Yakın zamanda İstanbul'da çok fazla yaşamadık ama farklı illerde yaşadığımız bir diğer sorun sel ve taşkınlar. Dere yataklarının betonla ıslah edildiğini zannetmemiz ve onun hemen yanına ev yapıp sonrasında da ilk şiddetli yağışta, iklim değişikliği kaynaklı olup olmamasından bağımsız olarak söylüyorum, meteorolojik olarak zaten doğal iklim döngüsü içinde olabilecek kadar şiddetli bir yağışta bile, derelerin taşkın şeklinde aktığını ve oradaki binalara, insanlara zarar verdiğini maalesef görüyoruz.

Artık bu tür yaklaşımları geçtiğimiz yüzyılda bırakmak gerekiyor: Dere ıslahı, sadece dere yatağını betonlamakla sağlanamaz. Atık su arıtma tesislerinde ön arıtma ve derin deniz deşarjı bir arıtma olarak sayılamaz. İstanbul'da atıksu arıtımı için her ne kadar son yıllarda ileri biyolojik arıtma tesisleri yapılmış olsa da maalesef bazı bölgelerde sadece bir ön arıtma, fiziksel çöktürme uygulanarak akabinde derin deniz deşarjıyla atık suyun Marmara Denizi'ne verildiğini biliyoruz. Bu, Marmara Denizi'nde kirliliğe sebep oluyor, müsilaj olarak da zaman zaman gözle görünür hale geliyor.

Önceki oturumlarda İstanbul'un taşıdığı ekonomik önemden de bahsedildi. İstanbul, ekonomik olarak Türkiye'nin neredeyse üçte biri. Bir ülkenin beşerî, ekonomik sermayesinin üçte birini sadece tek bir kente yüklemenin, makro ölçekte ne kadar mantıklı bir tercih ne kadar mantıklı bir strateji olduğunu ayrıca tartışmak gerekiyor. Bu önemli, değerli ve eşsiz kenti, her türlü ranttan, kamu yararı götmeyen, kar odaklı bütün yaklaşımlardan, zihniyetten korumamız gerekiyor. Çok karamsar bir tablo çizdiğimi düşünüyorum. Benden önceki konuşmacılar da benzer biçimde son derece karamsardı. Maalesef gerçekliğimiz bu. Ama bu karamsarlığa da fazla düşmeden mücadeleye devam etmemiz gerekiyor. Bu daha başlangıç...

Saadet Nurullah Güleç

Teşekkürler. "İstanbul'u Etkileyebilecek İkincil Afet Riski Tsunami ve Eylem Planları" başlıklı sunumunu yapmak üzere Jeoloji Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi'nden Dr. Evrim Yavuz'u kürsüye davet ediyoruz.

Evrım Yavuz

Doğma büyüme bir İstanbullu olarak, İstanbul Kent Sempozyumu'nda jeofizik mühendislerini temsil etmiş olduğum için gururluyum ve çok mutluyum. Tsunami lügatta ve Türk Dil Kurumu'nda, 'dev dalga' olarak geçiyor. Aslında klasik, Pasifik'te, Endonezya'da, Sumatra'da, Japonya'da gördüğümüz o dev dalgalardan bahsediyoruz. Ama biraz daha kendi çerçevemize geldiğimiz zaman, bu TDK'de de değişmeli. Dev bir dalgadan söz etmeyeceğiz belki ama bir tehlikesi var aslında. Afetler doğa kaynaklı ve insan kaynaklı olarak ayrılıyor. Ülkemizin odak noktası seller oluyor, ekonomik kayıp ve can kaybı ortaya çıkıyor. Heyelanlar meydana geliyor, yine ekonomik ve insan kayıpları yaşıyoruz. Kaya düşmeleri oluyor, ulaşım

İlgili problemler gözleniyor. Ancak en büyük can kaybının ve ekonomik kaybın yaşandığı deprem gerçeği var ortada. Deprem özellikle Türkiye'nin çok karmaşık bir tektonizmasından kaynaklı olarak karşımıza çıkıyor. Hem kendi içinde kara sınırlarında hem de çevresindeki diğer ülke sınırları içerisinde ve deniz içerisinde özellikle bu tektonik karmaşadan kaynaklı bir deprem problemimiz var. Hâliyle herkes sadece depreme odaklanmış durumda. Evet, depremden dolayı çok büyük kayıp yaşayacağız ancak tsunamiyi göz ardı etmemeliyiz. Halk arasında tsunami pek konuşulmuyordu. Fakat son zamanlarda özellikle 2017 Bodrum, sonrasında Samos depremi ve yine Hatay'da 6 Şubat depreminde yaşananlar bize gösteriyor ki aslında tsunamiyle de alakalı bir problemimiz var. Sunumu hazırlarken birçok şey üzerine düşündüm. Yapılanlar, eylem planları diye başlıkta gözüküyor. Dedim ki, yani yapılanlar üzerinden mi gidelim yoksa yapılmayanlar üzerinden mi? Yapılanları konuşalım, yapılmayanlar da sizlerin takdirine kalsın. Gerek kamu kuruluşları, diğer odalar, özel sektör ne dersenez, tsunami biraz daha arka planda kaldığı için maalesef biraz daha yavaş ilerliyor tsunami ile ilgili çalışmalar. Tsunami oluşumunu herkes muhtemelen biliyordur. Basitçe anlatalım. İki blok düşey yönde bir hareket yapacak, aşağı veya yukarı, üzerindeki suyu doğal olarak bir basınçla, yani bir kuvvet etkisiyle ileriye itecek ve sonrasında bu dalgalar doğal olarak karaya ulaşacak ve karadaki yapılara zarar verecek diye düşünebiliriz. Aslında burada, soldaki, sol alttaki şekil, klasik Japonya'da çok fazla görebileceğiniz, yani haber bültenlerinde çok fazla gördüğünüz tsunaminin görkemi. Aslında Fuji Dağı'nın görkemi var arkada, fakat tsunaminin çok büyük şekilde geldiğini görüyoruz ve gemilerin de bundan hasar alabileceğini, mücadele ettiğini buradan görüyoruz. Sağ alttaki şekilde, tsunami açık denizlerde tehlikeli olmazken, yani bir risk teşkil etmezken, çünkü hızlı ilerliyor, fakat dalganın genliği daha düşük kalıyor bu bölgelerde. Ancak kıyıya doğru yaklaştıkça, deniz seviyesi azaldıkça, bu dalgaların boyları büyümeye ve hızı azalmaya başlıyor. Fakat klasik bir rüzgâr dalgasında, yani normal bir dalgada, dalga geliyor vuruyor, geri çekiliyor, bitiyor. Yani kısa birkaç saniye içerisinde olan bir olay. Fakat bu böyle olmuyor, sürekli bir dalganın aynı genlikle, aynı dalga boyunun çok büyük olduğu bir dalganın sürekli olarak geldiğini, yani sizi sürekli iten bir dalgadan bahsediyoruz. Birazdan ona değineceğim. Bodrum depreminde ve İzmir'de olanlarda çok az bir dalga yüksekliğiyle bile birçok şeyin sürüklendiğini, hasar gördüğünü, zedelendiğini görebileceğiz. Ülkemize bakacak olursak, bu harita her yere hitap edecek bir harita olduğu için özellikle bu haritayı koymak istedim, daha teknik haritalar da var. 2007 yılında Seda Yolsal Hocamızın İTÜ'de yaptığı çalışmadan bakıldığında, Türkiye bir yarımada gibi düşünülebilir. Üç tarafı denizlerle çevrili zaten ve doğal olarak her tarafında hem tektonik karmaşa hem de denizlerin olmasından dolayı tsunami potansiyeli barındırıyor. Sağ tarafta, Türkiye'de meydana gelmiş deprem kaynaklı tsunamileri görüyoruz. Mesela, 1992 Erzincan depremi vardı. Evet, büyük bir deprem olarak adlandırıldı, sonrasında 1999 İzmit depremi meydana geldi. Aslında, ülkemiz için, ülkemiz politikaları, yönetimleri ve karar vericileri için 1999'dan sonra deprem istasyonlarının sayıları artırılmaya başladı. İşte bir tarafta AFAD, eski kuruluşu çalışma grupları halindeyken orada müdahale çalışmalarının üzerine yeni kriterler eklenmeye başlandı. Deprem için aslında bir milat... Aslında İzmit depreminde de tsunaminin gözlemlendiğini görebiliyoruz. Yani enkaz var, evet, herkes enkaza odaklandığı için tsunami hep geri planda kaldı. Aslında, 1999 depremi bunun sinyalini bize vermişti. Hatta 1999 depremi ile ilgili gerek birkaç basın bültenlerinde gerekse de tsunami özelinde çalışmalarının çok fazla olduğu Prof. Dr. Ahmet Cevdet Yalçın tarafından ifade edildi. Şöyle aktarabilirim: Üç kişinin aslında deniz kenarında o saatte oturduğu fakat deprem olduktan sonra bu üç kişiye ulaşamadığı söyleniyor. Yani bakıldığında, dışarıda oturan bir insan mı var, yani ne kadar etkilenebilir dışarıdaki enkazdan veya yıkım etkisinden, herhangi bir elektrik direğinin düşmesinden vesaire gibi düşünürseniz... Acaba bu insanlar tsunamide mi kayboldu veya can kaybı oldu mu diye soru işareti var ama kesin bir bilgi yok. Ülkemizde tsunami kaynaklı resmi tek ölüm, 2020'deki Samos depreminden sonra İzmir'de, Seferihisar'da bir engelli teyzemizin. Maalesef depremden sonra dışarıda çıkardılar,

bilmiyorlardı. Tabii doğal olarak yolun kenarına koyup beklemelerini söylediler. O da tekerlekli sandalyesiyle gidemediği için maalesef tsunamiden dolayı yaşamını kaybetti. Şu anda bir tane tsunami kaynaklı ölüm var Türkiye’de. 2017’de Bodrum-Kos Adası depremi Türkiye için aslında tsunaminin miladı gibi söylenebilir diye düşünüyorum. Daha önceleri de var, burada teknik anlamda yer bilimci hocalarımız, çalışanlarımız da vardır, mutlaka böyle söyleyecektir. Ben biraz daha halk nezdinde söylemeye çalışıyorum. 2017 Bodrum’dan sonra, özellikle temmuz ayında olması ve gece olması bir anda oradaki tatilciler namına bir soru işareti yarattı. Türkiye’de işte “Deniz bastı, dalgalar yükseldi, deniz geliyor” gibi söylemler oldu. Evet, tsunamiler sürekli bu tür olaylarla ilişkilendirilir. “Deniz yükseldi, evet, işte tsunami bu başka bir açıklaması yok bunun.” Aslında, Türkiye biraz burada onunla tanıştı, 1-1,5 metrelere varan dükkânların tamamen su altında kaldığı bir dalga gelmişti burada ve su baskını yaşanmıştı. Tsunami, özellikle limanları da ciddi şekilde etkiledi. Buralarda, sol alt köşede çok küçük gözüktüyor, kusura bakmayın; ağacın dibinde bir tane vosvos araba bulunuyor. Bu, 2020 Samos depreminin ardından tsunami için klasik bir görüntüdür, çoğu yerde görmüşsünüzdür. Ben çıktığım için koymak istedim. Yaklaşık 250 metre kadar içeriye sürüklenme var. Denizin kenarında, yolun üzerinde park etmiş halde, dalgalardan dolayı 250 metre kadar içeri sürükleniyor. Gelen dalganın boyutuna baktığınız zaman, 25-30 santimetre gibi düşünebilirsiniz. Belki bir karış bir dalga geliyor. Fakat sürekli sizi ittiren bir güç var, bir tür kuvvet mevcut, bir ‘force’ söz konusu. Bu, arabayı bile götürebilecek bir kuvvetle eşdeğerdir. Sağ alt köşede, Maraş depremi sonrası, Hatay, Gazimağusa, İskenderun ve Erdemli istasyonlarında, 20-30 santimetre arasında dalga yüksekliklerinin olduğunu görebiliyoruz. Marmara’ya geldiğimizde, 1509’da o büyük felaket dediğimiz deprem sonrasında, tarihsel kayıtlarda, bütün arşivlerde 6 metreye kadar yükselen dalgaların olduğu, surları aşmış bilgileri elimize ulaşıyor. 1894’te, 1999’da yine tsunami kayıtları mevcut. Ancak üzerinden uzun bir süre geçince de ülkemizde bu tehlike unutulmuştu. Bunun için unutuldu, geri atıldı, yeni nesil tarafından bilinmiyordu, şimdi ise akıllara gelmeye başladı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin tsunamiler üzerine çalışmaları vardı, en günceli ise 2018 yılında ODTÜ ile yaptığı işbirliği sonucunda ortaya çıkan sonuçları inceliyoruz. Burada 14 farklı senaryo bulunuyor. Bunların 11’i sismik kaynaklı, yani fayın hareketi kaynağında fay hareket sonrası nasıl bir su tepkisi verebilir, bunlarla ilgili ölçümler. Ancak son 3 senaryo daha da önemli, çünkü biri Yenikapı, biri Büyüçekmece, biri de Tuzla açıklarında bulunan Marmara Denizi’nin içindeki bu çukurlardan bahsediyoruz. Yani aslında yamaç diye düşünebiliriz. Şimdi burası hareket ettikten sonra, bu çukurlardaki aslında daha basit bir tabirle bir çamur birikintisi, yamaçların üzerindeki sediman tabakası gibi düşünebiliriz. Sismik bir hareket sonucu burada bir aşağıya doğru kayma olacak, yani heyelan. Bu heyelanlar neticesinde ortaya çıkacak tsunami İstanbul’u daha geniş ölçekte etkileyecek. Bu hesaplamaları yapıldı. Sağ alt tarafta haritada zaten “LSBC,” “LSY,” ve “LST” olarak gördüğünüz heyelan modelleri bulunuyor. Sonrasında bunlarla ilgili eylem planları ve ilçe kitapçıkları da hazırlandı. Öncelikle sol tarafta ilçe bazlı olarak İstanbul’u etkileyebilecek 17 ilçe ele alındı. Haritalar çıkarıldı, işte dalga seviyesi, dalga yükseklikleri, dalgaların içerilere giriş mesafeleri ve diğer bilgilerle ilçe ilçe risk analizi ve eylem planı kitapçıkları oluşturuldu ve kamuoyuyla paylaşıldı. İstanbul Tsunami Eylem Planı genel anlamda oluşturuldu. Örneğin, dolgu alanları için bu planlar, E5 için ulaşım güzergahlarına yönelik planlar, surlara yönelik planlar gibi özel bölgelere ve ilçelere odaklanarak geliştirildi.

Sonrasında, bu çalışmanın sonuçları halk tarafından anlaşılmasında sorunlar yaşanmış olabilir. Halk, eğitimlerin yeterli olup olmadığını ve bu çalışmanın sonuçlarını anlamıyor olabilir. Şimdi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bu 17 ilçede bilgilendirme amacıyla tsunami tahliye yollarını belirledi ve aynı şekilde bilgilendirme panolarını bazı yerlere yerleştirdi. Bu yolların belirlenmesi sırasında birçok kriter göz önünde bulunduruldu. Yolun genişliği, yolun kapalı veya açık olma durumu, yolun kullanım amacı, çevresindeki binaların deprem dayanıklılığı, yolun ambulans gibi acil müdahale yolu olarak tayin edilip edilmediği gibi fak-

törler dikkate alındı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, diğer kurumlar ve kendi içerisindeki birimler arasında istişareler yaparak bu planı hazırladı ve UKOME onayı aldıktan sonra bu rotalar belirlendi. Şu anda bu rotalar üzerine tsunami tahliye yolları ve güvenli bölge tabelaları monte edilmeye başlandı. Ayrıca, bilgilendirme panoları da oluşturuldu ve bu panoların yüzde 100'ü tamamlandı. Sadece Adalar'da (Kınalı Ada, Burgaz Ada ve Heybeli Ada) bazı panolar hava muhalefeti nedeniyle eksik, bu eksiklikler de tamamlanacaktır.

Erken uyarı sistemi mesajlarında da bahsetmek istiyorum. Bakıldığı zaman deprem erken uyarı sistemi İstanbul için çok zor bir sistem, çünkü fay çok yakınımızda. Yani alacağımız bilgiyi kime dağıtacağız, halka versek mi vermesek mi, yoksa kritik altyapılarda mı kullanılsın? Örneğin İGDAŞ'ın böyle bir sistemi var ve kendi içlerinde regülatörleri otomatik olarak kapatarak riskleri minimize etmeye odaklanıyorlar. Tsunami uyarı mesajları üretilmesinde ise Kandilli Rasathanesi sorumlu oluyor. Kandilli Rasathanesi, 2017 yılında Avrupa çerçevesinde akredite oluyor ve tsunami uyarı mesajlarını Kandilli Rasathanesi üretebiliyor. Üretiyor ve çeşitli kurumlara dağıtıyor. Deprem olduktan hemen sonra depremin büyüklüğünü ve yerini anında tespit edip doğru bir şekilde tespit edemiyoruz tabii ki, çünkü anında tespit edilmesi çok zor. Yani tsunami üretme potansiyeline sahip olduğunu belirtmek için "Watch" diye bir e-posta atıyor, fax çekiyor, gerekirse mesaj atıyor ve sonrasında 7 dakika içinde dalga yüksekliği seviyelerini veriyor, 1 saatte ve 2 saatte dalga yüksekliği seviyelerine devam ederek uyarıları sürdürülebilir hale getiriyor.

Tabii ki bunları deniz suyu seviyesi ölçerler yardımıyla ve mareograflar yardımıyla da teyit olarak yapıyor. Harita Genel Komutanlığı'na bağlı 4 adet Marmara'da mareograf var ve Kandilli Rasathanesi'nin işletmiş olduğu 4 adet mareograf ile toplamda 8 mareograf ile deniz suyu seviyesini takip ederek uyarıları yapmaya çalışıyor. Önemli kısım ise AFAD, çünkü burada tek yetkili kurum o ve diğerleri destek kısmında kalıyor. Fakat mevzuat yönünden tamamen sınırlayan ve çizgileri çeken AFAD'dir. 2009'da Resmi Gazete'de yayımlanan karara göre, AFAD acil durumlar anında bilgilendirme erken uyarı mesajlarını yayma konusunda tek yetkilidir. İzmir'de böyle bir tehlike vardı, evet Kandilli Rasathanesi bildirdi, fakat AFAD kamuyla paylaşmadı. Bu birincisi, benzer örnekler için Hatay için de verilebilir. Bu aşamalar biraz yavaş ilerliyor. Hem bürokratik engeller hem de depremin çok daha ekonomik boyutlu olmasından kaynaklı olarak eksiklikler bulunuyor. İRAP diye bir şey var, biliyorsunuz. İl Afet Risk Azaltma Planı diye bir kitapçık hazırlayıp bunu verdi ve sürekli olarak güncellemeler devam ediyor. Basitçe şöyle gösterilebilir: Aslında AFAD, -bunu üzülmek istiyorum- yapılanları kitapçığa koyuyor, ayrıca yapın diye diğer kurumlara sorumluluk atfediyor, yani belediyelere, bakanlıklara vs. görev tanımları yapıyor. Fakat gerçek bir olay anında teori ile pratik birbiri ile uyumlu olmuyor. Yani İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yapmış olduğu az önce gösterdiğim tabelalar kitapçığa koyuldu. Kandilli Rasathanesi erken uyarı mesajlarına 2011'de başladı ve 2017'de akredite oldu. Öte yandan bakıyorsunuz, mesela az önce bahsedildi atık ve çevre yönetimiyle alakalı. İBB de uzun zamandır bununla alakalı bir çalışma yapıyor, yaptırım gücü nasıl olacak, nasıl bir planlama yapacak maalesef biraz soru işareti kalıyor. Çünkü yetkili kurum biraz da AFAD veya Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olduğu için bu mevzuatlar bazı yerlerde sınırlamalara gidilebiliyor maalesef. 5 Kasım, Dünya Tsunami Farkındalık Günü olarak kutlanıyor. Bu arada şunu da ilave etmek isterim: Tsunami tabelaları Avrupa'da ilk defa yapılan bir uygulama. Çok önemli gerçekten. İsrail'de de yapıldı ancak İsrail'in konumunu nasıl görmek isterseniz o şekilde düşünebilirsiniz. Şu anda Portekiz ve Yunanistan Türkiye'yi baz alarak bu uygulamayı yapmaya çalışıyor. Tabii ki Endonezya'da, Japonya'da, Amerika'da, Şili'de var. 5 Kasım 2022'de bir tatbikat yapıldı Büyükçekmece'de, Büyükçekmece Anadolu Lisesi'nde ve kurumsal katılım çok yüksekti. UNESCO tarafından gelen bir ekip tarafından izlenmeye başlandı ve bu tatbikat İBB'nin, AFAD'ın, Kandilli'nin bütün herkesin katkılarıyla yapıldı. Büyükçekmece ilçesine "Tsunami

Dirençli İlçe” unvanının verilebilmesi için çok önemliydi. Bu bir ilkti ve gerçekten çok özeldi. UNESCO ve Birleşmiş Milletler tarafından bu unvan verildi. Bir sonraki aşamada da muhtemelen Kadıköy olacak diye biliyorum. Bu sene de 7 Kasım’da bir tatbikat yapıldı. Kandilli Rasathanesi’nde AFAD, İBB, Büyükkçekmece Belediyesi ve bazı kamu kurumları ile, Girit Adası’nda hayali bir deprem üreterek 2 saat boyunca bunun gerçek olma ihtimali üzerine sürekli mesajlar yayıldı, hesaplamalar yapıldı. Tatbikatı da her sene bu şekilde yaparak kendisini hem revize etmeye çalışıyor hem hataları görüyor. UNESCO’dan ve diğer oşinografik kurumlardan gelenler aracılığıyla eksikleri görüp geliştirmeye çalışıyor. El broşürleri hazırlanıyor bilgilendirme metinleri yapılıyor. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin ve Kandilli Rasathanesi’nin broşürleri var, halka yayılıyor. Fakat ne kadar farkındalık yaratıldı? Örneğin, bir çalışma vardı, bununla alakalı Rumeli Üniversitesi tarafından yapılan, bu Kasımpaşa Hasköy taraflarında yaklaşık 30 tane işletmenin sahiplerine soruyorlar. Buralarda tabelalar var. Bu tabelaları görüyorsunuz, bilgilendirme panoları az önce İBB’nin yapmış olduğu yolları görüyorsunuz, ne anlıyorsunuz gibisinden veya nasıl olmalı, ne anladınız, size bilgilendirme yapıldı mı gibi sorular. 5 adet soru soruluyor. Başarı oranına bakıldığında maalesef %30’larda kalıyor. Aslında okullarda veya bazı toplanılarda bilgilendirmeler sürekli yapılıyor ancak belki de farkındalık ve bilinçlendirmenin artırılması gerekecektir. Fakat, ülkenin de durumu da maalesef görünüyor. Mesela, kendi bakkalımıza gidiyoruz veya kendi marketimizdeyiz. Evet, depremin sıcak hissiyatını yaşıyoruz, ama bir süre sonra ekonomik kaygılar depremin yerini hemen alıyor, kiralar ve geçim sorunları devreye girdiği zaman, deprem arka planda kalıyor ve aslında gayet normal de karşılayabiliriz bu yönlü bir problemi. Sözlerime son verirken çok kısa bir hikâye anlatmak istiyorum. Erken uyarı ile alakalı. ‘Çeltik Demetleri Yanıyor’ diye bir hikâye. Goeyi diye bir kişi... 1854 yılında Hirogawa Japonya’da bir deprem oluyor. Zaten sırasıyla şekilleri de görürseniz anlayacaksınız. Bir deprem meydana geliyor ancak Goeyi depremin farklı olduğunu görüyor, yani klasik her zaman tecrübe ettiği bir deprem yaşamıyor. O sırada şüpheleniyor ve diyor ki, “Bu farklı bir şey” diyor. “Ben bir dışarıya bakayım.” Denize doğru bakmaya başlıyor. Fakat bütün köylüler 400 kişi, o sırada festival var, festival hazırlığı yapıyor. Festival hazırlarken kimse depremi hissetmiyor. Goeyi bir bakıyor deniz çekilmeye başlıyor. “Deprem oldu tsunami de meydana gelecektir bir şey yapmalıyım” diyor. Biraz da adam bundan korkuyor, bir şey yapmalıyım diyor, insanlara bağılıyor çünkü adam zaten biraz daha yüksek bir kesimde. Sonra çeltik demetleri var eline, bir meşale alıyor, gidiyor çeltik demetlerini yakmaya. Demetleri de yanınca aslında insanlar yukarıda bir yangın var sanıyorlar, klasik bir yangın yerine hemen gidiyorlar. Klasik bir erken uyarı sistemi gibi düşünebiliriz. Su alıyorlar, yangını söndürmeye çalışıyorlar, çanlar çalmaya başlıyor. Adam diyor ki, “Hayır, bırakın onu. Bakın denize” diyor ve denizden bir anda dev bir dalga geliyor hem köyü yıkıyor hem de oradaki bütün her şeye hasar verip geçiyor. Tabii insanlar yukarıda olduğu için kurtuluyorlar. Bu 400 kişinin kurtulmasına adam vesile olmuş oluyor ve bu hikâyeyi yazan kişi de bir alıntı yaparak yazıyor. Türkçeye çeviren yine Ahmet Cevdet Hocamızdan aldığım bilgiyle aslında hikâye de şu şekilde bitiyor, diyor ki: “Çeltik demetlerinden çıkan alevler rüzgârla birleştikten sonra kadercilik zifiri karanlığını aydınlatmıştı.” Benim söyleyeceklerim bu kadar. Teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Saadet Nurullah Güleç

Murat Kapıkıran’ı sunumunu yapmak üzere kürsüye davet ediyorum, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şube Yönetim Kurulu Başkanı, buyurun.

Murat Kapıkıran

Herkes merhaba. Benim sunumumun adı “Tarımda Adalet Sorunu: Bir Alt Kırılımı Olarak İstanbul Afet Riskleri.” Aslında çok uzun bir sunum olduğunu belirtmek isterim. Süre kısıtı nedeniyle sunuma bağlı kalmayacağım.

Kent ve Demokrasi Sempozyumunda tarıma ilişkin bir adaletsizlik var. Çünkü tarım bitkisel, hayvansal üretim ve balıkçılık alanlarını kapsayan temel ihtiyaç olan gıda ile ilgili stratejik bir alan olmasına karşın sempozyumda sadece bir sunum var. O sunumu da ben yapmaya çalışacağım en geniş şekliyle.

Bir kere “tarımda adalet” dediğimizde, hemen hemen 20. yüzyılın ilk yarısından, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan dünyada hızla yükselen endüstriyel tarımında adaletsizliğin başladığını görüyoruz. Kaynaklar, ürünler ve üretici bolken ve üretilen ürünler herkese yetiyorken, gıda henüz ticarileşmemiş, metalaştırılmamışken bir adaletsizlik sorunu yaşamadığımız anlaşılıyor.

Ama tarımsal üretimin temel faktörleri; arazi, su ve temel girdileri; tohum, gübre, küçük aile işletmelerinin döngüsel tarımına son verilip, şirketlerin eline geçmeye başlayınca ve sanayi için ucuz işgücü kaynağı olarak kullanmak üzere kırsal genç nüfusu kentlere yönlendiren politikalar ile tarım kesimindeki nüfus da azalmaya başlayınca, tarımda ciddi bir adalet sorunu baş gösteriyor.

1. Dünya Savaşı’ndan sonra tarımda uygulanan ve bugün gelinen noktada afet diye nitelenen bir sürü sonuçla karşı karşıyayız. Temelde tarımda kimyasal kullanımı çok büyük bir afete neden olmuştur. Dünya tarım arazilerinin %60’tan fazlasının kimyasal kirlilik altında olduğu ifade edilir. Kontrolsüz ve denetimsiz kullanım ile doğada dolaşıma giren bu zararlılar, temiz tatlı su varlıklarını ve hatta denizlerimizi de kirletmektedir. Türkiye’de bu oranın çok daha yüksek olduğunu biliyoruz.

Geçtiğimiz günlerde fes edildiğini bildiğimiz TİĞEM ile Sudan’dan bir kuruluşun ortaklığıyla kurulacak olan Türk Sudan Tarımsal Üretim Anonim Şirketi ile kendi arazilerimizi temizlemek, verimliliğini artırmak ve tasarruflu su kullanımı sistemlerine geçmek yerine mümbit Afrika topraklarında Afrika’nın suyu ile Türkiye tarım özel sektörüne arazi kiralama çalışılıp başılamamıştır. Dünyada da küresel tarım şirketleri devletler eli ile yaklaşık 2,5 milyon kilometrekare tarım arazisini kiralama ve satın alma yoluyla ele geçirdikleri bilinmektedir.

Dünya ve Türkiye’de tarımsal üretimin yapılmasının temel unsurları olan toprak, su, biyoçeşitlilik vs. doğal varlıklar kaynak kelimesi ile ifade edilmektedir. Ben bunlara kaynak demeyi doğru bulmuyorum.

Bu tür kavramlara ilişkin bir şeyler söylemek isterim. Varlıklar bunlar ama maalesef ticaretin kaynağı haline getirilmiş durumdadır.

Özellikle Sahra Altı Afrika’da... Hatta bazı Türk Cumhuriyetleri ve Rusya’nın bir kısmında da bu kiralama ve satın almaların yapıldığını biliyoruz. Yapanlar da genellikle dünya tarımında ilk 10 sırayı alan ülkeler; Amerika, Batı Avrupa ülkeleri gibi. Dünya tarım ürünleri ticaretinde dünyanın en büyük endüstrileşmiş ülkeleri arasında Amerika birinci sıradadır, Hollanda da ikinci sıradadır. Hollanda sadece kendi ülkesinde değil çok daha fazlasını Know-How ile ülkesi dışında sözleşmeli üretimler yaptırıp bu ürünlerin küresel ticareti ile gerçekleştiriyor.

Türkiye’de 1940’lardan sonra başlayan süreçte tarım sanayileşme uğruna adaletsiz bir biçimde her alanyla, feda edilmiş durumda. Akademik analizlere rağmen bugünleri gören bir siyasi akıl olmadığından günümüzde Türkiye hem gıdasını çok pahalı yiyen hem de bazı gıda ürünlerinde yetersizlikler yaşayan bir noktaya gelmiş durumda. 1945’ten sonraki süreçte Türkiye, dünyadaki endüstriyel tarımsal üretim gelişmelerinden çok yavaş etkilenmiştir. Ancak 70’lerden sonra petrol krizinden ya da küreselleşmenin başladığı dönemden bu yana ve 24 Ocak 1980 kararlarıyla kendini gösteren neoliberalizmin uygu-

lama pratiklerinin başladığı, cuntanın 1982 Anayasası ve ardından yapılan düzenlemelerle mevzuatın neoliberal taleplere göre düzenlendiği dönemden bu yana Türkiye’de bu sorunu yaşamaya başladık.

Bunun en önemli ayaklarından biri Büyükşehir Yasası olarak karşımıza çıktı. Bir gecede Türkiye’deki tarımsal nüfus %25’ten %9,2’ye indi. Bütün büyük kentlerdeki köyler tarımsal üretim merkezleri, mahalle haline dönüştü ve kırsalda yaşam ve üretim faaliyeti kentsel tarifeden ücretlendirilmeye başlandı. Zaten girdi fiyatları, 80’lerde başlayan politikalarla yerli girdi üretiminden vazgeçildiği için giderek artmaya yükselmeye başlamıştı.

Tohumda dışa bağımlılık, gübre ham maddelerinde dışa bağımlılık, enerjide dışa bağımlılık derken, işgücü ücretlerinin çok yükselmesi ve tarım işgücünün, genç iş gücünün kentlere akın etmesini sağlayacak politikalar nedeniyle Büyükşehir Yasası ile bir gecede %25’ten %9,2’ye indirilen kır nüfusu o günden bugüne de %5,4 gerilemiş durumdadır.

Geleneksel tarımdan endüstriyel tarıma geçmenin birçok olumsuzluğunu yaşadık. Bu olumsuzluğun başında tarım ilaçlarının aşırı kullanımı gelmekle beraber, tarımsal arazi mülkiyet yapısının ve su kaynaklarının da ticarileştirilmesinin başta geldiğini söylemek gerekiyor. Dünya üzerinde yapılan tarımsal üretim faaliyetinin %90’a yakını hala küçük aile işletmeleri yapıyor. %10’luk kısmını da büyük tarım işletmeleri gerçekleştiriyorlar. Türkiye’de de oranlar bu rakamlara yakın. Büyük tarım şirketlerinin üretim miktarları dünya ortalamalarından biraz daha az.

Ülkemizde girdi fiyatları ve ihtiyacı her yıl artıyor. Girdiler bakımından 5-6 küresel şirket bütün dünyaya hâkim durumda, gübre, tohum ve tarım ilaçları üretiminde toplam 9-10 tane şirket var. Bütün dünya ülkeleri bu şirketlerden gübre ham maddelerini ya da doğrudan gübreleri ve tohumları alıyorlar. Bu durum girdi temininde, tarımsal üretimde ve dolayısı ile genel olarak tarımda adaletsizliğe neden oluyor.

Şu ana kadar tarımsal varlıklar bakımından adaletsizliğe zaten kısaca değinmiş olduk. Tarımda adaleti iki bakımdan değerlendirmemiz gerekiyor: üreticiler ve tüketiciler. Üreticiler bakımından büyük adaletsizlik, toprak ve suya erişememe ve tarımsal üretimi yapabilmek için gerekli olan girdilere erişememe ve büyük ölçekli tarım işletmeleri ile rekabet edememe şeklinde tezahür ediyor. Tarımsal üretim yaparken yaşadığı olumsuzluklar şeklinde tezahür ediyor. Tüketiciler açısından tarım ürünleri küresel ve yerel ticaretinde monopolleşme, gıda güvenliği ve gıdaya erişim alanında adaletsizliklere neden oluyor.

Biraz önce kavramlara biraz girmek gerektiğini söylemiştim. Çünkü tartışmalarda da bugün de arkadaşlar bazı kavramları alışıl gelmiş şekilde ifade etti ama yanlış kullanıyoruz. Cumhurbaşkanı da öyle algılıyor, maalesef. Cumhurbaşkanı ne demişti? “Arsa ve arazi var. Araziyi arsaya dönüştürmek için belli bedel ödemek gerekiyor. Aksi takdirde arazinin hiçbir anlamı yok.” Yapılma izni ve plan çalışması olan ya da olabilecek olan alanlara arsa, üzerinde imar uygulaması olmayan tarım yapılan veya yapılabilir olan alanlara arazi denir. Arazi ve arsa kavramlarını yerinde kullanmak lazım.

Bir başka kavramdan daha bahsetmek isterim. Ortak kavramları kullanmak adına tarım çok çatı bir kavramdır. Arkadaşlar, bunun bir karada yapılanı var, bir de suda yapılanı var. Yani ikiye ayırmak lazım: Karada tarım, suda tarım. Her ikisinin de altında bitkisel ve hayvansal üretim kavramları var. Yani biz aslında genel olarak tarım dediğimizde, herkes bitkisel üretim bahsi, hayvansal üretimi de hayvancılık diye kastediyor. Tarım ve hayvancılık diyoruz, bu da yanlış bir kavram. Tarım ikiye ayrılır: sucul ve karasal. Onlar da kendi içinde ikiye ayrılır: bitkisel üretim, hayvansal üretim. Su ortamlarında da bitkisel üretim, hayvansal üretim var. Biz de her ne kadar su ortamında sadece balık avcılığı ve yetiştiricilik üretim gibi görülsede dünyanın birçok yerinde denizler dışında akarsular, göller, göletler, dereler gibi karalardaki su ortamları da balık üretim alanları olarak kabul ediliyor ve korunuyor. Çeltikten elde edilen pirincin üretiminden bahsetmiyorum, denizlerde ve suyun içinde yapılan üretimden bahsediyorum. O yüzden kavramları da artık tarım ve hayvancılık gibi değil tarım kavramı altında karada üretim olarak “bitkisel üretim ve hayvansal üretim”

olarak ifade etmek doğrudur. Tarım Bakanlığı dahi ismi ile bu kavramsal hatayı yapıyordu. Bilindiği gibi, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı diye ifade ediliyordu.

Şimdi bu kavramlara da açıklık getirdikten sonra bugünkü konumuz afet risklerine gelelim.

Tarımdaki adalet sorunu üzerinden afet risklerini anlatmaya çalışacağımı söylemişim. Türkiye’de genellikle afetler yaşandıktan sonra nelerin eksik yapıldığına dair kısa bir dönem bir çalışma yapılıp sonra onun da unutulduğu ve afet olduktan sonra yapılacak yardımların daha çok konuşulduğunu görürüz. Ama biz bu sempozyumu afet risklerini ele almak gerektiğini, doğrusunun bu olduğunu değerlendirdiğimiz için TMMOB Odaları olarak düzenledik.

Bir kere tarımsal üretim riskleri açısından afetlerin başında deprem gelmiyor arkadaşlar. Yıllardır uygulanan politikaların bir sonucu olarak, antropojenik olarak artan sera gazı emisyonları sonucu yaşadığımız küresel iklim değişikliği ve onun etkilediği/yaratdığı kuraklık, yangınlar, su kısıtı, tarım hastalık ve zararlılarının artışı, biyoçeşitlilik kaybı, yağış rejimi değişiklikleri, üreticilerin arazileri terk etmesi, verim kaybı gibi olaylar tarımsal açıdan en büyük afet olarak kabul edilen olaylardır. Yani İstanbul’da deprem olacak ve büyük bir sorun yaşanacak. Gerekli önlemler alınmadan yaşanabilecek İstanbul depremi İstanbul’da yerleşik halkın yanı sıra dünya ve Türkiye’de büyük ekonomik ve sosyal sorunlar yaratacak. Türkiye’nin %85-90’ı deprem riski altında. Her taraftan faylar geçiyor, yerleşim merkezlerimizin %70’ten fazlası bu merkezlerde kurulu. Ama şunun daha büyük bir risk olduğunu düşünüyorum ve sizin de kabul edeceğinizi düşünüyorum, beslenme ve gıdaya erişim krizi yaratacak bir kuraklığın çok büyük bir risk oluşturacağını kabul etmek lazım. Bu durum, bizlerin beslenmesi, ekosistemin beslenmesi ve hayvan yemleri açısından en önemli risk faktörü olarak karşımıza çıkıyor. Yaklaşık 30 yıl önce dünyada iklim değişikliğinin hızlandığı ve ciddi bir kuraklığın geldiğine dair bilim otoritelerinin açıklamalar yaparak tüm dünyayı uarmalarına karşın maalesef ülkemiz bunu son 30 yıldır -halk açısından da söylemek lazım- yağış rejimindeki değişiklikleri hissedildiğinde fark etmeye başladı. Buradaki en büyük eksiklik siyasi idarenin/otoritenindir. Devletin ilgili birimleri, kamuoyunu hem alacağı önlemler hem de yaşanacak süreçler açısından bilgilendirmeli ve konuya duyarlılığı mümkün olduğunca artırmalı, bunun için gereken çalışmalar öncelikle yürütülmelidir. Tarımsal üretimin sekteye uğramaması için gerekli olan kırsalda yapılması gereken (girdi stokları; tohum, gübre, bitki koruma ürünleri) çalışmalar yapılmalıdır. Her yıl daha da etkili bir duruma gelen kuraklık konusunu 30 yıl önce dünya iklim otoriteleri yazmıştı, söylemişti ve şunu demişlerdi, özellikle Avustralya ve Doğu Akdeniz havzasında büyük ölçüde kuraklık yaşanacağını ifade etmişlerdi. Yangınlarla ve yağış rejimindeki çok radikal değişikliklerle bunları yaşadık ve yaşamaya devam ediyoruz. Bunun tarımsal üretime ve dolayısıyla beslenmemize ve gıda üretimimize nasıl etki ettiğini de hepimiz görmekteyiz. Öncelikle pazarda markette gıda fiyatlarının artışıyla görmeye başladık.

Bir başkası ve çok daha eskilere dayanan afet sorunu, tarımda kimyasal kirliliktir. Dünyada 2. Dünya savaşı sonrası, 1945’ten sonra başlayan ve hâlen artarak devam eden bitki koruma mücadelesinde kullanılan kimyasalların kirliliği olarak ifade edilmekte ve Türkiye’de gıda güvenliği sorunu yaratmaktadır.

Burada da iki kavramı netleştirmek gerekiyor. Gıda güvenliği ile gıda güvencesi kavramlarını açmamız gerekiyor. Gıda güvenliği sağlık açısından güvenli gıdayı ifade eder, gıda güvencesi ise nicelik ifade eden, ihtiyaç duyduğumuz gıdalara yeterli miktarda, zamanında, sağlıklı olarak ve ekonomik fiyatlarla erişimi ifade eder. Sağlıklı ve güvenli gıdaya erişimi ifade eder. O yüzden gıda güvenliği dediğimizde, gıdanın tarladan başlayarak soframıza gelene kadar ki zararlı, hastalık ve bunlarla mücadelede kullanılan kimyasal maddelerden arındırılmış olmasını, insan ve çevre sağlığına zarar verecek kalıntıların olmamasını ifade eder. Ama gıda güvencesi, yeterli miktarda gıdaya erişiminizi sağlayacak üretimi ifade eder. Bu ikisinin toplamı da gıda egemenliğini ifade eder. Eğer bir ülke buna

hakimse, tarlalarına, arazilerine, su kaynaklarına, tohum kaynaklarına, gıda tedarik zincirlerine yerel unsurlarla yerel güçle hakimse, orada gıda egemenliği vardır demektir.

Ülkemizde son yıllarda yangın riski sorunu yaşanıyor. Kuraklık ve iklim değişikliğinin etkisiyle oluşan yangınlarda gördük ki ormanlar dışında önemli ölçüde tarım arazileri ve tarım ürünleri de yanıyor. Muğla'da yaşanan yangında Türkiye'nin çam balı üretiminin tamamının yapıldığı bölgede çam ağaçları yanmıştır. Arılar/kovanlar dönem itibariyle farklı bölgelere taşındıklarından önemli ölçüde zarar görmeseler de onların bal ürettikleri çamlar yok oldu. Türkiye çam balı üretiminde çok düşük bir noktaya indi. Sıçrayan yangınlar tarımsal ürünlere de çok büyük oranlarda zarar verdi.

Tarım arazilerindeki afet risklerinin en az zararlı olanı depremlerle oluşan riskler ki genellikle depremlerin çok yaşandığı bölgelerde tarımsal verimlilik çok daha fazladır. Çünkü farklı jeolojik varlıklar, bitki beslenmesinde önemli ihtiyaç olan mineraller depremlerle ortaya çıkabilmektedir.

Tarım kesiminin deprem sonrası yaşadığı problemler kentlerde yaşananlar kadar büyüktür. Çünkü ekonomik varlıklarının tamamını onlar da kaybederler. Evlerini, konutlarını hayvan varlıklarını kaybedebilirler, arazileri tarım yapılamaz hale gelebilir. Su varlıklarını deprem etkisi ile kaybedebilirler. Hastaneler ve birçok yapılarını kaybettiler ama bu kayıplar kadar önemli bir diğer kayıpta kentleri besleyen gıda kaynaklarının oluşmasını sağlayacak arazilerin ve üzerindeki ekinlerin kaybolmasıdır.

Deprem riskini bertaraf etmek için yapılacak çalışma eksiklikleri kentlerde olmadığı gibi köylerde de olmamıştır. Yapı ve hayvan barınağı güvenliğinden, ulaşım sorunlarına, arama kurtarma yardımlarının erişimine kadar her sorun katmerli olarak köylerde yaşanabilmektedir.

Son yaşanan Kahramanmaraş depremlerinin etkili olduğu 11 il Türkiye'nin tarımsal üretiminin %17'si civarında bir üretimi gerçekleştiriyordu. Hayvanlar telef oldu, hatta kaçan insanların hayvanları başıboş kaldığı için devletin kontrolü dışında toplanıp sağa sola satıldı veya kesimhaneye götürülmüştür. Hasatlar ve yeni yıl ekimleri yapılamadı. Çünkü o işi yapacak işgücü, yani çiftçi orada yoktur. Köylerde de kentlerde olduğu gibi depreme hazırlık için bu riskleri bertaraf edebilmek için çeşitli kurumsal yapıların oluşturulması ve bütün afet riskleri karşısında nasıl davranacağına dair örgütlenmenin gerçekleştirilmesi gerekiyor. Ama bunu kentlerdeki kentsel dönüşüm, depreme dayanıklılığın artırılması faaliyetlerinde göremediğimiz gibi kırlarda da tarımsal üretimin büyük sermaye güçlerinin eline geçmesi için projeler ve politikalar üreten ve bunu sürdüren idarenin yapmayacağını söyleyebiliyoruz. Bunun için de yıllardan beri özellikle kentlerde ve köylerdeki üretici ve tüketicilerin özgür bağımsız demokratik örgütlenme derinliği kurarak kooperatifleşmeleri, eğitim almaları, kaynaklarına varlıklarına sahip çıkma yollarını geliştirmeleri için gerekli çalışmaları sürdürmelerini öneriyoruz. Kentlerle çiftçilerle doğrudan bağlantılar kurarak böyle örgütlenmiş yapılarla doğrudan bağlantılar kurarak sosyal dayanışma ekonomileri oluşturarak kentlerin ve kırların sağlam kalmasını, tarım arazilerinin, tarımsal varlıkların, suların sağlam kalmasını ve kentlerin de bu bağlamda sağlıklı beslenebilmesi için gerekli olanaklara kavuşmasını sağlayacak örgütlenmelerin olması gerektiğini ifade ediyoruz.

Biz bu sempozyumda verilecek en temel mesajın afet riskleri karşısında dayanımı artırmanın, afetlere karşı dayanıklılığı artırmanın en önemli kırsal ve kentsel ögesinin dayanışma örgütlülüğü olduğunu, idareden talepleri örgütlü olarak yükseltmek gerektiğini mutlaka kendi öz gücümüzle, öz dinamiklerimizle demokratik örgütlenerek deprem risklerini bertaraf etmenin ya da onu en aza indirmenin yolunu bulabiliriz diye düşünüyorum.

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

İstanbul Kent Sempozyumu - V

“Kent ve Demokrasi”

2. Gün (3 Aralık 2023 Pazar)

III. Oturum:

Afet Riskleri ve Kent Politikaları-III

Aysel Durgun, *Oturum Başkanı*
TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şube

Doç. Dr. Banu Yılmaz
Klinik Psikolog

Hazal Güvenç
Feminist Araştırmacı

Ayşegül Bildirici Suna
TMMOB İstanbul İKK Kadın Komisyonu Üyesi

Seda Yurtcanlı Duymaz
İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi

Aysel Durgun

Merhabalar. Yoğun ikinci günün son oturumundayız. Ben hemen konuşmacı konuklarımı davet etmek istiyorum. Klinik Psikolog Doç. Dr. Banu Yılmaz, Feminist Araştırmacı Hazal Güvenç, İnşaat Mühendisi Ayşegül Bildirici Suna ve Dr. Seda Yurtcanlı Duymaz. Üst başlığımız “Afet Riskleri ve Kent Politikaları III”. Bu başlık altında iki gündür her yönüyle kenti konuşuyoruz; kamusalı, demokrasiyi, kent hakkını, barınma hakkını, depremi, depreme hazır olmayı. Bugün ağırlıklı olarak İstanbul’un ne kadar hazır olmadığını öğrendik, maalesef. Kentsel dönüşüm ve sosyal devleti iki gündür konuştuk. Bugün ise konuya biraz daha farklı bir yerden bakacağız. Farklı bir afet değerlendirmesi olarak kadınların yaşadıkları üzerinden doğal afetleri değerlendireceğiz. Hepimiz biliyoruz ki 1999 depreminde ve arkasından 6 Şubat depreminde, depremin yıkıcı etkilerinden en fazla etkilenenler kadınlar, yaşlılar ve çocuklar oldu. Bu konuya biraz kadın gözüyle bakacağız; “neler yaşıyoruz ve keşke İstanbul’da da biraz daha hazırlıklı olma şansımız olsaydı” diyeceğiz. Ben sözü ilk konuşma vermek istiyorum hemen, Klinik Psikolog Doç. Dr. Banu Yılmaz.

Banu Yılmaz

Afet, çok sayıda disiplin ve uzmanlık alanının araştırma, risk azaltma ve müdahale çalışmalarında yer aldığı çok boyutlu bir olgudur. Dolayısıyla, afetin tanımı kaynağına göre çeşitlilik gösterir (Yılmaz ve Klein, 2008). En kapsamlı afet tanımlarından biri Dünya Sağlık Örgütü (1998) tarafından yapılmıştır. Bu tanım, afete ilişkin olarak yapılan tanımlamalardaki ortak özelliklerin pek çoğunu kapsamının yanı sıra, bu tür olayların ölçeğini ve karmaşıklığını da vurgulamaktadır:

“Fiziksel hasar, ekolojik bozulma, can kaybı, yaralanma, sağlığın kötüye gitmesi, yaşamsal hizmetlerin kesintiye uğraması gibi yıkıcı sonuçları nedeniyle etkilenen alanın dışından yardıma gereksinim duyulmasına neden olan olaylar”

Afetler travmatik olaylardır. Hayatın olağan akışının dışında olan travmalar, maruz kalanlar için hayati tehdit oluşturur ve derin korku, çaresizlik, umutsuzluk duygularına yol açar. Kişinin o güne kadar sahip olduğu dünyaya ilişkin temel varsayımlarını sarsar, yani dünya travmayı yaşayan kişi için artık güvenilir bir yer olmaktan çıkmıştır; insanlar nedensizce başka canlılara zarar verebilir ve kişinin kendi başına da kötü şeyler gelebilir.

Afetin bu şekilde neden olduğu travmatik stres, afetin şiddeti kadar, afetle ilişkili çoğul stres kaynaklarının biriken etkisinin ve bunların ikincil etkilerinin bir sonucudur. Bu da bize afetlerin sosyal politikayla ilişkisini düşündürür. Her büyük depremde tanık olduğumuz, akut dönemde yardıma erişememek, uzun süre sağlıklı yaşam koşullarında kalmak, buna bağlı olarak ortaya çıkan kişiler arası şiddet olayları ve cinsiyet temelli şiddet, yangın, sel baskını gibi yeni afetler, yok-sulluğun yeni bir yaşam inşa etmeyi olanaksızlaştırması hızla akla gelen örnekler olarak sayılabilir.

Dünya Sağlık Örgütü sınıflandırma sistemi ICD'nin kitlesel travmatik olaylara ilişkin tanımlamalarında, doğa olayları ya da insan kaynaklı afetlerin bu sosyopolitik boyutu vurgulanır:

“Geniş ölçekli travmatik olaylar aileleri ve toplumu etkiler. Toplulukçu ve toplum merkezli kültürlerde bu etki daha şiddetli olabilir. Toplumsal ilişkiler, kurumlar, uygulamalar ve sosyal kaynaklardaki değişimler sosyal dokunun bozulması, kültürel yas ve kolektif travmaya neden olabilir. Örneğin, uzun dönemler boyunca zulme uğramış toplumlarda travmanın kuşaklararası geçişine ilişkin kanıtlar vardır. Birey üzerindeki etkiler, kolektif güvensizlik; motivasyon, inanç ve değer kaybı; öğrenilmiş çaresizlik; antisosyal davranışlar; madde kötüye kullanımı; cinsiyet temelli şiddet; çocuk istismarı ve intihar eğilimi gibi çeşitli şekillerde kendini gösterebilir.”

Geleneksel bir bakış açısından afetler, doğa olayları sonucu ortaya çıkan ve insan kaynaklı olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Genellikle doğanın ya da bazı kültürlerde Tanrı'nın eylemi olarak tanımlanan doğal afetler, ortaya çıkışları açısından ani başlangıçlı ve yavaş başlangıçlı olarak iki grupta ele alınabilir. İnsan eliyle yaratılan afetler de kendi içlerinde insan hatası sonucu meydana gelen ve kasıtlı olarak ortaya çıkarılan afetler olarak iki grupta ele alınmaktadır (Shultz ve ark., 2017).

Doğal ve insan eliyle yaratılan afetler arasındaki bu geleneksel ayırım göz önünde bulundurulduğunda, belli afet türlerini “doğal” olarak nitelenmek tartışmalıdır. Bunun nedeni, doğal olarak tanımlanan pek çok afetin, demografik, ekonomik, politik ve iklimsel etmenler nedeniyle ortaya çıkan olaylara karşı hazırlayıcı ve önleyici olmakta başarısız olan insanın hatasından dolayı yıkıcı sonuçlar doğurmasıdır. Bu temelde, “doğal” kavramı doğa olaylarından kaynaklanan ve insan eliyle yaratılan afet kategorileri arasındaki önemli binışmeyi yansıtmaktan uzaktır diyebiliriz (Yılmaz ve Klein, 2008).

İnsan kaynaklı afetler daha sık ve kalıcı ruhsal sorunlarla ilişkilidir. Bunun nedeni bu tür afetlerin daha yıkıcı olmasıdır. Kasıtlı olarak insan eliyle yaratılan afetleri deneyimleme yoluyla maruz kalınan kötülük, insanın yaşamının anlamını, bu anlamın gelişimini, arzularını ve yaşamları üzerindeki otonomilerini yok eder (Ursano ve ark., 2017).

Psikososyal iyilik hali, afetlerden çeşitli şekillerde etkilenebilir. Yaşanan stres nedeniyle bireyin örneğin, depresif bir duygu durumuna sahip olması, sosyal yaşamdan uzaklaşması ve fiziksel yetersizlikler sonucu bireysel kapasitede bir azalma söz konusu olabilir. Olaylar üzerinde kontrolün azaldığı duygusu, bireyde mücadele yeteneğinin zarar gördüğü inancını doğurabilir. Maddi ve ekonomik kayıplar, toplumsal yapının değişmesi ve çevresel değişimler de psikososyal iyilik halinin olumsuz etkilenmesine yol açar. Toplumun sosyal-ekolojisinin bozulmasına neden olur, ilişkilerin niteliğini değiştirir, dolayısıyla sosyal kurumların işleyişini zorlaştırır. Ortak değerlerin zedelenmesi sonucu, söz konusu kültürün de zarar görmesine neden olur (Psychosocial Working Group, 2003).

Afet maruz kalan hemen herkes aleni tehlike karşısında artan düzeyde korku ve sıkıntı yaşayacaktır. Aslında, afet tehdidi, etkinin yokluğunda bile stresi tetikleyebilir. Çoğu durumda, bu psikolojik tepkiler kısa ve nispeten hafif olup, kişilerin psikolojik desteğe ihtiyaç duymadan

hızla tam işlevselliklerine dönmelerine olanak tanır. Buna karşılık, afete maruz kalan kişilerin bir alt kümesi, yaklaşık %10'u, psikopatoloji düzeyinde belirti ortaya çıkarabilir (Ursano ve ark., 2017).

Aynı olaya maruz kalan herkeste benzer tepkiler gelişmemesinin açıklanmasına yönelik çalışmalar, afete ve maruz kalan kişiye ve aynı zamanda sosyopolitik koşullara bağlı bazı risk faktörleri (psikopatolojiye yatkınlaştırıcı faktörler) olduğunu ortaya koyar:

Öznel faktörler
— Kadın/çocuk/yaşlı olmak
— Azınlık olmak
— Kişilik özellikleri (iyimserlik, yeterlilik, kontrol, öz saygı gibi özelliklere sahip olmamak)
— Düşük sosyoekonomik düzey
— Önceki ruhsal hastalık
— Ailede ruhsal hastalık
— Olay sırasında disosiyasyon yaşamak
— Olay sırasında yaralanmak
— İlk müdahale ekibinde yer almak
— Kontrol kaybı
— Etkisiz başa çıkma yolları kullanmak
— Olayın ardından daha fazla stresöre maruz kalmak
— Kayıp yaşamak

Olaya bağlı faktörler
— İnsan eliyle kasıtlı şiddet
— Yayılımı
— Yakınlığı
— Şiddeti
— Yoğun kayıp
— Süresi (süreçgenlik)
— Kontrol edilemezlik ve öngörülemezlik
— Göçe / (taşınmaya) neden olması

Sosyopolitik faktörler
— Toplum tarafından suçlanma
— Yakınlar tarafından suçlanma
— Sosyal destek alamama
— Azınlık olmak
— Göçmen olmak
— LGBTI+ olmak
— Destek ve yardım alamama
— Yoksulluk

Tablo 1. Afet sonrası psikopatolojiye yatkınlaştırıcı faktörler
Başterzi, 2021

Afetin akut döneminde, afeti doğrudan yaşayan hemen herkeste “olağanüstü duruma verilen olağan tepkiler” olarak değerlendirilen bazı tepkiler ortaya çıkar. Strese karşı bedenimizde ortaya çıkan ve organizmayı tehditle savaşmaya ya da ondan kaçmaya hazırlayan fizyolojik değişimin bir sonucu olarak yaşanan bu tepkilerin kendiliğinden yatışması ya da akut dönem psikososyal müdahale yöntemleri ile hafiflemesi ve geçmesi beklenir.

Tablo 2. Afet sonrası olağan ruhsal tepkiler

Fiziksel	Yerinde duramama, çarpıntı, nefes darlığı, hızlı ve yüzeysel solunum, baş dönmesi, hazımsızlık, bulantı, mide bağırsak sorunları, acıkma ve tatlı, kahve, sigara, alkol için yoğun istek, uyku bozukluğu, yorgunluk, kas gerginliği, ağrı, kronik sağlık sorunları
Duygusal	Çökkünlük, mutsuzluk, kaygı, korku, suçluluk, utanç, duygusal donukluk, apati, umutsuzluk, kontrolü kaybetme hissi, tahammülsüzlük, sinirlilik, sabırsızlık, öfke
Bilişsel	Gerçekliğin kaybı, tekrarlayıcı düşünceler, yaşananlarla ilgili sürekli zihinsel uğraş, bellek ve konsantrasyonda bozulma, karar vermede güçlük, problem çözme becerilerinde azalma, değerlendirme hataları
Davranışsal sosyal	Hatırlatıcılardan kaçınma, uyku ve yeme alışkanlıklarında değişiklikler, alkol ve ilaçlarla kendini uyuşturma (kaçınma), gevşeyememe, sosyal içe çekilme, kişilerarası ilişkilerde sorunlar, işte / okulda başarısızlık-hatalar, başkalarına karşı negatif tavırlar, cinsel dürtüde değişiklikler
Manevi	Yaşamına anlam veren temel değerlerden uzaklaşma, inancını yitirme, değiştirme ya da aşırı dindarlaşma, ibadet etmekten vazgeçme ya da ibadete aşırı yönelme, politik inancında savrulma, ahlaki değerlerinde değişiklikler

Halpern ve Vermeulen, 2017

Risk faktörlerinin yatkinleştirici etkisiyle gelişebilecek olağan dışı ruhsal tepkiler ise uzmanlık gerektiren terapötik müdahalelerle ve ilaç tedavisiyle ele alınır (Başterzi, 2021).

- Şiddetli dissosiyatif belirtiler (dünyanın gerçek olmadığını düşünme, kimlik bilgilerini hatırlayamama, yeni bir kimlik edinme, amnezi, füğ, bedeninden kopmuş hissetme, bedenini kontrol edememe)
- Şiddetli yeniden yaşama belirtileri (halüsinasyona benzer flashbackler, tekrarlayıcı şekilde olayı yaşıyor gibi olmak, olay anına ilişkin görüntüleri korkutucu şekilde yeniden hatırlamak, aniden çılgın atmak, kabuslar)
- Aşırı kaçınma belirtileri (sosyal içe çekilme, evden çıkamama, işe gidememe)
- Şiddetli aşırı uyarılma belirtileri (panik nöbetleri, korkutucu kabuslar, şiddet içeren dürtüler, konsantre olamama)
- Güçsüz bırakan anksiyete (ruminatif endişe, ağır fobik reaksiyonlar, takıntılar, aşırı gerginlik, delireceğim, kontrolü kaybedeceğim korkusu)
- Şiddetli depresyon (yaşamdan zevk alamama, değersizlik düşünceleri, ağır bir suçluluk)
- Madde ve alkol kötüye kullanımı
- Psikotik belirtiler (sanrılar, varsanılar, tuhaf düşünce ve imajinasyonlar)

Aysel Durgun

Banu Hocam Ankara'dan geldi ve Ankara'ya dönmek zorunda. Bu yüzden sadece Banu Hocam için eğer soru varsa hemen alabiliriz, yoksa uğurlayacağız kendisini. Çok teşekkür ederiz. Bu arada Banu Hocamız barış imzacısı olduğu için akademiden ayrılmak durumunda kalmış. 7 senelik davası sonuçlanmış aslında ama şu anda geri döndürmek yerine istinafa yönlendirilmiş. Umarım en kısa zamanda o da sonuçlanır, çok teşekkürler. İkinci konuşumuz

feminist araştırmacı Hazal Güvenç. Kendisi doğal afetlerin kadınlar üzerindeki etkisinden, 6 Şubat depremi saha deneyimlerinden bahsedecek. Bu arada ben hocam hazırlanana kadar, sevgili Mücella Yapıcı'ya bir selam göndermek istiyorum. Mücella, 1999 depreminden sonra şöyle bir tanımlama yapar: "Kadın olmanın farklı bir şey olduğunu anladım ben 99 depreminden sonra ve feminist oldum." Çok ciddi çalışmaları olmuştur bu alanda, kadın çalışmaları alanında, depremlerle ilgili çalışmalarını zaten biliyoruz. Teşekkür ederim.

Hazal Güvenç

Öncelikle burada olduğum için çok mutlu olduğumu söylemek istiyorum ve organizasyonda emeği geçen herkese çok teşekkür ediyorum. Çok harika sunumlar dinledik ve aslında biraz olması gereken o karamsarlığı hissettim. Çünkü ne kadar hazırlıksız olduğumuzu bir kere daha yüzümüze vurmuş oldu bu sempozyum. Tekrar teşekkür ediyorum. İsmim Hazal Güvenç, bir sivil toplum kuruluşunda çalışıyorum. 6 Şubat depremi yaşandıktan sonra çeşitli Birleşmiş Milletler kuruluşlarıyla projeler yazarak, iş birlikleri yaparak hemen bölgede, depremden etkilenen üç ilde çeşitli güçlenme programları uygulamaya başladık. Kadınlar için uyarlanmış, depreme özel bu illerde en çok zarar gördüğünü tespit edebildiğimiz Adıyaman, Gaziantep, Nurdag ve Hatay'ın Defne ilçeleriyle bu depreme uyarlanmış kısa güçlenme programlarını, kadın güçlenme programlarını koordine ettiğim için 6 Şubat'tan beri aslında depremden etkilenen kadınlarla birlikte sahadayım ve pek çok deneyim aktarımı gerçekleştirdik birlikte. Şimdi size o deneyimleri paylaşacağım.

O deneyimleri paylaşmadan önce nerede durduğum belli olması için burada, feminist bir kadın olmamın altını çizmenin önemli olduğunu düşünüyorum. Bu neden önemli? Neden ben feminist bir kadın olarak burada duruyorum diyorum? Çünkü sahada, afet ve kriz anlarında görüyoruz ki kadınlar ve erkekler, aslında toplumun içindeki tüm gruplar eşit şekilde etkilenmiyor afetlerden. Biz bunu görüyoruz, bunu yaşam pratiğinde de biliyoruz, çeşitli bilimsel araştırmalarla da görüyoruz. Buradaki salondaki insanları da tenzih ediyorum, etrafında feminist kadınlar ile çevriliyim. Dolayısıyla tabii ki onlarla da böyle bir sorun yaşamıyorum ama sohbet ilerlerken mutlaka şuna denk geliyoruz: "Ya aman canım, afetin de cinsiyeti mi olur? Siz de abartmayın artık. Hani, felaket herkese felaket, deprem herkese deprem işte. Burada da cinsiyeti neden konuşuyoruz?" diye geliyor sohbet bir yerde ama böyle olmadığını biliyoruz. O yüzden ben sahada feminist bir araştırmacı olarak durduğumu belirtiyorum çünkü bu politik bir şey. Oradaki veriyi toplumsal cinsiyete duyarlı bir gözle baktığınızda başka görürsünüz; cinsiyet körü bir noktadan baktığınızda, objektif olma iddiasıyla baktığınızda farklı görürsünüz. Oradaki duruş anlamında feminist bir kadın olmak önemli çünkü feminizm, biliyorsunuz, hiyerarşi barındırmaz. Ben orada hiçbir kadına yardım götürmedim. Biz orada dayanışma örgütledik, birlikte dayanıştık. Şunun da çok farkındayım; dayanışma özneleri çok kolay yer değiştirebilirler, almak kadar vermeyi de içerir dayanışma. Burada bunları anlatırken de bu toplumsal cinsiyete duyarlı veriyi toplamak ve aktarmak neden önemli birazdan sayılarla da göstereceğim zaten. Söylemenin önemli olduğunu düşünüyorum.

Şimdi aslında afetin tanımı pek çok sunumda pek çok kez yapıldı. Ben yine afeti tanımlayarak başladım sunuma, bunu şunun için yaptım; afet dediğimizde ne kastediyorum, afetle anlatmaya çalıştığım şey ne? Hepimizin aynı şeyi anlaması, aynı çizgiye gelmesi açısından yapıyorum bu tanımı. Bildiğinizi biliyorum. Afet, hayatın olağan akışını sekteye uğratarak bir ya da daha fazla yerleşim alanını etkileyen, sonuçları bakımından anlık çözüm bulunmasını gerektiren, toplumun bu sürece uyumunu zorlaştıran, kimi zaman dış yardıma gereksinim duyulan, sosyal, ekonomik, fiziksel kayıplara sebebiyet vererek ekolojik düzeni bozabilen, doğa ve teknoloji kaynaklı olaylardır.

Peki, ben neye dayanarak diyorum ki afetlerde kadınlar ve LGBTI+lar diğer kesimlerden daha fazla etkilenir? Bunu neye dayanarak söylüyorum? Afetlerin, hepimizin bildiği üzere, türüne göre farklılaşan fiziksel, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, ekolojik bazı sonuçları var. Fizyolojik sonuçları dediğimizde ilk olarak neyi anlayabiliriz? Şunu anlayabiliriz. Afet sırasında ve sonrasında can kayıpları yaşanıyor, kalıcı sakatlıklara, hastalıklara sebebiyet verebiliyor. Afetlerde ilk bakabileceğimiz veri o zaman can kayıplarının cinsiyetler arasında nasıl dağıldığı olabilir. Şimdi şu örneği vermek istiyorum. Biliyorsunuz, 2004 yılında Hint Okyanusunda bir tsunami gerçekleşti. Önce bir deprem oldu, ardından da çok büyük bir tsunami gerçekleşti ve Hint Okyanusu'na kıyısı olan 10 ülkeyi çok derinden etkiledi. Bu tsunami en çok da Endonezya'yı etkiledi, yaklaşık 230 bin insanın hayatını kaybettiği verisine sahibiz. Peki, bu size sorayım: Bu 230 bin insanın yüzde kaç kadın, kaç erkektir, tahmin var mı? 55-45 dendi, 70 dendi, başka var mı? Yani aslında beklenen %50 olması değil mi? Çünkü nüfus aşağı yukarı yarı yarıya kadın, yarı yarıya erkekse -kadınlık ve erkeklik tanımı neye göre belirlendiği başka bir tartışmanın konusu- %50 olması beklenir ama 230 binden fazla insan ölmüşken, kadınların bu sayının %70'ini oluşturduğu söyleniyor. Burada başka bir şey var, yani acaba gerçekten nüfusu kadın fazla olduğu için mi kadınlar daha fazla ölüyor ya da neden daha fazla kadın ölüyor onu tartışacağız zaten.

Ülkede, yani orada hayatta kalanların sayısını da çıkarmıştım, biraz sonra göstereceğim. Aslında kadın sayısı fazla olduğu için değil ölümlerin fazla olması; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınlara farklı rolleri, kadınların sadece bazı rolleri oynamasına izin verdiğinden kaynaklanıyor bu aslında. Kadın ölüm oranları, erkek ölüm oranlarının 3 ila 4 katına çıktığı gözleniyor bu tsunamide ve bu tekil bir örnek değil. Şimdi bir de enteresan olan şey şu. Biz bu verileri nereden alıyoruz biliyor musunuz? Aslında istatistiğin buna göre tutulmuş olması lazım, bizim istatistiksel olarak ya burada %70 kadın ölürlen, %30 erkek ölmüş, neden acaba sorusunun cevabını görüyor olmamız lazım ama istatistikler cinsiyet verilerine göre, cinsiyet kırılımı gözeterek toplanmamış. Bizim gibi uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşunun sahadaki çalışmalarından ve raporlamalarından bu veriyi ediniyoruz aslında. Yani o yüzden bu veriyi edinmek için sahada feminist bir perspektifle bulunmak çok önemli. Ben eğer orada toplumsal cinsiyete duyarlı veri toplayacağım şiarıyla hareket etmezsem, sadece insanların kaçının hayatını kaybettiğine bakarım ama cinsiyet kırılımı görmem. Çoğu zaman da böyle oluyor. Biz bir sivil toplum kuruluşunun yaptığı araştırmayla kırılımı görebiliyoruz ama Endonezya çok etkilenen ülkelerden biriydi demiştim. İlk tabloda dört köyü almış; tsunamiden önce ilk köyde 242 kişi yaşıyormuş, bunun 123'ü hayatta kalmış ama hayatta kalanların 39'u kadın, 84'ü erkek. İkinci köye baktığımızda fark daha da açılıyor; 45'i kadın, 114'ü erkek hayatta kalanların. 26'ya 98, 79'a 191 gibi çok büyük sayılarda farklılıklar var. Tabii ki kayıplar da var. Bu arada sadece hayatını kaybedenlerin sayısını görebiliyoruz ama kayıplar da var, diğer köylerde de ölüm oranlarına baktığımızda bu sefer de kadın ölüm oranının çok daha fazla olduğunu yine görüyoruz yani 70'e 23, 68'e 17, 117'ye 29 gibi sayılar söz konusu. Fiziksel sonuçlarına bakarak bile, can kaybına bakarak bile aslında kadınların ya da erkeklerin aynı oranda etkilenmediğini görebiliyoruz. Evet, o yüzden buna maalesef ki "afetlerin etkilerinin de cinsiyeti var" diye cevap vermek zorunda kalıyoruz.

Peki, kadınlar çok güçsüz, aciz, narin oldukları için mi afetlerden daha fazla etkileniyorlar? Tabii ki hayır. Kadınlar ve LGBTI+lar, haklardan eşit oranda yararlanamadıkları için aslında daha kırılgan grupta yer alıyorlar. Bunu kendi ülkemizin örnekleminde de görebiliriz aslında. Mesela yine oran soralım; ülke 82 milyon, 41 milyonunun yaklaşık kadın olduğunu düşünürsek, istihdamda olan kadın oranı 15-65 yaş arasında, 2020 istatistiklerine göre çalışan, bir engeli olmayan ama istihdamda olan kadın oranı kaçtır acaba? Tahminleri alalım yine. Alın, %27,5. Ya burada bütün sayılar genelde tutturuluyor %28,7. Gerçekten bu kabaca şu demek; aslında 10 kadından sadece 3'ü çalışabilecek durumdayken istihdamda, yani 10 kadından sadece 3'ü aslında kendi parasını kazanabiliyor. Bu yoksulluğun kadınlaşması da demek. Yani, kadınların okuma yazma bilmeyen nüfusun çoğunluğunun %88 olması lazım,

orandan tam emin değilim, kadın olduğunu biliyoruz. Eğitim fırsatlarından, miras hakkından meclis temsiliyetine aklımıza gelebilecek her alanda kadınlar, erkeklere göre daha dezavantajlı konumda. Zaten tablo böyleyken, afetlerden daha fazla etkilenmemeleri imkansızdı ki etkilediklerini de görüyoruz. Yine tekil örnekler değil bunlar. Şimdi pek çok uluslararası yapılmış araştırma da var, kaynakçayı da vereceğim zaten, ilgisi olanlar araştırmalara bakabilir.

Biz bunları biliyoruz 6 Şubat depremiyle. Peki, nasıl bağdaştırılması doğru orantılı, bu araştırmaları kanıtlar nitelikte veriler aldım. Yani 6 Şubat'tan beri sahadayım. Geçen hafta Antakya'daydım mesela. Ondan öncesinde Antep Nurdağ'daydım. Yaklaşık 9 aydır zamanımı 3 ilde geçiriyorum. Hayatta kalanlarla yaptığımız görüşmelerde, kadınların çok ortak şeyler söylediğini fark ediyorum. Yani mesela diğer araştırmaları da destekler şekilde şunu söyleyebilirim. Şu örneğe yazmışım, depremden etkilenen üç ilde de hayatta kalanlarla yaptığımız görüşmelerde, katılımcılar hanelerinde hayatlarını kaybeden kadınların çocuklar, yaşlılar ya da engellileri toparlamak, evden çıkarmakla veya onları güvenli bir yere konuşlandırmakla ilgilendikleri için kendileri için güvenli alan bulacak vakitleri kalmadığından ve bu yüzden hayatlarını kaybettiklerinden bahsettiler, bunu belirttiler. Yani aslında ne görüyoruz? Toplumsal cinsiyet rolü kadına ne görevi veriyor? "Bakım emeği senin sorumluluğunda" diyor. "Evdeki yaşlıdan da, çocuktan da, engellinin bakımından da sen sorumlusun" diyor. Dolayısıyla kadınlar, bu içselleştirmiş rol nedeniyle dışarı çıkmaya zaman bile bulamıyorlar ya da güvenli alana girmeye zaman bile bulamıyorlar. Genelde de anlatılan hikayelerde kadınların çocuklarının odalarına giderken ya da çocuklarının odalarında onların üzerine kapanmaya çalışırken hayatlarını kaybettiği söyleniyor en çok. Ortaklaşıyorum ama konu itibarıyla çok tetikleyici olabiliyor. Şimdiden özür diliyorum o yüzden. Yani şunu anlatmaya çalışıyorum; özetle baştaki tsunami verilerine geri dönersek, yapılan araştırmalarda kadın oranlarının neden bu kadar yüksek olduğu araştırıldığında, kadınların yüzmeye ve tırmanma becerilerinin gelişkin olmadığı görülmüş. Çünkü spor yapmalarının toplumda çok hoş karşılanmadığı biliniyor. Yani kadınlar zaten afete dayanıklı olacak şekilde donatılmamışlar. Oğlan çocuklar ve kız çocuklar eşit şekilde eğitilemeyip, yüzmeye ve tırmanma becerilerini geliştirememişler, çok haktan mahrum olarak yetiştirilmişler. 6 Şubat depreminde de gördüğümüz gibi, demin söylediğim üzere, bakım emeği kadınların üzerinde. Dolayısıyla kadınlar çocuklarını, evdeki yaşlıyı, engelliye bırakmak istemiyor; tam tersine üzerine kapanırken kapaklanıp ölüyorlar.

Bir diğer konu, tabii ki kadınların kıyafetlerine çok daha fazla dikkat etmeleri, yani kadınlar deprem olduğunda bir an önce oradan çıkıp kendini kurtarmayı değil, ne giydiğini kontrol ediyor önce; pijamayla dışarı çıkmak istemiyor. Aslında giyinmek için zaman kaybediyorlar. Yani özellikle kırsalda, Antep'in, Nurdağ'ın köylerinde gezici araçla çıktığımızda bu hikayelerin çoğaldığını fark ediyorum. Çünkü köy biraz daha herkesin birbirini tanıdığı, baskının daha fazla hissedildiği bir yer ve özellikle yaşça biraz daha büyük kadınlar şunu sürekli övünerek anlatıyorlar: "Mesela ben asla çıkmadım. Hani önce bir üstümü giydim, pijamamı çıkardım. Ondan sonra dışarı çıktım. Ölmeyi bile göze aldım." Buradaki hayatını kaybeden kadınların da bu refleksi geliştirdiklerini söylüyorlar, anlatıyorlar, deneyimlerinden kaynaklı olarak anlatılıyor. Yine annelik miti; hayatta kaldı diyelim, afet sonrasındaki kriz anında da kadınlar pek çok şeyi farklı yaşıyorlar aslında. Çünkü bakım emeği onların üzerinde demiştik. Bir tane katılımcımız hissettikleri an olarak insani yardım gidene kadar olan süreyi anlatıyor: "Deprem olduğu gün çok yağmur yağıyordu ama böyle sanki kıyamet, soğuktu, rüzgarlıydı. Enkazdan çıkarıldık ama yaralıyız, hastane yok, ilaç yok, üşüyoruz, sığınacak yer yok. 50-60 kişi bir arada sığındık ve 9 gün orada kaldık. Duş yok, tuvalet yok, yemek yok. Çocukların ekmeğe parçası için yalvarıp ağlıyorlar. Kocanın elleri kırık, acı içinde yatıyor. Astım hastasıyım, o serada kaldım. O nefessizliği hiç hatırlamıyorum ama çocuklarıma yemek yediremediğim hiç aklımdan çıkmıyor. Ekmeğe muhtaç ettim ben çocuklarımı." Yani o afet anında bile ekmeğe kendisi muhtaç etmiş çocuk-

larını, o kutsal annelik miti, o yetersizlik orada içini kemiren bir kurt gibi asla çıkmıyor. Ve yine, çocuğuna ekmeği o bulmalı. Yani dolayısıyla böyle bir tabloda da ruhsal travmaların, yani ne bileyim, o kadın eğer depresyon geçirecek, travma sonrası stres bozukluğu yaşayacaksa, erkeklere göre çok daha geç iyileşmesinin normal olduğunu söyleyebiliriz.

Kadınların en çok zorluk yaşadığı diğer alanlar; deprem sonrasında yaşadıkları barınma alanlarında, fiziki koşulların çok kötü oluşundan çok daha fazla etkileniyorlar. Çünkü regl oluyor kadınlar. Dolayısıyla kişisel hijyene, ortak tuvaletlerden kapılacak hastalıklara çok daha fazla açıklar ve bazı konularda o kadar geç kalındı ki, bütün ortak hikayeler, kadınların hijyenik pede ulaşımının çok geç akla geldiği, çok geç dağıtımına başlandığı. Bunun dışında, dağıtımına başladıktan sonra afet ve kriz yönetiminin önemini görüyoruz zaten. Ped dağıtılırken bile, dağıtan görevliler, insani yardım görevlileri erkek olduğu için gidip istemeye utanan kadınlar bu beyanda bulunuyorlar.

Bir diğer konu da yaptığımız güçlenme programı sonucunda hijyenik ped, yani bir hijyen kiti hazırladık ve kadınlara bu hijyen kitini dağıtmak istedik. Ama hijyen kitinin içine ne koyacağım o kadar değişken ki ve orada gerçekten politik bir duruşu olan, feminist olduğunu iddia eden bir kadının bulunmasının farkı çok yansıdı. Çünkü sahayı tarıyorsun, sahadan veri alıyorsun, ihtiyaçlar sürekli değişiyor, yazın en önemli ihtiyaç güneş kremiyken bir ay sonra güneş kremine ihtiyaç kalmamış, soğuktan çatlayan eller için el kremine ihtiyaç duyulabiliyor. Ama bunları mesela projeye kabul ettirmek çok lüks gibi görünebiliyor, bu temel ihtiyaç olabilecek şeyler bile aslında afet dönemlerinde kadınlar için lüks görülüyor. Sahadan bütün kadın örgütlerinin, yerel örgütlerin yaptığı çalışmalarından topladığımız verilerle biz hijyen kitine mesela cımbız koyduk, bunu özellikle belirtmek istiyorum. Ayna koyduk, aman depremde buna mı ihtiyaç vardı diye düşünülebilir ama kadınlar en çok yüz tüylerinin çıktığından ve kuaföre de gidemediklerinden ya da gelen pedlerin çok kalitesiz olduğundan bahsediyorlardı ve aslında hiç işlevsel olmadığı, hiç işe yaramadığından, kız çocuklarının o yüzden okula bile gitmekte zorlandıklarından bahsediyorlardı. Dolayısıyla belli bir standardı olan ped markalarını kiti içine koyduk ya da temiz içerikli ürünler aldık, yerleştirdik. Soğuktan dudakları çatlamış, kanamış kadınlar gördüğümüz için bunu bize dile getirebilirler diye dudak nemlendiricisini, el nemlendiricisini de koyduk mutlaka o kitin içine çünkü onlar da ihtiyaç. Ben çok uzattım biliyorum, kaynakları göstermek istiyorum, yararlanmak isteyen kaynaklara bakabilir. Bunun dışında da herkese dinlediği için teşekkür ediyorum. Evet, çok eksikimiz var, farkındayım ama bir yandan da dayanışma yaşıyor gerçekten ve birlikte güçlüyüz diyorum. Hiç umutsuz olacak bir şey yok, birlikte başaracağız.

Aysel Durgun

Çok teşekkür ederiz. 3. konuşmacı Ayşegül Bildirici Suna. İnşaat mühendisi, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği İstanbul İl Koordinasyon Kurulunun üyelerinden bir tanesi, Kadın Komisyonu üyesi kendisi. Toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısından deprem ve barınma krizi konusunda bir sunum yapacak. Bu sırada hoca hazırlanırken, bu hafta sonu TMMOB Kadın Komisyonunun Kadın Kurultayı var. Bu sempozyum ve kurultay çağıştı, kadın arkadaşlarımız şu anda Ankara'da 8. Kadın Kurultayındalar. Buradan onlara da selam göndermek istiyorum. Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında mühendis, mimar ve şehir plancısı kadınların emek ve özgürlük mücadelesini konuşuyorlar onlar da bir taraftan. Aynı şekilde 22 Ekim'de biz, İstanbul Kadın Komisyonu olarak bir yerel kurultay gerçekleştirdik. Konu başlığımız yine buradaki gibiydi, deprem ve barınma sorunu çerçevesinde ekonomik kriz de vardı içinde. Ayşegül biraz da onun sonuçlarıyla ilgili bilgi verecek. Söz Ayşegül'de.

Ayşegül Bildirici Suna

Teşekkür ederim, Sayın Başkan. Herkese merhabalar. Pazar günü son oturum. Herkes çok yorgun. Burada olduğunuz için öncelikle teşekkürler.

Aslında sonunda söyleyecektim ama Sayın Başkan dile getirince, başta söylemek istedim. Evet, bu hafta sonu aynı zamanda Ankara'da TMMOB Kadın Kurultayı var. Arkadaşlarımızın bir grubu orada. Gönül isterdi ki keşke çakışmasaydı. TMMOB İstanbul İKK Kadın Komisyonundaki arkadaşlarım adına bu tür etkinliklerin planlanırken bu tür hassasiyetlerin de göz önüne alınmasını özellikle tekrar rica etmek istiyorum.

Benden önce sunum yapan arkadaşlar, Sayın Başkanın da sizlere aktardığı üzere, TMMOB İstanbul İKK Kadın Çalışma Grubu'nun Yerel Kurultayından gündeme gelen konuları ve sonuçları size aktarmaya çalışacağım. Kurultayda barınma krizine ve depreme ilişkin Sayın Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu ve Sayın Ayşe Kaşıkırık bize sunum yaptılar. Ben de sunumumda onların sunumundan çokça alıntı yaptım. Kendilerine sizlerin huzurunda teşekkür ediyorum.

İlk slaytım doğal afetlerde kadınların erkeklerden daha çok etkilendiğine ilişkin. Her topluluğun farklı sosyokültürel ortamları var ve her ülkenin her kültürel ortamında farklı etkiler oluşuyor. Ama hangi ortamda olursanız olun, etki oranı cinsiyete göre değişiyor. Ben de bir takım sayısal veriler hazırlamıştım. Örneğin İngiltere'de yapılan bir araştırma var, 1981 ve 2002 yılları arasında 141 ülkede 21 yıl süresince doğal afetlerde hayatını kaybeden insanların cinsiyetlerine yönelik. Hayatını kaybeden kadınların oranının erkeklerden daha fazla olduğu belirlenmiş. 1991 Bangladeş Gorki Kasırgası'nda hayatını kaybedenlerin %91'i kadın. 1995 Japonya Kobe depreminde ölen kadınların sayısı erkeklerden %50 daha fazla. 2004 Banda Açe Tsunamisinde ölenlerin %70'i kadın. Bu arada belirtmek isterim, bir arkadaşımız kadın-erkek nüfus oranının da burada önemli olduğunu söyledi ama Endonezya'da kadın-erkek nüfus oranında %14'lük bir farklılık var, erkekler daha fazla. Biraz önce ona bakmamıştım, salonda öyle bir eleştiri gelince bir yandan ona da baktım, yani kadınlar daha fazla ölüyor. 2008 Myanmar'daki Nargis Kasırgası'nda hayatını kaybedenlerin %61'i kadın. 7 Ekim 2023'te Afganistan'ın Herat şehrindeki depremde ölenlerin %60'tan fazlası kadın ve çocuk. Ayrıca, gene bu araştırmaya göre kadınların hayatını kaybetme riski 14 kat daha fazla olarak belirlenmiş. Bu afetlerin sonucundan elde edilen verilere göre, nedenlerini biraz önce Hazal Hanım anlattığı için ben çok detaylı aktarmayacağım ama birkaç şey söylemek isterim. Öncelikle kadınların bir kere eğitime ulaşmaları daha az. Yani afetlerdeki risklerle ilgili, bu riskleri nasıl yönetebilecekleri ile ilgili bilgi ve eğitime ulaşma şansları erkeklerden çok daha az. Yine bahsedildiği gibi, kültürel kodlar çok etken; kıyafet, inanç gibi. Bakım emeği, çocuk sahibi olması gibi bu tür şeyler yine kadınların afetlerden kurtulmak için kendilerinden önce ailelerini ön plana koymalarına sebep oluyor ve bu maalesef onların daha çok hayatını kaybetmesine sebep oluyor. Yani cinsiyet rolleri, sınırlı hareketlilik, kaynak eksikliği gibi çok fazla neden var.

Bu verilere bakarken, 6 Şubat depreminde acaba kaç kişi ölmüştür diye bir dağılım var mı diye araştırdım ama bulamadım. Kaç kadın öldü, kaç çocuk öldü, bu AFAD'ın yayınlamış olduğu verilerde cinsiyete yönelik bir kırılım yok. Hatta cinsiyete yönelik bir kırılım olmadığı gibi, depremde göçük altında kalmadan kurtulanların sayısı yok. Göçük altından kurtarılan yaralıların ne kadarının hayatta kaldığı ne kadarının hayatını kaybettiğine dair bir veri maalesef yok. 17 Ağustos depremine de baktım, ona ilişkin de yine cinsiyet kırılımına dair bir veriye maalesef erişemedim. Aslında verimiz dahi yok, kadının adı bir kere daha yok.

Peki afetler neden kadınlara daha zor? Kadınlar için sağlık koşulları zor, yine Hazal'ın bahsettiği hijyen malzemelerine ulaşmak kadınlar için çok zor. 6 Şubat depreminde çok konu edildi, hijyen ürünleri ve iç çamaşır gibi ürünler kadınların öyle bir ortamda kendi sağlıklarını korumak için en temel gereksinimleri. Evet, belki zamanla temin edildi ama

kadınlar bunu yine fısıltıyla isteyebildi.

Afetler sonrası kadınların şiddete ve tacize uğrama oranları da çok yüksek ve yine buna ilişkin de birtakım verilerim var. 2005 yılında New Orleans kasırgasından sonra cinsel saldırılarda %195 artış saptanmış. 2011 Van'daki Taped eyaletinde, tropik kasırgadan sonra aile içi şiddet vakalarında %300 artış yaşanmış. Kiribati'de kadınların %68'i afetlerde eşleri veya partnerleri tarafından fiziksel veya cinsel şiddete maruz kaldığı belirlenmiş. 2010 Yeni Zelanda depreminden sonra aile içi şiddet nedeniyle polise başvuru sayısı artmış.

Bizim ülkemize ilişkin de keşke veri olsaydı, size aktarabilsem, ancak bir veri yok. Kayıt altına alınmak istenmediğini düşünüyorum açıkçası. Afetler bir yandan barınma krizini tetikliyor, zaten var olan barınma krizi afetlerde daha da tetikleniyor. Diğer yandan da afetler olmasın diye dönüşüm yapılırken de aslında insanlar başka bir afete maruz kalıyor. Biz aslında teknik insanlar olarak elbette depreme güvenli yapılar için kentsel dönüşümü önemsiyoruz ama rantsal dönüşüme dönüşmediği sürece.

Burada kadınların birkaç açıdan mağduriyetinin derinleştiğini görmek mümkün. Cinsiyet ayrımcılığı açısından, dönüşüm uygulamalarında da kadınlar maalesef mağdur oluyor. Çünkü bakım emeği yükü, istihdam, toplumsal normlar gereği kadınlara atfedilmiş görev ve sorumlulukları yerine getirmek, yaşama tutunmak ve yeni yaşam koşullarını oluşturmak hep kadınlara düşüyor. Erkekler işe gidiyor, kadınlar kaldıkları, buldukları ortamda ellerindeki koşullarla hayatı yeniden kurmak ve ayrıca eşlerini ve çocuklarını motive etmek zorunda kalıyor. Kısacası, kendi ihtiyaçlarını erteleyip o yeni durumla baş etmeye çalışıyor. Kadın direniyor ve etrafındakilere güç vermek üzere yola devam etmek zorunda kalıyor.

Mülkiyet konusu yine bir sorun. Çünkü mülkiyet hakkı zaten kadınlarda düşük. TÜİK istatistiklerine göre %40 gözüküyor ki, beklediğimden yüksek olduğunu yine de söylemem lazım. Ama dönüşüm uygulamalarıyla aslında bu da azalıyor.

Güvenlik, şiddet ve istismar vakaları artıyor. Afetlerde geçici barınma alanlarında kadınların yaşadıkları şiddet olayları zaten sıkça gündemimize geldi. Tekrar anlatmaya herhalde gerek yok.

Ve afetler toplumsal cinsiyete dayalı bir politikayla planlanmamış bir ortamda yaşanıyor. Bir afet olup bittikten sonraki sürece ilişkin ya da kentsel dönüşüm uygulamalarındaki süreçlerin planlanmasında da maalesef yine kadınlar yok. Erkek erkeğe planlar yapılıyor, sözleşmeler imzalanıyor, görüşmeler yapılıyor ve kadınların hiçbir söz hakkı olmaksızın bu planlamalar tamamlanıyor.

Kadınların barınma hakkı ile ilgili düzenlemelerin yer aldığı aslında güçlü bir yasal metin var, o da CEDAW yani Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi. CEDAW, açıkça aslında konut, sağlık, elektrik ve su temini, ulaştırma ve haberleşme konularında yeterli yaşam standartlarından yararlanma haklarını sağlamayı devletin ödevi olarak tanımlamış durumda. 1985 yılında Türkiye tarafından CEDAW imzalandı ve Resmi Gazete'de yayımlandı. Yani aslında bir yükümlülük olarak duruyor.

Benzer şekilde kadınlara ilişkin biliyorsunuz, iptal edilen İstanbul Sözleşmesi vardı ve İstanbul Sözleşmesi'ne bağlı olarak da düzenlenmiş 6284 sayılı Yasa var. Fakat onunla ilgili de zaten bazı çevrelerce yürütülen tartışmaları sizlerin de takip ettiğini düşünüyorum. CEDAW hükmü, şu anda bizim bu anlamda önümüzdeki en güçlü argüman, kadınların barınma hakkını garanti altına almaya çalıştığımız ve buna ilişkin eylemlerin planlanması, eylem planlarının oluşturulmasını talep ettiğimiz yasal dayanağımız.

Tabii kadınların buradaki direngenlikleri çok etken. Kadınlar, kentsel dönüşümden ya da işte HES'lerden, termik santrallerden, yani yaşam alanlarının dönüşümünden en çok etkilenen kesim olarak bu tür direnme alanlarında, mücadele alanlarında en ön safta yer almak istiyor.

Bir video var ama bilmiyorum, anlatabilecek miyim? Bu video, Fetihtepe kentsel dönüşüm projesinden bir video. Aslında uzun bir röportaj. Ben sadece bu kadarını burada yayınlamak istedim. Biz yerel kurultayımızda, Fetihtepe kentsel dönüşüm projesi örneği

üzerinden, kentsel dönüşümün kadına olan etkilerini konuştuk. Fetihtepe, rant değeri yüksek bir bölge. Bu nedenle kentsel dönüşüm süreci de çok hızlı yürütülen bir bölge. Tahliye ve yeniden yapılanma süreciyle birlikte 1,5 yıl içerisinde tamamlanan bir proje. İnsanların evlerinden zorla tahliye edildiği, elektriklerinin, sularının, doğal gazlarının kesildiği ama insanların buna rağmen orada direndiği, duş almak için akrabasına gittiği, eve sadece uyumaya girdiği, gündüzleri doğalgaz olmadığı için ısınmadığı... Akıldaki en temel soru; “Eğer evimi terk edersem, bu mahalleye tekrar girebilir miyim, bu sosyal ortamı tekrar yaşayabilir miyim, komşularıyla tekrar bir araya gelebilir miyim, aynı ortamı bulabilir miyiz?”

Biraz önce de söylediğim gibi, elbette kentsel dönüşümü güvenli yapılarda yaşamak için önemsiyoruz, tabii gerekliliğini de savunuyoruz. Ancak burada halihazırda uygulanan projeler, deprem güvenli olmayan yapıların düşürülmesinden ziyade, rant elde etmeye yönelik. Toplumsal sürdürülebilirliğin olması için kentsel dönüşüm sürecine toplumsal katılımın olması gerektiği çok açık. Nasıl bir çevrede yaşamak istediğine ilişkin tercihleri, insanların kendilerine bırakmamız gerekiyor. Buna insanları kişisel olarak ikna ettiğimizde, yerlerinden olmayacaklarını, yaşamlarında sosyal donatılarının yine benzer şekilde kalacağını, kültürlerinin değişmeyeceğini söylediğinizde, aslında bunu sağlamak çok da zor değil.

TÜİK'in yaşam memnuniyeti araştırması var. Yaşadığı çevrede gece yalnız yürürken erkeklerin %10,5'i, kadınların ise %22,5'i kendini güvensiz; erkeklerin de %58'i kendini güvende hissediyor. Kadınların da yarısından azı, yani %42'si “bulduğum çevrede kendimi gece yalnız yürürken güvende hissedirim” diyor.

Birincisi, bu yer değişiminde bir kere bu güvenlik hissiyatı zaten ortadan kalkıyor. Bir de kentsel dönüşüm alanlarında bölgenin tenhalaşması oluyor. Ayrıca tabii böyle bir şey de var, çocuklar için de benzer sıkıntılar geçerli; güvenli bildikleri okullarından ayrılıyorlar, güvenli bildikleri ortamlarından ayrılmak zorunda kalıyorlar ve bu da maalesef beraberinde bir sürü mağduriyeti getiriyor.

Kentsel dönüşüm sürecinde, dönüşüm uygulaması başlamış olsa bile, maalesef kadının mağduriyeti devam ediyor. Öncelikli olarak, biraz önce de söylediğim gibi, belediyelerle yapılan sözleşmeler ve görüşmelerin hiçbirinde kadınlar yok. Tapu sahibi olsa dahi yok, ki kentsel dönüşüm uygulamalarıyla tapu sahiplikleri de büyük oranda el değiştirdiğini söylemek maalesef mümkün. Çünkü aslında mevcut yapılarda erkeğin genelde işleri iyi gitmiyorsa, evi güvence altına almak için tapu sahibi kadın oluyor. Veya aileden kalan bir yapı varsa, tapu sahibi kadın oluyor. Ama dönüşüm alanlarında orada bir rant oluşunca, maalesef tapu da el değiştiriyor.

Dönüşüm alanlarında çokça hisseli, 3-4 aileye bir hak sahipliği doğuyor oradaki alanlardan kaynaklı. Bu sefer orada dönüşüm oluyor ya da hayata geçirilen TOKİ konutlarında da 3-4 aile aynı evde yaşamak zorunda kalıyor. Bu durum kadının yükünü artırıyor, bakım emeğini artırıyor, çocuk bakımını artırıyor ve bu bölgelerdeki kadınlar genelde ekonomik düzeyi düşük olduğu için daha çok güvencesiz ve gündelik işlerde çalışıyorlar. Bu defa da daha uzak yerlere yerleştiklerinde de maalesef işlerine gitme şansları kalmıyor. Toplu ulaşımın bedelinin yüksekliği, kadınların araç sahibi olma oranının düşüklüğü ayrıca, gittiği yerde, yeni yerleştiği yerde sosyal ilişkilerin olmaması, buna bağlı olarak eskiden belki çocuğunu komşusuna bırakabiliyorken, o imkanının artık olmaması ya da bakımını yaptığı aile üyesini yine kimseye emanet edememesi gibi koşullar nedeniyle kadınlar iyice eve hapsoluyor ve daha da kırılgan oluyorlar.

Talep ve öneriler ile çözümlerin var olduğunu düşünüyoruz ama şunu da belirtmek isterim ki, Birleşmiş Milletlerin 2022 raporunda, kadın ve erkeklerin eşitliği için öngörülen süre raporda 286 yıl olarak yazılmış. Çok yolumuz var ama başlamak zorundayız ve hızlı yol almak zorundayız.

Biz, kendi yerel kurultayımızda, neler olabilir diye görüştük, oradan bazı şeyleri size

aktarmak istiyorum. Toplumsal cinsiyete duyarlı bir afet müdahale stratejisinin olması gerekiyor. Afet bölgelerinde uygulanmak üzere toplumsal cinsiyet odaklı plan ve cinsel sağlık, üreme sağlığı eylem planı geliştirilmesi ve uygulanması gerekiyor. Depremzedelerin gerçek ihtiyaçlarına yönelik politikalar geliştirilmeli ve bunların şeffaf bir şekilde uygulanması gerektiğini düşünüyoruz. Yine kentsel dönüşüm uygulamalarında ve tabii ki afet sonrası planlama uygulamalarında cinsiyet körü yaklaşımlardan vazgeçilmesi ve güvenlik gibi, hareketlilik gibi, kentsel kamu hizmetlerine erişim gibi hak alanlarında kadınların, çocukların ve LGBT+ bireylerin eşit ve insani bir şekilde yaşayabileceği düzenin sağlanması için politikalar uygulanması gerekiyor. Konut sahipliğinde kadınlara finansal kolaylıklar gösterilmesi gerekiyor ve hatta sosyal konut, kiralık konut modellerinin hayata geçirilmesi ve burada kadınların önceliklendirilmesi önem arz ediyor. Özellikle tek ebeveyn olan kadınlar ve bekar kadınlar için bu durum daha da elzem. Dönüşüm uygulamalarında yerinde yaşama koşullarının temini çok önem arz ediyor. Yine biraz önce Hazal'ın bahsettiği gibi, geçici barınma alanlarında kadınların güvenliğinin sağlanması, geceleri yeterli aydınlatma, kamp alanlarında yeterli güvenliğin sağlanması gibi hususlar önem arz ediyor. Çadırlar, aileler için düzenlenirken tek başına yaşayan afetzede kadınların dışarıda bırakılmaması, onlar için ayrı bir eylem planı yapılması gerekiyor. Bu arada, deprem bölgesindeki sığınma evindeki kadınlar gündem bile değil maalesef. Barınma ve yerleşim planlamalarının, kadınların evli olup olmadığına bakılmaksızın, hiçbir kadını açıkta bırakmayacak şekilde yapılması gerekiyor. Çünkü eğer kadın bekarsa aile olmuyor maalesef ve burada da başka bir ayrımcılık ve başka bir mağduriyet ortaya çıkıyor. Ve tüm bunların uygulanması ve oluşturulması için ilgili uzmanlık alanları, meslek odaları ve belediyelerle iş birliğinin acilen yapılması gerektiğini düşünüyoruz. Biz bunları bir yerel kurultayda da dile getirdik.

Böyle bir sunumda savaşlara değinmeden olmazdı. Savaşlarla insan eliyle yaratılan afetler, şu anda bulunduğumuz coğrafyada, Filistin'de insan eliyle yaratılan bir afet yaşıyoruz. Resmî açıklanan rakamlara göre 6 binden fazla çocuk ve 4 binden fazla kadının şu anda hayatını kaybettiği biliniyor. Hayata tutunmaya çalışanlar da sıkı bir ambargo altında, maalesef açlıkla mücadele ediyor. Biz şiddeti, her nereden gelirse gelsin reddediyoruz ve savaşın karanlığına hayır diyoruz. Bu da kurultaya katılan arkadaşlarımıza bir görüntü. Onlar burada olmadıkları için, bunu da paylaşmak istedim. Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Aysel Durgun

Teşekkür ederim. 4. konuşmacı, İstanbul Üniversitesi Doktor Öğretim Üyesi Seda Yurtcanlı Duymaz, deprem ve göçü anlatacak bize. Göç çok geniş bir kavram, dün de konulardan bir tanesiydi. Bir cümle çok ilgimi çekti, onu paylaşmak istiyorum sizinle. Ulaş Sunata dedi ki, "Adres, ikamet değiştirmek de göçtür". Yani göç denebilmesi için illa Kavimler Göçü olması gerekmiyor. Bu toprakların göçle ilgili yaraları çok büyük. Zorunlu göçler, zorunlu yerinden edilmeler, özellikle son uygulanacak olan şekliyle kentsel dönüşüm... Her biri bir göçtür diyorum ve sözü size bırakıyorum.

Seda Yurtcanlı Duymaz

Anlatcağlarımaya kıymet verip bu vakte kadar kaldığınız için çok teşekkür ediyorum. Deprem ve göç ilişkisini, 6 Şubat depremlerinden sonra daha yoğun hissedip meseleyi tartışmaya başlasak da aslında deprem-göç ilişkisinin Türkiye'deki tarihi daha eskidir. 1939 ve 1992'de yaşanan Erzincan depremleri, 99 Marmara depremleri, 2011 Van depremi sonrasında da nüfus hareketliliğinin yaşandığı görülmüştür. Ancak son yaşanan felaketin boyutu, etkilediği coğrafyanın büyüklüğü, nüfusun oldukça fazlalığı zihinlerimizde olası Marmara depremini ve özellikle İstanbul'da yaşayan insanlar için "Bizi ne bekliyor?" sorusunu daha samimi ve ciddi bir yerden ister istemez gündeme getirdi. Bugün akademik camianın popüler bir tartışma konusuna evrilmeyle birlikte, İstanbul Üniversitesindeki hocalarımızla, 2023 depremleri gerçekleşmeden, olası İstanbul depreminin zorunlu göç senaryosu ve yönetimi başlıklı TÜBİTAK projesine başladık. Bu çalışma kapsamında ilk etapta deprem ve göç ilişkisinin İstanbul'un afet yönetimindeki yerine ve kurumsal kapasiteye dair uzman ve bürokratlarla derinlemesine görüşmeler yapıldı. Her ne kadar görüşmeler 2023 depremleri öncesinde gerçekleşmiş olsa da buradan elde edilen bilgilere dair konuyla ilgili bir çerçeve sunmak istiyorum.

Deprem ve göç dediğimiz zaman, geniş kapsamlı bir nüfus hareketliliğinden bahsediyoruz. Göç olgusu sadece yaşanan kentin, yaşam çevresinin terk edilmesi ve başka bir kente, bölgeye gidilmesi ile sınırlı bir kavram değildir. Bir afet sonrasında bulunulan kentin içerisinde başka bir yere gitmek, örneğin depremden etkilenen kentin çeperine yönelmek veya başka bir mahallede yaşam mücadelesi vermek de afet bağlamında göç hareketliliğinin içerisinde sayılmaktadır. Bu kapsamlılığın temel nedeni ise cevaplanması gereken önemli bir sorudur ki yönetsel ve hukuksal düzlemde elverişli ve yeterli koruma hakkaniyetli ve eşit şekilde tesis edilebilsin. Diğer bir ifade ile hak temelli bir süreç yönetiminin inşası için kapsayıcılık önemlidir.

Afetler karşısında nüfus hareketliliğini veriye dökülebilmek, bunun parametrelerini net bir şekilde ortaya koyabilmek ve net tanımlar yapabilmek oldukça güçtür. Nitekim hareketliliği şekillendiren şey sadece kamu otoritesinin planları ile sınırlı değildir. Afet sonrası nüfus hareketliliği çok daha büyük oranda bireylerin, ailelerin, birey gruplarının davranış kalıpları, refleksleri ve dolayısıyla özgü ve bu nedenle de oldukça değişkenlik gösteren kapasitelere göre şekillenmektedir. Bu şekillenme her somut koşulda kaybın ve zararın var/yok olmasına, mülkiyet durumuna, toplumsal ağlar ve bağlı ilişkilere, iş durumuna, memleket bağına, araca ve maddi güce sahip olma durumuna, geçimi sağlayabilme kapasitesine gibi aklıma ilk gelen ve sınırlandırılmayacak olan olgular-durumlar-nedenler yelpazesine göre gerçekleşmektedir. Hasar görülebilirlik ihtimallerini de değişken kılan bu durumlar afet sonrası göç kararını (göç etme kararı ve göçün yönünü belirleme kararı) etkilemekte ve herkesin karar sürecini de farklı şekilde etkilemektedir. Bu yüzden afet ve konumuz özelinde deprem ve göç hareketliliği çok türlü hareketliliği kapsamaktadır. Heterojen bir hareketlilik yapısı ve heterojen bir göç eden grubu ile karşı karşıya kalırız.

Bu göç hareketliliğinde temel nokta mikro ölçekteki yaşam mekânı olan konuttur. Daimi konutu terk etmek zorunda kalmak, güvende olma halinin riskli hale gelmesi ve hayatta kalma kaygısının ortaya çıkması açısından yeterlidir. Üstelik afet bölgesini terk edebilmenin aynı zamanda bir kabiliyete de işaret ettiğini düşünürsek (parası olanın, aracı olanın, kalabilecek evi olanın, iş bulma ihtimali olanın vs. terk edebilmesi) konutuna dönemeyen ve fakat afet alanını terk edemeyenin daha da kırılgan olduğu gerçeği ile karşılaşırız, yoksunluğa giden bir yoksulluk sarmalının tetiklenebilme riskinin var olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle eğer insan hakları temelli bir süreç yönetimini inşa etmek istiyorsak, bu göç hareketliliği dediğimiz hareketliliğin her türlü görünümünü kapsayacak bir anlayışa sahip olmamız gerekiyor.

Bu kapsamda afet-göç ilişkisinde kabiliyetleri ve bu kabiliyetlere göre hareketlilikleri sınıflandırmak gerekirse, en büyük kabiliyete sahip olanlar, tehlike (deprem) gerçekleşmeden (hemen) önce kaçınım hareketliliğinde bulunanlardır. Ben afet öncesi, tehdit algısına göre ortaya çıkan bu hareketliliği kaçınım hareketliliği olarak kavramsallaştırıyorum. Bu kaçınım hareketliliği erken uyarı sistemlerinin efektif olduğu afet hallerinde son anda gerçekleşen devlet eliyle planlı tahliyeler yoluyla veya kişisel olanaklarla kaçma halini içerdiği gibi kuşkusuz hükümetlerce gerçekleştirilen planlı tahliyeler ile de gündeme gelebilmektedir. 6306 sayılı kanunu bu bağlamda okumak yerinde olur. Bir devletin en meşru varlık sebebi egemenlik sınırları içinde yaşayan bireylerin can güvenliğini, yaşam hakkını korumaktır ki bu mülkiyetin çok ötesinde bir meşruluk halidir. Dolayısıyla evet, planlı tahliyeler ya da riskli alanların bu anlamda yeniden planlanması, belki o alanların insansızlaştırılması olası uygulamalardır. Ancak burada bilhassa meşruluk söyleminin kötüye kullanılmaması ve afetin araçsallaşmaması en temel ve objektif ölçüttür. Dolayısıyla kaçınım hareketliliğinin bir tezahürü olan hükümetlerce planlı tahliyeler, risk önleme amaçlı dönüşüm uygulamaları ancak şeffaf-katılımcı yönetsel bir sürecin işletilmesi ve tahliyenin son çare olması halinde etkili uygulamanın konusu haline gelebilmektedir. Şeffaflıkta da etkilenen insanların kendilerini bekleyen riskler konusunda doğru ve gerçek şekilde bilgilendirilmeleri denetim ölçütü olarak kabul edilmelidir. Bu denetim ölçütleri, afet riskleriyle etkili mücadelede yönetime güveni de inşa edecek olan temel bir gereksinimdir. Öte yandan objektif denetim ölçütleri meselesi tüm afet süreç yönetimi, planlama ve hazırlık için Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu temel bir gereksinimdir.

Kaçınım hareketliliğinin olmadığı ve hareketsizlik paradoksunu yaşayan bir birey afetle yüzleşmesinin akabinde, ilk etapta akut hareketliliğin öznesi haline gelmektedir. Akut hareketlilik, yaşanan felaketin, yıkımın boyutuna, kayıplara, davranış kalıplarına göre zamana yayılabilmektedir. Akut hareketlilik depremin hemen ardı sıra olabilir yahut biraz sürece yayılabilir. Nitekim Türkiye'de yıkıcı depremler (99 Marmara depremleri, 2011 Van depremleri, 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri) bu süreçte bir – iki aya kadar devam ettiğini göstermektedir. Akut hareketlilikle varsa yakın kayıplara, cenazelere ulaşmak, kayıp olmadığı zaman can ve mal güvenliğini tesis etmek hareketliliğin başlangıç noktası olarak belirmektedir. Eğer hanelerde kırılğan gruplar söz konusu ise (hasta – yaşlı – çocuk) aile birliklerinin plansızca bölündüğü hareketlilikler kısa zaman içerisinde ortaya çıkabilmektedir. Akut hareketlilik, kriz döneminin atlatılması temel gayesini ortaya koyduğu için geçici bir hayatta kalma stratejisidir. Bu stratejide bireyler kendi olanakları ile hareket edebildiği gibi müdahale tahliyesinin uygulanması halinde devlet eliyle de gerçekleştirilebilir. Bu kapsamda Türkiye Afet Müdahale Planı, afet bölgelerini terk edecekler bakımından Tahliye-Yerleştirme-Planlama Çalışma Grubunu, afet bölgelerinde kalacaklara yönelik de Barınma Çalışma Grubunu oluşturmak suretiyle tüm illerde müdahale tahliyesi ve barınma krizine hazırlık konusunda valiliklere, AFAD'a, jandarmaya ve ilgili tüm destek çözüm ortaklarına büyük sorumluluk yüklemiştir.

Olası Marmara depremi sonrası İstanbul halkı için gelişmeye açık şekilde bir tahliye planlaması ve barınma planlaması yapılmış ve güçlendirilme ve hazırlık çalışmaları devam etmektedir. Tahliye planlamasında alternatif tahliye rotaları, noktaları, araçları, destek iller belirlenmekte, sahada süreci yönetecek personel görevlendirmelerine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Barınma planlaması ise onurlu yaşamın ayrılmaz bir temel ihtiyacını ifade eden barınma hakkının, kriz ve iyileşme sürecinde nasıl gerçekleştirilebileceğine yönelik hazırlıkları kapsamakta, bu kapsamda acil ve kısa süreli barınma alanları ve tesisleri belirlenmektedir. Lakin İstanbul'un kalabalıklığı, potansiyel mağdur kümesinin milyonlarca kişi olması ve hala İstanbul odaklı ulusal kalkınma anlayışının devam etmesi, yapısal ve fiziksel hasar görülebilirlik düzeyinin hala yüksek olması, bu risklilik hali ile uyuşmayan kamusal politikaların (örneğin Şehir Hastanelerinin uzaklığı) varlığı, hazırlıkların uygulanabilirliğini tehlikeye atan çok temel bir kaygı nedenidir. Dolayısıyla akut hareketlilik adına hazırlıklar

vardır ancak uzmanların belirttiği gibi yıkıcı bir deprem olması halinde bunların uygulanabilirliği tartışmaların odağındadır. Gelişime açık planlama süreci de bu tartışmalara cevap bulunabildiği ölçüde başarı şansına sahip olacaktır. Bunun da yereli, yerel mekâna özgü kırıl-ganlıklarını içselleştiren katılımcı bir afet yönetimini entegre etmek ve özellikle, muhtarlıkları devreye sokan bir afete hazırlık ile mümkün olduğu gözlenmektedir. Bir diğer kritik husus da afet – sorumluluk ilişkisinin bütüncül bir süreç olarak okunmaması nedeniyle risk yönetimi anlayışını tam anlamıyla kamu yönetimi anlayışına entegre edemiyor olmamızdır. Afete giden yolun taşlarını döşeyen her bir makamın, kişinin, kurumun o sorumluluk torbasında yer aldığı unutulmamasının ve faturayı kriz yönetimi ile sınırlandırmamanın, toplumsal yaklaşımın da dönüşmesinde büyük rol oynayacağını düşünüyorum.

İstanbul parantezini kapatıp tekrar deprem ve göç konusuna dönecek olursak; geçici bir strateji olduğu için, akut hareketlilikte gidenler geri dönme eğilimindedir. Tabii bu geri dönüş nasıl olur sorusunu yıkımın, felaketin boyutu ve mücadelenin etkililiği belirlemektedir. Geri dönüş, kalan eşyaların toplanıp daha uzun süreli hareketliliğin başlangıcı olabilir ve akut hareketlilik uzun süreli bir hareketliliğe evrilebilir. Burada bireyleri uzun süreli terke yönlendiren sert itici faktörlerin (örneğin güvenlik tehdidi, salgın hastalık, uzun süreli enerji temininde kesinti, açlık-susuzluk hali) öncelikli olduğu göze çarpmaktadır. Öte yandan hareketlilik sürece yayılabileceği için, iyileşme döneminin uzun sürmesine bağlı olarak sosyal ağların azalması, yalnızlaşma ve yoksullaşma gibi yumuşak itici faktörler de hareketliliğin devamlılığını ortaya koymaktadır. Yahut geri dönenler ne pahasına olursa olsun yerimde yurdumda yaşam mücadelesini vereyim noktasında olduğunda akut hareketlilik geçici bir hareketlilik olarak tamamlanabilir.

Burada kişilerin kapasiteleri, göç etme kararını şekillendiren asli bileşenlerden biri olduğu için kalan için de giden için de altta bir zorunluluk hali mutlaka bulunmaktadır. Ancak zorunluluğun derecesi kabiliyetler, olanaklar doğrultusunda değişkenlik gösterir. Dolayısıyla deprem ve göç olgusunda zorunluluk anlayışını hayatta kalmanın son çaresine indirgemek, hak temelli anlayışı hakkaniyetli bir şekilde entegre edebilmek adına elzemdir.

Dolayısıyla deprem – göç ilişkisinin hak temelli yönetimine dair toparlamak gerekirse; tıpkı afet süreç yönetimi gibi göç olgusu da bir süreç yönetimini gerektirir. Eğer bu süreç yönetimini biz süreç gibi görmezsek, risklerimizi azaltamamaktayız. Dolayısıyla afet ve göç ilişkisini yönetmek için mutlaka kalıcı çözüme kadar giden kapsamlı ve bütüncül planlama yapmak mecburiyetindeyiz. Kalıcı çözüm nedir? İnsanlar kentlerini terk etmişlerdir ve gittikleri yerde kalacaklardır, bunun planlaması yapılmalı. İnsanlar afet alanına geri dönüp veya burayı hiç terk etmeyip (evlerini kaybetmişlerdir) yerinde yurdunda yaşam mücadelesi vermektedir, bunun planlaması yapılmalı. İnsanlar akut süreçte gittikleri yerden (öncelikle memleketleri olmaktadır) daha farklı bir yerde hayatlarını inşa etmeyi göze almışlardır. Bunun planlaması yapılmalı.

Türkiye’de afet-göç ilişkisinde kalıcı çözüm büyük bir soru işareti olup hem daimi konutunu kaybedenler hem de misafir toplumlar açısından bir gelecek kaygısı (bu kaygı kimi zaman ekonomik kaygılar ile de bütünleşmektedir) ortaya çıkmaktadır ki İstanbul gibi mega bir kentin Anadolu coğrafyasına “yeniden” yayılmasını afet öncesinde planlamak hayati bir öneme de işaret etmektedir.

Son olarak sözlerimi kendi hayat deneyimimin bana kattığı farkındalık ile tamamlamak isterim. Deprem ve göç konusu, Şubat depremleri sonrası popülerleşen bir konu olmadan önce, İstanbul özelinde anlamaya ve çözüm bulmaya çalıştığımız bir konu başlığı idi. Olası İstanbul Depreminin Çevresel Zorunlu Göç Senaryosu ve Yönetimi başlıklı TÜBİTAK Projesi kapsamında bu konuda İstanbul’da emek harcayan kurumları, yetkilileri, kişileri tanıma olanağına kavuştum. Çok kıymet verdiğim bir emek süreciyle tamamlama aşamasında olduğumuz bu proje ile biz de proje ekibi olarak sizlerin hayatlarına katkı sunmaya çalışıyoruz. Lütfen sizler de kendi yaşamlarınız için bu tehlike karşısında emek verin, kendi kişisel afet planlarınızı yapın, iletişim kanallarınızı belirleyin. Sokağa çıktığınız zaman daha

deprem olmadan sokağınıza bakın, sizin için hangi yolların güvenli olduğuna farkındalıkla bakın. Yakınlarınızın da böyle bir farkındalıkla kente bakmasına; eksikleri, yanlışları, riskleri görmesine rehberlik edin. Apartmanınızı tanıyın, bugün kapısını çalmaktan kaçındığınız komşunuzun, yarın sizin kabiliyetiniz olabileceğini lütfen unutmayın. Muhtarlarınızın mahallelerde bu konu hakkında aktif bir önderlik yapmasının talepçisi ve takipçisi olun. Biz ekip olarak size karşı borcumuzu gece gündüz çalışarak yapıyoruz. Lütfen siz de kendinize olan borcunuzu samimiyetle ve korkmadan yüzleşerek yapın diyerek bitiriyorum. Dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Aysel Durgun

Sunumlarımızı bitirdik. Eğer varsa çok hızlıca hocalarımıza soruları alabilirim, buyurun.

Soru:

Ben hemen hızlıca sorayım. Ağzınıza sağlık. Çok teşekkürler, çok güzel oldu bizim için bu anlattıklarınız. Kendi deneyimlerimden gördüğüm kadarıyla bir toplumun cürmü neyse aslında afet döneminde yaşadığı tam da o, hatta daha fazlası. Çünkü hayatta kalmak için ya da kendi güvenliğimizi sağlamak için bütün öğretileri ya da güvenlik önlemlerimizi yıkan bir şey. O yüzden ben zor bir soru soracağım, çünkü orayı da konuşursak çok iyi olacağını düşündüğüm bir şey var; o da kadınların yıllardır özel alan politiktir dediği şeyin afet anında neye tekabül ettiği. Afetler bir anlamıyla da gerçek perde kaldırıncılar, toplumun üstünden o perdeyi kaldırıyorlar. Özel olan niye politiktir, saha deneyimlerinde onu nasıl gözlemlediniz özellikle? Çünkü bazı verilere rastlamıştım; ilk iki hafta içerisinde afet bölgesinde yüzlerce çocuk doğacaktı, bir ay sonra doğacaktı ve afetzedeler doğuracaktı o çocukları. O süreçler nasıl oldu? İkinci bir şey; özel alanlar, mahrem alanlar aslında kaybolduğu ve bütün organizasyon şeması erkekler tarafından yapıldığı için bir cinsellik, cinsel şiddet durumuna orada nasıl açık hale geldiler? Ben İstanbul için gerçekten çok kaygılıyım. 20 milyonluk bir şehirden bahsediyoruz. İstanbul neyse bizim akıbetimiz de onun logaritmik artışıyla başımıza geleceği için, bize de belki yerel yönetimlerle tartışmalarımızı yaparken de bir perspektif olması adına hem bu çocuk meselesine hem de cinsel şiddetin, özel alanın neden politik olduğuna dair yorumunuzu çok merak ediyorum. Teşekkürler.

Hazal Güvenç

Teşekkür ederim soru için. Çok güzel bir soru gerçekten. Özel alanın politik olduğunu iliklerimize kadar hissettiğimiz alanlar afet alanları ve afetten sonra geçici barınma alanları dediğin gibi. Aslında demin kendi aramızda da konuşuyorduk, kadınların karar mekanizmalarında olmamalarının sonuçlarını çok iyi gösterdi bize. Çünkü bir kere mahrem alan diye bir şey kalmıyor, konteynerler birbirine çok yakın. Enkazların kalktığı, konteynerlerin olduğu en iyi senaryodan bahsediyorum bu arada. Bu senaryoda konteynerler birbirine çok yakın, 6-7 kişilik geniş ailelere tekrar geri dönmek durumunda kaldı. Kadınlar ailenin dışında var olamıyorlar ve aile, çekirdek aileleri değil; artık en az 6-7 kişi tek göz odanın içinde kalmak durumundalar. Dolayısıyla hem ev içi şiddetin arttığını görüyoruz hem de kadınların eğer evin "reisi" olan erkek yoksa kendilerini iyice güvensiz hissettiklerini görüyoruz. Mesela tuvaletlerin yerleşimi... O alanda özellikle ortak tuvaletleri ve duşları öyle bir yere koymuşlar ki, onu bir kadın tasarlamadı. Karanlıkta ıssız sokağı geçerek o alanlara ulaşmaları gerekiyor ve kadınlar kendini tehlikeye çok açık hissediyorlar. Şu an 6 Şubat depreminden sonraki verilere sahip değiliz ama Van depreminden sonra yapılan araştırmalar var. Kadınların intihar oranının yükseldiği ve intiharlar eden kadınların da

ev içi şiddetle bağlantılı olduğu görülüyor. Yani bu, hiçbir kadının tekil olarak yaşadığı kendi evinin, mahreminin sorunu değil. Bunu nasıl aşacağız? İstanbul özelinde de daha deprem gelmemişken kadınların karar mekanizmalarına daha aktif katılması lazım; kendi eylem planlarımızı belki yaparak, yapmaya çalışarak. Kendi aramızda da konuştuğumuz gibi bizim eylem planımız ne, biz nasıl hayatta kaldık, biz nasıl hayatımızı idame ettirmeyi planlıyoruz? Özneler olarak hayatımızı tayin hakkımızı elimize almamız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü yine sahada en çok gördüğümüz o bebekler en kırılgan grupta oldular. 24 gebe kadın vardı hamileliğinin son ayında. 6 Şubat depremi olduğunda o bebekler, etkilenen anneler tarafından o yoklukla, yoksunlukla doğuruldu. Dolayısıyla pek çok zorlukla başa çıkıyorlar. Şu an aklıma gelen ilk örneği vereyim mesela, buna çok şaşırıyorum. Gerçekten bu nasıl bir plansızlık? Geçen hafta Antakya'da konteyner kentlerinde tadilat vardı çünkü konteynerlerin tabanı aşınmış, bozulmuş, yazdan beri kullanıldığı için. Sokak sokak sıra geliyor evlere, konteynerlere ve konteynerler tadilata giriyor. Ama öyle bir tadilat ki, senin o evin içindeki bütün eşyalarını dışarı alman, çoluk çocuk herkesin 24 saat o konteynere girmemesi, dışarıda durması bekleniyor ve bu sırada şakır şakır yağmur yağıyor. Ne eşyaların sığabileceği bir alan var etrafta ne o yeni doğmuş bebeğin ya da çocuğun... Yani o kadar erkek, o kadar eril bir bakışla organize edilmiş ki asla ev içi bakım yükünün ne olacağı düşünülmemiş. Bunun çözümünün örgütlenmek ve mikro ölçekteki planlarımızı büyütme, genele yaymak olduğunu düşünüyorum.

Aysel Durgun

Özür dileyerek burada bitirmek durumundayım. Kısa bir ara verelim arkadaşlar. Ardından kısa bir forumumuz olacak. Teşekkür ediyorum.

Formudan görsel.

Sempozyumdan genel görüntü.

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu

 tmmobist

 tmmobistanbul